

189-4
218

A. Plensners

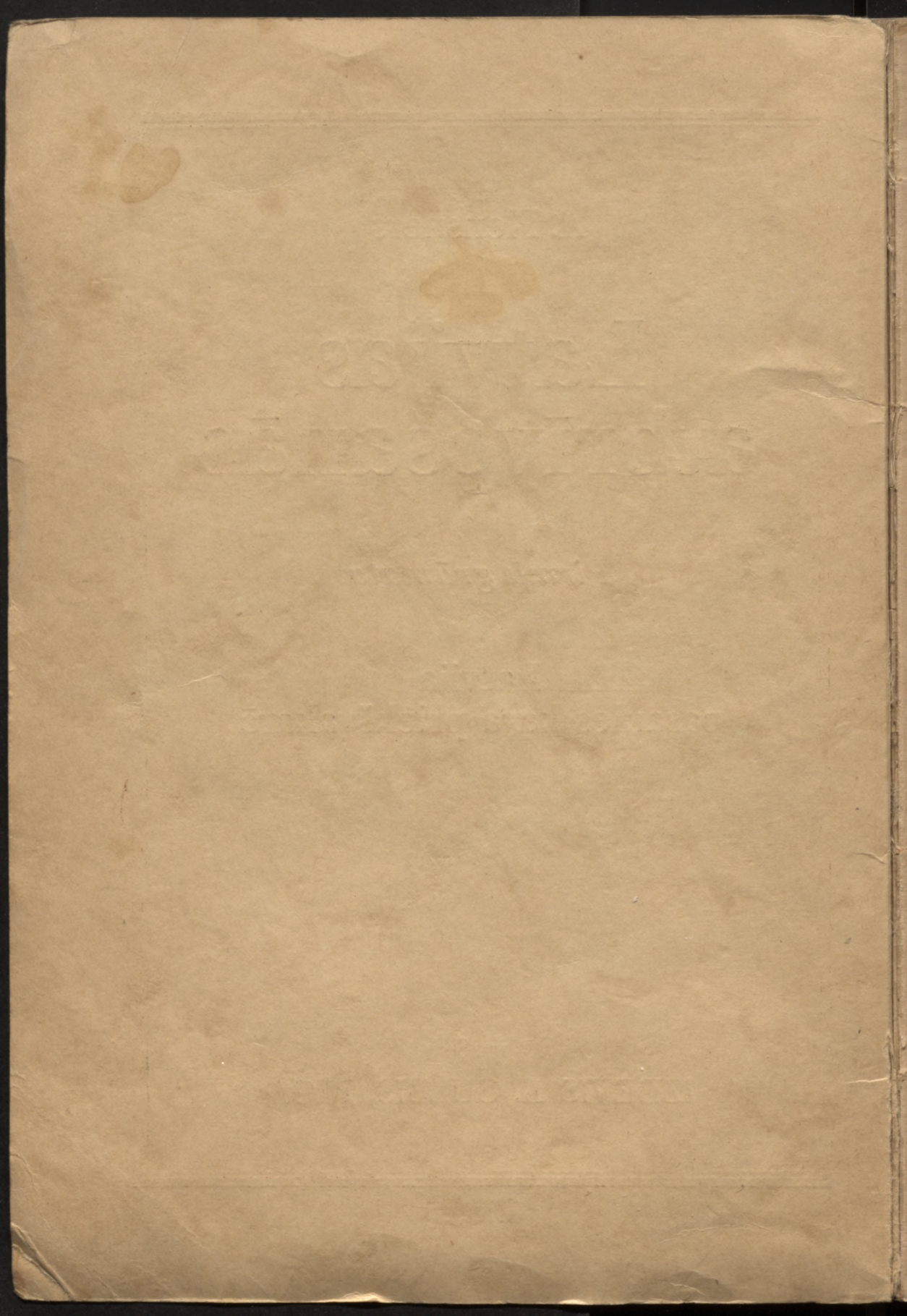
Latvijas atbrīvošanās

Pirmā grāmata

Latvija
pasaules kara priekšvakarā

1928

IZDEVIS A. GULBIS, RĪGĀ

89-4
218

4
9

A. Plensners

Latvijas atbrīvošanās

Pirmā grāmata

Latvija pasaules kara
priekšvakarā

1928

Izdevis A. Gulbis, Rīgā

LATVIJAS NACIONĀLA
BIBLIOTĒKA

90-668

0306029775

A. Gulbja grāmatu spiestuve, Rīgā, Ausekļa ielā 9.

Ievadam

Laikmets no 1914.—1920. gadam ietver sevī gandrīz nepārtrauktas kara darbības norisu mūsu zemē. 1914. gadā sākās dižgabalu dunoņa pie mūsu zemes rietumu robežām. 1920. gadā tā izbeidzās jaunās Latvijas valsts austrumos. Visā šinī 7 gadu posmā galvenais ārējais faktors ir k a r š, jeb, runājot lielā kara teoretika Klauzevica vārdiem, „politikas turpinājums ar ieročiem.“ Tomēr kara darbība, kas uzspiedusi šim laikmetam savu zīmogu, nav viendabīga. Atsevišķās karu sastādošās cīņas, vismaz no latvju tautas viedokļa, te saistās tikai mehaniskā, bet ne teleoloģiskā nepārtrauktībā, jo mainās tā politika, kā arī tie politiskie subjekti, kas ar ieročiem rokā meklē savu centienu izšķiršanu; t. i., mainās karotāji un kara mērķis.

Sākumā mūsu zeme ir tikai viena no pasaules kara arenām. Tā ir Vācija un Krievija, kas te, savos nolūkos, bagātīgi pārkausa mūsu zemi ar nāvējošo un postošo šāviņu birumu. Ja šinī cīņā latvju tauta nav tikai pasīva cietēja un novērotāja, bet arī kaisli nostājas vienas puses — Krievijas — labā, tad tā ir tikai vēl iestāšanās par „mazāko ļaunumu“, bet ne par saviem patstāvīgiem mērķiem. Šo dedzīgo nostāšanos Krievijas pusē ir izsaukusi tikai mazākā mērā vienkārša piederība pie Krievijas valsts un tā tad vienkārša šis valsts pilsoņa pienākuma pildīšana, bet gan daudz lielākā mērā — „vācu-baltiešu“ un arī Vācijas politika mūsu zemē un, līdz ar to, Sabiedroto uzvaras vēlēšanās un arī liela ticība šai uzvarai. Tikai jau krietni vēlāk, kad pavērās labvēlīgāka situācija, stipri noasiņotā, materiali izpostītā, skaitliski samazinātā un izklaidētā latviešu tauta ķērās pie ieročiem, lai turpinātu cīņu ar s a v u mērķu uzstādījumu un kā savas patstāvīgas politikas līdzekli. Tikai šinī kara periodā ieroči tieši veido pašas latvju tautas likteni, un kara darbība top par faktoru, kam pilna tiesība prasīt, lai tanī koncentrētos visas tautas griba, spēki un uzmanība.

Kara darbībai, kas noritējusi l i d z tam laikam, cik lielā mērā mēs arī bijām tanī ierauti, ir ar to tikai netiešs sakars, cik tālu tā veicinājusi savās sekās divu mūs interesējošo imperiju sabrukumu un Sabiedroto galīgo uzvaru, kam mums jāpateicas par ievērojamu atbalstu savas patstāvības iegūšanā.

Latvijas atbrīvošanās procesā kara darbības pirmajam posmam tāpēc piekritusi, kaut arī svarīga, tomēr tikai — katali-

zējoša loma. Tāpēc ne karš ir tas, kas saista šos gadus latvju tautas vēsturē sevišķā posmā, bet gan viņas mundrais nacionālais uzliesmojums, kas beidzot vainagots ar augstāko politisko centienu piepildījumu. Ne jau dižgabalu dunoņa 1914. gadā rietumos bija tā, kas radīja šīs dunoņas pēdējo izskaņu 1920. gadā austrumos. Tiesa, bez pirmās, droši vien, mēs vēl nebūtu pieredzējuši otrās. Tomēr tas spēks, kas pielika degli, bija jau savam uzdevumam nobriedis un viņa attīstības pamati sniedzas daudz tālāk. Izsekošana viņa pirmām jūtāmām parādībām novestu mūs vismaz pagājušā gadsimtena vidū, kad latvieši pirmo reizi parādās uz politiskas skatuves kā t a u t a ar savu ideoloģiju, par lielu pārsteigumu daudzus gadu simtus ar viņu kopā dzīvojošiem un viņas maizē ienākušiem vāciešiem. Latvju tautas pašapziņas pirmajiem modinātājiem un viņu iedvesmētai avižniecībai, dailliteraturai un mākslai pienākas gods, ka latvju tautā sāka un nebeidza pukstēt viņas sirds, piepildot ar vienmēr jaunu un spēcinošu asinsriņķojumu viņas pamirušos locekļus.

Latvju pirmās nacionalās atmodas darbiniekiem tagad bieži pārmet, ka viņiem nav bijis īsti „tīru“ nacionālu centienu, ka viņi balstījušies galvenām kārtām uz saimnieciskām tieksmēm un tāpēc nav varējuši dot arī sevišķi tāli ejošus nacionālus principus. Tas, protams, nav tāds pārmetums, ar kuŗu būtu vērts uzsākt cīņu. Sevišķi vēl šinī laikmetā, kad mēs esam iegrīmuši stiprā nacionālā „atpūtā“, kaut gan „tāli ejošu“ nacionālu principu meklēšanā, liekas, nekas mums vairs nestāvētu ceļā. Tāpat — vēstures perspektīvā — nevar vairs pārmetēt arī, ka liela daļa šīs atmodas redzamāko darbinieku, cīņā pret vācu virskundzību, meklēja atbalstu pie krievu nacionalistiem. Pirmiem soljiem vienmēr ir vajadzīga pietura. Mūsu tuvākā vēsturē mēs to paši it labi pieredzējām. Cita lieta, protams, par šo pieturu sajūsmināties un nemēģināt atbrīvoties arī no viņas. Pēdējais jau bija mūsu — uz kājām nostādīto pienākums. Katrā ziņā krievu-vācu interešu pretešķības, kuŗu pamodināšanā pirmās nacionalās kustības darbiniekiem pieder jō redzama loma, deva arī pirmo iespēju daudz maz atelpot mūsu tautai. Tāpat, kā vēlāk Krievijas un Vācijas lielā bruņotā sadursme radīja nepieciešamos apstākļus mūsu pilnīgās atbrīvošanās iespējai un mūsu iziešanai no krievu-vācu interešu aploka pašiem savu un arī plašākās Eiropas interešu laukā. Vairīties no šīm Eiropas interesēm un tiekties tuvāk „dabīgam“ krievu-vācu interešu iespaidam, kā to daži tagad uzskata par pareizāku, nozīmētu ļoti bīstamu kritienu atpakaļ. Katrā ziņā — daudz ļaunāku un nepiedodamāku kļūdu, nekā to darijuši pirmās tautiskās atmodas darbinieki, ja tāda viņu rīcībā šinī ziņā saskaņā.

Mēs pieminējām tā saukto pirmo nacionālo atmodu*) tāpēc, ka sākt Latvijas atbrīvošanas pārskatu bez šīs kustības, viņas tālākās izveidošanās, atslābuma un jaunuzliesmojuma saistības ir nevien netaisni, bet arī nepareizi. Tas nozīmētu nogriezt kādu stādu no viņa saknēm. Tomēr ne vienmēr izaug gluži tas, kas stādīts. Vēsturiskā procesā lielu lomu spēlēja nevien tas, kas notiek, bet vēl lielākā mērā — kas darbojas. Blakus dotajam — radošais. Tas ir garīgās kauzalitātes noteikums. Ne mūsu pašu, ne tautu dzīvē šī diena nav vairs tikai vienkāršs vakarējās turpinājums.

Latvju tautas centienos, drosmē un rīcībā, pirms pasauli tīrošā negaisa un — sākot ar viņu, jau manāma stipri liela starpība. Tiem, kas grib pētīt vēsturisko notikumu iespaidu uz tautu apziņu, te paveicas vispateicīgākais darba lauks.

Kaŗa virpulī ierauts, savu zemi asiņotu redzot, latvietis bieži vairs „pats sevi nepazīst“. Viņš ir tiešām pārvērties. Par mīkstu un glēvu uzskatītā latvju tauta kaŗā pārcieš, upurē un arī paveic tik daudz, ka pie sava lielākā uzdevuma tā nonāk jau stipri satriektiem un pagurušiem spēkiem. Tad, kad citur jau atskanējuši senilgotie miera zvani. Viņa tomēr uzliesmo sajūsmā no jauna; no jauna metas cīņā un panāk — vēl nesenā pagātnē tik mazcerēto.

Bet viņas labākā un spēcīgākā daļa 7 gadu laikā nemta nepārtrauktam upurim.

Mēs tāpēc nevaram brīnīties, ka pēc visa šī lielā spēka un gribas sastrēdzinājuma, pēc šiem ārkārtīgiem upuriem un panākumiem, pie mums tagad jūtams zināms fizisko un garīgo spēku atslābums. Sākt, turpināt un tālāk veidot — tas ikvienas paaudzes uzdevums. Tā paaudze, kurai liktenis bija uzticējies latvju tautas centienu dižākā mērķa piepildīšanu — Latvijas valsts izcīnīšanu — savu uzdevumu ir veikusi. Nu jānāk jaunai, jāsargā, jāturpina un jāveic tālāk. Viņas laime ir tā, ka viņa var strādāt pavisam citādos, nesamērojami labvēlīgākos apstākļos. Tas uzliek viņai arī jaunus pienākumus.

Šo laikmetu no pasaules kaŗa sākuma līdz valsts pilnīgai atbrīvošanai un Satversmes Sapulces sanākšanai var uzskatīt tāpēc par organiski noslēgtu, nevien politisko notikumu, bet arī veselās paaudzes misijas nobeiguma ziņā.

Cik ar šo misiju sakara „vecajiem“, mēs jau gaŗām ejot minējām. Viņu loma, bez tam, jau arī atradusi pietiekoši redzīgus vērtētājus. Cik cienīgi viņas turpinātāji būs „jaunie“, t. i. tie, kas nāks, to rādīs viņi paši.

Ja mēs esam stājušies pie šī Latvijas vēstures slavenākā

*) Patiesībā viņa ir diezgan grūti norobežojama no jau agrāk dažā veidā pastāvējušās kustības tautas dziļākos slāņos.

posma atskata, tad gan ne tāpēc, ka pārvērtētu savas spējas. Taisni tāpēc, ka šis uzdevums ir tik liels un materials tik plašs, mums liekas, ka ikviens, kas te godīgi pielicis savu roku, nevar būt gluži veltī strādājis. Šo rindiņu rakstītāja nesenašs tuvums daudzām lietām, cerēsim, būs mazāks traucējums nekā tas at-tālums, kas ar katru dienu iespiežas starp mums un pār-dzīvoto.

„Jums nava savas vēstures“ — kā smagu lāstu to vēl tikai gadus desmit atpakaļ meta mums acīs citi. „Jā, mums nava sa-vas vēstures,“ — kā necaurredzama tumsa šī apziņa nospieda mūs pašus. Tas bija atgādinājums slimniekam, kas visu mūžu gul uz gultas un nekad nava patstāvīgi staigājis, ka visas viņa cerības ir neprāts.

Tagad, kad mums jau ir s a v a vēsture, tāpēc ka mēs paši esam kļuvuši kā par viņas saturu, tā veidotājiem, kad šī vēsture pirkta par tik dārgu maksu un arī vaiņagota tik daudziem sa-sniegumiem, mums liekas krietni mazāks pārkāpums pielikt roku pie viņas fiksējuma, nekā to atraut. Jo starp visiem citiem materiāliem vēl ir dzīvs viens no vissvarīgākiem: mūsu perso-nīgie pieredzējumi. Bet dzīve ir īsa un atmiņa vēl īsāka.

Lielo notikumu norisas atskatu esam sākuši ar to vispārējo apstākļu raksturojumu, kādos latvju tautai nācās šos notikumus sastapt.

Kas būs mēģinājis tajos ieskatīties, tas sapratīs, ka tas nebūt nav tik viegls uzdevums, kā tas varētu izlikties. Dažādi spēki dažādos virzienos un ar dažādu līdzekļu palīdzību tad darbojās mūsu zemē. Daudzi no tiem bazējās uz ļoti stipriem un pārbaudītiem pamatiem, uz varu, uz gadu simteņos rūdītām atziņām un aparātiem. Cīņa pēc tās zemes, kuŗu mēs apdzīvo-jam, un pret mūsu tautu varbūt vēl nekad nebija bijusi tik asa un tik sistematiska, kā taisni tad. Divas valstis un divas tau-tas, kuŗu ieroču sadursme bija vairs tikai laika jautājums, cen-tās te iegūt pēc iespējas stiprāku izejpozīciju. Katra jau varēja balstīties uz ievērojamiem ieguvumiem un katra centās tos vēl pavairot.

Paši latvieši, uz kuŗu rēķina viss tas notika, bija nesamē-rojami nelabvēlīgākā stāvoklī. Viņiem nebija ne tādas aizmu-gures, ne tāda atbalsta, ne — sakarā ar to — arī tāda drošuma, tādu tradīciju, pamatu un līdzekļu. Viss, uz ko viņi varēja bal-stīties, bija tikai viņi paši, neliela, apspiesta tauta, ar saviem materiāliem un kultureliem sasniegumiem vēl tikai sākuma sta-dijā. Bez tam viņi arī nebūt nebija vienoti, bet gan jau stipri sa-šķelti kā savos politiskos, tā nacionalos centienos. Liela, iespai-dīga daļa no pēdējiem pat vairījās vai tos apkaŗoja. Vienotu, daudz-maz skaidrāk aptvertu un izveidotu nacionalu politiku te atvietoja tikai vēl nenonāvētais tautas un inteliģences naciona-

lais instinkts un tīri latviskā neatlaidība. Bet arī te jau bija manāmas slimīguma iezīmes. Ilgā un neatlaidīgā pārkrievošana, smagā reakcija, kā arī citi nelabvēlīgie apstākļi nebija pagājuši bez savām sekām.

Lai nenokļūtu gan viegli pārskatāmā un „skaidrā“ schematismā — jo dzīve ir daudz sarežģītāka par katru schemu — mēs esam centušies ļaut pēc iespējas izteikties tā laikmeta domai pašai, kā arī ņēmuši palīgā spriedumus „no malas“ vai apskatāmo grupu pašu vidus.

I

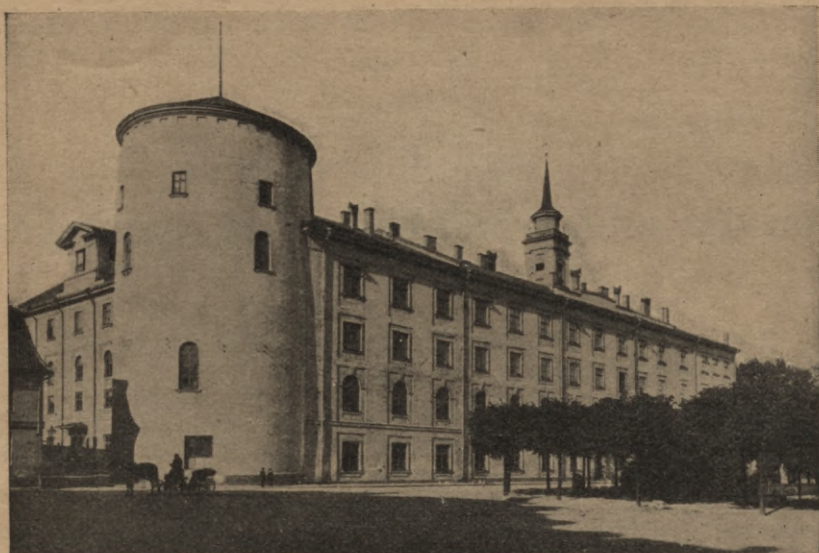
Latvija un latvieši Krievijas imperijas sastāvā.

Robežgads. Vispārējā situācija. Atkarības sajūta. Latvija nekad nav pilnīgi ietilpinājusies svešas valsts organismā.

1914. gads itkā norobežo latvju tautas „vecu“ un „jauno“ vēsturi, jo šīnī gadā viņai pavērās iespēja uziet uz politiskas skatuves daudz maz plašākā mērogā un, līdz ar to, klūt no vienkāršas vēsturisko faktu pārdzīvotājas par viņu aktīvu līdzveidotāju. Kā pirms apm. 60 gadiem pirmo tautas censoņu veicinātā vācu un krievu varas tieksmju sadursme Baltijā deva arī latviešu zemniekiem, kaut gan vēl pārāk ierobežotā veidā, izdevību sasniegt zināmu saimniecisku un kulturelu nozīmi savā zemē, tā pasaules eksplozijas radītā lielā Vācijas un Krievijas sadursme, ar abu šo valstu varenības satriekšanu, pavēra ceļu latvju tautas centienu lielākam vainagojumam — latvju valsts patstāvībai.

Uz minētās sadursmes pamatiem tad arī jau 1914. gadā ielūza mūsu 700 gadu vecās „virskārtas“, t. i. vācu, politiskā vara Latvijā. Ne tik daudz juridiski, bet gan faktiski. Runājot par vācu agrāko stāvokli, viens no vietējiem vāciešiem*) saka: „1914. gadā šis zelta laikmets beidzās, un liktenis mums atgādīnāja, ka trūkums, bads un izmisums ir cilvēka parastā daļa.“ Un šim apgalvojumam ir pamats. Mums nebūtu par to ko priecāties, ja šīs pašas pārāk tuvredzīgās vācu pieķeršanās dēļ savam „zelta laikmetam“ latvju liktenis jau vienmēr nebūtu bijis trūkums, bads un izmisums, un ja latvietis, izejot no jaunradušās situācijas, nevarētu cerēt, ka divu apspiedēju vietā viņš tagad, varbūt, varēs rēķināties tikai ar vienu; bet otrs — pamazām pieradis klūt no „virskārtas“ par latvju dabīgo sabiedroto pret austrumiem. Ja pēdējam nebija lemts piepildīties, ja latvietim un vācietim turpmākos notikumos, neskatoties uz dažiem kopā ietiem soļiem, vēl nācās nostāties pretinieku stāvokļos, ja viņu acis uz rietumiem vērsās uz dažādām pusēm, tad tam par iemeslu ir atkal bijusi tā pati tuvredzīgā vācu pie-

*) Hans Drews, Die lettische Revolution und das Baltentum. Riga, 1927. 83. l. p.

Rīgas pils, Vidzemes gubernatora sēdeklis.

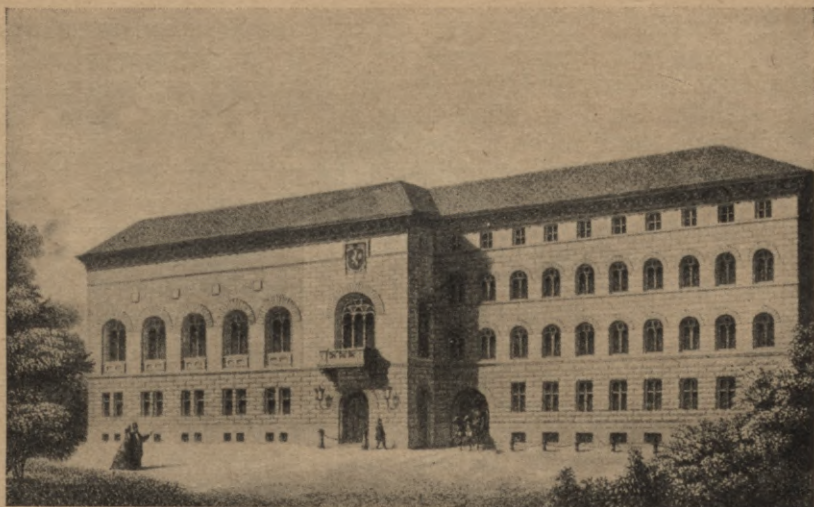
ķeršanās seniem zelta laikiem. Vēsture par to jau spriedusi savu tiesu un devusi uzvaru taisnībai.

Bet kāds bija latvju tautas stāvoklis pirms šo lielu notikumu sākuma, kas radīja tik lielu lūzumu valstu un tautu attiecībās un nozīmē?

1914. gadā pagāja apmēram 120 gadu, kopš pēdējā latvju tautas apdzīvotās teritorijas daļa (Kurzeme) bija pievienota Krievijai, kādi 53 gadi, kopš pēdējie latvieši (Latgalē) atbrīvojās no dzimtbūšanas, apmēram tikpat ilgs laiks no klaušu gaitu izbeigšanās un pirmās plašākās nacionālās pamodas un tikai nepilns gadu desmits no laika, kad pār latvju zemi pāršalca skurbinošs nemieru virpulis, lai dotu vietu vislielākam uzbrukumam latvju tautai, kāds 20. gadusimtenī vispār likās iespējams. Vairāku mēnešu laikā latvietis ar savu dzīvību un mantu bija nostādīts ārpus likuma, atdots pilnīgai patvaļai. Tā bija briesmīga atreibība, kas ķēra visvairāk mazvainīgos vai nevainīgos un šķēla grūti pārkāpjamu plaisu jau tā naidīgi noskaņotās divu tautību līdziedzīvotāju attiecībās.

Augšējie nedaudzie dati jau paši par sevi ir diezgan raksturojoši tai situācijai, kādā varēja atrasties latvju tauta pasaules kara sākumā.

No vienas puses, diezgan ilga piederība pie valsts, no kuŗas spēka bijās ne tikai mazas tautas un valstis vien, bet kas diezgan lielā mērā hipnotizējusi pat visvarenākās. Šī pāri par gadu

Vidzemes brūņniecības nams, kuŗā notika landtāga sēdes un bija rezidējošā landrāta mitekļis.

simteni ilgstošā atrašanās milzīga pārspēka varā gluži dabīgi varēja radīt pārliecību par „mūžīgu piederību“ pie milzīgās Krievijas. Vēl vairāk tāpēc, ka latvju tauta, vēsturiski pārskatāmā apjomā, nekad nebija sajutusi savu politisko neatkarību, „savu vēsturi“; un vēlā nacionalā atmoda, kā arī samērā agri propagandētā socialā diferencēšanās nebija vēl ne pietiekošā mērā nostiprinājusi viņas iekšējo stabilitāti, ne arī kristalizējusi pirmatnējo nacionālo apziņu kādu tālāki ejošu nacionālu centienu virzienā. Latvju tauta, nejudzamās nekad kā pilntiesīgs loceklis savas zemes vēsturē, būdama vienmēr tikai politiskās rīcības objekts, atdalīta ar nepārejamu plaisu no absolūti uzkundzējušās virsšķiras — vācu muižniecības — nevarēja, protams, organiski saprast arī pēdējās vēsturi ciešākā vienībā ar savējo. Tāpēc arī viņa gan labprāt uzsvēra savu 700 gadu verdzību, savu kalpību svešai cittautiešu varai, bet viņai bija pagājis samērā vienaldzīgi garām un nesajūsmināja viņu arī tagad tas fakts, ka neskatoties uz latvju tautas politiskās neatkarības zaudēšanu (un kuŗa Eiropas tauta tad nav kādu reiz zaudējusi savu neatkarību), latvju apdzīvotā teritorija, gan visā visumā, gan arī tikai daļai, bieži atsevišķām daļām savstarpēji naidojoties, daudziem gadu simteņiem ilgi, visrupjākās varas laikos, kad vēl nepazīna nekādas tautu tiesības, lielākā vai mazākā mērā ir uzturējusi savu neatkarību, un arī par Krievijas sastāvdaļu šī vārda pilnīgā nozīmē tā nebija nekad kļuvusi.

Šis apstāklis, latvju tautas un arī tagadējās valsts sakars ar šo posmu nekad nava uzsvērts. Tā ir jau pirmo nacionalās pašapziņas modinātāju kļūda, (ko gan lielā mērā attaisno tā laika apstākļi). Un tā ir mūsu kļūda arī vēl tagad. Tiesa, tā muižniecība, kurai mūsu zemes agrākā politiskā dzīvē piekrita vadošā loma, nebija nacionāla, t. i. latvju muižniecība un arī negribēja par tādu kļūt. Bet tas tikai vēl pastiprina mūsu zemes patstāvības spēku un tos ilgstošos panākumus, ko var iegūt pat neliela saujiņa stingru, neatlaidīgu ļaužu, kaut arī tiem trūka dabīgu sakņu šai zemē, t. i. — ļoti liela, audzinoša un atbalstoša spēka. Visu ko viņi panāca un sargāja, viņi guva un sargāja vienīgi sev. Bet šo panākumu reālais pamats ir tak vienīgi mūsu zeme un tauta. Bagātā un politiski neatkarīgā agrākā Latvijas muižniecība nav ienesusi mūsu zemē no citurienes ne bagātību, ne politisko neatkarību, ne arī citu, ko tautas pašas neaizņemtos savstarpējā satiksmē. Gluži otrādi, te viņa ienāca nabaga un atkarīga. Pat savas asinis daudzi viņas Hāni ir aizņēmušies no mūsu Gaiļa. Un ja arī viņas brāļu tauta, viņas aizmugure, tai devusi kādu svētību un ierosinājumu, tad ne jau tāpēc, ka vietējā vācu muižniecība būtu bijusi sevišķi kultūras kārīga, bet gan daudz vairāk tāpēc, ka mūsu zeme un tauta sagādāja tai ļoti labas sociālas un kultūrelas dzīves iespējamības, labākas nekā daudziem citiem, daudzās citās zemēs. Vācu tautības Latvijas iedzīvotājiem, sevišķi muižniecībai, vajadzētu sajūst par to ļoti dziļu pateicību. Mēs zinām, ka šīs jūtas viņā velti meklēt un varam tikai nožēlot, ka visas šīs iespējamības nebija lemtas latvju nacionālai muižniecībai, t. i. no tautas nākošam un ar tautu saistītam zināmam iedzīvotāju vairumam. Lieki runāt, ka tāda savā tautā balstošās nacionāla muižniecība visos savos centienos būtu daudz stiprāka par mākslīgi uzkuņdzējušos svešu ļaužu grupu un ka latvju tautas sasniegumi būtu tad pavisam citādi.

Ar šo novirzīšanos no saktā 1914. gada apstākļu raksturojuma mēs negribējam nogauzties par to, ka latvju tautai nav bijis savas nacionālas muižniecības, t. i. ar zemi saistītas, materiāli īsti spēcīgas grupas, kas vienmēr ir bijis viens no nacionāli cementējošiem materiāliem citās tautās, un kurās trūkumu, protams, mums tāpēc nākas nožēlot. Tāpat mēs negribējam ar šīm rindām vēl lieku reizi atkārtot, ka latvju zeme un tauta ir bijusi spiesta izaudzēt svešu muižniecību un varējusi sagādāt pēdējai ļoti ievērojamu politisku, saimniecisku un kultūrelu varu, kaut arī šī vara pārāk jūtami izlietota par ļaunu pašai latvju tautai. Bet mēs gribējam gan pastrīpot to, ka neskatoties uz visiem šiem apstākļiem, neskatoties uz to, ka latvju tautas politiskā neatkarība sākās gandrīz no 18. novembra 1918. g. (faktiski viņa sākās mazliet vēlāk), Latvija pati, visā vi-

sumā un visos laikos, nekad bez zināma politiska atlikuma nav ietilpinājusies svešas valsts organismā.

Vēsture jāņem tāda, kāda viņa ir, kaut arī ne viss tas, kas ar mums saistīts, būtu kļuvis mūsējs. Tāpēc pavisam nepareizi uzsvērt tikai latvju tautas 700 gadu verdzību, kas gan ir patiess fakts, — reizē ar to itkā noklusējot arī Latvijas koporganisma lielās pretestības un norobežošanās spējas — otru ne mazāk patiesu, bet daudz vairāk uzmodinošu un uz priekšu virzošu faktu. Šī pirmā, grūtsirdīgā un nospiedošā apstākļa pārāk iemīļotā uzsvēršana uz otrā rēķina bija tā, kas darīja tik mīkstu un nedrošu latvju nacionāli-politisko domāšanu pirms kara, ka viņas pēdas saskatāmas vēl mūsu dienās.

No otras puses, redzējām, ka pārrunājamā laikmetā vēl tikai kādi piecdesmit gadi šķīr latvieti no tā laika, kad tas ieguvis elementariskās cilvēka tiesības, bet nebūt ne līdzīgas tiesības ar savā zemē privileģētām un materiāli labāki situētām iedzīvotāju grupām — vāciešiem un krieviem; kāpēc gluži dabīgi, ka latviešiem šinī laikā vēl vajadzēja reprezentēt „zemāko šķiru“, būt materiāli un kultūreli uz ievērojami zemākas pakāpes, nekā divām pieminētām grupām. Ja nu tas gluži tā vairs nebija, ja pat spēcīgākā no šīm grupām — vācieši — jau jutās nopietni apdraudēti visādā ziņā, ja par veidojošo kultūras elementu zemē jau bija kļuvuši latvieši paši, tad par to jāpateicas tiešām atzīstamām latvju attīstības spējām un centībai.

II

Politiskā un administratīvā iekārta.

A. Provinces.

Latgales nošķiršana un Stolipina „pašvaldība“ (nacionalās zemstes). Muižniecības (Tobīna) un Širrena uzskats par muižniecības tiesībām Vidzemē un Kurzemē. Landtāgi. Krievu gubernatori un ierēdņi. Latvju beztiesība.

Ar pēdējā Kurzemes hercoga Pētera atteikšanās rakstu, resp. Kurzemes muižniecības lēmumu par labu Krievijai, visa latvju apdzīvotā zeme gan atkal apvienojās itkā zem vienas valdības un kļuva par vienas valsts sastāvdaļu, bet par zināmu vienību ne politiskā, ne administratīvā ziņā tā tomēr nekļuva. Sākot ar 1561. gadu — Livonijas ordeņa padošanas Lietavas kunigaišķim Sigismundam Augustam — *L a t g a l e* iekļūst citu iespaidu sferā nekā pārējā Baltija, un paliek tur gadusimteni ilgi. Kā vienojoša saite vēl ir tikai telpisks tuvums, latvju valoda, kopējās gara mantas un — vēlāk — arī nacionalie centieni. Šķirta ar robežu, ticību, pārvaldi un saimnieciskām dažādībām, šī latvju tautas daļa kļūst par latvju priekšturamām bruņām pret austrumiem, kas — ne bez robiem un zaudējumiem — tomēr sekmīgi aiztur nepārtrauktu pārspēka uzņēmānos latvju tautas senajam šūpulim un izejpozīcijām. Gan ar 1561. gadā noslēgto padošanās līgumu un 1566. g. vienošanās līgumu Vidzemei, resp. arī Latgalei bija solīta zināma pārvaldīšanas kārtība, kurās ievērošana to būtu nostādījusi pārējai Baltijai līdzīgos apstākļos, tak ar to maz rēķinājās. Pēc Lietavas-Polijas unijas Latgalē sākās ļoti strauja pārpoļošanas strāva, kurai Latgales latvieši bija padoti ap 200 gadus. Protams, stāvoklis nekļuva labāks arī ar Latgales pievienošanu 1772. gadā Krievijai. Kaut gan kopš 1710. gada Krievija bija iekarojusi Vidzemi, Latgali nepievienoja administratīvā saistībā Vidzemei, bet tā no 1802. gada pastāvēja kā Vitebskas guberņas sastāvdaļa, ar Krievijas guberņām parasto pārvaldīšanas veidu. Vaina par šo atdalīšanu gan piekrīt Vidzemes vācu muižniecībai, kas noraidīja krievu valdības Vidzemes un Latgales apvienošanas priekšlikumu, lai ar „sveša“ elementa pievienošanu nesatricinātu izdabūtās privilēģijas un „Landesstaat'a“ strukturu.

Kad Krievijas 2. valsts domē Latgales deputats Fr. Trasuns iesniedza Latgales un Vidzemes apvienošanas likumprojektu, pret apvienošanu ļoti rosīgi uzstājās sevišķi Latgales poļu elements (baznīckungi un muižnieki), kā arī daži latgaleišu inteliģences priekšstāvji. 1917. g., pēc Krievijas revolūcijas, vienprātīgo latviešu apdzīvotās zemes apvienošanas prasību noraidīja „demokratiskā Krievija“. Tā Latgale, līdz pat Latvijas valsts nodibināšanai, palika ievērojamā mērā šķirta no pārējās Latvijas.

Kā zem Polijas, tā sevišķi Krievijas, Latgale vienmēr ir bijusi citas, lielākas administratīvas vienības sastāvdaļa. Latgaleišu īpatnības nekad nav ievērotas un pat no 1863.—1904. gadam tiem bija noliegts drukāt grāmatas savā izloksnē un ar latīņu burtiem.

Kā vietējās pašvaldības veidu mēs Latgalē 1914. gadā sastopam tā saucamās Stolipina jeb „nacionalās“ zemstes. Šis pašvaldības veids Krievijas rietumu apgabalā nāca 1911. g., zināmā mērā kā iepriekšējo nemieru ieguvums, un to var arī uzskatīt kā cariskās Krievijas pēdējo vārdu nomaļu pašvaldībā. Šis pēdējais vārds gan nebija teikts, lai nokārtotu vietējo pašvaldību iedzīvotājiem vēlamākā virzienā, bet tāpēc, ka Stolipins atrada par nepieciešamu, steidzamības kārtā, pastiprināt Rietumu apgabalā (Kijevas, Minskas, Mogiļevas, Volinijas, Podolijas un Vitebskas gubernās) tur svešā krievu elementa iespaidu pret vietējo iedzīvotāju centieniem.

Šis zemstes raksturo tas, ka blakus īpašuma cenzam, bija ieviests arī nacionālais cenzus.

„Kam nav nekāda piemēra Eiropas valsts un administratīvās tiesībās, tas kļuva te par faktu: nodibināja vēlēšanu kurijas, kurās vēlētajus šķiroja pēc nacionalitātes pazīmēm, dodot priekšrocības krieviem.“*) Gubernas, apriņķa, skolu un citos komunalorganos krieviem, kā valdošai rasei, nodrošināja obligatorisku majoritāti. Veselu rindu noteicošo pārvaldes posteņu varēja ieņemt vienīgi krievi. Žīdi bija pavisam izslēgti no līdzdalības pašvaldības iestādēs vai viņu vēlēšanās. „Nacionālo“ zemstu ieviešanā gan nevar tieši vainot bezspēcīgo Krievijas valsts domi, jo 11. marta 1911. g. likumu Stolipins izdeva 87. p. kārtībā, tomēr šis bija viens no tiem Stolipina likumiem, kas Krievijas valsts domes vairākumam, laikam gan, bija vismazāk nepatīkams. Attiecībā uz Latgali, šī likuma 22. p. skaidri pateica: „Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķos zemstes valdēs vairākumam vajaga piederēt krieviem.“ Tāpat likums noteica, ka

*) A. v. Tobien, Die livländische Ritterschaft, Riga, 1925.; 452. l. p.

„skolu padomju priekšsēdētāji var būt vienīgi krievi.“ Krievu šajos apriņķos bija tikai 25—30%, un tie paši pa lielākai daļai zaldāti un ierēdņi, kam vietējā dzīve un viņas vajadzības svešas un kas ieradušies te tikai uz laiku.*) Latgales pamatiedzīvotājiem latviešiem, kas šinīs apriņķos lielā vairākumā, bija piešķirts tikai mazākums zemstes iestādēs, kāpēc arī viņu nacionalās prasības palika neievērotas vai izsmietas.

Ne tikai krieviskais vairākums bija nodrošināts Stolipina zemstē. Kā cenza zemstēs tur, protams, bija arī īpašuma priekšrocības, kāpēc šīs zemstes varēja uzskatīt arī par muižniecības iestādēm, jo tikai mazāk par 1/3 zemstes dalībnieku bija zemnieki.

Ari mantīgie nekrievi, protams, bija tikai zemākas šķiras pilsoņi, salīdzinot ar krieviem. Tā 84 caurmēra krievu vēlētajū desetinas atsvēra tikai 128 nekrievu desetinas.**) Bet visumā katrs nekrievs reprezentēja 2 1/2—4 reiz lielāku mantas cenzu nekā 1 krievu kurijas priekšstāvis. Bezzemnieki un strādnieki pašvaldībā nekādu līdzdalību ņemt nevarēja, līdzīgi žīdiem. Ari lielais vairums zemes īpašnieku zemnieku nevarēja privileģēto zemes īpašnieku vēlēšanu sapulcēs piedalīties, jo viņu īpašumi parasti bija mazāki nekā to prasīja vēlēšanu cenzs (75 des. — Daugavpils un Rēzeknes apriņķos, 100 des. — Ludzas apriņķī, vai 7500 rbļ. vērtība). Bez tam tiem zemniekiem, kam piederēja zeme tanī apriņķī, kurā tie pierakstīti pie kāda pagasta, nebija vēlēšanu tiesību zemes īpašnieku kurijā, bet tikai zemnieku pagastā. Tā lielais vairums iedzīvotāju bija pavisam šķirts no līdzdalības vietējā pašvaldībā.***)

Stolipina likuma 1. pielikuma 3. § noteica sekošo sastāvu Latgales apriņķu zemstēs:

Apriņķis	Zemes īpašn. priekšst.		Zemnieku pag. pr-jī		K o p ā	
	Krievi	Nekrievi	Krievi	Nekrievi	Krievi	Nekrievi
Daugavpils	12	11	5	6	17	17
Ludzas . .	8	8	4	4	12	12
Rēzeknes .	9	8	4	4	13	12
					42	41

Tā Latgalē zemstes sapulcēs 42 krievi varēja grozīt katru 41 nekrieva (latviešu, poļu, vāciešu) — zemes nospiedošā iedzī-

*) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā, Pēterburgā, 1913.; 260. l. p.

**) M. Skujenieks, op. c., 261. l. p.

***) M. Skujenieks, Vietējā pašvaldība Baltijā, Maskavā, 1916.; 57. l. p.

votāju vairākuma priekšstāvju — lēmumu, jo bez vienas balsis pārsvara tiem nāca klāt arī balsstiesīgo ierēdņu balsis, kas bija krievi un bieži arī visas krieviskās politikas iedvesmotāji. Latvieši, kas jau vieni paši sastādīja iedzīvotāju nacionālo vairākumu un kam nacionālā zemstē, šī vārda daudz maz godīgā nozīmē, vieniem pašiem piekristu absolūtais vairākums, varēja sūtīt uz apriņķa zemstes iestādēm vislielākais 14 priekšstāvjus. Gubernas zemstē, kurā Latgale sūtīja 19 priekšstāvjus, krievu pārsvars bija vēl vairāk nodrošināts; arī atlikušie nekrievi tur bija poļi un vācieši, jo latvju zemnieki tikai ar citu grupu zēlastību varēja iekļūt gubernas pārvaldes organā.

Lai pavairotu krievu skaitu, valdība pat daļu mantīgo nekrievu vienkārši „ieskaitīja“ krievos; tā pēdējo starpā bija daudzi Mirbachi, Hildebranti, Fitinghofi, Bēri u. t. t., tā kā Daugavpils apriņķī vismaz $\frac{1}{3}$ visu krievu kurijas vēlētajū bija vācieši, poļi un latvieši, kas pie tam arī neslēpa savu „kaunu“, t. i., ka viņi nav vis krievu cilvēki. Drīšas apriņķī no 68 krievu kurijas vēlētajiem 43 bija nekrievi, starp tiem 11 ar tīri latviskiem uzvārdiem. Šī cittautiešu ieskaitīšana krievu kurijā notika tāpēc, ka, pirmām kārtām, krievu elements bija par daudz acīmredzot niecīgs, lai ar to attaisnotu vairākuma privilēģiju un, otrkārt, lai atrautu no nekrieviem daļu pēdējo vēlētajū un, tos pievienojot valdošai grupai, zināmā mērā šķeltu nekrievu vienību. Protams, ka daži, ieskaitīti krievu grupā, turēja tad arī par savu pienākumu par tādiem izlikties, ko varēja panākt tikai ar attiecīgu uzstāšanos krievu interešu labā.

Pateicoties tādai vēlētajū sadalīšanai nacionālās kurijās, nekrievu iespāids šo zemstu darbībā līdzinājās nullei. Latgales apriņķu zemstes sapulcēs krieviem faktiski pieņāktos tikai dažas vietas vispārējā sapulcē un viena vieta zemstes valdē, tomēr pēdējā 1914. g. atradās vienīgi krievu rokās.*) Šī krievu iecelšana privilēģētā stāvoklī bija ļoti augsti sakāpinājusi viņu iedomību un sevišķi paasinājusi attiecības pret latviešiem. Tā Daugavpils zemstes sapulcē nemaz netika dienas kārtībā latvju un poļu priekšstāvju priekšlikums par latvju valodas ievēšanu tautskolās. Kāds krievu domnieks par šo priekšlikumu izteicās, ka, ja tagad prasot latvju skolotājus un latvju valodu tautskolās, tad drīz prasīšot arī katoļu valodu. Šī „argumenta“ ārkārtējā mulķība nav tomēr mazāka par viņa bezkaunību. Un tas ļoti labi raksturo krievu „nacionālo“ zemsti un viņas politiku. Nav grūti iedomāties, kādā stāvoklī varēja atrasties tādas zemstes vadītas skolas.

Saprotams arī, ka šāda pašpārvaldība iedzīvotājus nevārēja interesēt, ne arī nodibināt kādu autoritāti. Nekrievu vēlē-

*) „Dzimtenes Vēstnesis“, 1914. g., 102. n.: „Nacionālās zemstes“.

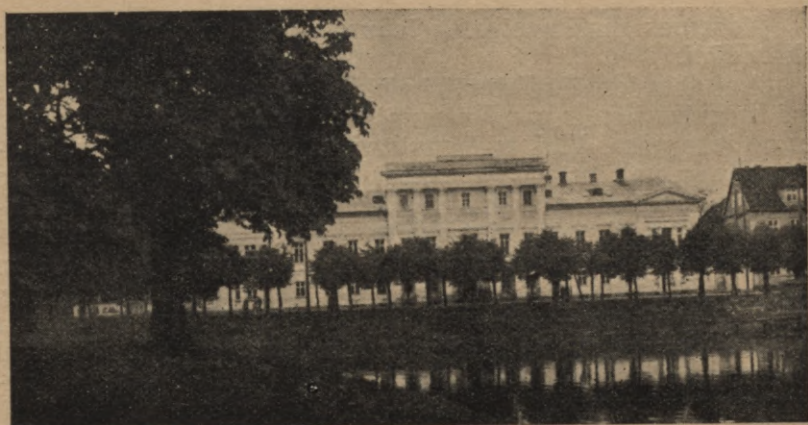

Jelgavas pils, Kurzemes gubernatora sēdeklis.

tāji, zinādami, ka viņu ieskatiem tā kā tā nebūs nozīmes, vēlēšanās bieži atturējās un, piemēram, Daugavpils apriņķī kādās nekrievu zemes īpašnieku otrās grupas vēlēšanās no vairāk simtu vēlētājiem bija ieradušies tikai 17. Ari zemstes sapulcē poļu priekšstāvji paziņoja, ka viņi valdes vēlēšanās nepiedalīsies, jo krievu vairākums jau vēlēšanu rezultātus iepriekš nolēmis.*) Nav jāsaka, ka arī tā saucamo zemes priekšnieku darbība, kurus izraudzīja vietējie muižnieki un apstiprināja gubernators, bija ieturēta tikko pieminētā krievu priekšstāvja saprāta garā. Ja zemstes ierēdņu darbība Iekšējās zemstēs daudzējādā ziņā atsvēra pašas zemstes trūkumus, tad Latgalē tas bija pilnīgi otrādi. Te šīs lietas viena otru papildināja tanī pašā pārkrievošanas virzienā. Agrāk, kad vēl Latgale bija bez tādas „pašvaldības“, te darbojās daudzi latviešu agronomi un dažādi citi ierēdņi, kas piedalījās arī latgaliņu saimnieciskā un kultūrā dzīvē. Tagad, kad šo amatu pārzināšana bija pārgājusi zemstes rokās, drīzi vien vienu latvieti pēc otra pārcēla uz Krievijas gubernām, bet latviešu vietā nāca krievu ierēdņi, vietējām interesēm naidīgi un slinki.

Tā mēs redzējām, ka Latgalē, lai gan Livonijas ordenis bija līgumos panācis zināmas vietējās pašvaldības veida noteikšanu un lielas privilēģijas vācu muižniecībai, ne no šī pārvaldības veida, ne arī specialām vācu privilēģijām vairs nebija ne jausmas. Vācu muižnieki te bija pārpoļojušies vai — pašā pēdējā laikā — pārkrievojušies, un viņiem nebija nekāda nopelna, ja saprātīgākais viņu aizstāvis Širrens arī tagad tikpat droši va-

*) M. Skujenieks, Vietējā pašvaldība Baltijā, 60 l. p.

Kurzemes bruņniecības nams, kurā notika landtāga sēdes un bija rezi-
dējošā deputata mitekļis.

rētu teikt, ka neskatoties uz visām krievu pūlēm, te tomēr vēl dzīvo cita tauta un te nav Krievija.

Vidzemē un Kurzemē, kur sveša elementa iesūkšanās lielā mērā aizturēja Latgale, politiskā un administratīvā iekārta bija izveidojusies pavisam citādi.

Attiecībā uz Latgali Sigismunda Augusta solītās privilēģijas un zemes pārvaldīšanas kārtība palika vienīgi uz pergamenta (un pat tāda eksistenci apstrīd).

Kurzemē un Vidzemē turpreti šīs tā sauktās Sigismunda Augusta privilēģijas guva daudz realākus pamatus, sevišķi pēc Vidzemes pievienošanas Krievijai. Viņu ievērojama daļa bija uzglabājusies dzīvē arī vēl pasaules kara priekšvakarā.

Latvijas tautas atmiņā šīs privilēģijas atstājušas vissliktākās pēdas. Tā vācu muižniecības vaina, kas šo, pēc savas būtības, visas zemes kopīpašumu paņēma vienīgi savā labā un tikai visretākos brīžos visretākie viņas locekļi atjēdza, ka te arī citiem pienākas sava likumīga tiesa. Un arī tad šo atziņu nepārvērtā darbos. Tā tam, kam vajadzēja kļūt par visas zemes un tautas labumu, kļuva par vienas nelielas kārtas uzkundzēšanās turpinājuma pamatu, uz pārējo zemes iedzīvotāju tiesisko, kulturelo, nacionālo un materiālo interešu rēķina.

Šīs īpatnējās tiesības, protams, nebija kāds dāvājums vietējās muižniecības acu dēļ. Viņas izrietēja no toreizējās starptautiskās situācijas un mūsu zemes politiskās un ģeogrāfiskās nozīmes. Vietējā muižniecība vienkārši savā laikā reprezentēja zemes politisko varu un šīs tiesības saņēma zemes pilnvarā.

Vidzemes muižniecības vēsturnieks Tobīns šo faktu apraksta šādi:*)

„Lai dotu iespēju Krievijai pieklūt pie jūras, Pēteris Lielais cīņā ar zviedriem ir gan Vidzemi galīgi izpostījis un iztukšojis, bet ne iekarojis. Viņš to ieguvis vienīgi ar līgumu. Bez šaubām, viņam nebūtu grūti tuksnesī pārvērsto un mērī izmirušo zemi, tāpat kā vēl neieņemto, bet no 8 mēnešu aplenkuma pagurušo un smagi mēra piemeklēto Rīgas pilsētu, piespiest padoties bez kādiem noteikumiem. Tikai caram bija par visām lietām nepieciešama brīvprātīga zemes padošanās, jo Holande, Anglija, Zviedrija, Dānija, Polija un Prūsija stāvēja nomodā par Baltijas interesēm un uzticēja caram ieņemto Vidzemi tikai tad, kad daudzpiemeklētās zemes iedzīvotāji to bija lūguši, paturēt viņus pie sevis.**)

Un cars Pēteris vienojās ar Vidzemes muižniecību un Rīgas pilsētu par kapitulāciju, kas ar Zviedrijas un Krievijas 30. augusta / 10. septembra Ništadtes miera līguma 9. un 10. pantu ieguva starptautisku atzīšanu. Vidzeme nebija inkorporēta savā laikā ne Polijā, ne Zviedrijā, bet vienīgi sastādīja zem šīm varām ar īpatnējām tiesībām pārvaldošos provinci. Arī Pēteris atzina šo sevišķo Vidzemes valststiesisko stāvokli un tāpēc darīja skaidru izšķirību starp „Krievijas valsti un zemēm“, no vienas puses, un „krievu scepterim padotām“, sevišķām privileģijām apveltītām provincēm, no otras puses.

Šis jus singulare, kuŗu nu tagad varēja cerēt ieguvusi Vidzeme, kā svarīgākās sastāvdaļas saturēja: ticības brīvību, vācu pārvaldību un valodu, vācu tiesības. Tas bija lielais dārgums, kuŗa ilgstošu drošību cars Pēteris bija garantējis ar savu vārdu. Kam? Vidzemes muižniecībai un Rīgas pilsētai, jo tādas zemes Vidzeme, kas kā juridiska persona varētu līgumus slēgt vai nolīgumus turēt, 18. gadsimteņa sākumā nebija tāpat kā vēlāk; tomēr ar to, ka uzvarētājs ielaidās ar bruņniecību un Rīgu starptautiski saistošā kapitulācijā, bija saistoši atzīta šo institutu valststiesiskā patstāvība.

Kontrahenta stāvoklis, kādu uzvarētājs piešķīra Vidzemes bruņniecībai, nepamatojās vienīgi ar to, ka toreiz kailā zemē nebija citas juridiskas personas, bet arī ar to vēsturisko lomu, kādu bruņniecība bija ieguvusi 300 gadu laikā.***)

*) A. v. Tobien, op. c., 1. un 2. l. p.

**) Protams, vietējā muižniecība to darīja labprāt, jo tā bija ārkārtīgi nemierā ar zviedru valdību, kas daudzējādā ziņā ierobežoja muižnieku varu un zemes kāri par labu zemniekiem.

***) Tobīna tendence nostādīt bruņniecību itkā uz diviem krēšļiem: no vienas puses kā „kailas zemes priekšstāvi“, bet no otras — itkā patstāvīgu kontrahentu, ar kuŗu un nevis ar Vidzemes valsti Krievu valsts slēdz savu līgumu, nav grūti izskaidrojama, cik savāda tā arī izliktos.

Mēs nebūt negribam apstrīdēt bruņniecības tiesību tanī momentā šādu līgumu slēgt, bet ka šī valststiesiskā patstāvība neierobežojās ar bruņniecības korporāciju un ka visu to tiesību apjoms, kas kapitulācijā bij paredzētas un no kurām Tobīns ar sevišķu un saprotamu aizgrābtību min vācu pārvaldību, vācu valodu un vācu likumus, pēc savas gara nozīmēja zemes pašpārvaldīšanās, valodas, ticības un savstarpējo attiecību nokārtošanas tiesības, to arī bruņniecība resp. muižniecība ir bijusi spiesta atzīt, kad viņai šīs privilēģijas nācies aizstāvēt vēstures procesa priekšā.

Pietiekoši skaidri to pateicis arī kādreizējais Tērbatas vēstures profesors un viens no visievērojamākiem vietējo vāciešu politiķiem, prof. Širrens, savā Vidzemes atbildē Samarīnam:

„Vēsture rāda, ka šī zeme ir kautkas augstāks nekā vienkārši nepatīkams traucēklis uz lielas, ar savu slavu vai troksni pasauli piepildošās valsts robežām.

Nevienu reizi vien nostādīta bezdibeņa malā, šī zeme nekad nav lāvusies aiziet gluži bojā.

Kā gan Jūs (Samarīns), ar savu instinktu, varētu apsvērt tādas zemes nākotni, kas piepildījusi vislielāko uzticības zvērstu: palikusi uzticīga sev pašai.

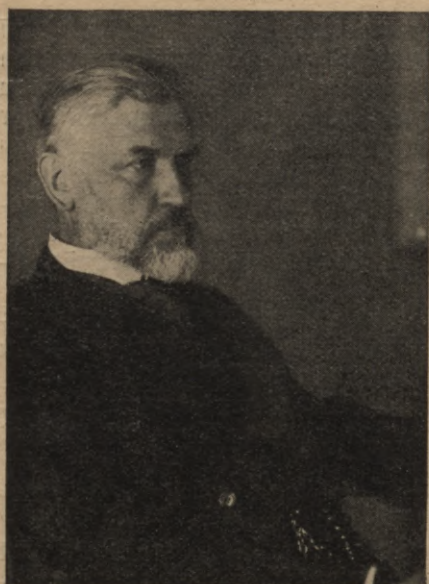
Uzskats, kas tagad kļuvis par oficiālu, itkā šīs provinces būtu vienkāršas īpatnējas guberņas, nav saskaņojams ar līgumiem. Šīs provinces prasa tiesību pašām par sevi lemt un pašpārvaldīties.

Ja par viņu nākotnes jautājumu cenšas nostādīt valdošās rases attīstības īpatnības, tad tāda jautājuma nostādīšana ir pretlikumīga.

Vienīgi līgumi, kas mūs saista ar Krievijas valsti, norāda mūsu progresa ceļu. Viņu saturs un viņu gars arī vēl šodien dod atbildi uz visiem taisnīgiem nākotnes jautājumiem.

Vienalga, vai vajadzētu nolīdzināt kārtu pretešķības, nodrošinot katrai lauzu grupai, viņas dabīgā laukā, savu spēku pielietošanu un darbīgās eksistences ieguvumus; tiktāl tuvināt atsevišķas korporācijas, lai tās ilgstošā gaitā ietu blakus vienotrai pretim kopējam mērķim, nezaudējot savu īpatnību un autonomiju; sīkgruntniecību padarīt neatkarīgu no lielgruntniecības, taisnīgi sadalīt nastas; pēc iespējas pasargāt brīvo pārvaldību; uzlabot un nodrošināt tiesas un likumus; atteik-

Ja bruņniecība, — kā Tobīns saka, — pie starptautiski saistošu „kapitulāciju“ slēgšanas bija tiesisks subjekts, bet ne tikai zemes orgāns, tad var jau juridiskai formai fantāzijai ienākt prātā doma, — vai šis subjekts starptautiski neeksistē vēl joprojām, neskatoties uz to, ka bruņniecība kā korporācija „mirusi varmācīgā nāvē“ ar attiecīgu Latvijas valdības 1920. g. deklarāciju. (Dr. M. Valters, Baltengedanken und Baltenpolitik, Paris, MCMXXVI.: 95. l. p.)

Fr. Grosvalds, Rīgas Latviešu Biedrības priekšnieks.

ties no sīkajām privilēģijām; lielāsturpretī — aizvien lielākam un lielākam skaitam, visiem iedzīvotājiem par kopēju labu — vienmēr pacelt: visam tam mums nav vajadzīgs ne ārkārtējs palīgs, ne arī sevišķi dedzīgs uzmuninātājs.

Mēs neprasam neko citu, kā vienīgi līgumu ievērošanu.

Šāis līgumos pašos ir sekmīgas attīstības noteikums un galvojums.

Šis galvojums tos laikos attiecās uz visiem institūtiem, kas toreiz bija izvirzījušies šīs zemes vakareiropējiski-protestantiskās kultūras priekšgalā un varēja uzstāties kā viņas vienīgie

reprezentanti (Träger). Tas attiecās uz kārtām un korporācijām, bet ne viņu izolētā veidā*), norobežojoties no viņu dziļākās, publiskās nozīmes, bet gan aptverot vienas lielas sistēmas visus locekļus. Ja šī sistēma paaudžu maiņā paplašinājās, ieguva jaunus locekļus, tad arī pēdējie ieguva tās pašas garantijas aizsardzību, jo būtu pavisam neloģiski spriest, ka no ķermeņa organu reformēšanās varētu ciest šī ķermeņa koptiesības.

Protams, kapitulācija bija slēgta galvenā kārtā par labu kārtām. Bet šīs kārtas saprata, ka viņām nevar būt nekādas nozīmes bez šīs zemes, tāpat kā zemei bez viņām. Un viņas šo zemi neaizmirsā. Apziņas brīvību, iesakņojušās tiesības, pašu vēlētos tiesnešus — visu to neuzskatīja un neaizstāvēja kā kārtas, bet kā zemes tiesības.

Zemes attīstība ir ņēmusi sev par mēru un vadošo līniju šīs uz mūžīgiem laikiem apstiprinātās privilēģijas, ne viņu atsevišķās pārejošās sastāvdaļās, bet viņu lielumā, sumā; nevis kādu vadošās rases iegribu un attīstības normu, kādu pārvaldīšanas maksimu, bet gan savu dārgi iegūto un nepārprotami deklarēto tiesību.

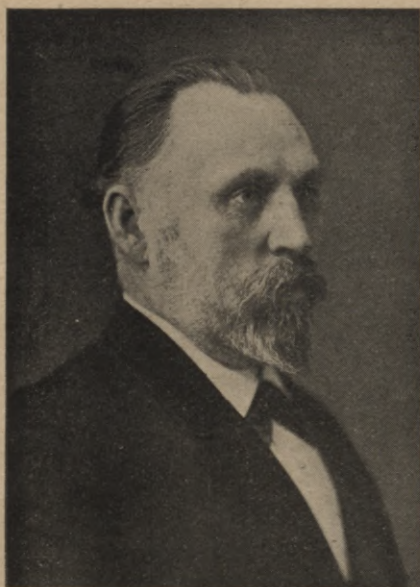
*) Retinājumi citatā viscaur mūsu.

Rīgas Latviešu Biedriba, tautas atmodas laikmeta idejiskais centrs, Rīgas Latviešu teātra, Derīgu grāmatu nodaļas, Zinību un daudz citu komisiju šūpulis.

Un viena no šīm nenoilgstošām tiesībām ir autonomija.

Tiesa, šī autonomija nav deklarēta zemei. Taīs laikos vēl nepazīna nekādu citu autonomiju, kā vien to, ko ieguva pastāvošās korporācijas. Bet korporācijām tā bija pilnā mērā solīta un uz mūžīgiem laikiem apgalvota. Un ne tādā nozīmē, ka vajadzētu tikai saskaldīt un likvidēt korporācijas, lai iznīcinātu arī pašu autonomiju. Tagad vēl, protams, politiski piltiesīgas ir tikai brunniecība, pilsētu domes un ģildes. Bet tās ir nevien tiesību reprezentantes, viņas ir arī tiesību uzglabātājas un sargātājas.

V. Olavs, Rīgas Latviešu Biedrības
Zinību komisijas priekšnieks un
Olava komercskolas nodibinātājs.

Vispirms viņām ir tiesība palikt, kas viņas ir. Bet viņām ir arī tiesība tapt par to, kas viņas bija.

Viņām ir spēja un tiesība iekšēji pārveidoties, bet viņas ir aizsargājušās ar līgumu pret ārējiem spaidiem. Līgums ir slēgts bruņniecībai un apgabalam (Landschaft). Bet matrikulas un bruņniecības muižas jēdziens ir jaunāks nekā kapitulācija.

Līgums ir slēgts ne domēm un ģildēm, bet gan — pilsētām.

Domēm un ģildēm ir nevien pastāvēšanas, bet arī pilnīgas pārveidošanās tiesība un viņas var to, kas viņām pēc līguma piekrit, kopīgi dalīt ar visu pilsonību, pilsonību — ietilpinot šai jēdzienā kaut visus pilsētas iedzīvotājus — paplašināt un

tādējādi paplašinātai pilsonībai piešķirt visas kapitulācijas aktā iegūtās tiesības. Tāpēc — pilsētas ir autonomas.

Glūži tāda pat attiecībā, kā domes un ģildes pret pilsētām, atrodas bruņniecība pret zemi. Kad viņa slēdza mieru, viņa vēl bija saistīta ar apgabalu. Un šis apgabals ir vecāks nekā kapitulācija.

Apgabals ietver visus zemes iedzīvotājus šīs zemes jurisdikcijā. Tos var bruņniecība katrā laikā padarīt līdztiesīgus visās tajās tiesībās, kādas bruņniecībai un apgabalam kapitulācijā nodrošinātas. Bruņniecība un apgabals ir autonomi.

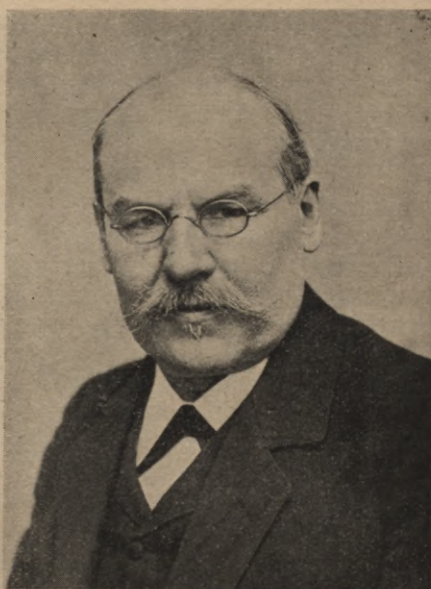
Zemniecība kapitulācijā nav ņemta vērā tiesību, bet tikai pienākumu ziņā; viņa atradās dzimtbūšanas stadijā. Tagad jau viņa ir pieaugoša (heranwachsendes) apgabala loceklis un ir jau pakāpeniski, caur draudzēm un apriņķiem, samērā ar ekonomisko, politisko un moralisko veidošanos, stājusies apgabala tiesību līdzbaudīšanā. No tā laika, kopš atcelta dzimtbūšana, tā ir spējīga iegūt visāda veida tiesības; bet šī tiesība nevar to nostādīt ārpus un pret zemes tiesībām. Emancipēšanās nav tas pats, kas pārkrievošanās. Arī zemnieks mūsu vadībā ir pamazām mācījies nostāties pats uz savām kājām. Un tā jau kapitulācijas burtos ir pie-

tiekoši brīva telpa visas zemes spēku laimīgai attīstībai. Mēs neprasam, lai valsts likumi un Jūsu rases iegribas respektētu to organizāciju privilēģijas, kas kādreiz, ne-labvēlīgo apstākļu dēļ, ir bijušas spiestas apvienoties šaurās korporācijās. Mēs prasam, lai respektētu vienīgi līguma burtu un garu. (Nicht die unter der Ungunst der Zeiten zu engen Standesgenossenschaften verschrumpften Körperschaften mit ihren Sonderprivilegien fordern wir von dem Gesetze des Reiches und von den Launen Ihrer Race respectiert. Wir nehmen den Respect für den Buchstaben und den Geist der Verträge in Anspruch.)

Var jau notikt, ka vienā otrā gadījumā kādas vecas tiesības vairs nav savienojamas ar uz priekšu ejošo laiku. Bet tas, kas noveco, ne pēc burta, ne arī gara nav uzskatāms par galīgi pazaudētu. Pēteris Lielais ir rādījis, ka var nobīdīt pie malas šādas novecojušas tiesības, neaizskarot pašus līgumus. Viņš pats ir praktiski demonstrējis lielo mācību par tiesību ekvivalenci.

Cik ilgi vien valsts būs valsts un likums — likums, tik ilgi arī šai provincei, pēc Ništadtes miera līguma burta, gara un būtības, ir jāpaliek tādai, kāda viņa bija zem Zviedrijas: provincei un nevis gubernai, nevis valstī iemiesotai, bet ar valsti uz līguma pamata un vienīgi līguma apmērā saistītai.“*)

Tā mēs redzam lielu principu starpību starp to, ko saka Širrens pagājušā gadu simteņa trešā ceturksnī un to, ko saka Vidzemes muižniecības vēsturnieks 1925. gadā. Širrens arī ir vācietis, arī viņam vācietība Baltijā stāv pirmā vietā. Un mēs nevaram ņemt viņam to ļaunā. Bet viņš ir arī vairāk, kā tikai vācietis. Viņš ir savas dzimtenes patriots. Un ne tikai patriots vien. Politiskā domāšanā viņš stāv veselu augumu pāri par vietējās muižniecības noteicošo vairākumu visā viņas mūžā.

K. Mülenbachs, Rīgas Latviešu Biedrības Valodniecības nodaļas priekšnieks.

*) C. Schirren, Livländische Antwort an Herrn Juri Samarin, Leipzig, 1869.; 185—191 l. p.

Tobīns turpretī ir tikai muižnieks. Tobīnam šķiet, ka līgums saistījies vienīgi ar Vidzemes bruņniecību, ka par pēdējo rūpējies 18. gadu simteņa sākuma starptautiskais stāvoklis un ka šīs bruņniecības privilēģijas ir kāds starptautiski tiesisks akts.

Širrens turpretī jau 60 gadus agrāk redz, ka ar tādu argumentāciju nevar pastāvēt ne muižniecības privilēģijas, ne arī visas zemes tiesības. Un viņš ne mirkli nešaubās izšķirties par pēdējām. „No sīkajām privilēģijām atteikties, bet lielās par labu visiem vienmēr pacelt,“ tā viņa devīze. Tas, ko kādreiz varējusi baudīt tikai bruņniecība, rātes un ģildes, tam tagad jātop par visu iedzīvotāju un zemes kopēju daļu. Jo tas pieder ne bruņniecībai, ne ģildēm un rātēm, bet zemei un pilsētām. Bruņniecība, rātes un ģildes bijušas tikai zemes un pilsētu organi. Viņš saprot, ka tikai tā var atsaukties uz līgumu ar Krieviju, citādi tas paliek par tukšu skaņu un uzurpāciju: jo tak arī „matrikulas un bruņniecības muižu jēdziens ir jaunāks par kapitulāciju.“

Ja ar tādu izpratni muižniecība būtu vadījusi zemes iekārtas izveidošanos, tad Latvijas vēsture tautu cīņas priekšvakarā būtu pavisam citāda un pavisam citādas arī tautību attiecības mūsu zemē. Tad Baltija pirms kara tiešām būtu ieņēmusi vai vismaz jau krietni tuvojusies tādām stāvoklim, kādā atradās Somija, kā to cenšas par muižniecības nodomu iegalvot arī Tobīns un daži citi tagad vēsturi rakstoši baltieši. Bet patiesībā, dažus retus izņemot, muižniecība bija pārāk tālu no šī nodoma. Viņa bija pārāk tuvredzīga, pārāk piekērusies savām egoistiskām interesēm un pārāk „lojala“ krievu valsts vīru priekšā, lai drīkstētu runāt vai pat domāt Širrena garā, nerunājot nemaz par darbošanos.

Viņu uzturējušas tautas — latvju — dabīgie centieni savas attīstības un tiesiskā stāvokļa uzlabošanā viņai bija tikai — „jauna ienaidnieka parādīšanās“. To viņa neslēpa un to jo skaidri apliecināja arī viņas priekšstāvis pēdējā Krievijas valsts domē barons Felkerzams:*)

„Baltijas vācieši ir pārliecināti monarchisti; par Krievijas valsts vienību un nedalāmību viņi stāv tikpat stipri kā jūs (domāti krievi, A. P.); pēc politiskas autonomijas viņi nebūt necenšas un separatiskus centienus nekad nav rādījuši; pat tad ne, kad likās, viss sabrūk, ka nav vairs krievu valdības, — Baltijā mēs piedzīvojām tādu laiku. Toreiz mēs krievu valdību visiem spēkiem pabalstījām. Un taisni ar to pastiprinājās antagonisms starp mums un plašām iedzīvotāju aprindām. Mēs bi-

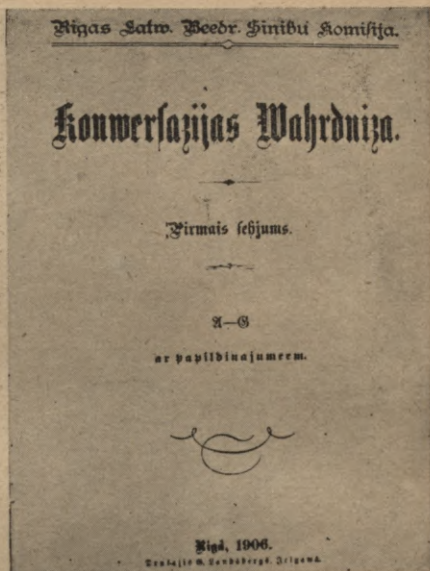
*) „Dzimtenes Vēstnesis“ 1914. g. 128. n.

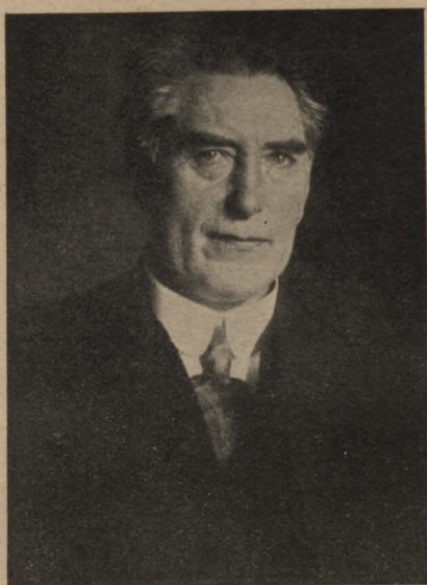
jam vienīgais elements Baltijā, kas palika uzticīgs krievu valsts idejai.“ Uzslavējis krievu ierēdņus, kas pratuši sadzīvot ar vāciešiem, viņš turpina: „Bet no apakšas nāk otrs vilnis, kas mums ir vēl naidīgāks, latviešu vilnis, kas cenšas un centīsies pēc tā — visus vāciešus izslaucīt no Baltijas, visu iznīcināt, ko mēs Baltijā radījuši, vispār visus vācu kulturas centienus.“

Šo runu, kuŗas daļu mēs citējam, vietējie vāci uzņēma ar lielu sajūsmu, kaut gan tās stiprākā puse — vienkārša demagoģija. Cik šinī runā Širrena saprāta vai vēlēšanās Baltijas apstākļus tuvināt Somijai — skaidrs jau pats par sevi.

Tomēr, apskatot Vidzemes un Kurzemes (ieskaitot Zemgali) pirmskaŗa stāvokli visā visumā, mēs varam par to vēl runāt kā par ārkārtīgu krievu nivelēšanas tendenci pārdzīvojošu atkarīgas aristokratisiskas republikas pārpalikumu.

1710. gada kapitulācijas noteikumi un Ništadtes miera līgums, kā arī vēlāko Krievijas valdnieku vācu muižniecības privilēģiju apstiprinājumi ļāva pēdējai skatīties uz Baltiju kā uz provinci, kuŗā visa vara pieder „virskārtai“, t. i. muižniecībai, un kas nav padota Krievijai kā valstij, bet vienīgi viņas valdniekiem. Pēdējā uzskata paušanā vācu muižniecība gan pakāpeniski kļuva aizvien bailīgāka, aizvien „lojalāka“, bet tas negrozīja lietas būtību. Kas attiecas uz uzskatu par Baltijas īpatnējo stāvokli pret krievu valsti, tad tur, bez šaubām, muižniecībai bija kā juridisks, tā moralisks pamats, un šinī ziņā viņas centieni arī no latviešu puses varētu cerēt uz vispilnīgāko atbalstu. Bet pavisam neattaisnojami bija tas, ka viņa no kapitulācijas un miera līguma izrietošās tiesības ar visiem spēkiem centās paturēt vienīgi sev, lai gan sen jau bija pienācis laiks klausīt Širrena norādījumam un dalīties tanīs ar visiem zemes iedzīvotājiem. Kārtu un tautību privilēģiju iekārta vairs zemē nebija attaisnojama. Tā radīja dibinātu sašutumu latviešos un atviegloja arī krievu nacionalistu centienus visu Krievijas robežās ietilpstošo zemju nivelēšanā „pēc savas sejas un līdzības“ un centralās varas neierobežotā izplatīšanā.

J. Brigaders, Rīgas Latviešu Biedrības Teātra komisijas priekšnieks.

turēšu spēkā,“ muižniecība pilnos apmēros centās izmantot tikai savā labā. Kā Vidzemē, tā te tā centās iegūt vēl vairāk, nekā tai bija bijis, kāpēc arī aizrāda, ka nav gluži pareizi Latvijas agrāko iekārtu apzīmēt par feodalū, jo muižniecība bija pratusi iegūt daudz vairāk tiesību, nekā tai būtu un bija feodalā iekārtā.**)

Viss tas tiesiskais pamats, uz kuŗa bazējās muižniecība, pastāvēja no dažādiem vācu ķeizaru, Romas pāvestu, bīskapu, ordeņa mestru, poļu un zviedru karaļu un krievu ķeizaru izdotām privileģijām un likumiem. Pats par sevi saprotams, ka tādus rīkojumus, kas ierobeņoja muižnieku tiesības, sevišķi zviedru laikā, kā, piemēram, par muižu redukciju, nepieskaitīja „likumīgiem“ un muižniecība uz tiem neatsaucās. Tā kā šis nesistematizētais materials bija izmētāts pa dažādiem atsevišķiem gan privāta, gan oficiāla rakstura krājumiem, statūtiem, privileģijām u. t. t., tad uz Vidzemes muižniecības lūgumu 1728. g. stājās pie šo tiesību sakopošanas, un pēc ilga darba un pārbaudīšanas 1845. g. Krievijas valdība izdeva Baltijas provinču

*) Cand. jur. J. Grīns, Kurzemes un Zemgales hercogistes satversme, 1927; 35. l. p.

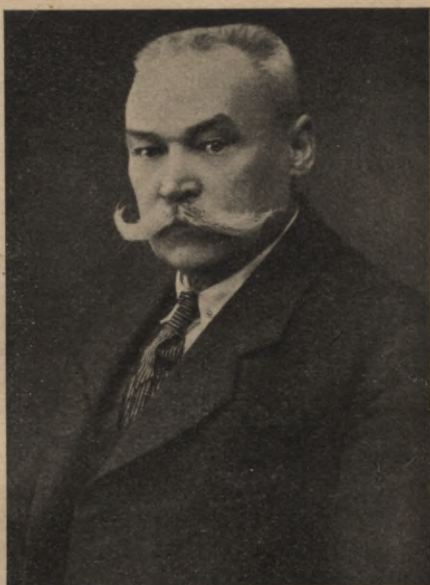
**) Stud. jur. K. Ducmanis, Iz Baltijas provinču tiesībām, Rīgā, 1913.; 52. l. p.

likumu I. un II. daļu, kas aptvēra likumus par Baltijas iestādēm un kārtām, bet 1864. g.—III. daļu (civillikumu).*)

Šo likumu publicēšanā krievu valdība jau bija sevišķi uzmanīga un lika vairākkārt pārbaudīt: vai 1) Baltijas provinciāllikumu 1. un 2. daļā nav pretrunu Krievijas valsts pamatlikumiem un vispārīgam Krievijas likumu garam un 2) vai šie likumi saskan ar to kārtību, kādā sazinās Baltijas iestādes ar vispārīgām valsts iestādēm, sevišķi ar senātu. Tāpēc, lai noteiktu nevien šo likumu attiecības pret vispārīgiem Krievijas likumiem, bet arī pastrīpotu Baltijas saistību ar Krieviju, mēs Baltijas provinciāllikumu oficiālā ievadā lasam: „Krieviju pārvalda uz ciešiem pozitīvo likumu, no-

teikumu un iestādījumu pamatiem, kurus izdod patvaldīgā vara. Likumi krievu valstī darbojas vai nu vienādi savā vispārīgā spēkā vai arī ar vietējām pārgrozībām dažās viņu daļās. Šīs pārgrozības vispārējos likumos sauc par vietējiem likumiem. Smeldami savu spēku, tāpat kā vispārīgie likumi, no vienas kopīgas patvaldīgas varas, šie likumi attiecas tikai uz tām gubernām un apgabaliem, kuriem tie īpaši izdoti kā izņēmums no vispārējiem likumiem. Visos citos gadījumos valsts vispārīgo likumu darbība šinīs gubernās un apgabalos patur savu pilnu spēku.“ (1. un 2. §.)

Baltijas provinču likumu 1., 2. un 3. daļā nav nemaz runas par zemnieku tiesībām. Tur runā tikai par muižnieku, garīdznieku un pilsoņu kārtas un civiltiesībām; starp tām iestādēm, par kurām ir runa 1. daļā, nav nekas minēts par zemnieku kārtas iestādēm (pašvaldību un tiesām). Likumdošana attiecībā uz zemniekiem bija izdalīta sevišķos zemnieku

J. Cīrulis, Rīgas Latviešu Biedrības Derīgu grāmatu nodaļas ilggadīgs darbinieks un priekšnieka vietnieks.

*) Šo likumu sakopojanā un sistematizēšanā galvenie nopelni piekrīt landrātam Samsonam f. Himmelstjernam un prof. Fridricham Georgam f. Bunge (civiltiesībās).

likumos, kas nebija kodificēti zemnieku likumu grāmatās.

Baltijas provinciāllikumi noteica Latvijā (ari Igaunijā un Sāmu salā) sevišķu pārvaldības kārtību, kas ļoti krasi atšķīrās no Krievijā parastās. Centralās varas iecelto ierēdņu loma bija te samērā niecīga. Zemes faktiskā vara atradās landtāgu rokās. Pavisam matrikulētā muižniecība un līdz ar to Baltija sadalījās 4 korporācijās, resp. pašvaldības vienībās: 1) Vidzemes, 2) Kurzemes un Piltenes, 3) Igaunijas un 4) Sāmu salas. Šīm pašvaldībām bija tik plašas tiesības, ka Baltijas iekšējo iekārtu nevien paši vāci dēvēja par „Landesstaat“, t. i. provincialvalsti, bet to nācās lietot pat centralās valdības dokumentos. „Baltijas provinciāllikumi nostiprināja muižniecību ne tikai kā privileģētu, bet arī kā valdošu kārtu ar visplašākām autonomijas tiesībām, ar no valdības neatkarīgām administratīvām, tiesas un garīgām iestādēm“ — raksturo šo pašvaldību oficiozs dokuments.*)

Šīs muižnieciskās pašvaldības organi bija dažādas sapulces, kuŗas pēc prov. lik. II. d. 47. § nekādā gadījumā nevarēja saukt pie tiesas. Pēc 50. § bija fiksētas šādas sapulces: Vidzemē — landtāgs, resp. provincialparlaments, konvents un apriņķu sapulces; Kurzemē — konferences, deputātu landtāgs, apriņķu un draudžu muižniecības sapulces.

Apskatīsim vispirms šīs iestādes Vidzemē. Pašā priekšgalā te atradās landtāgs. Tobīns to raksturo pēc savas būtības kā lielo zemes īpašnieku apvienību, jo balsstiesības te piederēja vienīgi bruņniecības muižu īpašniekiem, bet šīs muižas provinciāllikums nodrošināja no sadrupināšanas un piešķīra viņu īpašniekiem sevišķas tiesības.**)

Landtāga tiesības bija ļoti plašas, jo likums (83. §) noteica, ka „landtāgs var apspriest visu, kas attiecas uz bruņniecības tiesībām, interesēm vai stāv sakarā ar visas zemes labklājību.“ Landtāgs nedrīkstēja spriest vienīgi par lietām, kuŗu izlemšana piekrīt tiesām, vākt naudu vajadzībām, kuŗas nevar uzskatīt par sabiedriskām un, treškārt, ierobežot muižniecības labā privatpersonu tiesības. Toties viņš bija pilntiesīgs naudas nodevu un citu sabiedrisko nastu savākšanā un pārzināšanā (84. § 6. punkts) un varēja, bez valdības apstiprinājuma, uzlikt naudas un naturālas nodevas nevien muižniekiem muižnieku kases vajadzībām, bet sadalīt arī, pēc sava ieskata, provinciālnodevas sabiedriskām vajadzībām (32. § 4. un 5. punkts). Tāpat landtāgam piekrita

*) Къ вопросу о введеніи въ Прибалтійскомъ краѣ Земскаго Самоуправленія. М. В. Д. Управление Вр. Прибалтійскаго генералгубернатора; 2. l. p.

**) А. в. Тобиен, op. c., 10. l. p.

baznīcu un laukskolu pārvaldība. Šī laukskolu pārvaldības tiesība gan bija atcelta, bet muižniecība, sevišķi Kurzemē, atrada līdzekļus šo zaudēto privilēģiju tomēr faktiski ievērojamā mērā paturēt.*)

Landtāga lēmumi, kas zīmējās uz pašas muižniecības iekšējām vai saimieciskām lietām, nebija jāiesniedz nevienam apstiprināšanai, tikai bija jāpaziņo guberņas augstākai administrācijai. Protams, varēja paziņot tikai to, ko gribēja, jo landtāga locekļiem bija uzlikts par pienākumu turēt pilnīgā slepenībā visu, kas landtāgā noticis.

Tie lēmumi, kas attiecās uz zemes vispārējām vajadzībām vai pēc savas būtības prasīja valdības sankciju, bija jāiesūta caur rezidējošo landrātu guberņas pārvaldes apstiprināšanai, kas vai nu pati apstiprināja šos lēmumus, vai lūdza ķeizara piekrišanu. Tālāk landtāgam bija tiesība ņemt ļoti dzīvu daļu zemes vispārējā likumdošanā, jo tam piekrita ļoti plašas petīciju tiesības pie visiem valsts pārvaldības orgāniem, bet vajadzības gadījumā — tieši pie ķeizara.

Šīs tiesības muižniecība arī vienmēr ļoti plaši izmantoja vietējās likumdošanas ziņā**), uz kuŗu tā vispār atstāja noteicošo iespaidu, jo visi likumprojekti, kas attiecās uz vietējiem jautājumiem, tika nodoti landtāga apspriešanai un atsauksmei.

Ne velti Krievijas valsts domnieki žēlojās, ka landtāgiem ir plašākas tiesības nekā Krievijas valsts domei.***)

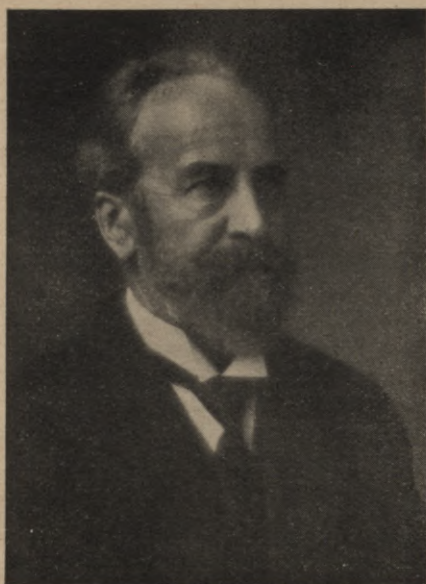
Valdības priekšstāvis landtāga sēdēs nedrīkstēja piedalīties (49. §). „Tikai vienu vienīgu reizi — saka Tobīns†) — landtāga sēdē ir parādījies ģenerālgubernators un līcis viņu uz klausīt. Tas bija ģenerālgubernators markīzs Pauluči, kas 1818. gadā 17. jūnijā negaidīti apmeklēja landtāgu, lai to pamudinātu, saskaņā ar ķeizara Aleksandra I. vēlēšanos, sekot Igaunijas un Kurzemes piemēram un dot zemniekiem pilsonisko brīvību. Klausot ķeizara pilnvarotā spiedienam, landtāgs pret savu gribu pieņēma šo lēmumu, kas gan atbilda tā laika garam, bet patiesībā, kā to jau landtāga majoritāte paredzēja, Vidzemes zemnieku kārtai nāca tikai par ļaunu. Bet arī markīzs Pauluči nebija ieradies kā ģenerālgubernators, bet tikai izmantojis to apstākli, ka viņu īsi pirms tam, viņa nopelnu dēļ Baltijas labā, tāpat kā Igaunijā un Kurzemē, arī Vidzemē bruņniecības

*) Дусманис, оп. с. 26. I. р.

**) (А. Бергс), Земское хозяйство Прибалтийскаго края, С. Петербургъ, 1908., 5. I. р.

***) „Landtāga kompetence ir neaprobežota un viņa plašāka par daudz parlamentu, to starpā arī Krievijas valsts domes kompetenci.“ (Крѣпа Мѣнсирѣва referāts: „Baltijas muižniecība, viņas izcelšanās, attīstība un tagadējais stāvoklis.“ „Latvija“, 1914. g., 12. num.).

†) А. в. Тобиен, оп. с. 14. I. р.

J. Kreibergs, Rīgas Latviešu Biedrības Valdemara jūrniecības nodaļas priekšnieks.

korporācija bija uzņēmusi par savu locekli. Viņam tā tad bija tiesība apmeklēt landtāgu, kurā viņš ienāca kā „brālis“, bet uzvedās kā „ģenerālgubernators.“

„Landtāgam vajadzēja brīvi un neiespaidoti pieņemt savus lēmumus — turpina tālāk Tobīns — tāpēc arī likums noliedza valdības priekšstāvjiem personīgu ieeju landtāgā. Ja valsts juta vajadzību dot landtāgam kādus norādījumus vai izteikt kādu vēlēšanos, tad viņa varēja iet to ceļu, kādu viņai atstāja provinciāllikumi. Saskaņā ar seno paradumu, landtāgs, pēc svinīgā dievkalpojuma Jēkaba baznīcā, kurā piedalījās arī valdības priekšstāvis ģenerālgubernatora, vēlāk gubernatora personā, nosūtīja pie provinces šefa deputa-

ciju, paziņot landtāga atklāšanu un vaicāt: vai tam nav kādu priekšlikumu.“

Ne bez lepnuma Vidzemes muižniecības vēsturnieks arī uzsver, ka landtāgā nav nekad neviens runājis citā valodā, kā vienīgi vāciski: „No pašas Vidzemes landtāga rašanās 1424. gadā, tā tad pus gadutūkstoti ilgi, viņa nekad nav runāts citā valodā, kā vienīgi vāciski, jo šī debatu valoda palika vienīgā līdz pēdējam landtāgam 5. aprīlī 1920. gadā. Landrātu koleģija, līdz 1885. g. 14./26. septembra valodu likuma izdošanai, pieņēma gan iesniegumus latviešu un igauņu valodās, bet nekādā gadījumā krieviskus rakstus, pat no ģenerālgubernatora un gubernatora ne, bet savas atbildes deva vienmēr vācu valodā.“*)

Garāmejojot var pieminēt arī raksturīgo „katedrales strīdu“, pag. gadusimtenā trešā ceturksnī, kad muižniecība atteicās apmeklēt aizlūgumus par ķeizaru pareizticīgo katedralē, neskatoties uz to, ka — kā mēs redzējām — valdības priekšstāvis apmeklēja luterāņu katedrali landtāga atklāšanas dienā. Šinī strīdū Vidzemes muižniecības vairākums izrādījās visnoteik-

*) A. v. Tobien, op. c. 378. l. p.

tāks, lai gan arī vēlāk „ar vieglu graciju“*) jutās spiests sekot Kurzemes un Igaunijas muižniecības „kompromisam“.

Landtāgam vajadzēja saņākt vismaz reizi katros 3 gados. Viņu vadīja landmaršāls, kuŗu ievēlēja uz trim gadiem no indigeno muižnieku, muižu turētāju skaita. Kārtu likums noteica, ka landmaršāls tur savu runu stāvus, ar dzelzs zizli rokā un katram sapulces loceklim viņš uzmanīgi jāuzklausā, nemēģinot to pārtraukt. Bez landtāga vadīšanas viņam bija „jārūpējas par bruņniecības tiesību, privilēģiju un iestāžu uzturēšanu, pienācīgā vietā un pienācīgi reprezentējot bruņniecību un, neskatoties uz personām un personīgiem sakariem, punktuāli izpildot bruņniecības sapulču likumīgos lēmumus.“ Šis amats bija vairāk reprezentatīvs un tam piekritā arī liela loma muižniecības, tā sakot, „ārējā politikā“, viņas interešu aizstāvēšanā pie Krievijas galma un, kā mēs vēlāk spilgti redzēsīm pie viena no pēdējiem Vidzemes landmaršāliem fon Strika, arī citur. Zemes un muižniecības iekšējās darīšanās izpildu varas faktiskais priekštāvis bija rezidējošais landrāts, lai gan sevišķi svarīgos gadījumos pēdējam bija jāiegūst arī landmaršāla piekrišana. Landmaršāla darbības galvenais lauks tā tad bija valsts galvas pilsēta; viņa vispārējo pozīciju ārpus landtāga sēdēm Tobīns apzīmē kā prokuratora stāvokli.

Bez landmaršāla landtāgs ievēlēja vēl uz visu mūžu 12 landrātus, kas sastādīja tā saucamo landrātu koleģiju un kas vienu no sava vidus izvēlēja par rezidējošo landrātu. Pēdējais uzturējās Rīgā bruņniecības namā un tieši vadīja visas zemes un muižniecības darīšanas. Viņa vara bija ļoti liela un provinciāllikums paredzēja, ka viņš ieņem pēc gubernatora otro vietu, kaut gan tāds apzīmējums vēl ir diezgan kautrīgs.

J. Zālits, Rīgas Latviešu Biedrības muzikas nodaļas priekšnieks, latvju priekštāvis pēdējā Valsts domē.

Bez landmaršāla landtāgs ievēlēja vēl uz visu mūžu 12 landrātus, kas sastādīja tā saucamo landrātu koleģiju un kas vienu no sava vidus izvēlēja par rezidējošo landrātu. Pēdējais uzturējās Rīgā bruņniecības namā un tieši vadīja visas zemes un muižniecības darīšanas. Viņa vara bija ļoti liela un provinciāllikums paredzēja, ka viņš ieņem pēc gubernatora otro vietu, kaut gan tāds apzīmējums vēl ir diezgan kautrīgs.

*) Dr. M. Valters, Baltengedanken und Baltenpolitik, 200. l. p.

Landtāgā jautājumu iepriekšējai apskatīšanai bija nodibināts sevišķs muižniecības konvents (deliberierender Adelskonvent), kas sastādījās no landmaršala, 12 landrātiem, 12 aprinķu deputātiem un 2 „kassadeputātiem“. Šis konvents nebija uzskatāms vienīgi kā landtāga komisija, bet gan kā savos apjomos sašaurināts landtāgs, ar pēdējā funkcijām starplandtāga laikā. Tādā pašā sastāvā, kā augšā minēts, viņš zem muižniecības konventa nosaukuma izlēma 3 gadu laikā visas lietas, ko neuzņēmās izšķirt rezidējošais landrāts un ko nebija nepieciešami atstāt landtāga caurskatīšanai. Tāpat šis konvents nokārtoja eventūdas nesaskaņas starp landmaršalu un rezidējošo landrātu. Ļoti raksturīga tā kārtība, kādā šis muižniecības konvents pieņēma savus lēmumus:*)

Aprinķu un „kassadeputāti“ apspriedās landmaršala vadībā un izteica savu ieskatu par katru priekšlikumu; šo ieskatu tad nodeva landrātu koleģijas atsauksmei. Kad landrāti, kuriem pie tam „vajadzēja ieteikt to vislabāko“, bija paziņojuši savu atzinumu, deputāti ar balsu vairākumu pieņēma galīgo lēmumu. „Šādas kārtības pamatā — saka Tobīns — bija doma, ka īstie bruņniecības pilnvarotie ir deputāti, kuriem vajadzēja lemt kā jaunās ģenerācijas priekšstāvjiem. Šie deputāti, bet ne landrāti, tad arī vienīgi bija atbildīgi landtāga priekšā.“

Ar šo plašo varu apveltītā bruņniecības konventa sastāvs, kurā varēja tikt ievēlēti vienīgi no indigēniem (iedzimtiem) muižniekiem ievēlēti indigēni muižnieku kārtas muižturī, neatbilda, kā to arī Tobīns atzīmē, pilnīgi landtāga sastāvam, jo pēdējā ietilpa arī pilsoniskie bruņniecības muižu īpašnieki, kaut gan ar stipri sašaurinātām tiesībām.

Vidzemes landtāga sastāvs bija sekošs: landtāgā obligatoriski bija jāpiedalās visiem bruņniecības muižu īpašniekiem vai nomniekiem, matrikulētiem muižniekiem, no 21—60 gadu vecumam, ja tie nav zem aizbildniecības vai kuratoriem. Uz paša vēlēšanos landtāgā bija atļauts piedalīties arī matrikulētiem muižniekiem, vecākiem par 60 gadiem un tādiem, kam nepieder zeme, kā arī, beidzot, tiem bruņniecības muižu īpašniekiem, kas nav muižnieki. Tāpat Vidzemes landtāgā varēja piedalīties arī 2 Rīgas pilsētas, kā bruņniecības muižu īpašnieces, priekšstāvji. Pēdējiem par abiem bija tikai viena balss. „Divi vīri vienos svārkos“ — kā par viņiem smējušies. Tāpat kā Rīgas pilsētai, arī ikvienam citam bruņniecības muižu īpašniekam, ja viņam arī piederēja vairākas bruņniecības muižas, bija tikai viena balss. Turpretim tēvam un dēlam, ja tiem kopīgi piederēja bruņniecības muiža, kā arī vairākiem brāļiem, nedalītas bruņniecības muižas kopīpašniekiem, bija katram sa-

*) A. v. Tobien, op. c. 13. l. p.

va balss. Matrikulētie muižnieki, kam nebija bruņniecības muižu īpašumā vai nomā, balsošanā nevarēja piedalīties; tāpat balsošanā ar ierobežotu tiesību varēja piedalīties nematrikulētie vai pilsoniskie bruņniecības muižu īpašnieki. Pēdējie nevarēja līdzbalstot tā saucamo reprezentatīvo amatu vēlēšanās (landmaršala, landrātu, kassadeputatu, bruņniecības sekretara un bruņniecības notara), muižniecības korporatīvo jautājumu pārrunās un landtāga un kreistāgu iekārtas jautājumos.

Kreistāgu nozīme bija ļoti niecīga un tie pa lielākam daļai sapulcējās tikai tāpēc, lai izvēlētu apriņķa muižniecības priekšstāvjus muižniecības konventā.*)

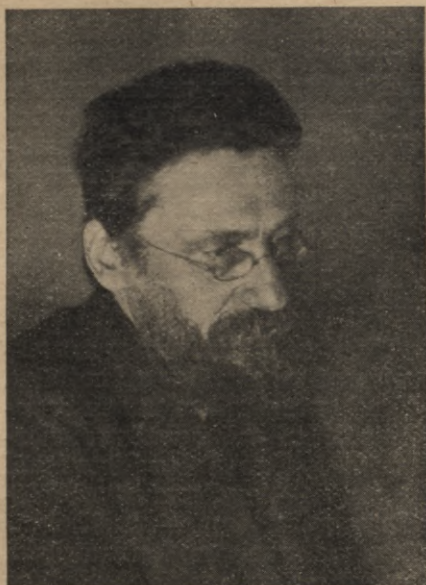
Tā tad mēs redzam sekošu Vidzemes muižniecisko satversmi: 1) ne mazāk kā reiz par trim gadiem sanākošo landtāgu, kurā ar pilnu balsstiesību ietilpst visi bruņniecības muižu bruņniecības matrikulās ievestie muižnieki, bet ar ierobežotu balsstiesību arī pārējie bruņniecības muižu īpašnieki; landtāgs ievēl muižniecības un landtāga reprezentantu — landmaršalu; 2) blakus šim periodiskam organam divus pastāvīgus — muižniecības konventu jeb mazo parlamentu, kas sastāv no landmaršala, 12 apriņķu deputātiem, 2 kassadeputātiem un landrātu koleģijas un kas starplandtāgu laikā ir rīkojošais orgāns, un landrātu koleģiju, kas sastāv no 12 landrātiem un uzskatāma par „valdību” jeb izpildu organu, kas no sava vides izvērza rezidējošo landrātu, ar itkā „premjermīnistras” funkcijām, kamēr pārējie landrāti sadala savā starpā citas funkcijas**) (skolu, pasta staciju, īpašumu pārzināšanu un t. t.

„Tik organiski izveidoti” — saka muižniecības vēsturnieks***) — landtāgs un muižniecības konvents bija pārcietuši krievu laiku un pastāvējuši līdz viņu likvidēšanai no Latvijas republikas 1. jūlijā 1920. g. Abas iestādes vienmēr bija uzglabājušas viņu vācu raksturu un darbojušās vācu valodā. Nekad nav landtāgā, ne arī kādā kreistāgā atskanējis kāds citas tautas valodā runāts vārds, kaut arī pie Vidzemes muižniecības piederēja krievu magnāti un augstākās amatpersonas un balsstiesīgo „vietējo” (Landsassen) vidū skaitījās un landtāgu apmeklēja vairāki igauņu un latvju tautības bruņniecības muižu

*) (A. Bergs), Земское хозяйство Прибалтійскаго края, 6. l. p.

**) Bijušais Vidzemes gubernators Zinovjevs landrātu koleģiju raksturo sādi: „Viņa (landrātu koleģija) izveidojusies par pilnīgi patstāvīgu, no centrālās varas pavisam maz atkarīgu un gluži īpatnēju iestādi. Šī koleģija ir kļuvusi itkā par muižnieku organu, kas pārvalda bez izņēmuma visas civilpārvaldības nozares, par organu, kas darbojas paraleli valdības orgāniem. Tā bija itkā kāda otrā valdība, ar to pašu darbības lauku un ja ne de jure, tad de facto, ar tādu pašu un dažureiz vēl lielāku varu, kāda bija piešķirta ģenerālgubernatoram un gubernatoram.” (Citēts pēc A. Berga, op. c. 8. l. p.)

***) A. v. Tobiens, op. c. 14. un 15. l. p.

M. Silinš, Rīgas Latviešu Biedrības
Muzeja pārzinis.

īpašnieki. Līdz pašam tam laikam, kamēr to likvidēja Latvijas republika 1920. g. jūlijā, tas (landtāgs) bija uzglabājis nevien savu vācu rakstura ārējo zīmogu, bet pilnā mērā arī savu vācisko garu, jo landtāgu sastādošie bruņniecības muižu īpašnieki nospiedošā vairumā piederēja vācu tautībai.“ (No 718 bruņniecības muižām 1914. gadā nevācu rokās atradās tikai 60).

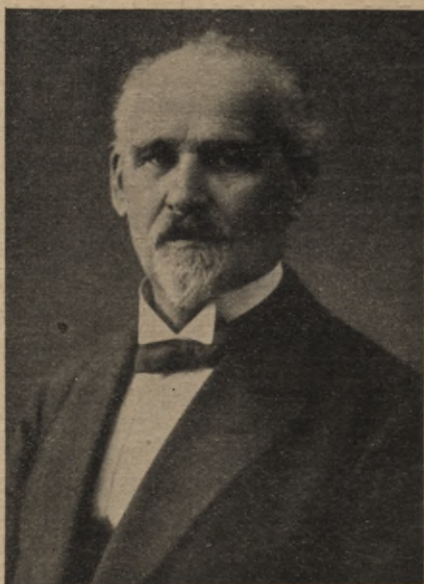
Vai šis pašlepnais provincialais šovinizisms nav kā visskaidrākā atbilde Širrenam? Vai tas nav gaišākais pierādījums, ka vietējā muižniecība nekad nav sapratusi un gribējusi saprast to vēsturisko uzdevumu, ko viņai deva rokās Ništadtes miera līgums? Vidzemes muižniecī-

bas vēsturnieks lepojas ar vācu muižniecības politisko aklību. Un patiesi, — viņš uzsver tās visievērojamāko īpašību.

Kurzes muižnieciskā satversme bija mazliet citāda. Te nebija muižnieciskās „tautvaldības“ direktā nozīmē, jo landtāgos nesanāca visi bruņniecības muižu īpašnieki, bet tikai pēdējo priekšstāvji. Šos priekšstāvjus ievēlēja matrikulētie muižnieki, bruņniecības muižu īpašnieki vai tādi, kuŗu gada ienākumi pārsniedza 4200 rubļus, sadalīti 33 vēlēšanu iecirkņos (politiskās draudzēs). Katrā no šīm draudzēm bija jābūt 10—15 vēlētājiem, kas tad ievēlēja 1—2 deputatus.*) Pēdējie sanāca vispirms uz sagatavošanās jeb relācijas sapulci, izvēlot no sava vidus sevišķu deputatu vadoni. Šī sapulce noklausījās muižniecības amatpersonu ziņojumus, pēc kam deputāti atgriezās „uz vietām“, ziņojot par priekšlikumiem saviem vēlētājiem un saņemot viņu instrukcijas. Pēc 3 mēnešiem tad sanāca otrā, tā saucamā instrukciju sapulce, kas izlēma aizkustinātos jautājumus; šos lēmumus tad uzskatīja par landtāga lēmumiem, kuŗu spēkā stāšanās kārtība bija tāda pati kā Vidzemē. Draudžu deputātiem atkal bija jāsniedz ziņojumi saviem vēlētājiem, kas tiem varēja izteikt arī pārmetumus un neuzticību.

*) M. Skujenieks, Vietējā pašvaldība Baltijā; 97. l. p.

Tomēr no savām tiesībām „suverenitātes“ tiesībām muižnieciskā „tauta“ arī te nebija atteikusies. Bez landtāgiem pastāvēja arī tā saucamās muižnieku brālīgās konferences, kas sanāca sevišķi svarīgu jautājumu izšķiršanai, vai uz ķeizara pavēli, un kurās obligatoriski bija jāpiedalās visiem matrikulētiem muižniekiem, kam tiesība vēlēt landtāga deputātus. Muižnieki izvēlēja arī „zemes pilnvarnieku“ un 10 apriņķu maršalus. Šo personu vēlēšanā varēja piedalīties bez izņēmuma visi bruņniecības muižu īpašnieki.*)

Fr. Adamovičs, Rīgas Latviešu Biedrības Literatūras Fonda priekšnieks.

Kamēr Vidzemes landtāgs, arī pēc 80 gadu pārgrozībām, vēl varēja spriest „par visām lietām, kam sakars ar zemes labklājību un vietējās pašvaldības lauku“, un tā kompetences vēl bija ļoti plašas, Kurzemes landtāgs pēc šīm pārgrozībām bija palicis tikai gandrīz par muižniecības iekšējo jautājumu nokārtotāju, bez tieša iespaida uz vietējo pašvaldību plašākā mērogā. Tomēr muižniecības „netiešais“ iespaids arī te nebija zudis. Kurzemes landtāgam vēl vienmēr piederēja petīciju tiesības, un nereti tam centralā vara uzticēja likumdošanas priekšdarbus, attiecībā uz vietējiem jautājumiem. Tomēr vietējās „pašvaldības“ galvenais orgāns bija „kroņa“ iestāde (gubernas rīcības komiteja), kurā prezidēja gubernators un kurā ietilpa bez viņa vēl muižniecības maršals, kamerpalatas pārvaldnieks, valdības nozīmēts ierēdnis un Jelgavas pilsētas galva. Apriņķos darbojās apriņķu rīcības komitejas, kurās prezidēja apriņķa priekšnieks un bez viņa vēl piedalījās gubernatora iecelts ierēdnis, apriņķa pilsētas galva un, saskaņā ar uzacīnājumu, viens no pagastu vecākiem.

Mēs uzskatām, ka pie Vidzemes un Kurzemes landtāgiem ne tāpēc, lai sīkāk aprakstītu visus pirms kara darbošos vietējos organus, bet, galvenām kārtām, lai raksturotu to virsbūvi, kas mūsu zemē bija palikusi — pie saprātīgas politikas — kā

*) A. v. Tobien, op. c. 13. l. p.

vērtīgs vēsturisks mantojums, bet kas, muižnieku kārtas politikas un nacionalās tuvredzības dēļ, bija izvērtusies par pārāk smagu iedzīvotāju slogu. Gluži dabīgi, ka to tāpēc centās „drupināt“ no „apakšas“ iedzīvotāju vairums savās interesēs un — atkal savās interesēs — Krievijas centralā vara no „augšas“. Pirmskaŗa laikmetā vietējās dzīves iekārta tāpēc bija nonākusi tādā stāvoklī, ka to varēja raksturot kā „īpatnēju birokratiskas pārvaldes un muižnieku neoficiāla iespaيدا sajaukumu“.*) Nevien Kurzemē, arī Vidzemē blakus landtāģiem darbojās arī ierēdnieciskā guberņas pārvalde un dažādas citas kroņa iestādes. Centralās varas iejaukšanās bija jau gan ievērojami satriekusi muižniecības varu un Vidzemes un Kurzemes „Landesstaat'a“ raksturu, bet visumā tomēr ne iedzīvotāju labā. Varbūt tikai reizi Krievijas valsts vara bija paglābusi latvju tautu no bojā iešanas, pateicoties savai tendencei apgādāt zemniekus ar zemi, kas pēc 60 gadiem deva pamatu latvju nacionalai atmodai.**)

Tagad viņa bija devusi gan tiesas, kurās nebija vairs muižnieku tiešā iespaيدا un ko varētu uzskatīt par zināmu progresu. Bet līdz ar to tā deva arī tiesnešus, kas varēja un gribēja uzklaut tikai caur tulkiem un nepazīna ne vietējos apstākļus, ne arī vietējos likumus. Tā bija „zemnieku labā“ devusi vietējos zemnieku lietu komisarus, kas bija Krievijas zemstes priekšnieku atdarinājums. Tā bija devusi krievu policiju — galīgi neiznīcinot gan arī muižnieku policejiskās funkcijas — kas tāpat nepazīna ne vietējos laudis, ne apstākļus un kam piemita visas krievu policistu īpašības. Un beidzot, tā bija ievedusi skolu iekārta, kur bērnu no pirmās dienas spaidu kārtā sāka mācīt viņiem nesaprotamā (krievu) valodā un kas relatīvi pamazināja tautas izglītības līmeni. Ar vārdu sakot, sākās varmācīga pārkrievošana, kas taisni pasaules kaŗa priekšvakarā bija sasniegusi savu augstāko pakāpi. No tā vissmagāk cieta latvieši, jo vācu muižniecība, piemērojoties jaunajām formām, jau sāka faktiski atkaŗot savu agrāko lomu. Tie paši vācu muižnieki, kas agrāk atradās „Landesstaat'a“ dienestā, tagad pārgāja kroņa amatos, iegūstot jau tur noteiktu pārsvaru. Zemnieku lietu komisari, lauku un mazpilsētu policijas priekšnieki bija atkal tie paši „lielkungi“. Ari augstākie ierēdņi ienācēji drīz vien nokļuva muižnieku pavadā. Lai paturētu savās rokās vietējos likteņus un līdz ar to uzturētu arī savu privileģēto politisko un saimniecisko stāvokli, vietējie muižnieki un viņu klausībā pakļuvušie pārējie vācu tautības iedzīvotāģi tiešām pierādīja lielu disciplīnu, centību un arī spējas.

*) A. Bergs, op. c., 2. l. p.

**) Fr. Alberts, No cilts līdz nacionalai valstij, Liepājā, 1926. g.; 38. l. p.

Vidzemē no 10.000 iedzīvotājiem tikai 7 varēja spriest par svarīgākiem pašvaldības jautājumiem.*) Un tie paši bija neatvieši. Kurzemē — vispār tikai daži atsevišķi cilvēki. Kas tādā gadījumā tad bija viss vairums — latvju tauta?

„Bezspēcīgi laudis! Tas ir pareizs apzīmējums un reizē ar to tas, nenoliedzami, nozīmē arī smagu politisku kļūdu, kuŗu gan, skatoties no vēsturiskā zemes attīstības viedokļa, var ļoti viegli saprast“ — saka kāds „Frankfurter Zeitung“ kara korespondents, runājot par latviešiem un pirmskara apstākļiem.**)

„Baltijas vācieši sajutās kā kultureli pārāka rase un gribēja uzglabāties nesajaukušies. Kā viņi gribēja pasargāt savu valodu tīru no krievu valodas piejaukumiem, tāpat viņi centās arī pēc absolūtas vācu virskundzības (deutschen Herrschaft) kā politiskā, tā ierēdnieciskā sferā, cik vien tas, krievu virskundzības dēļ, bija iespējams. Īsa vietējās pārvaldības pārskata pietiek, lai redzētu, ka skaitliski tik stiprākiem latvjiem te nebija vietas. Tikai vienu vienīgu reizi kāds latvietis, un arī tad uz īsu laiku, bija ticis par aprinča priekšnieku.“***)

Autors ir vācietis, bet kā cilvēks, kas nācis no citas zemes, viņš tomēr nevar neredzēt acīs krītošo netaisnību un nesajust, ka tā neapšaubāmi ir arī smaga politiska kļūda. Bet viņš tūlīt arī prot visu attaisnot un izskaidrot gluži vāciski:

„Kā jau teikts, to visu izskaidro Kurzemes kolonālās cīņas raksturs; strīdus starp vāciešiem un latviešiem tūlīt izzudis, tiklīdz — pieņemsim to kaut vai tikai hipotētiski — Kurzeme būs pievienota Vācijai, vācu vara nodibinās zemes pārvaldību un izlietos kā vācu ierēdņus arī latvju tautas izglīto un inteligento daļu. Ja krievu varai neienāca prātā iesist dziļāku plaisu vācu kundzībai ar latviešu iecelšanu vietējos amatos, tad tas tomēr norāda, kādā mērā tā ir baidījusies ķerties pie šīm pēdējām vācu tiesībām un cik pēc būtības pareiza vietējiem vāciem varēja izlikties tīras vācu pārvaldības paturēšana savas sistēmas pamatos. Bet pats fakts, ka šinī pārvaldībā latviešiem nebija nekādas daļas, ar to nebija nodabūjams prom no skatuves. Tas kļuva par svarīgu aģitācijas pamatu krieviem latvju sarīdīšanai pret vāciem, lai gan paši krievi nebija mēģinājuši radīt labāku paraugu. Tagad latvju jautājums stāv tā, ka kāds latvju vadonis Rīgā varēja pateikt: — Latvjiem nu nav vairs atlicis citas izejas, kā vien — vai nu noslikt skaidrajos vācu ūdeņos, vai nostigt krievu purvā; es personīgi izvēlos pir-

*) M. Skujenieks, op. c., 108. l. p.

**) Fritz Wertheimer, Kurland und die Dünafrent, Berlin, 1916.; 108. l. p.

***) Turpat, 110. l. p.

Jelgavas Latviešu Biedrība.

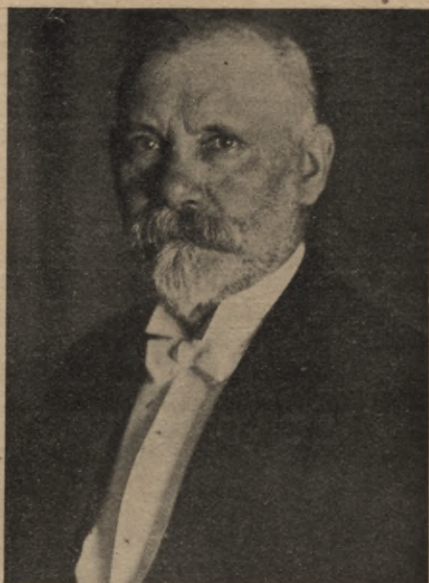
mo. — Bet šī skaidrība ne vienmēr bijusi saprotama, “*) nogaužas Vertheimers. Paldies Dievam! — piebildīsim mēs.

Bet šī tumšā izmisuma, bezcerības un nacionalās pašnāvības sajūtas iedvestā doma, kas mums tagad liekas tik apkaunojoša, nesaprotama, kas, katrā ziņā, nekad nav pieļaujama tautas vadonim, vai tā vēl pirms gadiem 10 nerēgojās daudzu jo daudzu acu priekšā? Nav bijis daudz to, kas šai mazdūšībai ļāvušies. Tomēr mēs nemaldīsimies, ja teiksim, ka tā bijusi jāpārvar daudziem. Tas nav kauns. Tā ir tikai dziļā mūsu tautas nelaimes zīme. Kad vietējam vācietim vajadzēja censties apvaldīt savu lieluma maniju, lai viņš daudz maz līdzinātos kultūras cilvēkam, latvietim ir vajadzējis dziļas nacionalas tiepības, lai viņš nezaudētu ticību savai tautai. Tas nozīmē diezgan jūtamam uz priekšu virzošās enerģijas diferenci.

Mēs līdz šim pieminējām tikai muižnieku tiesības zemes pārvaldīšanā. Bez tam tiem provinciallikumi piešķīra vēl sevišķas privilēģijas tiešā zemes izmantošanā. Nerunājot nemaz par to, ka visas zemes lielāka daļa vēl arvienu piederēja nedaudziem simtiem muižnieku kārtas locekļu, kamēr latviešu — zemnieku milzīgais vairums bija bezzemnieki, muižnieki nenesa arī nekādas nastas un nemaksāja nodokļus vietējās sabiedrības — pagasta labā. Pārējie komunālie nodokļi (piem. ceļu nastas) bija ļoti nevienlīdzīgi sadalīti starp muižniekiem un

*) Turpat, 110. un 111. l. p.

zemniekiem. Tikai muižnieki uz savas zemes varēja atvērt dažādas rūpniecības iestādes, veikalus, dzērienu pārdošanas (krogus), noturēt tirgus, dibināt miestņus. Vienīgi viņiem piederēja zvejas un medību tiesības, pat pārdotās zemnieku zemes robežās. Daudzās draudzēs mācītāju, pret visu draudzes locekļu gribu, varēja iecelt viens pats muižnieks. Visas šīs muižnieku privilēģijas lika tik spilgti uzliesmot 1905. gada revolūcijai. Ko deva šī revolūcija latvju tautai — mēs jau mīnējām. Tiesa, tā deva Krievijai itkā parlamentārisku iekārtu un arī latviešiem iespēju sūtīt pāris priekšstāvjus Krievijas valsts domē. Bet kāda nozīme bija šiem priekšstāvjiem un kāda, galu galā, visai valsts domei! Ceturtnā valsts domē latviešiem gan izdevās iedabūt divus ļoti aktīvus priekšstāvjus — Jāni Zālīti un Jāni Goldmani, kurus cītīgi atbalstīja arī Rīgas dep. Mansirevs. Bet ko viņi varēja panākt? Kad trešā valsts domē, pateicoties arī latviešu domnieku pūlēm, bija izdevies dabūt nelielu ierobežojumu muižnieku krogu privilēģijā, proti tiesību pagastu sabiedrībām slēgt krogus, ja to prasa vietējā drošība un labierīcība, tad, protams, pret to sacēlās atkal visa muižniecība. Viņa nekautrējās pateikt, ka tādu zemnieku eventuela neļaušanās apdzirdīties var jūtami aizskart viņas ienākumus. Pēc barona Pilara von Pillhau'a izteicieniem Krievijas valsts padomē, varbūtējā krogu slēgšana Vidzemē vien tai dotu apmēram pusmiljona rubļu zaudējumu gadā. Kā vienu no argumentiem tā, protams, izvirzīja arī 1905. gadu. Lai gan arī bij. fin. ministrs grafs Vitte, tāpat pēc 1905. g. pieminēšanas, piebilda, ka „aiz vispārējiem iemesliem nav pamata Baltijas zemniekiem liegt tās tiesības, ko dabū visu citu apgabalu zemnieki,“*) muižnieku viedoklis tomēr uzvarēja. Baltijas zemniekiem mīnētās tiesības tika liegtas. No Baltijas muižniekiem vietējo zemnieku intereses aizstāvēja tikai sirsnīgais alkohola apka-

J. Čakste, Jelgavas Latviešu Biedrības priekšnieks.

*) „Dzimtenes Vēstnesis“, 1914. g. 15. num.

tājs f. Kramers. Tā to, ko atļāva krievu zemniekiem, liedza latviešiem un igauņiem. Pēdējos paturēja a l k o h o l a d z i m t b ū š a n ā (fon Kramera salīdzinājums). Bet tā nebija vienīgā dzimtbūšanas palieka Latvijā. Tāpat kā alkohola tiesības (ko vēl varētu saprast) pat patronata tiesības muižnieki nekautrējās nostādīt par privattiesību, kas arī būtu atpērkama naudā.*)

Ja, bezspēcīgi vai, labāki sakot, beztiesīgi ļaudis! — Mēs varam pilnīgi piekrist augstāk citētām vācu novērotāja domām par latviešiem. Zemes rūķi (pie tam lielākā daļa bez savas zemes), fabriku strādnieki, zemākie ierēdņi, labākā gadījumā kādi provinciali brīvo profesiju darbinieki, bet visumā tikai nodokļu maksātāji un kara klausības pildītāji — lūk, latviešu tauta pirmskara stāvoklī. Tās atsevišķiem locekļiem bija tikai primitīvākās individualās eksistēšanas tiesības, bez jebkādam tiesībām pašiem šo eksistenci veidot plašākā kopībā.

Latvijas pārvaldībā latvjiem nebija vietas.

B. Draudzes un pagasti. Pilsētas.

Draudzes kā nomināla saite starp muižniecisko provinču pārvaldību un pagastiem. Viņu darbība. Krievu administrācijas attiecības, Latvju novērtējumi. Pagasti kā zemnieku kārtas iestādes. Viņu darbība. Krievu ierēdņu iejaukšanās pagastu dzīvē. Pagastu materialās grūtības un smagās nastas. Pagastu reformas nepieciešamība. Muižniecības projekti un pagastu protesti pret tiem. Krievu valodas uzspiešana pagastiem. Latgales pagastu dzīves īpatnības.

Latvju iespaids pieaugums pilsētās. Latvju skaldišanās un vienojošas nacionālas gribas trūkums kā šī iespaids mazinātāji.

Kā zināmu pārejas pakāpi no vispārējās muižnieciskās provinču pārvaldības uz tīri zemniecisko šauru pagastu pašvaldību pirmskara laikmetā var atzīmēt Vidzemes draudzes. Kurzemē draudzēm šī loma nekad nav piekritusi un tās bija ierobežojušās tikai ar baznīcas darbības apjomu, ar kādu lomu tās sākumā, jādūmā, aprobežojās arī Vidzemē. Ar baznīcu saistītie jautājumi gan arī te draudzēm bija uzspieduši savu noteicošo zīmogu un šis jēdziens par draudzi, kā garīgu vienību, palicis mums vēl tagad. Gluži dabīgi, ka ar baznīcu saistītie jautājumi, kā baznīcas ceļu izbūve, vēlāk bērnu mācīšana, rūpes par nespējniekiem un t. l., prasīja tādu lietu nokārtošanu, ko varēja izšķirt tikai kāds kopējs draudzes locekļu orgāns, bet kad un kā šī laicīgo jautājumu nokārtošana piešķirta Vidzemes draudzēm, nav vēl pilnīgi noskaidrots. Jau tas vien, ka Kurzemē draudze šīs pašvaldības funkcijās nebija attīstījusies, norāda,

*) K. Ducmanis, op. c., 117. l. p.

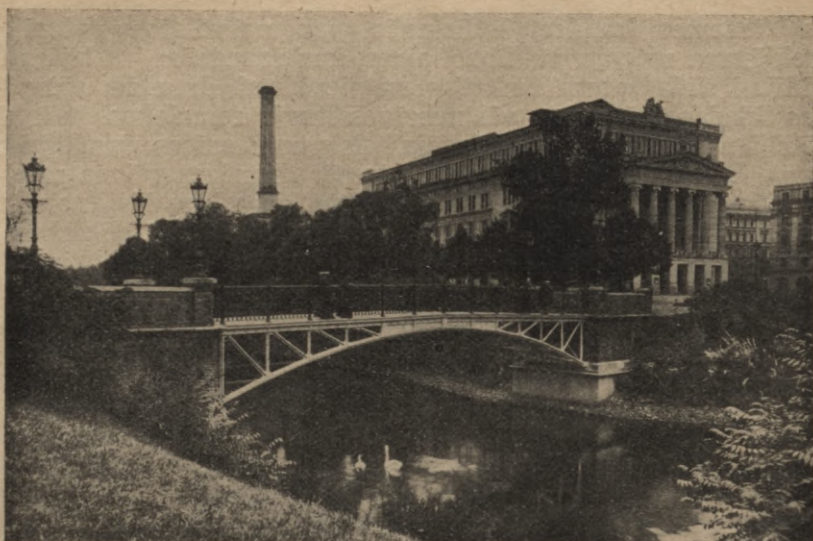
ka Vidzemes draudzes izvēršanās par pašvaldības vienību meklējama zviedru valdības laikos, kas draudzēm jau bija norādījusi šāda satura funkcijas un pievilksī draudžu pārvaldes līdzdarbībā toreiz vēl nebrīvos latvju zemniekus. Tā kā pēdējiem bija tikai padomdevēju balsis un baznīcas apkalpotāju loma, bet patiesie lēmēji palika tomēr draudzes rajona muižnieki, var saprast, kāpēc Vidzemes muižnieki no šīs „zviedru nelaimes“ vēlākos, viņiem jau daudz izdevīgākos laikos, necentās atsvabināties, kā tas bija ar citām zviedru „paliekām“.

„Kā zviedru, tā arī krievu laikmetā draudzes dvēsele palika baznīcas priekšstāvis (viens no draudzes muižniekiem, A. P.), kuram bija uzlikti ļoti daudzi pienākumi. Viņam bija jāgādā par baznīcas disciplīnu, raugoties, lai dievkalpojumi notiktu „bez jebkāda sašutuma no mācītāja vai draudzes puses.“ Tāpat viņam bij jāgādā, lai iesvētāmiem pasniegtu reliģijas mācības, tos neizlietotu mācītājmuižas darbiem un nespiesu maksāt par reliģijas stundām. Līdzīgā veidā viņam vajadzēja vērot, lai mācītāji apmeklētu slimos un „zemniecībai par svētību“ izdarītu aizlūgumus, neizspiežot par to nekādas dāvanas un neprasot „bez vajadzības nekādas nodevas“. Tāpat viņam bij jākontrolē zemnieku bērnu skolas mācības un stingri jāraugās, lai muižu pārvaldnieki neatturētu bērnus no skolas, bet skolotāji nenolaistu savus amata pienākumus.“*) Viņšraudzījās arī lai mācītāji un baznīcas ierēdņi saņemtu pienākošos algu, uzturētu kārtībā baznīcas un ceļus. Draudžu „pērminderiem“ (zemniekiem) turpretī vajadzēja darboties kā mācītāja palīgiem, lai reliģiski un tikumiski iedarbotos ar zemniekiem. Viņi bija arī baznīcas priekšnieka palīgi baznīcas policijas ziņā un, kā pagastu orgāns, varēja nākt ar priekšlikumiem attiecībā uz pagastu pienākumu izpildīšanu baznīcas lietās. Katram pagastam bija savs „pērminderis“ (Vormünder) jeb aizbildnis, bet lielākiem pagastiem pat vairāki. Viņus varēja izvēlēti tikai no „uzticīgiem, godīgiem un neaptumšotiem ļaudīm“, un no muižas īpašnieka atkarājās šo izvēli saskaņot ar mācītāja piekrišanu.***) Baznīcas priekšnieki, draudzes muižnieki (vai viņu vietnieki), mācītājs un „pērminderi“ sastādīja baznīcas konventu, kurā varēja pieaicināt arī pagasta vecākos, ja bija vajadzīga pagastu piekrišana kādas baznīcas vai skolu jautājumos. Šiem konventiem vajadzēja sanākt parasti katru gadu decembrī, bet maijā šie konventi sanāca zem „skolu konventa“ nosaukuma.

Svarīgākie baznīcas konventu uzdevumi bija: kandidātu priekšastādīšana „krona mācītāja“ amatam, „privatmācītāju“

*) A. v. Tobien, op. c., 464. l. p.

**) Turpat, 464. l. p.

Rīgas Pilsētas Vācu Teātris.

(t. i. tādu, kuŗu ievēlēšana nepiekrīta vienam pašam muižniekam — patronam) ievēlēšana, jaunu draudzes ceļu novilkšana, draudzes ārstu pieņemšana un draudzes pasta ierīkošana. Bet līdz ar pareizticības ieviešanos Vidzemē draudzes teritoriju vairs neapdzīvoja tikai vienas konfesijas piederīgie. Šis, kā arī citi politiskas dabas apstākļi, lai novērstu lielāku krievu iejaukšanos, spieda landtāgu piegriezt draudžu pašpārvaldībai lielāku ievērību.

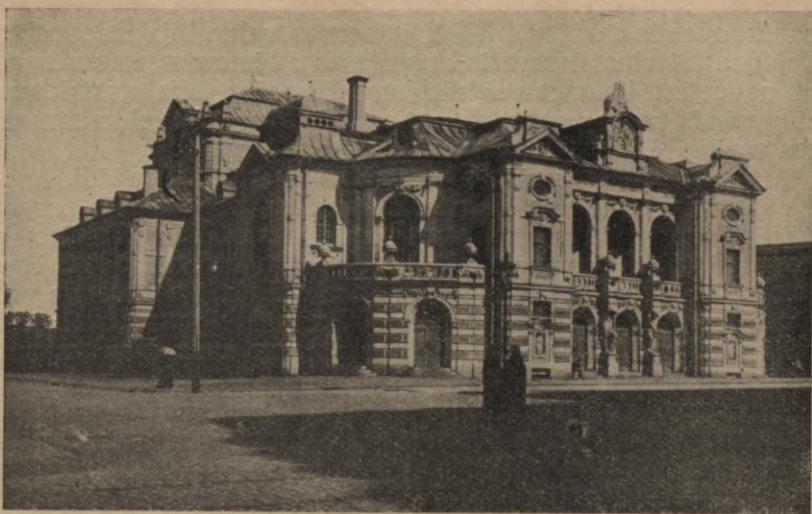
„Muižnieki uzskatīja,“ saka A. Bergs, „ka draudžu konventi paliks pilnīgi viņu iespaidā. Šādā ceļā viņi cerēja, no vienas puses, iegūt stiprāku iespaidu uz draudzes darbībā līdzsaistītiem iedzīvotājiem, bet, no otras puses, itkā radīt pamatu no iedzīvotājiem jau pārāk nošķirtām muižnieku zemes pārvaldības iestādēm.“*)

To pašu, itkā negribēdams, apstiprina arī Tobīns: „Bez tam landtāgs vadijās no viedokļa, ka lielgruntnieku kopā iešanā ar mazgruntniekiem komunalās lietās būtu ļoti vēlama un ka šai ziņā sevišķi ieteicami draudzes apjoma jautājumi, jo tie ar savu vieglo pārskatāmību un noslēgtību vislabāk atļauj zemnieku kārtas pievilkšanu komunalo jautājumu izšķiršanā.“**)

Tā radās 1870. gada landtāga lēmums, kas ar t. p. gada gubernatora apstiprinājumu un 1874. gada rīkojumu noteica

*) Земское хозяйство Прибалтійскаго края, 14. l. p.

***) Op. c., 466. l. p.

Rīgas Pilsētas Krievu Teātris.

Vidzemes draudžu pārvaldību līdz pašam vācu okupācijas laikam.

Pēc šiem noteikumiem draudžu konventi sadalījās divās daļās: līdzšinējiem baznīcas un skolu konventiem tika atstātas baznīcu un skolu lietas, bet jaundibināto draudzes konventu pārziņā pārgāja visas pārējās funkcijas. Ar to arī sadalījās zemnieku priekšstāyniecība abos konventos: pie luterāņu baznīcas piederīgie pagasta locekļi varēja sūtīt savu priekšstāvi baznīcas un skolu konventā, bet „politiskais” pagasts — savā draudzes konventā. Par pēdējo priekšstāvjiem uzskatīja pagastu vecākos. Katram muižas īpašniekam abu tipu konventos bija paredzēta kā pilnīgi līdztiesīga šī paša muižas pagasta zemnieku priekšstāvja balss. Vēlāk, vairākiem pagastiem apvienojoties vienā, šis līdzsvars likās apdraudēts, bet to atjaunoja Vidzemes gubernators Zvegincevs — kurš vispār ņēma dzīvu dalību draudžu pašvaldības izveidošanā — tādējādi, ka katrs pagasts sūta tik daudz priekšstāvju, cik viņā iegājis pirmatnējo pagastu. No abiem baznīcas priekšstāvjiem vienu ievēlēja pilns baznīcas konvents, bet otru — draudzes konvents. „Pērminderi” baznīcas konventā vairs neietilpa, bet tomēr viņiem te bija atstātas „padomdevēju” balsis. Faktiskas nozīmes sadalījumam gandrīz nebija, jo arī baznīcas konventos pagasti pa lielākai daļai sūtīja tos pašus pagasta vecākos.*)

Valdībai pēc likuma nepiekrita nekādas kontroles tiesības

*) A. Bergs, op. c., 17. l. p.

par konventu darbību. Tikai guberņas valde bija izdevusi rīkojumu, lai viņai iesniegtu apspriešanai lēmumus, kas attiecas uz nodevām, kaut gan šī rīkojuma likumība bija apstrīdama. Jāpiezīmē, ka par zemnieku priekšstāvjiem aba veida konventos varēja būt vienīgi saimnieki.

Draudžu lomu pašvaldības ziņā novērtē ļoti dažādi.

„Jo ilgāk, jo vairāk draudzes apvienības izrādījās par ārkārtīgi svarīgu ieguvumu provinces tikumiskā un saimnieciskā uzplaukšanā. Galvenām kārtām draudžu organizācijām jāpateicas, ka ceļu tīkls visumā varēja apmierināt pamatotās prasības, ka draudzes rajonā pasts cirkulēja labi un vienmēr attīstījās sanitarā labierīcība. Kā sevišķi slavējams panākums minamas tautskolas“.*)

Kā sevišķi pārliecinošu pierādījumu par draudžu pašvaldības darbību Tobīns uzskata to, ka arī visi provinces cariskie virsvadoņi jutušies pamudināti pastāvīgi pavairot draudzes institutu rīcības apjomu. Kā sevišķu pierādījumu to nu varbūt nevarētu uzskatīt. Fakts ir tomēr tas, ka šinī vietā visvieglāk bez lūzuma likās saliecami zināmā kontaktā zemes iedzīvotāju pretējie gali — privileģētā vācu muižniecība un uzkrītoši beztiesīgā latvju zemniecība, kāpēc arī sapratīgāko krievu administratoru ievēriba diezgan lielā mērā piegriezās draudžu konventiem. Pie tādiem piederējis arī viens no kādreizējiem Vidzemes gubernatoriem, Zinovjevs, kas savā laikā bija lūkojis panākt Vidzemes draudžu pašvaldības funkciju attiecināšanu arī uz Kurzemi un Igauniju, bet sastapis noteiktu turienes administrācijas pretestību. Paša Zinovjeva atsauksmes turpretī par draudžu pašvaldību ir dažādas un pilnīgi pretējas viņa darbības sākumā un beigās. 1885. g. viņš pret draudžu konventiem ļoti nelabvēlīgs (gan no lielkrieva viedokļa); viņš atzīst tos par varenu politiskas audzināšanas līdzekli, kas savā darbībā vērsti uz tīri politiskiem mērķiem, t. i. muižnieku varas un iespaids uzturēšanu zemes pašvaldības jautājumos, Baltijas separatisma stiprināšanu un zemes iedzīvotāju sajūtas novēršanu no Krievijas. 1895. gadā viņš turpretī draudžu konventus ļoti idealizē, atzīst tos par iedzīvotāju vajadzību īstākiem priekšstāvjiem, jo tikai pie tik maza pašvaldības vienības apmēra pašvaldības izstrādātie noteikumi, attiecībā uz skolām, ceļiem, medicīnisko palīdzību un t. l., iegūstot to dzīvības spēku, kas tiešām pabalstot zemes attīstību.

A. Bergs asprātīgi piezīmē, ka šādas uzskatu maiņas noslēpumi droši vien zināmi vietējai muižniecībai.**)

Varbūt tas tā, bet var arī būt, ka tieši šinī jautājumā šai uzskatu maiņai

*) A. v. Tobien, op. c., 467. l. p.

***) A. Bergs, op. c., 56. l. p.

nav tik sevišķi sarežģītu cēloņu. Ļoti var būt, ka Zinovjevs savā desmitgadu darbības laikā pārliecinājās, ka draudžu konventi nav nebūt tik lieli separatisma un atsvešināšanās kultivētāji; ka viņi vienkārši rakņājas savas apkārtnes sikumos un ir tikai zināma vientiesīga konservatisma sargātāji, kas, protams, arī viņam nevarēja būt nepatīkami. Bet ja Zinovjevs redzētu tālāk uz priekšu, bet Tobīns mazliet tuvāk atpakaļ, tad viņu abu sajūsma par draudžu pašvaldībām būtu krietni mazāka, t. i. sniegtos apmēram tai līmenī, kāds muižniekiem par šīm pašvaldības iestādēm bija palicis. Un jāatzīst, ka viņi priekškaŗa laikmetā ar tām pavisam vairs nebija apmierināti. No tā laika, kad zemnieki savas mājas jau sāka iegūt īpašumā, pēdējie diezgan stūrgalvīgi pacēla savas balsis pret muižniekiem, un ar to arī izskaidrojams, kāpēc vācu okupācijas vara draudžu konventus likvidēja. Neviens negribēs ticēt, ka tas būtu noticis pret muižniecības gribu.

Nekādas sajūsmas par draudžu pašvaldību nebija arī latviešos. Vispirms jau šī pašvaldība atradās tik šaura organa rokās, ka draudzes vairumam par šīm funkcijām nebija ne ziņas, ne intereses. Vietējo sīko pašvaldības jautājumu lielumiela daļa bija uzkrāta pagastiem, te izšķīrās tuvākās apkārtnes ikdienišķo vajadzību un nastu nokārtošana, kas pilnīgi aizēnoja draudžu laicīgo nozīmi draudzes locekļu vairākuma acīs.

Būdamas gan vienīgās iestādes uz laukiem, kur muižnieki un zemnieki darbojās kopā, draudzes šo sadarbību bija padarījušas tomēr pārāk šauru un noslēgtu, lai tā būtu kāds uz priekšu virzošs zemes vispārējās pašvaldības izveidošanās faktors. Vienīgi dažām atsevišķām personām, sevišķi no teologu aprindām, kā mēs to redzēsīm Niedras aferā, draudžu pašvaldības veids iedvesmoja uzskatus, kādus jau bija atmetuši paši muižnieki. Treičkes*) teicienu: „Es gibt entweder einen politischen Adel, oder es gibt gar keinen“ pēdējie tulkoja tā, ka ir vai nu valdoša muižniecība, vai nava vairs nekādas. Un nu — nava vairs nekādas.

Pēc tīri muižniecisko, bet plašām tiesībām apveltīto landtāgu un jaukto draudzes konventu apskatīšanas mēs beidzot nonākam pie iestādēm, kurū sarakstos skaitās visi zemnieki resp. gandrīz visi latvieši, un kas arī uzskatāmas tieši par zemnieku kārtas iestādēm. Šīs iestādes ir pirmskaŗa l a u k u p a g a s t i. Pirmskaŗa latvju dzīvē „pagasta mājai“ piekrita ļoti liela loma; tā bija vienīgā vieta, kur latvju tautas vairākums varēja, kaut gan ļoti šaurā apjomā un stingrā uzraudzībā, kārtot savas viselementārākās sabiedriskās vajadzības, izšķirt sīkākos strīdus un, galvenām kārtām, būt piepalīdzīgs „kronim“

*) Heinrich von Treitschke, Politik, I. B., 1897.; 350. l. p.

P. Ozoliņš, Rīgas Latviešu Teatŗa
ilggadīgs direktors.

vietējo policējisko funkciju izpildīšanā. Pagasts tā tad bija uzskatāms par zemāko vietējās „pašvaldības“ vienību, kā savu funkciju, tā viņā ietilpstošo ļaužu kārtas dēļ. Pēdējā īpašība mūsu pagastiem piemita gan tikai faktiski, bet ne juridiski, jo pēc likuma pagasta sabiedrībā varēja iestāties arī citu kārtu piederīgie, paturot savas kārtas priekšrocības, ar ko arī izskaidrojams, ka kādreizējais Krievijas iekšlietu ministrs grafs Pālens bija savā laikā pagasta vecākais Vidzemē. Šim apstāklim bija nozīme nevien tāpēc, ka tas deva iespēju, ja gribētu, arī citu kārtu piederīgiem, bez savū privileģiju apdraudējuma, līdzdarboties pagastu pašvaldībā, bet ka tas deva arī tiesību ne-

zemniekiem iegūt zemnieku zemi, jo 1849. g. likums noteica, ka zemnieku zemi var iegūt par īpašumu un nomāt tikai pagastu piederīgie.*) Tomēr šādu citu kārtu piederīgo pagasta locekļu sastāvā bija visai maz (Vidzemē ap 0,05%), kāpēc pagasti tomēr bija uzskatāmi par zemnieku kārtas iestādēm, ko vēl spilgti izcēla tas, ka pagasta teritorijā muižu zeme neietilpa un bija brīva no pagastu nastām. Pagastiem piemita dažas spilgtas teritorialās pašvaldības vienības iezīmes, tomēr arī par teritorialu vienību to līdz pašam pēdējam laikam bija diezgan grūti uzskatīt. Par 1866. gada likumu, kas ar dažiem grozījumiem, vēl vienmēr bija pagastu satversmes pamatā, Tobīns**) izsakās šādi: „Likumdevējiem nebija izdevies jauno kārtību atsvabināt no novecojoša personālmomenta balasta un lauku pagastus teritoriali norobežot. Muižas rajons un pagasta rajons bija no pamatiem atrautas, gaisā karājošās konstrukcijas, kas bieži saplūda viena otrā, jo nebija ne runas par kādu telpisku norobežojumu, kas tik nepieciešams katras pašvaldības vienības veselīgai attīstībai. Pastāvīgo pagastu locekļu piederību noteica ne pastāvīga dzīves vieta, bet gan ievēšana nodokļu listēs.

*) M. Skujenieks, op. c., 105. l. p.

**) Op. c., 461. l. p.

Rīgas Latviešu Interimteātris.

Tādējādi lauku pagasts nebija nekas cits, kā personu komplekss, kas gan likumīgi piederēja kādam lauku pagastam, tāpēc ka bija pie tā „pierakstītas“, bet savu uzturēšanās vietu varēja izvēlēties pēc patikas un faktiski arī bija izkaisītas visā plašā Krievijā, no Baltijas jūras līdz Klusam okeānam.“

Tāpat vienu pagastu piederīgie varēja gadiem ilgi uzturēties kādā „svešā“ pagastā un baudīt tās labierīcības, kādas tur bija pieietamas, izvairoties tomēr no iestāšanās šinī pagasta sabiedrībā, ja tas kādu iemeslu dēļ bija viņiem nevēlami, un līdz ar to nenesot par labu šim pagastam nekādas nodevas. Piederīgi pie pagasta un spiesti maksāt viņam nodevas turpretī skaitījās visi, kas ievesti „pagasta rulljos“ jeb „pierakstīšanās listē“, vai nu tāpēc, ka viņu vecāki skaitījās pie šī pagasta vai arī paši ar to bija kādreiz tieši saistīti, neskatoties uz to, ka tagad dzīvoja vai darbojās pavisam kur citur, bet dažādu iemeslu dēļ nevarēja vai arī negribēja no šī pagasta izrakstīties.

Neskatoties uz visām šīm savādībām, kas prasīja noteiktus grozījumus, pagasti tomēr, kā to atzīst arī Tobīns*), baudīja zināmu lauku iedzīvotāju popularitāti, jo „lai gan tiem piemita fiskālās spaidu organizācijas īpašības, tie tomēr bija uzskatāmi par liberāla laikmeta bērnu. Šis uzskats bija tiktālu pamatots,

*) Op. c., 472. l. p.

ka pagastu sabiedrībās laukstrādniekiem bija piešķirta tāda savu interešu priekšstāvniecība kā nekur citur."

Galvenie pagastu pašvaldības organi bija 1) pagasta sapulce, 2) vietnieku pulks, 3) pagasta valde, 4) pagasta vecākais un 5) pagasta tiesneši.

Pagasta sapulce notika reizi gadā un tanī bija jāierodas visiem pagasta zemnieku māju īpašniekiem un nomniekiem, kā arī pa priekšstāvim no katriem 10 bezzemniekiem (muižas kalpiem, saimnieku kalpiem un „iebūviešiem“, pie kam katra šī grupa atsevišķi ievēlēja savus priekšstāvjus). Bezzemnieku priekšstāvju skaitu noteica ne samērā ar šo vēlētajū vai pagastā tieši dzīvojošo bezzemnieku skaitu, bet atkarībā no tam, cik to vispār bija ievests pagasta sarakstos. Pagasta sapulces galvenais uzdevums bija amatpersonu vēlēšanas.

Vietnieku pulka locekļus pagasta sapulce ievēlēja uz 3 gadiem, pie kam $\frac{1}{3}$ šo locekļu ikgadus nāca pārvēlēšanā. Vietnieku pulka skaits, atkarībā no pagasta lieluma, bija 8—24 personas; pusei no šiem locekļiem bija jābūt zemes īpašniekiem, otrai pusei — bezzemniekiem. Vietnieku pulks bija visas pagasta saimniecības noteicējs, pārzināja skolas, nespējnieku apgādību, nodokļu uzlikšanu, pagasta īpašumus un t. t. Viņš saņāca pēc vajadzības, bet ne mazāk kā reizi gadā, un to vadīja pagasta vecākais.

Pagasta valde sastādījās no pagasta vecākā, viņa palīgiem un pagasta rakstveža. Viņa izpildīja vietnieku pulka lēmumus, veda savā vārdā sarakstīšanos un rūpējās par pagasta kārtību.

Pagasta vecāko izvēlēja no vietējiem saimniekiem uz 3 gadiem.*) Viņš bija galvenā atbildīgā persona pagastā, tieši pārzināja pagasta saimniecību un vispārējo kārtību, jo tam bija uzliktas arī zemākās policejiskās funkcijas attiecībā uz pagasta iemītniekiem (izņemot muižas rajonā dzīvojošos), kurus tas varēja patstāvīgi sodīt ar 2 dienām arestā vai 1 rb. naudas soda. Pagastu tiesas izsprieda sīkākas civil- un kriminallietas, pie kam varēja uzlikt līdz 12 rbļ. lielu naudas sodu vai arestu līdz 7 dienām.

Pagasta vecākais un tiesneši saņēma no pagasta zināmu atlīdzību.

„Jo lielāku pieķeršanos pagastiem parādīja vietējie lauku iedzīvotāji, jo sāpīgāk tie sajuta birokratisko iejaukšanos pagastu kompetencē un rīcībā,“ pilnīgi pareizi atzīmē Tobīns.**)

Galvenā pagastu pašvaldības uzraudzība priekškaŗa laik-

*) Par pagasta vecāko nevarēja būt krodzinieks. Šis ierobežojums nava bez savas nozīmes, jo mūsu tautas nelaiimes dēļ krogiem, kā tas atspoguļojas arī mūsu literatūrā, ir bijis diezgan liels iespaids pagastu dzīvē.

**) Op. c., 472. l. p.

Rīgas Latviešu Jaunais Teatris.

metā bija uzlikta zemnieku lietu komisariem, kurus iecēla iekšlietu ministrs. Kaut gan ļoti daudzu zemnieku lietu komisari nāca no vietējās muižniecības aprindām, tomēr Tobīna raksturojumu varēs uzskatīt par pilnvērtīgu, bez liekiem ierobežojumiem: „Šie pa lielākai daļai zemei svešie cariskās valdības priekšstāvji parādīja ļoti maz sajēgas par iedzīvotāju pieķerša-

nos saviem lauku pagastiem un centās, savas ērtības labā, pēc iespējas samazināt revidējamo pagastu skaitu, kaut gan šinī ziņā viņiem zināmā mērā bija arī pamats. Baltijas pagastu izcelšanās savā sākumā bija tīri saimnieciskas dabas. Proti, zemnieku nebrīvības un naturalās saimniecības laikos pagasti bija radušies no vajadzības saistīt kalpojošos zemniekus ar muižu, kāpēc arī sākumā bija tikdaudz pagastu, cik muižu. Šī attīstība bija par cēloni, ka blakus pagastiem ar ļoti lielu locekļu skaitu pastāvēja arī pagasti, kur šis skaits bija ļoti mazs. Tāpēc arī pagastu likums bija saprātīgi rūpējies par to, lai varētu apvienot dzīves nespējīgus pagastus ar kādu spējīgāku vienā vienībā. Šo teicamo iespēju zemnieku komisari pielietoja bez kādas kritikas, apvienodami pagastus pret šo pagastu iedzīvotāju gribu, nepiegiežot nekādu vērību tam, ka finansieli labi vadīti pagasti, apvienojot tos ar parādos iestigušiem, nokļuva grūtā stāvoklī. Šī zemnieku komisaru bieži egoistisko motīvu izsauktā pagastu apvienošana bija tik plaša, ka no 1871. gadā Vidzemē bijušiem 723 lauku pagastiem 1905. gadā bija palikuši vairs tikai 408, kas lauku iedzīvotājos radīja pamatotu sarūgtinājumu.“*)

Komisaru pilnvaras bij ļoti plašas, jo viņiem bija tiesība atcelt ne tikai tādus pagasta iestāžu lēmumus, kas runā pretī pastāvošiem likumiem, bet arī tos, kas pēc komisaru domām kaitīgi pagasta labklājībai. Pagastu amatu vīri atradās pilnīgā komisaru atkarībā, jo pēdējiem bija tiesība ievēlētās personas apstiprināt vai neapstiprināt. Tāpat komisars patstāvīgi varēja sodīt pagasta vecākos ar 7 dienām arestā vai 5 rbļ. naudas soda, tiem izteikt rājienu vai atstādināt no amata. Ar to arī pagasta amata vīri bija vairāk atkarīgi no komisara, nekā no vietnieku pulka, kas pašā būtībā iznīcināja pašvaldības principu. Lai gan vietnieku pulka locekļi nebija amata vīri, komisari bieži arī tos neapstiprināja vai atstādināja, kas radīja ilgstošus konfliktus starp pagastiem un komisaru. Tā kā bieži komisari bija arī vietējie muižnieki, tad, strīdos starp muižu un pagastiem, zemniekiem bija ļoti maz izredžu uz objektīvu lēmumu.

Bet zemnieku komisari nebija vēl vienīgie pagastu dzīves un darbības kontrolētāji. Policijas darīšanās pagastu vecākie bija padoti aprīnka policijai, kurai par tiem tāpat bija disciplināra vara. Pagastu tiesas atradās zemnieku virstiesas un mīertiesnešu pārraudzībā.

Pagastu skolas pārzināja nevien draudzes un muižniecības iestādes (skolu virskomisija, aprīnka lauku skolu komisija, baznīcas priekšnieks un vietējais mācītājs), bet, kopš pārkrievoša-

*) Tobien, op. c., 473. l. p.

nas laikiem, ļoti centīgi un ar plašām tiesībām arī valdības ierēdņi.

Kroņa ierēdņi (inspektori un kuratori) tagad bija kļuvuši par galveniem noteicējiem skolu lietās un pagastiem atlika tikai gādāt par skolas ēku celšanu un algas izmaksu skolotājiem.

Visi šie kroņa ierēdņi no kontrolējošām iestādēm bija izvērtušies par pagastu priekšniecību, kas izdeva pavēles „pašvaldības“ iestāžu izpildīšanai. Sie apstākļi lika daudziem atrauties no darbības pagasta amatos, bet lauku inteliģences redzamākiem priekšstāvjiem — tautskolotājiem — līdzdalība lauku sabiedriskā un kulturelā dzīvē pēdējos pirmskara gados vispār bija aizliegta.

Tobīns*) atrod, ka ne mazāk kaitīgas sekas bijušas arī 18. (5.) okt. 1906. gada likumam lauku pagastu saimniecībā. Pēc agrākiem likumiem bija apgrūtināta nevis svešnieku iestāšanās pagastos (kā Vakareiropā), bet gan daudz lielākā mērā izstāšanās no viņiem, jo lauku pagastu uzdevumā nebija tikai vietējo dzīves vajadzību, t. i. pašvaldības funkciju pildīšana, bet tiem bija uzlikta arī fiskalo organu darbība, — pagastam vajadzēja solidari atbildēt par valsts nodokļu samaksu. Sakarā ar to tad arī pagastam bija tiesība aizturēt to personu pases, kas savas nodevas nebija nokārtojušas. Bez pēdējās, protams, Krievijā kustība ārpus sava pagasta robežām nebija domājama. 1906. gadā oktobra likums šinī ziņā ienesa radikālas pārmaiņas, jo tas piederību pie pagasta tagad izšķīra pēc dzīves vietas. Sakarā ar to zemniekiem pase pārvērtās par vienkāršu leģitīmacijas zīmi, kurai vairs nebija fiskālas nozīmes. Tas gan deva pilsoņiem nepieciešamo kustības brīvību, bet bija saistīts ar ievērojamiem trūkumiem sociālās apgādības ziņā. Agrāk pagasta loceklis, ja tas arī dzīvoja ārpus pagasta, varēja nelaimes vai slimības gadījumā griezties pie sava pagasta pēc palīdzības.

J. Duburs, Rīgas Latviešu Jaunā Teatra direktors.

*) Op. c., 473. l. p.

Un šādu palīdzību pagastam bija nevien likumīgs, bet arī morāls pienākums sniegt, jo ar pases palīdzību šis pilsonis bija atradies pastāvīgā saistībā ar pagasta nastām. Tagad, kad pēc 1906. g. likuma visi pagasta locekļi varēja dabūt ilgtermiņa pases, liela daļa ārpus pagasta dzīvojošo pagasta locekļu savus maksājumus vairs nemēdza precīzi nokārtot. Tas, protams, atsaucās uz pagasta budžetu. Maksājumi neienāca un pagasti iekļuva lielos parādos. Nevar teikt, ka šai pagastu nodokļu nemaksāšanā būtu vainojama ļauna griba. Vienkārši nodokļi lielam vairumam bija par smagiem. No visām zemes nastām, piemēram, tikai 9% nesa muižnieki, kaut gan viņu rokās atradās zemes lielākā un vērtīgākā daļa. Tāpat visu skolu uzturēšana, medicīniskā un sociālā palīdzība, ko vajadzētu nest visai valstij, tas ir visām iedzīvotāju kārtām, samērā ar viņu maksātspējām, gūlās uz zemniekiem, resp. pagastiem. Tāpēc nebija brīnums, ka arī bezzemniekiem, vienkāršam fiziska darba strādniekam, vajadzēja maksāt pagasta nodevas 10—15 rbļ. gadā, kas iztaisīja līdz 20% no viņa algas. Nereti vidējām zemnieku saimniecībām nācās maksāt 50 un vairāk rbļ. pagasta nodevu gadā. Pagastu saimniecībās ar katru gadu stāvoklis tāpēc kļuva katastrofiskāks. Nodokļu parādu sumas neatvairāmi pieauga.*)

Nav tāpēc jābrīnās, ka pagasti nespējnieku apgādības ziņā nevarēja rīkoties tā, kā tas bieži būtu cilvēcīgi nepieciešami, vai arī parādīt kādas simpatijas tiem, kam vajadzēja griezties pēc palīdzības. Tomēr viņiem nācās maksāt ļoti bieži par savu citur dzīvojošo locekļu ārstēšanu vai uzturēšanu ievērojamas sumas, lai gan viņi tiecās iegūt tiesību šādas personas noraidīt. No otras puses, pagastā bieži dzīvoja personas, kas no pagasta guva savus labumus, pie viņa nepiederdami un nekādus nodokļus pagastam nemaksādami, kā dažādi amatnieki, tirgotāji, rūpnieki un t. l., par muižu administrāciju nemaz nerunājot. Tas viss prasīja noteiktas reformas. Pēc tām cenšoties, daļa latvju inteliģences redzēja labāko izeju zemstu ieviešanā pēc Krievijas parauga. Cik šīs zemstes tieksmes bija tālredzīgas, tas, protams, cits jautājums, un pie tā mēs vēl dažos vārdos atgriezīsimies, runājot par vispārējiem reformu centieniem. Tā kā zemstu ieviešana pārāk jūtami aizskartu muižniecības intereses, tad pēdējā, kas jau savā laikā**) bija pratusi to nodabūt „pie aktīm“, bet no savas puses centīgi vaino Krievijas valdību landtāga projektu „ieputināšanā“, 1905. gadā steidzīgi stājās pie darba, lai izstrādātu atkal savu zemes un arī pagastu

*) Sk. J. Goldmaņa runu Krievijas valsts domē par zemstes ieviešanu Baltijā. („Dzimt. Vēstnesis“, 1914. g., 74. num.).

**) A. Bergs, op. c., 77. l. p.

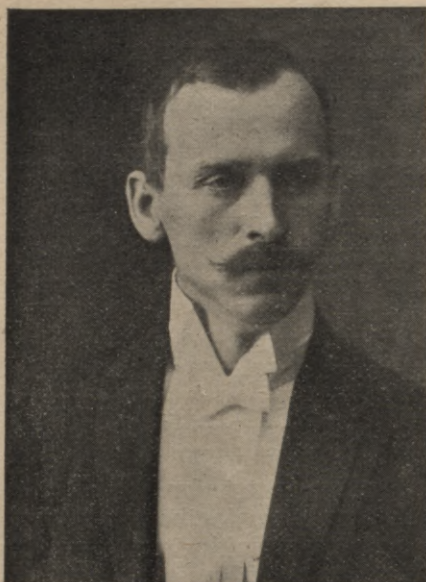
pašvaldības reformu projektu. Šai steigai bez šaubām galvenais cēlonis bija lielie nemieri, kuŗos galveno lomu spēlēja pārāk jūtami vietējās pašvaldības trūkumi. Bet ja viņi iedvesmēja steigu, tad to nevar teikt par pašu projektu garu. Landtāgs ievēlēja šim nolūkam īpašu komisiju, kas stājās pie projekta sastādīšanas, vispirms debatējot par jautājumu, kādu principu likt projektējamā teritorialā pagasta pamatā: vai demokrātisko personalprincipu, uz kāda bazējās demokrātiskā somu, norveģu un amerikāņu pagastu organizācija, vai arī dot priekšroku konservatīvam muižas interešu principam, kas pastāvēja Vācijā. Un komisija, protams, izšķīrās par pēdējo. Landtāgs apstiprināja komisijas priekšlikumu, lai gan 1906. g. uzsāka savu darbību ar deklarāciju, kas dažās vietās skan diezgan nevainojami, piemēram: . . . „kārtīga dzīves atjaunošana un apstākļu sekmīga attīstība tikai tad būs gaidāma, ja tiesību un pašvaldības dzīvi pilnīgi no jauna pārlabo un nodibina, piemērojoties zemes vēsturiskām un kultūrelām īpatnībām. Pie tādas atjaunošanas varēs nokļūt, bez tām no bruņniecības uzsāktām reformām provinces satversmes, zemes nodokļu un pagastu pašvaldības ziņā, ja ierīkos tiesas un pašvaldību, kas pazīst šējenes apstākļus, ja atļaus tiesās un skolās ievest vietējās valodas, ja atjaunos uz tikumiski-religiskiem pamatiem tautskolas, tāpat arī augstākās izglītības iestādes un augstskolas, kā arī piešķirs netraucētu pašvaldību“ . . .*)

Nav gan arī jāaizmirst, ka vēl asie revolūcijas gadu iespiedi un iestājusies reakcijas tieksme nevarēja veicināt sevišķu muižniecības pretimnākšanu radikalākām reformām, cik nepieciešamas, objektīvi ņemot, tās arī būtu.

Landtāga apstiprinātais pagastu reorganizācijas projekts neietilpināja pagastus kā zemāko vienību vispārējā pašvaldības sistēmā, bet nostādīja tos atsevišķi, pie kam atstāja bruņniecības muižu īpašniekiem tiesību savu muižas iecirkni, vai nu daļai vai pavisam, apvienot ar pagastu vai arī pilnīgi nošķirt no pagasta patstāvīgā organismā, ar gluži tādām pat tiesībām kā pagastam, zemāko policijas varu līdzskaitot. Pret šādu muižu izdalīšanu noteikti pacēlās latviešu balsis, jo blakus citām neērtībām, vispirms no tam ciestu to iedzīvotāju intereses, kas dzīvo uz muižu zemes, tāpēc ka tautskolu ierīkošana, nabagu apgādība un medicīniskā palīdzība nebūt nebija muižnieku interesēs.***) Tāpat pavisam nevēlama bija policejiskās varas nodošana muižniekiem. Pats svarīgākais iebildums tomēr bija tas, ka tādā gadījumā arī uz priekšu būtu atsvabināti no pagasta komunalām nastām visi komercialie, rūpniecības un brīvo

*) M. Skujenieks, op. c., 137. l. p.

***) A. Bergs, op. c., 80. l. p.

P. Jurjāns, Latviešu operas direktors.

profesiju uzņēmumi, kas atradās gandrīz vienīgi uz muižas zemes, pašā teritorialā pagasta centrā. Tas novestu arī pie ilgstošām nesaskaņām abu vienību starpā. Bet šie un citi iebildumi tomēr muižniekus nepārlicināja.*)

Kad arī pie Baltijas ģenerālgubernatora nodibinātās sevišķās konferences vairākums (muižnieki un pilsētu priekštāvji) pieņēma augstāk minēto muižniecības priekšlikumu, zemnieku priekštāvji jutās spiesti iesniegt savu motivējumu, kāpēc tie nevar piekrist projektētai muižu izdalīšanai no pagasta sastāva. Iebildumu slēdzieni bija apvienoti 8 punktos, ko, kā interesantu dokumentu, citē arī Tobīns.**)

1) Muižu zeme ir tik lielā mērā savienojusies ar pagastu zemi, ka būtu nenovēršami pārpratumi un jukas to iedzīvotāju vajadzību apmierināšanā, kas apdzīvo strejgabalus.

2) Nav nekādu cerību, ka muižu iecirkņos nodibināsies atiecīgi pašvaldības organi, kas spētu apmierināt muižu iecirkņu iedzīvotāju saimnieciskās un kulturelās intereses, jo šīs intereses saduras ar muižu īpašnieku personīgām interesēm.

3) Nav nekādu garantiju, ka muižas īpašnieks uzņemsies pildīt viņam likumā uzliktos labierīcības un drošības pienākumus.

4) Nebūtu iespējams muižas īpašnieku kontrolēt viņam likumā paredzēto pienākumu pildīšanā.

5) Pagastiem tiks atņemti viņu labākie spēki un saistīti pie muižas īpašnieka, kaut arī bieži vien tur nebūtu nekādas pielietošanas un arī viņu interesēm nav ar muižas īpašnieku nekādas kopības.

6) Līdz ar to mazināsies arī pagastu materialie spēki.

7) Starp muižas un pagasta iecirkņa valdi notiks pastāvīgas sadursmes, kas var novest pie nopietnām sekām.

*) A. v. Tobien, op. c., 476. l. p.

**) Op. c., 476. l. p.

Operas Jevgeņijs Oņegins skats, Latviešu Operas izpildījumā.

8) Muižas iecirkņu izdalīšana apdraud ar germanizēšanas politiku kā iedzīvotājus, tā valsti.

Šis dokuments arī mums liekas pietiekoši interesants. Tas rāda nevien toreizējās attiecības, bet arī to, kā latvju zemnieki nav baidījušies iestāties par savām interesēm arī vistumšākā reakcijas brīdī (1907. g. rudenī) un paša gubernatora klātbūtnē. Toreiz tā nebija gluži zemē metama varonība.

„Pretestība, kas pastāvēja starp muižas iecirkņa piekritējiem un zemākās pašvaldības vienības teritorialās nedalāmības priekšstāvjiem, bija ļoti dziļa un likās vēl neizlīdzināmāka tāpēc, ka latvji pacēla neuzticības pārmetumu: plāns radīt muižas iecirkņus esot cēlies tāpēc, ka muižnieki gribot muižu zemi izmantot vācu kolonistu nometināšanai. Pret šo vācu virskārtas plānu bija visi latvji vienoti. Viņi gan paskaidroja, ka tiem nevarot būt iebildumu pret vācu nacionālo centienu kopšanu, jo tāda parādība Vidzemes vāciešos esot pilnīgi dabīga, bet — vācu elementa stiprināšanu skaidri ārējā ceļā ar kolonistu palīdzību — tie pārmeta kā latvjiem naidīgu rīcību.“*)

„Kā daudzi citi, tā arī šis jaunais pagastu kārtības projekts iemīga (ministrijā) mūžīgā miegā,“ — piezīmē Tobīns.**)

*) A. v. Tobien, op. c., 477. l. p.

**) Turpat.

M. Arons, Dzimtenes Vēstneša redaktors.

Šoreiz tā pieņemšana arī nekādā ziņā nenozīmētu pagastu stāvokļa uzlabošanu.

Tāpat nenotika arī pāris priekškaŗa gados ļoti daudzinaŗā krievu „zemstes pagastu“ ievēšana Baltijā. Tā palika viss pa vecam. Pagasti tuvojās savam bankrotam, nespējnietu un slimnietu apgādība bija atstāta labu tiesu liktena rokās.

Muižniecībai bija tiktālu taisnība, ka pirms nav nokārtota nespējnietu palīdzība valsts apjomā, pāriešana uz teritorialu pagastu būtu saistīta ar ievērojamām grūtībām: neierobežotu pagastu izmantošanu no apkārtējo guberņu ienācēju puses, sevišķi pierobežas apgabalos un pilsētās, jo Baltijā, protams, šinī ziņā valdītu labāki ap-

stākļi, bet komunalām iestādēm nebūtu likumīga pamata savus izdevumus atdabūt no iecelotāju pagastiem. 1911. gadā Vidzemes landtāgs tāpēc bija nolēmis paturēt līdzšinējos „pierakstīšanās pagastus“, bet, ja draudētu krievu pagastu satversmes ievēšana, likt priekšā par pašvaldības zemāko vienību — draudzi.*)

Mēs jau minējām, ka Latvijā, visā viņas pastāvēšanas laikā pie Krievijas, pārkrievošanas tieksmes nebija tik stipri jūtamas, kā taisni pēdējos pirmskaŗa gados. Sakarā ar to tad arī bija pavēlēts visiem pagastiem vest grāmatas krievu valodā, kas pagastu darbinietu lielākai daļai laupīja apzinīgas līdzdarbības iespējas. Tādos apstākļos par pagasta faktisko saimnietu dabīgi kļuva pagasta rakstvedis, krievu valodas pratējs. Neprazdami krievu valodu un līdz ar to nezinādami arī rakstu, protokolu un grāmatu saturu, pārējie pagasta darbinietki kļuva nevarīgi un bieži atmēta visam ar roku. Raksturīgs piemērs ir Dobeles vietnietu prāva. 1912. gada rudenī, šī pagasta vietnietki, revidēdami pagasta grāmatas, uzdūrušies uz krievu valodā vestām grāmatām, revīziju pārtrauca. Sastādīja protokolu, kuŗā viņi aizrādīja, ka krievu valodu neprot un tālab re-

*) A. v. Tobien, op. c., 480. l. p.

Dzimtenes Wehstnesis

Politiska un literariska avise.
8. gada-gatjums.

Jēkabpils izdevums, iznācis katru nedēļu.

№ 13.

Beidzēns, 21. februāri (6. martā).

1911.

Rīgas Lauksaimniecības Centrālās biedrības Zemnieku kultūras biroja

1911. gada 13. februāri. Izdevums katru nedēļu.

Stādnieku aprūpes jautājumi fructificācija vāka.

Stādnieku aprūpes jautājumi fructificācija vāka. Šis jautājums ir ļoti svarīgs, jo tas ietekmē stādnieku ražu un kvalitāti. Fructificācija ir stādnieka dzīvības spēks, kas nodrošina tā auglību un izturību. Tādēļ ir nepieciešams rūpīgi uzraudzīt stādnieka veselību un nodrošināt to ar nepieciešamajiem barības vielu un ūdens daudzumiem. Šajā rakstā tiks aplūkoti galvenie stādnieka aprūpes jautājumi, kas ir svarīgi, lai nodrošinātu tā auglību un izturību.

Stādnieku aprūpes jautājumi

Stādnieku aprūpes jautājumi. Šis jautājums ir ļoti svarīgs, jo tas ietekmē stādnieku ražu un kvalitāti. Fructificācija ir stādnieka dzīvības spēks, kas nodrošina tā auglību un izturību. Tādēļ ir nepieciešams rūpīgi uzraudzīt stādnieka veselību un nodrošināt to ar nepieciešamajiem barības vielu un ūdens daudzumiem. Šajā rakstā tiks aplūkoti galvenie stādnieka aprūpes jautājumi, kas ir svarīgi, lai nodrošinātu tā auglību un izturību.

Stādnieku aprūpes jautājumi

Stādnieku aprūpes jautājumi. Šis jautājums ir ļoti svarīgs, jo tas ietekmē stādnieku ražu un kvalitāti. Fructificācija ir stādnieka dzīvības spēks, kas nodrošina tā auglību un izturību. Tādēļ ir nepieciešams rūpīgi uzraudzīt stādnieka veselību un nodrošināt to ar nepieciešamajiem barības vielu un ūdens daudzumiem. Šajā rakstā tiks aplūkoti galvenie stādnieka aprūpes jautājumi, kas ir svarīgi, lai nodrošinātu tā auglību un izturību.

viziju izdarīt nevar. Vietniekus izsauc uz Jelgavu, kur tos kļaušināja komisars un izmeklēšanas tiesnesis un rezultātā divus pagasta vietniekus paturēja apcietinājumā. Viņu rīcība bija pilnīgi likumīga, jo tāda noteikuma, kas prasītu no vietniekiem krievu valodas prāšanu, nebija un nevarēja būt, jo tad jau mūsu zemē nemaz nebūtu iespējams sadabūt vajadzīgo vietnieku skaitu, ja negribētu viņu vietā salikt kroņa ierēdņus. Protams, kur tik apzinīgas rīcības no vietnieku puses, kā Dobelē, nebija, tur revīzija pārvērtās par tukšu formu. Jelgavas apgabala tiesa gan visus Dobeles vietniekus attaisnoja, bet pašu lietas būtību tas negrozīja. Grāmatas arī turpmāk veda pag. vairākumam nesaprotamā krievu valodā.

Viss līdz šim izteiktais attiecas uz Vidzemes un Kurzemes pagastiem. Bet apstākļi bija līdzīgi un katrā ziņā ne labāki arī Latgalē. Viena no sliktākām īpatnībām te bija tā, ka pagasta rakstvedi neievēlēja vis pagastos, kas tomēr deva tam zināmu garantiju par rakstveža darbību, bet iecēla administrācija. Rakstvedis te tāpēc bija vēl „lielāks vīrs“. „Pateicoties zemnieku neizglītībai un pagasta vecākā likumu nezinašanai, skrīveris faktiski vada visas pagasta darīšanas, par kurām atbild tikai pagasta vecākais un stārsti. Par augstāko zemnieku pašvaldības organu, pēc likuma, skaitās pagasta sapulce, sastāvoša no izvēlētiem iz saimnieku vidus 30—40 pagasta locekļiem (vietnieku pulks). Viņa pārzin pagasta nodokļus, kapitalus, būves, skolas naudu, labības magazīnu un izvēl pagasta vecāko. Bet tas tikai pēc likuma. Praksē zemnieku lietu ierēdņi

(непремѣнные члены крестьянскихъ присутствій) un zemes priekšnieki (земскіе начальники) uz ikkatra soļa aprobežo pagastu sapulču tiesības un iznīcina viņu spriedumus un nolikumus. Ilgu gadu laikā, palēnām, zemnieku pašvaldības likumi no 1861. gada tiek pārklāti ar valdības cirkulariem, nosacījumiem, izskaidrojumiem, paskaidrojumiem, brīdinājumiem u. t. t., līdz beidzamai pašvaldības iznīkšanai. Pagastu valdes no pašvaldības organiem izvēršas par visu valdības organu zemākām pakalpotājām, visu zemāko iestāžu koncentrāciju: pagasta valde pārziņ nodokļu savākšanu kā no zemniekiem, tā arī no pagasta robežās dzīvojošiem citu šķiru cilvēkiem; viņa būvē skolas, slimnīcas, uztur lauku feldšerus, ūradņikus un visu zemāko policiju; viņa pārziņ kara klausības darīšanas, ceļu taisīšanu un tiltu būvēšanu; viņa piegādā visādiem valsts ierēdņiem statistiskas ziņas par ražas rezultātiem, par arestantiem, tirgotājiem, par lopu un cilvēku slimībām, viņa dod zirgus visiem gaļābraucošiem žandarmiem, pristaviem, archierejiem un gubernatoriem; pagasta valdei visi visniecīgākie ierēdņi sūta priekšrakstus un par nepaklausīšanu piedraud sodu kā pagasta vecākam, tā arī skrīverim; pagasta valde apkalpo visas pagastā dzīvojošās kārtas un šķiras, bet līdzekļus priekš šiem milzīgiem izdevumiem piegādā tikai pagasts, tikai zemnieki, jo viņi taču nodokļu kārtā (податное сословіе)*. Tāpēc arī Latgales zemnieki uz apm. 3 pūrvietām zemes maksāja caurmērā 2 rubļi nodokļu.

Ja neskatoties uz visiem šiem nelabvēlīgiem apstākļiem pagastiem Latvijā pirmskara dzīvē tomēr bija iespējams veikt ļoti lielu pozitīvu darbu, tad par to jāpateicas vienīgi latviešu zemnieka izturībai un centībai.

Blakus pagastu pašvaldībai arī pilsētās latvji sāka iegūt arvien lielāku iespaidu. Vācu muižniecība gan bija pratusi pilsētas nodalīt no vispārējās zemes pārvaldības (landtāga), un tām tāpēc nebija tieša sakara (izņemot Rīgu) ar apgabala pārvaldību. Tomēr arī te vēl pāris gadu desmitus atpakaļ visa vara atradās mantīgās vācu pilsonības rokās. Ieplūstot pilsētās arī latvju elementam lielākā vairumā un tiekot pie zināmas turības, vācu pozīcijas jau kļuva stipri apdraudētas. Šī parādība bija vispirms jūtama mazajās provinces pilsētiņās, bet arvienu vairāk darija raizes vāciem arī lielākās pilsētās, kā Liepājā un pat Rīgā. 1914. gadā Latvijā bija pavisam 22 pilsētas ar pilsētu pašvaldības tiesībām un 15 miesti ar sašaurinātām pašvaldības tiesībām. Rīgā vien dzīvoja apmēram 520 tūkstoši iedzīvotāju jeb apmēram $\frac{1}{5}$ no visa pirmskara Latvijas iedzīvotāju skaita. Latvju centienus pēc noteikšanas pilsētu

*) Fr. Kemps, Latgalieši. Rīgā, 1910.; 69. l. p.

pašvaldībā tomēr lielā mērā paralizēja latvju ārkārtējā skaldīšanās un kautrēšanās no veselīga nacionalisma, kā pie lielāku turību ieguvušiem, kas bieži turējās kopā ar vāciešiem, tā arī, zem marksistiskās dogmas iespaida, pie kreisāki noskaņotas pilsonības daļas. Pilsētu domēs pārsvars latviešiem bija: Jaunjelgavā no 1892. gada, Slokā — 1893. g., Valmierā — 1897. g., Tukumā — 1898. g., Cēsīs — 1906. g., Ventspilī — 1913. g.*) Ari Liepājas pilsētas domē latviešiem bija majoritate iepriekšējos gados, bet 1914. gadā latvieši šo majoritāti, augšā minētās skaldīšanās dēļ, zaudēja un šinī gadā nebija absolūta vairākuma ne latviešiem, ne vāciem. Šī paša apstākļa dēļ arī latvju domnieku darbība pilsētas domēs nebija saskaņota un nacionāli noteikta; tie bieži, kā kreisie, tā labie, politisku ieskatu vai sīkāku interešu labā, blokējās ar vāciem, neiegūdami nekādus nacionālus labumus. Vācieši turpretī uzstājās vienmēr vienoti ar stipri pastrīpotu nacionālu tendenci, kāpēc arī pilsētu raksturs Latvijā palika vācisks vai pat krievisks (Latgalē). Latvisks tas nebija gandrīz nekur.

*) M. Skujenieks, Vietējā pašvaldība Baltijā; 127. l. p.

III

Centralizēšanas un pārkrievošanas tieksmes.

„Viens cars, viena ticība, viens likums, viena valoda.“ Pareizticība, krievu iestādes, likumi, skolas, krievu valoda, krievisma ideoloģija un kolonizācija kā pārkrievošanas līdzekļi.

Kamēr krievu valsts politiku pilnīgi neierobežoti iespaidoja tikai Krievijas valdnieki, Latvijas muižniecībai, pateicoties veikli iegūtam iespaidam Krievijas galmā, nebija sevišķi grūti atsist tos uzbrukumus, kas tiecās likvidēt šīs provinces sevišķo stāvokli un kapitulācijas noteikumos garantētās tiesības. Protams, pie viena, otra valdnieka viņas stāvoklis kļuva grūtāks, toties pie cita tas atkal uzlabojās, tā ka caurmērā stāvoklis palika nemainīgs, un šīnī ziņā muižniecība varēja lūkoties puslīdz droši nākotnē. Ja kāds brīvdomīgāks vai humanāks ķeizars uzspieda tai dažas reformas attiecībā uz zemnieku stāvokļa uzlabošanu (Aleksandrs I.), tad tā tomēr prata iegrozīt visu tā, ka lietas būtībā tas tikai ļoti maz ko grozīja. Daudz sarežģītākas centralizēšanas un krieviskā iespauda izplatīšanas tieksmes kļuva tad, kad krievu sabiedrībā, sevišķi augstākā inteliģencē un birokratijā, ļoti lielu lomu sāka iegūt kāda miglaina, mistiska ticēšana krievu tautas sevišķam „aicinājumam“, viņas mesianiskai lomai pārējo slavu tautu un pat visas cilvēces likteņa izveidošanā. Tas nebija nekas vairāk, kā tikai inteliģencē pamodies krievu nacionalisms, kas pateicoties krievu neskaidrai emocionālai domāšanai, tūlīt arī pacēlās padebešos, bet krievisko atpakaļpalikšanu Vakareiropai centās izskaidrot kā kādu sevišķu krievu tautas svētību. Krievu nacionalistam jau arī atlika viens no diviem: vai nu atzīt krievu tautas ārkārtīgi zemo attīstības līmeni un brēcošos pārvaldības trūkumus, cenšoties visu to reformēt un izveidot eiropejiskā garā, kā to bija jau savā laikā ievadījis Pēteris Lielais. Vai arī svinīgi deklarēt, ka taisni šī atpakaļpalikšana ir krievu gara būtība, ka krievu gars ir tas, ko izraudzījušās debesis, ka viņš slēpj sevī kādu neuzminētu brīnumu un vienīgi viņam ir savs vārds sakāms.

Pirmā atziņa nepavisam nebija glaimojoša, tā nevarēja pacelt iedomību un pašapziņu un bez tam, kā jau teikts, savā gala slēdzienā būtu saistīta ar noteiktu reformu prasību, kas aiz-

skartu kā patvaldību, tā arī muižniecību un ierēdņus. Daudz ērtāk tāpēc bija izšķirties par otro un uzskatīt savu slinkumu, nespēju un arī visas tautas zemo attīstības līmeni kā sevišķu pozitīvu spēju, krievu veselīgo īpatnību pretim „sapuvušiem“ rietumiem. Tas glaimoja kā pašapziņai, tā arī nodrošināja idilisko krievu muižniecību un birokrātiju no domāšanas un strādāšanas, jo atpūtai pilnīgi pietika ar jūsmošanu par krievu zemnieka apbrīnojamām īpašībām, mieru un pacietību tanī laikā, kad visapkārt dunēja lielo pārvērtību ieskaņas.

Šis krievu nacionalisms jeb panslavisms, jeb arī slavofilisms, vienalga kā to sauc, palikdams svešs krievu tautai, darīja diezgan jūtamam iespaidu uz krievu politiku, sāpīgi aizskarot citu Krievijas imperijas robežās dzīvojošo tautu intereses. Tā kā pareizticība bija viena no šīs ideoloģijas sastāvdaļām, tad arī Latvijas senai „privileģijai“ — ticības brīvībai — vispirmām kārtām nācās ar to sadurties un cīnīties. Bet ne tikai ticības brīvībai vien. Lieliskā Širrena atbilde pazīstamam slavofilam Samarinam, ko mēs jau citējām agrāk, pietiekoši raksturo šīs tieksmes, kas vērsās uz Baltijas jūru apdzīvojošo tautu īpatnējā stāvokļa likvidēšanu. Slavofilu pozīcija sākumā bija ļoti izdevīga. Un arī viņu centieni — ne pārāk ļauni. Viņi varēja te — Baltijā — nostāties nevien savas tautas interešu, bet, zināmā mērā, arī progresa vārdā, jo vērsās pret savu laiku pārdzīvojušām un pārējās kārtas pārāk smagi nospiedošām vienas šķiras privileģijām. Šīs vienas šķiras tuvredzības dēļ tad arī latviešu tautiskās atmodas darbinieki bija spiesti sākumā balstīties uz slavofilu pleciem. Tas deva gan sākumā ievērojamus atvieglojumus latvju tautas dzīvei, bet līdz ar to arī tuvināja jaunas briesmas. Mūsu vācu līdzpilsoņi bieži šo apstākli pārmet mums, bet visa atbildība par to, protams, krīt uz viņiem pašiem, jo viņi mūsu zemes privileģijas saprata un aizstāvēja vienīgi kā savas privileģijas. Latviešiem sākumā neatlika tāpēc nekas cits, kā pabalstīt šo privileģiju drupināšanu, ticot savas tautas dzīvības spēkam un, varbūt, neapzinīgi arī tam pravietojumam, kas manāms jau pie Kronvalda un Valdemara, bet jau pietiekoši skaidri izteikts Širrena vārdos:

„Taisnība, ja Jūs (Samarins) mums atgādināt, ka vēstures ceļš apbērts ar privileģiju drupām; mēs zinām to tikpat labi kā Jūs. Bet mēs arī zinām, ka blakus sadrupušām privileģijām, kas stāvēja ceļā cilvēces attīstībai un tāpēc ir sagruvušas, stāv nesatricinātas mūžīgas tiesības gar ceļiem, kas ved gar gāztiem troņiem un lielu valstu drupām. Lielā valsts, kad reiz Jūs un Jums līdzīgie to pārvaldīs, lai par daudz nepaļaujās uz to, ka pie viņas šūpuļa nedziedāja par viņas bojā iešanu.“

Citējot šos Širrena vārdus A. B e r g s*) piebilst: „Širrens

*) „Latvis“ 23. nov. 1926. g. „K. Širrens un mēs.“

Dzīvotājs

Deenas Lapa.

10. gada sākums.

Redakcija, efrēdijā un deūtātamo Rīgā, Euporoma eelā Nr. 14, ceļa no Efrēdijā eelā, hārj Euporoma un Martiāns eelām.

Pirmdeņa, 14 (27.) jūlija.

1914.

Redakcija: Efrēdija un Deūtātamo Rīgā, Euporoma eelā Nr. 14, ceļa no Efrēdijā eelā, hārj Euporoma un Martiāns eelām.

Redakcijas darbinieki: Redaktors: J. V. Vulffius, Carls Schirren. Redakcijas darbinieki: J. V. Vulffius, Carls Schirren, J. V. Vulffius, Carls Schirren.

Redakcijas darbinieki: Redaktors: J. V. Vulffius, Carls Schirren. Redakcijas darbinieki: J. V. Vulffius, Carls Schirren, J. V. Vulffius, Carls Schirren.

Redakcijas darbinieki: Redaktors: J. V. Vulffius, Carls Schirren. Redakcijas darbinieki: J. V. Vulffius, Carls Schirren, J. V. Vulffius, Carls Schirren.

Redakcijas darbinieki: Redaktors: J. V. Vulffius, Carls Schirren. Redakcijas darbinieki: J. V. Vulffius, Carls Schirren, J. V. Vulffius, Carls Schirren.

Redakcijas darbinieki: Redaktors: J. V. Vulffius, Carls Schirren. Redakcijas darbinieki: J. V. Vulffius, Carls Schirren, J. V. Vulffius, Carls Schirren.

savu cīņu pazaudēja. „Kapitulācijas“ salauza un pār mūsu zemi nāca visnesaudzīgākā krievināšana. Širrena vājā puse, kuŗas dēļ viņš cīņu zaudēja, bija tā, ka viņam aiz muguras nestāvēja tauta, bet tikai šķira, kuŗa viņa cīņā saprata viņas privilēģiju dēļ. To izdevās salauzt. Bet Širrena principālo cīņu šodien stāv turpinām mēs. Kā kādreiz Širrens bija nostājies, tā šodien stāv mūsu sargu postenis pie Zilupes: ar pieri pret austrumiem.“

Patiesībā Širrena traģedija bija vēl lielāka: aiz viņa nestāvēja pat šķira, jo viņš pats nestāvēja par šķiru. Viņa atbilde bija radusies nevien no moraliska sašutuma par krievu uzmākšanos, bet arī par savu tautiešu izturēšanos.*) Viņš runāja z e m e s vēstures vārdā un, kaut gan sumināts, tomēr nesaprasts — aplūsa.

Širrens gribēja iejusmināt savus tautiešus savas dzimtenes pienākumiem un m ā c ī t tos stāvēt ar pieri pret austrumiem tā, ka zem viņu kājām būtu plašāks atbalsts. Bet pēdējie, lai glābtu to, kas viņiem personīgi bija dārgāks, labprāt nolieca savu pieri austrumu priekšā, zvērēdami savas padevības jūtas un centīgi uzvilkdami paši rusificējošo ierēdņu mundieŗus. Savas privilēģijas viņi ar to zināmā mērā vēl pasargāja, bet mūsu zemi un latviešus ne. Tāpēc arī mēs savas pieres pret austrumiem un savus sargpostēņus pie Zilupes varējam nostādīt

*) Sk. V. Vulffius, Carl Schirren. („Baltische Monatsschrift“, April, 1927.), 16. l. p.

tikai krietni vēlāk. Rusifikacijai sākoties, par nelaimi, mums zināmu laiku šīs pieres pret austrumiem bija jāgriež — itkā uz brīvākas elpas pusi.

Šo nelaimi, kas atstājusi diezgan jūtamas pēdas mūsu dabā un domāšanā, mēs ar pilnu tiesību varam pārmet savai vācu muižniecībai, jo viņa bija tā, kas sagatavoja mūsu tautā rusifikācijas tieksmēm samērā izdevīgu zemi.

Un tikai mūsu pašu iedzimtām pretestības spējām un, ne mazākā mērā, likteņa pabalstam mums jāpateicas, ka mēs netikām no šī krievināšanas viņa galīgi sašķiesti un izmesti pār savas zemes malu.

Neskatoties uz visu mūsu ievērojami augsto kultūrelo un materialo stāvokli, pasaules kara priekšvakarā mēs stāvējām šī viņa pilnīgi apskaloti un tikai ar lielām pūlēm turējāties uz kājām, lai tas mūs kā tautu pavisam neierautu savā dzelmē.

Pārkrievotāju lozungs bija: „Viens cars, viena ticība, viens likums, viena valoda.“ Šo centienu realizēšanai vajadzēja kalpot: 1) pareizticīgo baznīcai, 2) iestādēm un likumiem, 3) skolām, 4) krievu valodas uzspiešanai, 5) krieviskuma propagandai, 6) kolonizacijai.

B a z n ī c a bija pirmais iespaidīgais rīks, ar ko pārkrievo-tāji iesāka savu ofensīvu. Tas, pirmām kārtām, saskanēja ar to lomu, kādu slavofili ierādīja pareizticībai savas misijas centienos, otrkārt, ar to viņi ieguva tūlīt visaugstāko labvēlību un ļoti iespaidīgas organizācijas — pareizticīgo baznīcas atbalstu un, treškārt, tas bija psiholoģiski pareizs aprēķins. Baznīca tak vēl pagājušā gadsimtenī bija mūsu garīgās dzīvības galvenā iespaidotāja. Izskauš mūsu zemē iesakņojušos luterismu, nostādīt tā vietā privileģēto pareizticību, kuŗu mūsu tauta tūlīt pareizi apzīmēja par „krievu ticību“, — nozīmētu ļoti lielu sasniegumu, gandrīz jau visu. Ar to „sveštautieši“, šinī gadījumā latvieši, būtu tuvināti krievu garīgai pasaulei iekšēji un būtu sarauta arī tā ārējā zināmas vienības saite, kas itkā saistīja vācus

E. Pīpiņš, Jaunās Dienas Lapas redaktors.

un latviešus kopējā aizsargvalnī pret austrumiem. Sākumā tas likās diezgan viegli izvedams. Neskatoties uz visu mūsu ievērojamo reliģiozitati un sirsnīgo pieķeršanos luterismam, pēdējais Vidzemē un Kurzemē, tāpat kā katolīcība Latgalē, nebija izveidojies par īsti nacionālu reliģiju, kas palīdzētu augt un veidoties visiem tautas garīgiem spēkiem un līdz ar to dotu savu svētību un uzmudinājumu arī vērtīgai nacionālai atmodai, kas mūsu tautā jau bija iestājusies un meklēja savu dabīgo gultni. Gluži otrādi. Vācu muižniecība, par nožēlošanu, arī te parādīja savu tuvredzību un cenzdamās pēc iespējas ilgāk uzturēt savu veco stāvokli, spieda viņas atkarībā esošo garīdzniecību ļoti kراسi apkarot latvju nacionālos centienus jeb „jaunlatvietību.“ Līdz pašam pēdējam laikam latviešu tautības mācītājiem, kas paši parādīja kādu nacionālu aktivitāti, bija gandrīz neiespējami dabūt mācītāju vietas un tie pa lielākai daļai bija spiesti meklēt kādu citu darba lauku. Daļa turpretī piemērojās, kļuva par vācu politikas nesavtīgiem atbalstītājiem. Ar to mēs, protams, negribam nemaz noliegt to lielo pozitīvo lomu, kādu latvju tautas garīgā attīstībā ir spēlējuši arī mācītāji, starp kuriem īsti sirsnīgi latvju kulturas veicinātāji ir bijuši arī daudzi nelatvieši.

Bet tās, pa lielākai daļai, ir bijušas atsevišķas izcilas personas. Vidējības rīcībā turpretī, pateicoties vācu politiskam spiedienam, ir bijis daudz tāda, kas veicināja savā laikā zināmu latvju tautas novirzīšanos no oficiālās baznīcas (brāļu draudzēs, baptīsmā un t. t.), atviegloja pareizticības ieviešanos mūsu zemē un vēlāk arī sekmēja ateisma propagandu. Tāpēc arī kāds no dedzīgākiem Baltijas norobežošanās propagandētājiem ar savu saucienu „kopot, bet ne izkaisīt!“ griežas arī pie ev.-luterticīgiem mācītājiem: „Autoritātei ir jābūt un jābūt arī atzīšanai! — tas tiesa. Es to neapstrīdu; bet dzīvā tuvāku mīlestība atstāj tak lielāku iespaidu nekā dogma, kas ne visās pēc atziņas un patiesības cīņās krūtīs sastop vienus un tos pašus dzīvinošos pamatus. Un ja arī tas Kungs ir pret remdeniem un ja viņš saka: — kas nav a r mani, tas ir p r e t mani, — tad tomēr viņš arī saka citā vietā: — kas nesavāc, tas izkaisa.“*)

No Boka un citiem Baltijas separatisma sludinātājiem muižniecība novērsās ar sevišķu padevības apliecinājumu krievu ķeizaram. Širrena padomus neievēroja. Un tāpēc arī latvieši nepavisam nesajuta kādu apdraudējumu no tam, ka evaņģeliski-luterisko ģeneralkonsistoriju nodibināja Pēterpilī, lai atņemtu vietējai baznīcai viņas noslēgto atsevišķas pro-

*) Offene Worte über baltische Landespolitik, Leipzig, 1878.; 57. un 58. l. p.

vinces baznīcas raksturu*), bet Rīgā, kā arī mazākās pilsētās un uz laukiem, par valsts naudu pacēlās sīpolveidīgie krievu baznīcu torņi, lai rādītu, ka arī šī zeme pieder pie Krievijas, ka ir jau viens cars un tūlīt būs arī viena ticība.

Pāriešanu pareizticībā veicināja visādiem līdzekļiem, arī materiālas dabas kārdinājumiem. Daudziem likās, ka pārejot valdošā ticībā izbeigsies arī padotība vācu muižniecībai. Muižniecība un luterāņu garīdzniecība, sajuzdama pāriešanu kā ziņāmu protestu pret sevi, atklāti centās šo kustību iztēlot kā zemnieku dumpi. Tāds uzskats nav arī gluži nedibināts: spītēšanas un psiholoģiska dumpja pazīmes katrā ziņā šai kustībai nebija svešas. Vācu spaidi pret pārgājējiem tādu sajūtu vēl tikai palielināja. To var redzēt arī no Indriķa Straumītes vārdiem. Ne velti šo kustību tāpēc latvji paši saistīja ar 1841. gada nemieriem. Viņi teica: „ja mēs tagad nepastāvēsim, tad mūsu svētā lieta atkal beigsies tāpat, kā 1841. gadā Bebroš un citās vietās Igaunijā.“***) Un daudzi arī tiešām kļuva par mocekļiem.

Blakus politiski-socialās dabas iemesliem pāriešanai pareizticībā bija arī garīgās meklēšanas motīvi. Tā brāļu draudzes spaidīšanas dēļ pareizticībā pārgāja dažas tautā ļoti populāras personas (D. Balodis). Daudzus pareizticībā ievilināja arī ar viltu.***)) Bet izklūšana no šīs ticības vairs nebija iespējama. Ap pagājušā gadusimteņa vidu, pašā pareizticības izplatīšanas sākumā, šinī ticībā, pāris gadu laikā, bij pārgājuši ap 100.000 latviešu. Kustība tomēr drīz apstājās. Politiskās un socialās cerības neattaisnojās. Garīgās — vēl mazāk. Mūsu tautas iekšējā satversme jutās sveša krievu garam. Kā krievu „kungs“, tā arī krievu mācītājs parasti izrādījās vēl mazāk kulturels par vācieti.

Sakarā ar latviešu vispārējo ieskatu par krieviem, latvjiem nebija sevišķa respekta arī pret krievu ticību.

Bez tam krievu baznīcas pārkrievošanas tendence kļuva pārāk skaidri redzama. Katrā ziņā drīz vien pierādījās, ka viņa nebija tā, kas varētu apmierināt latviešu tieksmi pēc savas baznīcas. Tautas vispārējā kulturelā dzīvē tā nevarēja ieņemt nekādu lomu. Bija manāma vienīgi viņas tendence šo dzīvi tuvināt krievu parašam un raksturam. Pareizticīgās draudzes un pagasti nīkuļoja garīgi un saimnieciski. Luterāņu mācītājos turpretī arvien vairāk stiprinājās latviskais elements. Garīgās saites kļuva ciešākas. Luterisma un pareizticības

*) A. v. Tobien, op. c., 176. l. p.

***) Jurijs Samariņs, Raksti par Baltiju, II. Pareizticīgā latvieša piezīmes. Tulkojis A. Būmanis. Petrogradā, 1915.; 86. l. p.

****) J. Zeiferts, Latviešu rakstniecības vēsture, otrā daļa. A. Gulbja apgādībā, Rīgā, 1923.; 22. l. p.

Latvijas valsts un tautas
 Samorova 1914. gada
 2. (15.) janvāris.

Rīgas Aizīve

Trijspaldnais gads.

Izdevis tāds bezs. Izdevis izdevējam un izdevējam

Nr. 1. Svētības, 2. (15.) janvāris. 1914.

Drošības Baitijas Gaidīšanas Kredīthēde.
 (Latvijas Baitijas Gaidīšanas Kredīthēde)
 Pasaules cēlā 2, Svētības 2. (15.) janvāris 1914.

Svētības Baitijas Gaidīšanas Kredīthēde
 (Latvijas Baitijas Gaidīšanas Kredīthēde)
 Pasaules cēlā 2, Svētības 2. (15.) janvāris 1914.

Svētības Baitijas Gaidīšanas Kredīthēde
 (Latvijas Baitijas Gaidīšanas Kredīthēde)
 Pasaules cēlā 2, Svētības 2. (15.) janvāris 1914.

cīņās varbūt mūsu tauta vistiešāk sajuta savu garīgo radniecību vakaros, bet ne austrumos. Neskatoties uz visai izdevīgajām pozīcijām, „krievu ticība“ cīņu bija zaudējusi. Kā pārkrievošanas faktoram tai vairs pirmskaņa apstākļos nebija gandrīz nekādas nozīmes. Tā pievērsa krievu tautai tikai ļoti retus karjeras meklētājus. Gluži bez sava slaviskojoša iespaida tā mūsu tautas psihē, protams, nebija palikusi. Bet latvju iekšējais spēks gala rezultātā izrādījās veselāks un stiprāks: bīstamais pārkrievošanas ierocis bija jau mūsu zemē ievērojami notrulinājies un nīkulojams turpināja savu darbību.

Šais rindās mēs, protams, nerunājam par pareizticību kā reliģisku un etisku vērtību; mēs arī negribējam aizskārt pareizticīgo garīdzniecību, cik tālu tā kalpojusi šīm vērtībām. Mēs runājam vienīgi par pareizticīgo baznīcu kā pārkrievošanas ieroci, kādā nolūkā tai bija uzdots mūsu zemē pēc iespējas izspiest pārējās konfesijas. Un, mums šķiet, tas ir tikai kompliments vietējiem pareizticīgiem mācītājiem kā augstākas idejas kalpiem, ja šis ierocis viņu rokās nav izrādījis sevišķi griezīgs...

Pret pareizticības ofensīvu uzstājās nevien latvju tautas paš aizsardzības instinkts, bet arī vietējā vēl vienmēr varenā mužniecība un, protams, arī apkaļoto konfesiju garīdzniecība.

Pēdējai tad arī nācās piedzīvot ļoti stiprus krievu administrācijas spaidus, kā arī uzbrukumus no krievu garīdzniecības puses.

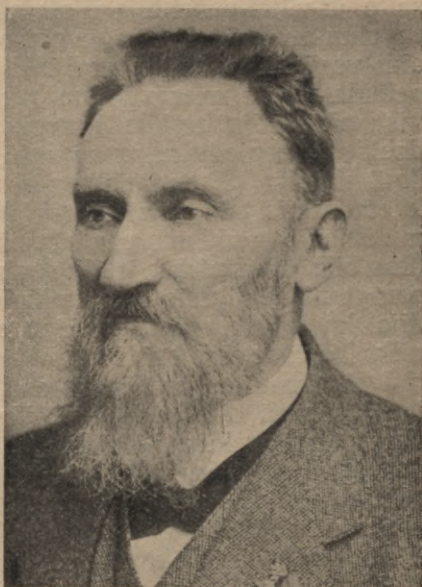
1905. gada oktobra dāvētās brīvībās gan bija minēta arī apziņas brīvība un reliģiskā iecietība, sakarā ar ko varēja sagaidīt konfesionalo konfliktu izbeigšanos. Patiesībā tomēr šis princips par likumu nekad nekļuva. Pieļāva gan pāriešanu no

pareizticības pārējās konfesijās, ko arī tūlīt plašos apmēros izmantoja. Vidzemē vien 1906. gadā no pareizticības pārgāja luterticībā 4215 personas, 1907. g. — 1147, pārējos gados no 700—800 personas gadā, kurpretī augstākais skaits pareizticībā pārgājušo vidzemnieku bija 1912. gadā — 183 personas.*) Tas, protams, nevarēja patikt krievu administrācijai un garīdzniecībai un tās centās „atkrišanu“ no pareizticības ievērojami apgrūtināt. Drīz vien no jauna noliedza bērņus no jauktām laulībām, pēc pareizticīgās puses nāves, pievest citām konfesijām. Pareizticībā kristītiem bērņiem vajadzēja palikt šinī ticībā, kaut arī pret vecāku gribu, līdz pilngadības sasniegšanai. Krievijas valsts padomes lielākā daļa atklāti nostājās pret ticības brīvību, pie kam kāds pareizticīgo virsbīskaps atklāti proklamēja: „Krievijas valsts un valdības mērķis ir visus cilticībniekus pārvērst par pareizticīgiem.“**)

Pareizticības izplatīšanas veidā un ar to saistītā reliģiju kara Tobīns redz vienu no vissmagākiem ļaunumiem, kas veicinājis tautas dvēseles moralisko pagrimšanu un netieši ievērojami sagatavojis ceļu latvju revolūcijai.***) Varbūt, ka arī te Tobīns, atrazdamas lielāku vai mazāku skabargu, atkal neredz balķi paša kāju priekšā.

Tomēr nenoliedzami ir tas, ka blakus tam labam un audziņošam, kas ir ikvienā reliģijā un tāpēc arī pareizticībā, mēs pēdējo mūsu zemē nevaram vērtēt vienīgi no reliģiski tikumiskā viedokļa, jo tā mūsu tautai bija domāta galvenām kārtām kā saite, kas to ciešāk pievilktu Krievijas imperijai un krievu garam. Viņai bija uzlikts uzdevums, kas pilnīgi pretējs reliģijas dabai, un šinī ziņā viņa tiešām ir ļoti daudz grēkojusi.

Ja ticība tomēr bija pēc savas būtības tikai garīgas dabas

Fr. Veinbergs, Rīgas Avīzes redaktors.

*) A. v. Tobien, op. c., 211.

***) Turpat, 211. l. p.

****) Turpat, 212. l. p.

saite, ja viņai pašai bija jālatviskojas, lai daudz maz radītu kādu tuvumu ar ļaužu sirdīm, ja piespiedu raksturs te galvenām kārtām varēja izpausties tikai iekš tam, ka pareizticībā pārvilkta nelaida no tās vairs valā un „automatiski“ saistīja šai ticībā arī visu pārnācēja tuvāko ģimeni, tad pārējos pārkrievošanas līdzekļos piespiedu raksturs varēja parādīties jau visā neierobežotā pilnībā. Sistemātiska pārkrievošana ar šiem spaidu līdzekļiem sākās pēc pazīstamās Manaseina revīzijas. Ne tikai muižniecības sūdzība par latviešu un igauņu presi un biedrībām (kas bija, kā zināms, īstais revīzijas cēlonis), bet arī zemnieku pamatotā žēlošanās par muižnieku rīcību krievu valdībai rādīja, ka iejaukšanās „no ārpuses“ ir kļuvusi nepieciešama un nāks ļoti izdevīgā brīdī.

Protams, ka no šīs puses tā varēja nākt tikai Manaseina ieteiktā garā, t. i. laužot vietējās vācu muižniecības varu, nodibinot zemē krievu iestādes un skolas, ievēdot krievu valodu un visādi, cik vien iespējams, tuvinot Baltiju Krievijai. Sākumā šo „tuvināšanu“ bija domāts izdarīt palēnām, pakāpeniski, bet neatlaidīgi*), bet ievērojot krievu ierēdņu „centīgo dabu“ šādās lietās, no pakāpenības, protams, nekas neiznāca. Pārkrievošana sākās ar pilnām burām un drīz vien aizrāva nebūtībā kā latviešu cerības uz saprātīgu krievu valdības iejaukšanos, tā arī katru iekšēju cienību pret krievu varu. Pārkrievošana ar spaidu līdzekļiem tomēr palika.

Taisni četrdesmit gadus atpakaļ (1888) pie mums ievēda krievu policiju. Tā, protams, bija sveša vietējiem apstākļiem un arī necentās tos saprast, jo bija tak sūtīta „tuvināt“.

Kādi ieskatī viņai šinī ziņā varēja būt, to liecina jau kāda viņas augstākā vietējā priekšnieka, gubernatora Zinovjeva**) vārdi: „Man liekas, ka tas būtu tik liels valsts kā Krievija necienīgi, meklēt sev sabiedrotos latvju un igauņu iedzīvotājos. Latvji un igauņi ir gan mums vērtīgs un noderīgs elements, bet tikai tādā gadījumā, ja tie vairs nav latvji un igauņi un paliek par krieviem. Par nožēlošanu jau tagad pie latviešiem, bet sevišķi pie igauņiem var novērot zināmas novēršanās tieksmes. Līdz šim gan šīs pazīmes vēl nevar radīt nekādas rūpes, bet tomēr tagadējā lietu stāvoklī jābūt pret tām sevišķā nomodā.“

Sarunāties ar šiem administrācijas priekšstāvjiem latvieši varēja, protams, tikai krievu valodā. Kas to nesaprata, to vienkārši neuzklausīja. Policijas stiprākā puse bija nolaidība un kukuļņemšana. Pēdējā bija pat zināmā mērā legalizēta.

Diezgan raksturīgs piemērs šinī ziņā atzīmēts kādreizējā

*) Prof. Tentelis, Latvijas vēsture. Lekcijas lasītas virsnieku kursos 1926. g., 221. l. p.

**) A. v. Tobien, op. c., 158. l. p.

Vidzemes lanmaršala N. Oettingena dienas grāmatā.*) Generalgubernators kņazs Bagrations**) grib dabūt projām no Rīgas muižniecības atbalstīto policijmeistaru Plato un ielikt viņa vietā Viļņas policijmeistaru Reichardu, kuŗu toreizējais Vidzemes gubernators Lizanders atklāti Bagrationam nosauc par „nelieti, kas jau reiz izmucis no apcietinājuma“ un kuŗu viņš (Lizanders) tāpēc te nevar lietot. Lizanders spiests atkāpties, bet starp Bagrationu un Plato norisinās sekoša saruna:

Bagrations: Jūs te nederat. Jums jāiet uz Viļņu. Jums tur arī materiāli būs daudz izdevīgāk nekā te. Jūs te droši vien ar savu algu nevarat iztikt.

Plato: Nē, gaišība, man pat jāpieliek no maniem ietaupījumiem, lai varētu dzīvot.

B.: Nu, redzat! Viļņā jūs tādā stāvoklī nenokļūsat. Tur jums viss maģistrats būs kabatā. Ja, turpretī, jūs te ko gribētu darīt, tad jums vajadzētu vispirms prasīt, ko teiks rāte, kases koleģija, dzīvokļu koleģija un kā viņas visas šīs koleģijas sauc, — pieminot vien jau paliek nelabi. Viļņā turpretī jūs pats izmeklēsat visskaistāko dzīvokli un pie tam vēl liksat izmaksāt dzīvokļa naudu. Jūs varēsat izlietot savām vajadzībām ugunsdzēsēju zirgus un nevajadzēs turēt pašiem savu ekipažu. Alga Viļņā gan nav liela, tikai 500 rbļ. gadā, bet ja jūs ierīkosaties tā, kā es jums to stāstu, tad jūsu stāvoklis būs daudz labāks nekā te.

P.: Ja es, gaišība, pareizi saprotu, tad man vajadzēs ņemt kukuļus, kas runā pretī manām goda jūtām.

B.: Kāpēc tad kukuļus? Vai es jums teicu, ka jums jāņem kukuļi?

P.: Kā tad lai es to, gaišība, saprotu? Man būs brīvs dzīvoklis un turklāt vēl jāliek izmaksāt dzīvokļa naudu, es varēšu braukt par brīvu ar s v e š i e m zirgiem, jo viss maģistrats būs itkā manā kabatā. Tie visi tak nav nekādi likumīgi ienākumi.

Protams, vēlākie policijmeistari vairs tik lieli „neprašas“ nebija. Tipiski krieviskā kukuļošana Baltijā sasniedza sevišķi lielu apmēru un virtuozitāti un ir viens no tiem pārkrievošanas seku ļaunumiem, ar ko mums nākas sastapties un cīnīties arī vēl tagad.

Diezgan skaidrs, ka šo krievu ierēdņu īpašību prata un arī varēja — kā materiāli un tiesiski labāki situetā iedzīvotāju daļa — izmantot savā labā galvenām kārtām mūsu „virskārtas“ priekšstāvji. Gandrīz visi zemākie lauku policijas kārtībnieki

*) A. v. Oettingen, Nikolai von Oettingen. „Baltische Monatschrift“, 58. Jahrgang, Heft 4/5; 232. l. p.

**) Baltijas generalgub. no 1870.—1876. g.

Telefons 300.

Adrese: Rīga, Mazā iela, 20.

Reģistrācijas numurs: 123456789

Ķeepajas Vēstneša

Politiskā, zinātniskā un literāriskā beenas latraksts.

Ķeepaja, **izdeviņa un izdevuma atrodas Ķeepajā, preti Mazajai ielai, Dienas otdā Ķeepajā.**

Telefons 300.

Adrese: Rīga, Mazā iela, 20.

Reģistrācijas numurs: 123456789

Nr. 22.

Cirkveni, 26. (13) Januāri 1914.

M. gads.

Reklāmas un citi ziņojumi. Ķeepajas Vēstneša redakcija.

Ķeepajas Sawltarpeja Kredītbēdriba

Sociāli, 20, Telefons 300.
Reģistrācijas numurs: 123456789

Ķeepajas Latviesu Teātris
Otrā maiku balle
Izdevums: 1914. g. 7. numurs.

Ķidra wifās bantu operāzijas.

Ķidra wifās bantu operāzijas. Ķeepajas Vēstneša redakcija.

(uŗadņiki) atradās vietējo muiŗnieku materiālā atkarībā (saņēma no tiem brīvu dzīvokli, bieŗi arī uzturu un t. l.).

Mēs negribam liegt, ka lielu daļu cīņas par Baltijas īpatnībām iznesa uz saviem pleciem vācu elements. Bet, kā to jau vairākkārt nācies uzsvērt, darīja to ne zemes, bet savu pārāk tuvredzīgi uztvertu intereŗu labā. Tāpēc arī tie vācu tautības piederīgie, kas ar panākumiem centās ieņemt vietējo ierēdņu vietas, attiecībā pret latvieŗiem bieŗi bija ne mazāk dedzīgi krievu programmas pildītāji kā paŗi krievi. Seviŗki tad, kad Krievijas valdība jau ar pastiprinātām baŗām sāka lūkoties uz rietumu pusi un vācu politikai bija zināms iemesls pašvītroti aplicināt savas „padevības jūtas“. Tā kāds vācu tautības Baltijas policists „Vestņik Polīciji“ 1914. g. 7. numurā*) rakstā, kas gan vērsts pret krievu policijas iekārtas ievieŗanu Baltijā, starp citu izsakās sekoŗi:

„Lai būtu atļauts Baltijas policijai pie laika pacelt savu balsi un palūgt atcerēties, ka mēs esam nevien policija ŗi vārda ŗaurā nozīmē, bet krievu valsts varas organs nomalē, krievu lietai naidīgu iemītnieku vidū. Baltijas guberņas tiek turētas par kultūrēlām, bet pasargi Dievs krievu cilvēkam izmatīt latvieŗa vai igauņa kulturu, kuŗi dzīvo ar domām, ka viņu „Kurzeme“ vai „Estimaa“ radītas tikai priekŗ viņiem. Viņu kultūra parādījās 1905.—1906. kustības intensivitātē, parādās noziegumu pieaugŗanā, drudŗ-

*) Sk. „Dzimtenes Vēstneŗa“ 1914. g. 4. marta numuru.

veidīgos tirdzniecības uzņēmumos, slimīgā nacionalā pašapziņā un tautību cīņā.“

Protams, ka tāda policija, juzdamās „krievu lietai naidīgu elementu vidū“ un cenždamās, runājot jau citētiem Zinovjeva vārdiem, „būt sevišķā nomodā“, cik vien spēdama vērsās pret visu latvisko. Apskatot 1913. gada dzīvi „Latvijā“*), starp citu raksta:

„1913. gads mums nesis arī daudz ko svarīgu un vēl nebijušu, kas stāv sakārā ar tiesisko un politiski sabiedrisko dzīvi visā valstī. Ja jau reakcijas smagā nesaudzīgā roka nomāc un apspiež sabiedrisko pašdarbību visā valstī, tad Baltijā, kā valsts nomales apgabalā, šī reakcijas roka vēl smagāk sajūta, jo šē reakcijas darbībai daudz vairāk pieskares punktu nekā valsts iekšienē. Pirmkārt, kulturas dzīve Baltijā stāv daudz augstāk nekā citur valstī un tāpēc tai daudz vairāk prasību, kas nāk ar reakciju sadursmē. Otrkārt, Baltiju apdzīvo nekrievu tautas, kamdēļ mums, Baltijas iedzīvotājiem, jāizbauda nevien tie vispārējie reakcijas spaidi, kas iet pār visu valsti, bet arī vēl atsevišķi tādi, kas nodomāti specialī cittautiešiem. Caur to tad arī jāpiedzīvo tādas absurdas dīvainības, kā aizliegums lūgt par savu zemīti Dieva svētību, t. i. aizliedz dziedāt „Dievs, svētī Baltiju“, kurās dziesmas dēļ, kā atminamies, Kurzemes gubernators Bauskas labdarības biedrības darbinieku L. Upenieku nosodīja ar mēnesī aresta tāpēc, ka tas bija uzaicinājis to dziedāt biedrības 25 gadu svētkos 2. februārī. Ar Kurzemes valsts domes deputata Goldmaņa gādību, kurš šīnī lietā griezās pie ministru padomes priekšsēdētāja Kokovceva, dziesmu dziedāt gan atļauts, bet tikai ar noteikumu, ka viņa dziedama nevis kājās stāvot, bet sēdus. (Tas, kas dziesmu dziedot neatrod sēdekli, kur apsēsties, var krist pat sodā!)

Iedzīvotāju tiesiskais stāvoklis atkarājās pilnīgi no admini-

J. Kovaļevskis, Liepājas Atbalss redaktors.

*) „Latvija“, 1914. g. 5. num.

stracijas ieskatiem un žēlastības. Un kādi šie ieskati un žēlastība ir, to dabūjām atlikām izbaudīt 13. gadā. Uz obligatorisku noteikumu pamata miertiesa sodīja kādu Bauskas restorācijas īpašnieku par apkalpotāja turēšanu, kas neprot krieviski, un pavēlēja šo kalpotāju atlaist un pieņemt tādu, kas prot krieviski. Šo spriedumu apstiprināja arī senats. Par Saldus pilsētas vecāko ievēl latvieti, bet gubernators viņu (pusotra gada laikā jau ceturto ievēlēto latvieti) neapstiprina, kamēr jāievēl vācietis. Neapstiprina amatā arī Ventspils pilsētas galvu latvieti Dr. A. Blau'u. Sevišķi smagi administrācijas rokas gulstas uz biedrībām, jo tanīs koncentrējusies visa tautas sabiedriskā un kulturelā dzīve. Biedrību slēgšana Kurzemē top par tīri ikdienišķu parādību. Tā kā viņās dzīvu daļību ņem arī skolotāji, tad skolotājiem n o l i e d z piedalīties sabiedriskā dzīvē un „vainīgos“ bez žēlastības vajā un padzen no vietām.“

Ja augšējais raksturojums jau paveļ ļoti tumšu ainu, tad tomēr mums nav jāaizmirst, ka tas radies apstākļos, kad vajadzēja vairāk prast noklusēt nekā runāt.

Gandrīz vienā laikā ar krievu policiju Latvijā bija ievestas arī k r i e v u t i e s a s (1889. g.).

Krievu likumus un tiesas parasti pie mums uzskata par mazāko ļaunumu, ko mums pārkrievotāņu politika devusi. Likumi „kā etisko normu minimums“ ir visur puslīdz vienādi, arī tiesu iekārta bija tāda, ka, salīdzinot ar mūsu iepriekšējo, to varēja uzskatīt par nenoliedzamu progresu. Bez tam biežajās vācu un latvju interešu sadursmēs, kurās līdz tam izšķīra tikai vācu tautības tiesneši, tagad bija radies itkā kāds „objektīvais trešais“ — krievu tiesa. Šim uzskatam par labu runā arī itkā tas, ka krievu likumus un tiesas mēs esam paturējuši pat pēc mūsu valsts nodibināšanas.

Mums tomēr šķiet, ka pārkrievotājiem resp. viena cara un viena likuma propagandētājiem, taisni šinī ziņā tā tad visvairāk laimējies. Tiesiskā iekārta un likums ir tādi institūti, kas pamazām saaug ar tautas raksturu, domāšanas un rīkošanās veidu, ko vēlāk lauzt vairs nav tik viegli. Paturēt šos krievu likumus par mūsu pilsoņu attiecību normēšanas pamatu mēs tāpēc bijām spiesti arī vēlāk. Mēs to varējām ar daudz maz vieglāku sirdi tikai tāpēc, ka savā teoretiskā uzbūvē tie nebija novērsušies no tiesiskās attīstības pamatiem un, otrkārt, arī tāpēc, ka pašā Krievijā tie vairs nepastāv. Krievija tagad ieslīgusi pilnīgi beztiesiskā atmosferā un jāsaka, ka tiesiska valsts tādā nozīmē, kādā mēs veidojam sevi, tā arī nekad nav bijusi. Parasti tur gandrīz pastāvīgi valdīja dažādi izņēmuma stāvokļi, kas jau tā stipri maz ievēroto normālo likumību pilnīgi nobīdīja sāpus. Krievu likumus mēs tāpēc varam vairāk uzskatīt par bibliogra-

fisku mantojumu, kuŗam garu un saturu mēs esam devuši pavisam citu, nekā tas pastāvēja agrākā Krievijā.

Kādas tad bija šīs tiesas pie mums agrāk? Tiesu pārkrievošana vai tā sauktā tiesu reforma bija mums devusi tiesas, kas runāja ar iedzīvotājiem ar tulku starpniecību un nepavisam nezināja ne vietējos likumus, ne iedzīvotāju ieskus un parašas.

Tāpat kā administratīvās personas, arī visus tiesnešus iecēla centralā valdība. Pašā sākumā gan Manaseins solījās Vidzemes landmaršalam Meiendorfam, ka pusi personalā sastāva Baltijas tiesu iestādēs atstāšot vācu tautības piederīgiem, bet arī šo solījumu nepildīja.*) Tāpat šo jauno tiesu reformu, pretēji parašai, ievēda bez jebkādas landtāga līdzdalības**). Tāpēc arī spriedums vācu pusē par šīm tiesām nav mīksts.

„Ja novecojušā procesa veida atvietošanu ar citu modernāku varētu uzskatīt arī kā progresu, tad tomēr tas fakts, ka tiesās trim vietējām valodām vajadzēja piekāpties krievu valodas priekšā un vācu tiesnešiem atdot savu vietu zemei svešiem, valdības ieceltiem ierēdņiem, ir vissmagākais tiesību pārkāpums, kādu līdz tam laikam krievu nacionalisms Baltijā bija nodarījis.***) Tālāk Tobīns izsakās: „Pie privattiesību atsevišķiem pantiem norādītie tiesību avoti bija atrodami gandrīz vienīgi tikai vācu valodā. Ja nu, saskaņā ar likumu, interpretējot un pretnostādot, vajadzēja griezties pie šiem avotiem, krievu tiesnesis bija spiests ņemt sev palīgā tulku. Un šie tulki, šie „pārcēlāji“, kādu milzīgu kaiti tie nodarījuši visai Baltijas tiesiskai dzīvei!

Vecajās atceltajās iestādēs lietas izklāstīšana notika ieinteresēto personu valodā. Tiesneši bija vietējie (Landeskinder) un sarunājās ar partiem viņu mātes valodā, vāciski, latviski vai igauņiski, arī krieviski, ja tas bija vajadzīgs. Rakstus tiesu iestādēm varēja iesniegt dalībnieki savā valodā. Jaunais likums turpretī pieļāva vienīgi krievu valodu par tiesas valodu un tikai izņēmuma veidā atļāva zemnieku pagasttiesām pagaidām arī vietējo tautas valodu. Tā tad valdīja valoda, kuŗu lielumielais iedzīvotāju vairums nesaprata, nerunājot nemaz par iespēju sekot šinī valodā tiesas procesam. Tieša saprašanās starp tiesnešiem un prokuratoru, no vienas puses, apvainoto un lieciniekiem, no otras puses, kriminallietās tāpēc bija pavisam neiespējama. Tiesneša privati pieņemts, no viņa slikti atalgots un likumus nepārzinošs tulks te bija par starpnieku. Pat Baltijai naidīgā „Novoje Vremja“, pēc 10 gadu krievu tiesu iestāžu darbības, ar asu izsmieklu apraksta „pārcēlāju“ palīdzību. Tas,

*) A. v. Tobien, op. c., 376. l. p.

***) Turpat, 500. l. p.

***) Turpat, 501. l. p.

Spilve

politiska literatūra un sabiedrība domas unīte

Spilve,
Izdevi beem no rīgas, literatūri turhēvras un turhēvras beem

Abonēšanas censtas:	
1 gadam	1.00
3 mēnešiem	0.30
6 mēnešiem	0.50
12 mēnešiem	1.00
18 mēnešiem	1.50
24 mēnešiem	2.00
30 mēnešiem	2.50
36 mēnešiem	3.00
42 mēnešiem	3.50
48 mēnešiem	4.00
54 mēnešiem	4.50
60 mēnešiem	5.00

Numurs numārs 3. Kap. 1000

Redakcija un izdevniecība: Rīga, Krievu ielā 10. № 10.

Abonētājiem jānosūta nauda uz Rīgas, Krievu ielā 10. № 10. Uzdevums: izdevniecība un izdevniecība. Abonētājiem jānosūta nauda uz Rīgas, Krievu ielā 10. № 10. Uzdevums: izdevniecība un izdevniecība.

TĀSĀS
 1. Kāpēc mēs esam šeit?
 2. Kas ir mūsu mērķis?
 3. Kāpēc mēs esam šeit?
 4. Kas ir mūsu mērķis?
 5. Kāpēc mēs esam šeit?
 6. Kas ir mūsu mērķis?

...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?

Leopjās Turpau un Rūhņeču
Sauktarpeja Krievitbeedrihu
 Rūhņeču, 10. (1914) gada 1. aprīlī. Turhēvras 75.
 Turhēvras turhēvras 10. (1914) gada 1. aprīlī. Turhēvras 75.
 Turhēvras turhēvras 10. (1914) gada 1. aprīlī. Turhēvras 75.

...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?

Spilve turhēvras 10. (1914) gada 1. aprīlī.
 Turhēvras turhēvras 10. (1914) gada 1. aprīlī. Turhēvras 75.

...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?

Turhēvras turhēvras 10. (1914) gada 1. aprīlī.
 Turhēvras turhēvras 10. (1914) gada 1. aprīlī. Turhēvras 75.

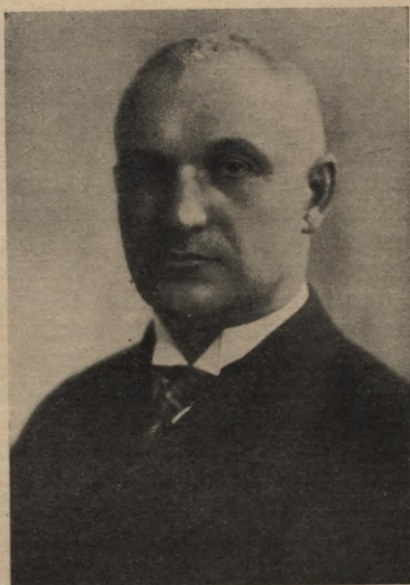
...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?
 ...kāpēc mēs esam šeit?

ka lielākā daļa tiesnešu nezināja zemes likumus un, vācu valodas pietiekošas neprāšanas dēļ, nebija arī spējīgi Baltijas provinciāltiesības pamatīgāk piesavināties, kā arī tas, ka gandrīz visi tiesneši nesaprata partu valodu, noveda Baltiju tādos tiesu apstākļos, kādu nebija nekur citur Eiropā. Iedzīvotāju tiesiskā apziņa bija pastāvīgi aizskarta, noziedzumu uzrādīšana padarīta par spīdzināšanu, kāpēc no tās bieži vairījās, līdz ar ko šausmīgos apmēros bija sagatavots ceļš moraliskam pagrimumam.*) Mums šķiet, ka šis raksturojums nav pārāk netaisns.

Vissmagāk pārkrievotāju roka gulās uz skolām un te tā arī panāca vislaunākās sekas, ko mēs visai lielā mērā sajūtām arī vēl tagad. Pārkrievošanas sākumi te bija jūtami jau pagājušā gadsimtenā trīsdesmitos gados, kad sākās krievisma spaidi pret Tērbatas universitāti, šo Baltijas augstākās izglītības citadeli, tad, dažus gadus vēlāk, pret iecienīto Jelgavas ģimnaziju u. t. t., līdz pilnu uzplaukumu jau sasniedza astoņdesmitos gados ar tautskolotāju un skolotāju semināru pārņemšanu Krievijas izglītības ministrijas pārziņāšanā un bēdīgi slaveniem 1887. gada „pagaidu papildu nosacījumiem par pirmmācības skolu pārveidošanu Vidzemē, Kurzemē un Igaunijā“ un tikpat slaveniem tautskolu direktoriem un inspektoriem, kuŗu rokās, ar ļoti plašām pilnvarām, pārgāja visa tautskolu vadība. Minētie „pagaidu nosacījumi“ palika spēkā līdz pat Krievijas sabrukšanai, bet mūsu tautas izglītības līmeni tie bija pa-

*) Turpat, 502. l. p.

spējuši sagraut jau agrāk. Nosacījumu 11. punkts deklarēja, ka pagasta skolu pirmajās divās klasēs visu priekšmetu pasniegšanai jānotiek krievu vai latviešu-igauņu-vācu valodā, skatoties, „kā ērtāk“. Beidzamā, trešajā mācības gadā jau visi priekšmeti, izņemot ticības mācības un baznīcas dziedāšanu, mācāmi krievu valodā. Draudzes skolās un tā saucamās „ministrijas skolu“ otrajās klasēs visi priekšmeti, minētos divus atskaitot, jāpasniedz krievu valodā. Tā kā nebija noteikts, uz ko šis „kā ērtāk“ attiecas — uz krievu administrāciju vai apmācāmiem bērniem, tad drīzi vien attiecīgie ierēdņi atrada, ka „visērtāk“, protams, ir mācīt jau no pašas pirmās dienas bērnus pilnīgi svešajā un nesaprotamajā krievu valodā.

A. Bērziņš, Dzīves nodibinātājs un redaktors.

un nesaprotamajā krievu valodā. Tā skolas, elementarās izglītības izplatīšanas vietā, pārvērtās par bērnu mocīšanas iestādēm krievu valodā. Vārda pilnā nozīmē drebēdami krievu inspektoru priekšā, lai tikai iedīdītu bērniem, kā krieviski sauc galdu, logu, durvis un citus tuvākos priekšmetus, vai arī kādu „petušok, zolotoj grebešok“, ko uzteikt inspektoram, skolotāji jau no pirmajām dienām piekāra bērniem galdušus pie pieres, ja vien tie uzdrīkstējās teikt kādu vārdu latviski. Protams, ka tādā gadījumā tie bija spiesti vai nu pilnīgi klusēt, vai arī jau pašā sākumā vingrināties dažādās viltībās, lai tikai nekristu sodā. Griešanās pie skolotāja ar jautājumiem par lietām, kas tos interesētu, tādā gadījumā bija gandrīz pilnīgi izslēgta: bērns nespēja svešā valodā izteikt savu jautājumu, bet mātes valodā runāt nedrīkstēja. Bez tam svešā valodā dotus paskaidrojumus viņš tā kā tā nesaprastu. Skolotājus, kas neprata krievu valodu, atlaida no vietām.

Pats par sevi saprotams, ka arī visās augstākās skolās mācības valoda bija krievu. Kad mūsu skolu pārkrievošanas ievadītājam Kapustinam skolotāji aizrādījuši uz šādas rīcības ļaunajām sekām, K. atbildējis: „Jūsu pretošanās valdības nolūkiem

nekā nelīdzēs: kaut arī veselās paaudzes ietu bojā, valdība no saviem nodomiem neatkāpsies.“*)

Centīgajiem pārkrievotajiem nepietika tikai ar to vien un dažādu „krievu garā“ ieturētu skolu dibināšanu (ministrijas skolas, pilsētas skolas, kroņa ģimnazijas u. t. t.). Tie pat bija izstrādājuši lielisku projektu: trīs ceturtdaļas no visiem latvju skolniekiem sūtīt uz Maskavas gubernu krievu ģimenēs, lai tie tur pilnīgi pārkrievotes, tai vietā šurp sūtot krievu skolniekus latvju ģimenēs, lai arī pēdējās pārkrieivotu. Protams, ka tik „grandiozs“ plans nebija tik viegli realizējams! Šādas „izglītības“ politikas sekas bija drīz vien jūtamas. No 1888.—1904. g., piemēram, Vidzemē skolēnu skaits bija samazinājies no 116.548 līdz 111.760, lai gan iedzīvotāju skaits bija ievērojami pieaudzis. 1884. gadā no visiem skolas vecuma bērniem mācību baudīja 98%. 1899. t. i. apmēram 10 gadus pēc skolu pārkrievošanas, bez jebkādas izglītības bija jau palikuši 20%. 1885. g. viena tautskola bija uz katriem 716 Baltijas iedzīvotājiem; 1911. gadā — tikai uz 1028 iedzīvotājiem.**)

Tauta pilnīgi pamatoti bija zaudējusi savu uzticību skolām. Viņai pašai bija ņemta līdzrunāšana skolu lietās. Pagastu tiesības bija tikai — naudas došana skolu uzturēšanai un tautskolotāju k a n d i d a t u izraudzīšana. Bērniem vajadzīgās zināšanas tāda tautskola sniegt nevarēja.

Kāds piedzīvojis vācu tautības skolu revidents 1896. g. savā ziņojumā***) landrātu koleģijai raksta: „Mēs bijām septiņdesmitos gados mūsu zemnieku zināšanu stāvoklī daudz tālāk nekā tagad, jo tas mazums, ko tagad zin, ir bieži nesaprasts un ne vairāk vērts, kā papagaiļa čalošana. Ja vēl tālāk ies tādā pat garā, tad mūsu tautas jaunatne drīz vien nepratīs pat savu mātes valodu.“ Par nožēlošanu, tam bija lemts piepildīties; drīz vien bija kļuvis itkā par likumu: jo vairāk skolās kāds gājis, jo lielāks mulķis tas bija kļuvis savas mātes valodas lietošanā. Bet tas jau arī taisni tas, ko pārkrievojamie gribēja panākt.

Protams, arī krievu valodas prašana nebija spožā; tā no skolām iznāca cilvēki, kas bija pazaudējuši taisni to, ar ko cilvēks atšķiras no pārējās radības — valodu. Viņi neprata brīvi izteikties vairs nevienā valodā. Nerunājot jau nemaz par to, ka vismazāk krievu valodu varēja iemācīties trijās pagastskolas ziemās. „Cilvēks, kas pirms 10 vai 15 gadiem beidzis tautskolu, no daudzām krievu valodas stundām parasti iemantojis vienīgi to, ka viņš ar pūlēm prot krievu valodā parakstīt savu

*) E. B l a n k s, Latvju tautiskā kustība, 70. l. p.

**) Turpat, 71. l. p.

***) A. v. T o b i e n, op. c., 269. l. p.

vārdu," saka M. Skujenieks.*) Fr. Ķemps**) sekoši attēlo to pašu Latgalē: „Tautas skolas, ievestas pēc 1863. g. ar noteiktu politisku tendenci, tikai apgrūtina pagasta budžetu un neatnes zemnieku tautai ne mazākā labuma. Priekš tautskolu rakstura saprašanas var pievest sekošo Latgalē vispāri pazīstamo faktu. Daži beigušie pagastu skolu pēc trīs—četriem gadiem aizmirst lasīt un rakstīt. Pagastu valdēs nereti atgadas tādi joki, ka skolu beigušais jaunais cilvēks neprot krieviski parakstīt savu vārdu un familiju. Tas izskaidrojams ar pagasta skolu virzienu un programu. Latviešu valoda tautas skolās visstingrāki noliegta. Skolas programma ļoti niecīga. Krieviskolotāji pieliek visas pūles nokaut skolēnu sirdīs un prātā tautisko apziņu un mātes valodas cienīšanu. Trīs ziemas no vietas „izmācījies“ pagasta skolā, zemnieka bērns iznāk „ne traks, ne gudrs“: krievu valoda tēva mājā viņam neder, bet lasīt savā valodā viņu skolā nav iemācījuši.“

Pēc 1905. g. nemieriem pārkrievošanas politika skolās kādu laiku itkā mīkstinājās. Uz to, no vienas puses, spieda jau Vittes nodomātā Krievijas režīma mīkstināšana; no otras puses, arī revolūcijas gadu daudzās tumšās pavadparādības (dedzināšanas, slepkavības un t. t.) lika meklēt savu cēloni, starp citu, līdzšinējā tautas audzināšanas sistemā. Sakarā ar to zināmu labojumu nepieciešamību skolu lietās sajuta kā krievu augstākā administrācija, tā arī vietējā muižniecība, kas jau ilgāku laiku no tautskolu lietas bija faktiski norobežojusies. Tomēr tas virziens, kādā minētā jautājumā mūsu muižniecība mēģināja atjaunot sakarus ar attiecīgām krievu iestādēm, gan bija vairāk policijas nekā pēdagoģiskas dabas.***) Tomēr arī muižniecība savā 22. aprīļa 1905. g. iesniegumā krievu valdībai, starp citu, prasa mātes valodas atzīšanu par mācības valodu: „Atzīt tautskolu kā baznīcas iestādījumu, mātes valodas lietošanu kā mācību pasniegšanas līdzekli un tautskolu komunālu pārvaldību, sastāvošu no bruņniecības, garīdzniecības un zemnieku priekšstāvjiem.†) Arī mūsu jau agrāk pieminētā Vidzemes landtāga atklāšanas runā muižniecības priekšstāvis pieskaņas šim jautājumam apmēram tādā pat garā.

Vietējai vācu muižniecībai, kas vienmēr bija paradusi meklēt vainu ārpus sevis, likās, ka tagad šis grēka āzis ir „17 gadu vecie, nepilngadīgie, apvērsuma gara pārņemtie skolotāji,

*) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā, 95. l. p.

**) Fr. Ķemps, Latgalieši, 67. l. p.

***) Skat., piemēram, landrāta Pilara fon Pilchau'a 1907. g. 25. marta rakstu iekšlietu ministriem J. Bērziņa apcerējumā: „Latviešu tautskolotāji un 1905. g. revolūcija. (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1926. g. 9. burtn.).

†) A. v. Tobien, op. c., 271. l. p.

Jehvija.

Politisks un literārisks laikraksts.

№ 1.

Divreiz ceturksnā, iznāciena un ceturksnā.

Bejrūsen, 2. janvārī 1914

Abonēšanas noteikumi:

Abonētājam jāmaksā par visu gadu 200 rubļu, par pusgadu 100 rubļu, par ceturksni 25 rubļu. Abonētājam jāmaksā arī par sūtīšanu uz citu pilsētu. Abonētājam jāmaksā arī par sūtīšanu uz citu valsti. Abonētājam jāmaksā arī par sūtīšanu uz citu valsti.

Reklāmas noteikumi:

Reklāmas jāmaksā par katru rindkopu 100 rubļu. Reklāmas jāmaksā arī par sūtīšanu uz citu pilsētu. Reklāmas jāmaksā arī par sūtīšanu uz citu valsti. Reklāmas jāmaksā arī par sūtīšanu uz citu valsti.

Jelgavas Sawtarpīgā Kredītbēdriba.

Reģistrācija, pašvaldības, dzīvokļu un t. l. telefons 247 (Rūsiņu) un 211 (Pilsētas). Reģistrācijas lapa: Reģistrācijas beidzība: 1914. gada 1. decembris. Reģistrācijas lapa: Reģistrācijas beidzība: 1914. gada 1. decembris.

Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.

1. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
2. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
3. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
4. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
5. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
6. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
7. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
8. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
9. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.
10. Reģistrācija uz 1. oktobri: 1914. g. 1. oktobris.

Sauņa gada.

Šajā gada laikā mēs esam izdevuši daudz lietu, kas ir ļoti interesantas un noderīgas. Mēs esam izdevuši daudz lietu, kas ir ļoti interesantas un noderīgas. Mēs esam izdevuši daudz lietu, kas ir ļoti interesantas un noderīgas.

Ļoti labi zināmi 1914. gada.

Šis gads būs ļoti interesants un noderīgs. Mēs esam izdevuši daudz lietu, kas ir ļoti interesantas un noderīgas. Mēs esam izdevuši daudz lietu, kas ir ļoti interesantas un noderīgas.

kas ienesa anarchisma indevi skolās, izaudzināja naidu pret mantīgām šķirām, pret baznīcu un līdz ar to arī pret vācu virskārtu un aizdedzināja sacelšanās liesmas.*) Tiesa, tautskolotāju loma 1905. g. nemieru vadībā gan bija ļoti liela, viņu lielākās daļas izglītība un politiskais saprāts stipri trūcīgi, bet pati kustība bija par daudz stichijiska un pārāk plaša, lai šiem nepieaugušiem laukskolotājiem varētu pierakstīt revolūcijas sacelēju lomu. Ka šais kustības pamatos bija, starp citu, arī nedabīgais skolu stāvoklis, tas nu bija tik nenoliedzams fakts, un to saprata pat krievu valdība. Savā 1905. g. 18. jūnija ministru komitejas rezolūcijā, kuru apstiprināja arī ķeizars, starp citu teikts: „Šāda skolu lietas sabrukuma sekas ir apstākļi, kas veicina neticības attīstīšanos, tikumības pagrimšanu un mazgadīgo noziedznieku skaita palielināšanos. Ar sevišķu uzsvāri jāpārveido japašvītro, ka skolas nekādā gadījumā nav jāpārvērš par mākslīgu pārkrievošanas principu izvešanas līdzekli.“**)

Balstoties uz šo valdības atzinumu, samērā pieņemamais Rīgas mācības apgabala kurators Levšins izdeva 1906. g. 9. oktobrī cirkularu rīkojumu laukskolu inspektoriem, ka visās nacionāli viengabalainās Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas pirmmācības skolās pirmajos divos gados kā mācības valoda pielaižama skolnieku mātes valoda. Turpmākos gados par mācības valodu jābūt krievu valodai. Šo cirkularu atstāja

*) Turpat, 271. l. p.
**) Citēts pēc Tobina, turpat, 271. l. p.

spēkā arī Levšina pēctecis Prutšenko, kas mīlēja atsaukties uz savu vakareiropeisko izglītību un starp kuŗa pozitīvām īpašībām Tobīns*) uzsver arī to, ka tas runājis nevainojami pareizu vācu valodu. Tagad arī vācu muižniecība bija atradusi izdevīgāko laiku, mēģināt atjaunot savus sakarus ar tautskolu pārvaldēm.**). Savā dekretā tautskolu direktoriem Prutšenko tad arī, starp citu plašāk izrunājoties par kristīgās mācības garu un par nesatricināmo uzticību ķeizaram un valstij, bija aizrādījis, ka skolu organos izglītības ministrijas ierēdņiem jāveicina sekmīga sadarbība ar muižniecību. Sakarā ar to tad pēdējā atjaunoja savus skolu padomniekus un skolu revidentus, kā arī uzsāka skolu revīzijas.***)

K. Graudiņš, Tēvijas redaktors.

Levšina atvieglojumi gan likās uzlabojam kā skolu stāvokli, tā arī intēresi skolām. Šis priekš tomēr bija pārāk īss. Krievu valdība nemaz nopietni nedomāja rīkoties 1905. gada deklarāciju garā un pēc nemieru apspiešanas bija aizmirsušās arī visas nemieru pamācības. Gluži otrādi, tagad par principu kļuva „stiprā roka“ un vēl jo lielāka tieksme pārgremot visus nekrievus par krieviem un, pastiprinātas „tuvināšanas“ labā, izskaust visas pievienoto provinču īpatnības. Sākās pārkrievošanas uzbrukuma atjaunošana visā frontē, pie kam šo uzbrukumu vēl iedvesmēja nojaušamās lielās ieroču sadursmes tuvums. Par Rīgas mācības apgabala kuratoru „nevainojami vāciski runājošā“ Prutšenko vietā iecēla „īstu krievu cilvēku“ Ščerbakovu. Pēdējais 1913. g. 27. augustā ar jaunu cirkularu atcēla Levšina rīkojumu, atjaunojot „pirmatnējo“ stāvokli, t. i. liekot bērņus mācīt krievu valodā tūlīt jau no paša skolas sākuma. Jaunā skolu dzīves sagraušana un pārkrievošanas uzņēmīgās radīja lielu sarūgtinājumu kā skolotājos, tā presē un tautā. Tā

*) Turpat, 274. l. p.

***) Turpat, 274. l. p.

****) Turpat, 274. l. p.

laika dienas laikraksts „Latvija“*), rakstā „Mūsu tautskola 1887.—1913. gados“, stāvokli tēlo sekoši:

„Mūsu skolu vēsturē līdz šim bieži pieminēja 1887. gadu, kad pār Baltijas skolām nāca pirmais pārkrievošanas vilnis. Nupat pārdzīvotais 1913. g. ar jaunu pārkrievošanas vilni nostājās līdzās 1887. gadam un tāpēc, domājams, turpmāk 1913. gadu bieži vien pieminēs kopā ar 1887. gadu. Kā zināms, 17. maijā 1887. gadā iznāca tā saucamie „Pagaidu nosacījumi“, uz kuŗu pamata vēl līdz šim pārvalda mūsu tautskolas. „Pagaidu nosacījumu“ redakcija arīgi nemaz nebija tik bīstama, jo šie nosacījumi joprojām atstāja spēkā visas līdz 1887. gadam pastāvošās skolu pārvaldes, tikai tautskolu inspektoru un direktoru personās valdība ievilkā jaunus skolu „darbiniekus“. Tomēr vēlāk izrādījās, ka jaunie darbinieki galīgi izstūma agrākos, līdz 1887. gadam pazīstamos skolu pārvaldniekus. Ar to tad arī iesākās stingrā pārkrievošanas politika, jo kamēr vēl darbojās dažādās skolu komisijas, inspektori nevarēja pilnīgi saimniekot mūsu skolās. Līdz ar Ļeŗšina cirkularu (1906. g.) nobeidzās šis pirmais vilnis un iesākās jauns cerību un gaidīšanas laikmets. Šo cirkularu Ļeŗšins izdeva pagaidām, kamēr likumīgā kārtā ievēdīs jaunu Baltijas skolu likumu. Ļeŗšina cirkulars palika spēkā 7 gadus un 1913. izbeidzās ar jaunu pārkrievošanas cirkularu. Šī jaunā pārkrievošanas strāva jau bija nomaņāma sākot ar 1910. g., kas parādījās pastiprinātā valdības skolu dibināšanā un krievu skolotāju ievēšanā Baltijā. Par sagaidāmo jauno pārkrievošanas politiku Baltijā jau runāja dažus gadus atpakaļ, kad uz šejieni atnāca Prutšenko. Īstie pārkrievoņotāji jau tad rokas vien berzēja un tikai gaidīja uz jaunā kuratora mājienu, lai varētu iesākt savu darbību. Mājiens tomēr šoreiz nenāca un vajadzēja apmierināties ar valdības skolu dibināšanu un krievu skolotāju izrakstīšanu. Inspektors Šatalovs un citi cītīgi rakstīja vēstules uz visām pusēm, pat uz Odesu, meklēdami „krietnus“ krievu skolotājus. Īsā laikā Rīgas pilsētas elementarskolās saplūda liels skaits krievu skolotāju un, pateicoties Rīgas pilsētas skolu koleģijas piekāpībai, daudzās pilsētas pirmmācības skolās par priekšniekiem ielika krievu skolotājus. Tā bija sagatavošanās uz 1913. gadu un kuratora Šērbakova jauno pārkrievošanas cirkularu.

Sākot ar 1910. gadu Baltijā no jauna sākās arī pirms 25 gadiem kuratora Kapustīna ievēsto „ministrijas skolu“ dibināšana. Ar īpašiem panākumiem tas notika Cēsu apriņķī, kur vairākas pagastskolas pārrakstīja par ministrijas skolām. Bet kad ar šo skolu pārrakstīšanu tomēr neveicās, tad jo lielā skaitā,

*) „Latvija“ 1914. g. 1. num.

sevišķi no 1912. gada, sāka dibināt valdības pirmmācības skolas, kurās par skolotājiem ielika parasti krievus.

Skolu direktors P. Ruckis savā 1912. gada pārskatā droši formulē pārkrievotāju pamattezi: „обучение на местных языках отражается неблагоприятно на усвоении русского языка и русских идеаловъ.“ Kapustins savā laikā tomēr centās savienot politisko ar pāidagoģisko un, cik var spriest, pirmā laikā bija stipri pārliecināts, ka latvieši paši labprāt grib pārkrievioties un „sakust ar lielo krievu tautu“. Ja salīdzinām kuratora Ščerbakova un direktora Rucka darbību ar Kapustina pirmo pārkrievošanas politiku, tad jāsaka, ka vecie laiki bija labi laiki“. Laikraksts tālāk konstatē, ka „1913. gadā mūsu tautas apziņā aizstāvēt savas skolas parādās tādā mērā kā vēl nekad. No visām pusēm nāk ziņas, ka vietnieku pulki labi nopratuši savas skolas stāvokli un gatavo to visādi aizstāvēt. Mēs sagaidām, ka arī skolotāji to darīs tādā pat mērā.“ Pie šī paša jautājuma laikraksts atgriežas arī vēlāk, novērtējot visas iepriekšējā gada parādības.*) Aizrādījis uz to, ka iepriekšējās lielās pārgrozības skolas un izglītības laukā cēlušās ar kuratoru maiņu, nākot Prutšenko vietā Dr. Ščerbakovam, pazīstamam rusifikatoram un krievu principu nesējam, kas tūlīt atsaukusies skolu dzīvē, laikraksts turpina: „Jau 18. aprīlī (1913. g.) Rīgā noturētā tautskolu inspektoru sapulcē vēl runā gan par vācu valodu, bet par latviešu un igauņu valodām pat neieminas. To pašu atkārtoti Kurzemes tautskolu inspektori Jelgavā noturētā sapulcē. Rīgas sapulcē tautskolu inspektori, starp citu, nolēmj iesniegt lūgumu mācības apgabala valdei, lai atvērtu Vidzemē tautskolotāju semināru sievietēm. Bet lai šis semināra audzēknes būtu arī vēlākās pārkrievošanas sekmētājas, tad semināru nolēmj atvērt Veravā un no vietējām tautībām (nekrieviem) seminārā uzņemt tikai zināmu procentu. Ari attiecībā uz skolotāju institūta dibināšanu Rīgā, kuŗa vajadzība jau sen sajūsta, redzama tā pati pārkrievošanas sekmēšanas politika.

Noteikta sistēma pārkrievošanas virzienā redzama arī attiecībā uz Baltijas skolotāju semināru audzēkņu komplektēšanu Valmierā un Kuldīgā. Šinī (1913.) gadā abos minētos semināros saplūst ārkārtīgi daudz krievu tautības jaunekļu nevien no kaimiņu, bet arī Iekšējās gubernām. Valmieras seminārā tie jau pārsniedz latviešu kandidātu skaitu, lai gan krievu apdzīvotās gubernās nav lielāks semināru trūkums nekā Baltijā. Visvairāk un visnepārprotamāk pārkrievošanas politika parādījās pazīstamā Ščerbakova cirkulārā, ar kuŗu mātes valodu no jauna izslēdza no tautskolas. Šis cirkulārs saprotamā kārtā uz-

*) „Latvija“, 1914. g. 10. n.

trauca visas sabiedrības aprindas Baltijā. Sākumā presi, tad komunalās iestādes (Rīgas un Liepājas pilsētas valdes, pagastu sabiedrības). Šādu drošu, atklātu uzstāšanos pret birokrātijas rīcību prese atzīmē kā pirmo visā Baltijas vēsturē. Un tas arī saprotams, jo šīnī gadā visspilgtāk kā jebkad (Valsts domē un presē) atsedzās fakts, ka skolu apmeklētāju skaits Baltijā, sākot no pārkrievošanas politikas ievēšanas (1886. g.) neapšaubāmi iet uz leju.

Ščerbakova cirkulars pie pakalpīgiem gariem atrada jo dzīvu atbalsi. Tā 1. oktobrī (1913. g.) Rīgas apriņķa 1. rajona tautskolu inspektori dod cirkularu visiem sava rajona bērnu dārzīem, pie ministrijas un pirmmācības skolām, ka bērnu dārzos nav vēlams uzņemt bērnus jaunākus par 4 gadiem un ka visām mācībām (sarunām) bērnu dārzos jānotiek krievu valodā. Ilūkstes apriņķa tautskolu inspektors, pamatodamies uz minēto cirkularu, pavēl atzīt visus latviešu bērnus par baltkrieviem un mācīt tiem pat ticības mācības krievu valodā.

Šai kāpinājumā var iet vēl tālāk. Nevien ticības mācību, bet arī pat skolnieku mātes valodu nekautrējās likt mācīt svešajā krievu valodā.*) Un kā lai citādi to arī varētu skolotāji, kas paši neprot bērnu mātes valodu. Bet tādu tautskolās bija ieviesies jau krietni ievērojams skaits. Sevišķi Latgalē. Diezgan raksturīgu šādas skolotāju darbības ainu tēlo kāds Ziemeļnieks rakstā „Latgales tautskola“:**)

„Bērns skolā ienāk neattīstīts, viņš pat lāgā nezin pateikt savu vārdu, par tēva un mātes vārdiem nerunājot. Par katru lietu viņam vajadzīgi aizrādījumi, pamācība — rājieni un glāsti, pie viņa tagad grūti pieiet, kā pie meža zvērena, jo tāds viņš arī ir savā ziņā. Bet ko redzam? — Bērnu aizved pie cilvēka, kam nav iespējams neviena vārda pateikt

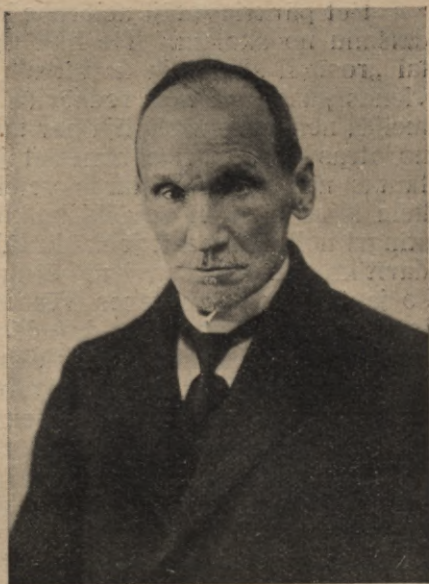
*) Sk. K. Melnalkšņa referātu Viskrievijas tautskolotāju konferencē („Dzimtenes Vēstneša“ 1914. g. 2. janv. num.).

***) Latviešu Izglītības Biedrības V. gada grāmata, 1913., 43. l. p.

viņa audzēknim, jo viņš nezin neviena vārda bērna mātes valodā. Veselu baru tādu mēmu radijumu (priekš skolotāja) nosēdina uz soliēm un tad nu iesākas „mācīšana un audzināšana“: skolotājs kliež piesarcis — eto doska, eto grifel! Bērni pakal: eto doska, eto grifel. Tas viegli katram saprotams, kādi var būt panākumi, ja skolotājs nesaprot bērnus, bērns skolotāju. Var droši apgalvot, ka 9 no 10 gadījumiem tiem nekad arī neizdodas vienam otru saprast, izņemot tās nedaudzās frazes, ar kurām var iztikt ikdienišķos skolas darbos un apzīmēt klātesošos priekšmetus. Tikai nedaudzie „ieņemmas“ 4 aritmetiskās darbībās un prot uzrakstīt šos ikdienišķos vārdus. To atzīst pat tie, kas pavēl par skolu.

Tautas gars gadusimteņiem smacis tumsībā un verdzībā, viņš ceļu sev neatrazdams plosās, kā visi dabas spēki un beidzot iet bojā, iemirkdams alkohola tvanos un noziedzībās. Tautas gars prasa savu izteiksmi, spirtu darbību, bet tā vietā tiek dots garu pašā sākumā nokaujošs darbs un ačgārni paidagoģiski apstākļi.

Ir nopietns iemesls gaidīt, lai skolotājs ar savu aktivitāti darītu iespaidu uz neizglīto bērnu mežonīgām tieksmēm, bet kā tas domājams, ja viņš ar saviem audzēkņiem var pārmainīt tikai nedaudzas frazes. Kādi piedzīvojumi nāk priekšā daudziem no tiem 200—250 krievu tautības skolotājiem, kuri darbojas Latgalē, rāda sekošais piemērs. — Bērni izrāda ārkārtēju ziņkārību, jautā savam skolotājam viena priekšmeta nosaukumu pēc otra. Skolotājs atbild, cik atļauj viņa zināšanas. Pēdīgi aizķeras... Jāgriežas pie koleģiem, viņš domā, tie man pastāstīs, ko nozīmē tāds vārds, ko tāds. Izrādās, ka daudz ir tādu starp jautātiem, par kuriem jānosarkst katram godīgam cilvēkam! Var iedomāties, kāda tur skolotājam autoritāte, kur bērni atklāti nekautrējas runāt netīrāko. Un kamdēļ lai viņi to nedarītu, ja viņi zin, ka skolotājs to nesaprot. Vai no šīs skolas Latgalei gaidīt viņas garīgo atjaunošanu!?”

T. Zeiferts, Druvas redaktors.

Bet pārkrievotāji neierobežojas tikai ar mātes valodas padziļšanu no skolām. Tie lika grūti pārkāpjamus kavēklus arī tai „rosīgai skolotāju darbībai“, kuru piemin „Latvija“, jo, no vienas puses, kā mēs redzējām, vācu muižniecība visus revolūcijas nemierus uzskatīja par tautskolotāju darbības sekām un, no otras puses, arī pārkrievotāji nevarēja neredzēt, ka latvju tautas nacionalās kulturas veicināšanā, pret kuru tie cīnījās, liela loma piekrita sevišķi lauku skolotājiem. Tādēļ pēdējiem stingri noliedza ņemt jebkādu līdzdalību sabiedriskā dzīvē, t. i. darīt ko citu ārpus saviem bērnu mācīšanas pienākumiem. Par šo jautājumu „Dzimtenes Vēstnesis“*) izsakās: „Pašlaik tiek ievests jauninājums, kas draudē atņemt mums, latviešiem, skolotāju kā sabiedrisku darbinieku. Skolotāju priekšniecība vēlas, lai skolotāji nepiedalītos sabiedriskā dzīvē. Ja tādu jauninājumu izved stingri un konsekventi, tad nevar liegt, ka viņš būs sajūtams sevišķi mūsu lauku dzīvē. Lai nu ne visi, bet laba daļa skolotāju tur ieņēma svarīgu lomu. Lauku izrikojumi, priekšlasījumi un citi sabiedriski pasākumi ir daudzreiz mūsu laukskolotāju ierosinājumu sekas, viņu darbības auglis.“

Pārkrievotāju politika, protams, neierobežojās vienīgi ar krievu valodas uzspiešanu skolām. Ne mazākā mērā arī pārējai dzīvei vajadzēja rādīt, ka ir tikai „viena valsts un viena valoda“. Šinī ziņā krievu valodas uzspiešanu izveda tiešām ar fanatisku stingrību. Ar 1885. gada 14./26. septembra likumu krievu valoda bija ieviesta pilnā mērā nevien Baltijas valsts iestādēs, bet arī tā sauktās jauktās iestādēs, kas pastāvēja no valdības un pašvaldību priekšstāvjiem. Tāpat krievu valodā darbojās tiesas un policijas iestādes, kā arī tā bija jālieto visām pilsētu komunalpārvaldēm un pagastu valdēm, izņemot pēdējo sarakstīšanos savā starpā.

Ar to vietējo valodu pielietošanas iespējai zemes publiskā rakstura iestādēs bija atstāta pavisam niecīga loma. Latvju, tāpat kā igauņu valodu, valdības iestādes pie tam arī nemaz neatzina par valodām, bet uzskatīja vienīgi par „izloksnēm“.

Vienīgi vāciem, pateicoties savai neatlaidībai un sakariem, izdevās uzturēt vēl zemē privilīģētāku stāvokli arī valodas ziņā. Latvju valoda no oficialās dzīves bija pavisam atstumta. Vietējās varas rīkojumus gan publicēja parasti trijās valodās, bet latviešu valodai bija ierādīta pēdējā vieta. Pat pagastu darbībai vajadzēja notikt krievu valodā (landtāgi turpreti savu vācu valodu bija pratuši paturēt) un bez pēdējās latvietis vairs nevarēja savā zemē gandrīz pat kustēties. Lai nopirktu dzelzceļa biļeti, lai sarunātos pa telefonu, tam vajadzēja lauzīties krievu mēlē.

*) 1914. g. 74. n.

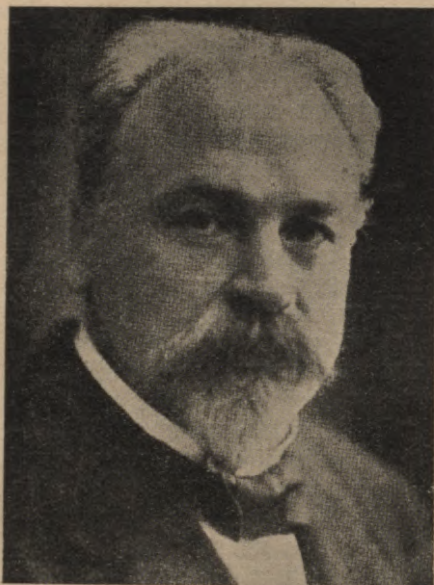
Latviešu prasību, lai Rīgas telefona centralē atļautu arī latviešu valodas lietošanu, pēdējās direktors atspēkoja ar sekošiem „argumentiem“:*)

„Kad jūs iebraucat Parīzē un gribat runāt pa telefonu, jums būs jārunā franciski, jo citādi nemaz nesavienos. Ja es braucu uz Itāliju, tad es vismaz skaitļus izmācos itāļiski. Bet jūs, latvieši, kuriem nav savas literatūras, kuriem nav sava Puškina vai Lermontova, kuriem nav pat savas literatūras valodas, jūs gribat, lai jūsu valodu ievēd telefona satiksmē?! Ejiet kautkurā veikalā — vai jūs uzrunās latviski? Bez šaubām nē! Turpretī visur jūs dzirdēsāt: „Was wünschen Sie?“ Bez tam vai jūs latvieši te Krievijā vispār drīkstāt neprast krieviski? Vismaz skaitļus jāmāk katram nosaukt krieviski. Droši ticu, ka nav Rīgā neviena latvieša, kas neprastu skaitļus nosaukt krievu vai vācu valodā; bet jūs pārņēmis tāds pats revolucionārs gars, kāds parādījās 1905. gadā, ja jūs uzstājaties pret krievu valodu. Jūs nostājaties nevien pret krievu valodu, jūs uzstājaties pret visu krievu kulturu! Nepielaidami, savas valodas aizliegšanas dēļ, likt telefona vadus uz savu māju jumtiem, jūs domājat apturēt šīs kultūras iezīmes. Kādas gan grūtības nesagādā, piemēram, latviešu namsaimnieki pie telefona vadu likšanas!... Ja pielaistu latviešu valodu, tad būtu jāpielaiž arī ebrēju, poļu, leišu un citas valodas, bet tas nav iespējams.“

Bez šiem negatīvas dabas pārkrievošanas līdzekļiem, kam vajadzēja traucēt latviešu garīgās dzīves attīstību, ievirzot to spaidu kārtā krievu gultnē, bija arī „pozitīvas“ dabas pārkrievošanas līdzekļi, kuŗu uzdevums — pārliecināt latviešus, apmēram ar augšā minētā direktora argumentiem, labprātīgi izkust plašajā krievu jūrā. Šādai ideoloģijai vajadzēja radīt latviešos pārliecību, ka nav ne latviešu tautas, ne valodas, ne kultūras; ka nevien nav, bet arī nevar būt, jo latvju tautai nav nekādas nākotnes. Kā visizdevīgākais un vienīgi saprātīgais — jau tagad pāriet bezgala varenā krievu tautā, ar viņas apbrīnojamo valodu, mākslu, kulturu un dabu. Šim nolūkam vajadzēja kalpot teikai par krievu varenību, krievu literatūrai (ko bez mēra sādžina skolu jaunatnes galvās), par valsts naudu uzturētai krievu preseī, teatrim, operai, protams, arī krievu ticībai u. t. t. Šo ideoloģiju, labāk vēl par pieminētā direktora asprātībām, raksturo kāds pazīstamā krievu publicista V. Rozanova raksts Pēterburgas laikrakstā „Novoje Vremja“. „Rīgas Avīze“**) atstāsta šo rakstu sekoši: „Ideja, ko Rozanovs aizstāv attiecībā uz Krievijas svešautiešiem, ir tā, ka pēdējiem visiem vajaga pilnīgi pārkrievoties, t. i. atmest savu īpašu valodu un

*) „Dzimtenes Vēstnesis“ 1914. g. 4. marta n.

**) 1914. g. 12. num.

G. Zemgals, Domu redaktors.

pieņemt krievu valodu, pieņemt krievu pareizticību un beidzot arī krievu dzīves parašas (бытъ). Visiem svešautiešiem šādā veidā pēc iespējas drīzi jāpārvēršoties par pilnīgiem krieviem. Kas tad, piemēram, no latviešiem bez pārkrievošanas varot iznākt? Nekādi Šilleri vai līdzīgi dzejnieki viņiem neradišoties, jo tādi varot izaugt tikai uz lielas tautas kulturas pamata. Ja mazkrievs Gogoļs nebūtu pārkrievots, viņš nekad nebūtu sacerējis savus klasiskos darbus. Viņš būtu bijis tikai kāds skrierveris, bet ne dzejnieks. Tā arī pārkrievots latvietis varot sarakstīt krievu valodā ģenialus rakstus. Kā ta-

gad par krievu dzejnieku Lermontovu rakstot, ka viņš cēlies no kādas skotu cilts „Lerma“, tā turpmāk varēšot par kādu jaunu latviešu dzejnieku teikt, ka tas cēlies no kādas latvju cilts. Turpretī bez pārkrievošanas nevarot rasties latviešu dzejnieks, bet varot iznākt tikai sakņu dārznieks vai slikts strādnieks. Tāpat kā latviešiem bez pārkrievošanas nevarot rasties lieli dzejnieki, tāpat pie viņiem nevarēšot izcelties arī nekādi lieli ģenerāļi — Velingtoni un Kutuzovi. Priekš tam jau vajadzīga liela armija un dārgi samaksāti amati. Kur lai maza tauta to ņemot. Latviešiem varot gan rasties daži advokāti un riebīgi (отвратительные) ārsti. Atrauti no Krievijas, no viņas universitatēm, no literaturas, no visas viņas pagātnes, svešautieši varot krist tikai mežonībā, kā ābele, kas no dārza pārstādīta mežā. Nekādas civilizācijas viņiem nevarot būt. Tā sauktā „latviešu civilizacija“ būšot tikai vienkāršs sajukums (сумбуръ), kas cilvēcei riebīgs. Šādai tautai viss būšot maziņš. Tur varot būt tikai sīki kadeti un sīki socialdemokrāti, kādu jau Krievijā esot tikpat daudz, kā grantsakmeņu, un kādēļ tādus neviens neskaitot. Mūžīgās savstarpējās ķildās un „partiju cīņās“ izsīkšot visa latviešu dzīve un viņi nogrimšot zemā stāvoklī. Tur varot iznākt tikai laupītāji, dumpinieki, desertieri, nodevēji. Viss tas nevienam neesot vajadzīgs.“

Rozanovs, kam bija nevisai apskaužama izdevība redzēt

savas tautas „augstā stāvokļa“ patiesās ainas atsegšanos un viņas sabrukumu, taisni tādā veidā, kā viņš to mums tik labprāt pravietoja, šāda tipa ideoloģijā nebūt nebija viens. Ar to jau bija piesātināts viss Latvijas gaiss. Zīmīgi tikai tas, ka Rozanovs jau redz, ka latviešiem, ja tie pastāvēs par savas tautības uzturēšanu, galu galā tomēr būs nenovēršami jāatdalās no Krievijas, ar „savu armiju un ģeneraļiem“, kādu prasību toreiz vēl neviens neuzstādīja. Un viņš neparedz arī vairs iespēju šo latviešu atdalīšanos atturēt ar spēku, un tāpēc ļauj vaļu savai „filosofijai“, kas, kā mēs redzam, dibināta vienīgi uz viņa paša tautas īpašību pazīšanu.

Šai pārtautošanas ideoloģijas iepotēšanā krievu valdībai un administrācijai nenācās balstīties vienīgi uz sevi un sev simpatizējošām aprindām. Šinī ziņā viņai bija radies arī netiešs sabiedrotais tā sauktā krievu liberalā inteliģencē un, sevišķi, krievu socialdemokratiņā. Pēdējās iespaids, ar aktivākās nodaļas — Latvijas socialdemokratiņas — starpniecību, ievērojamā latvju neizveidotās inteliģences daļā bija ļoti liels. Un tā kā krievu socialdemokratiņa bija ievērojami pakalpalikusi šī nosaukuma politiskam virzienam Vakareuropā un nodevusi savu galveno vadību denacionalizētu elementu rokās, vedot visasāko cīņu pret nacionāliem jautājumiem, tad šī denacionalizējošā kustība bija arī Latvijā stingri sajūtama. Krievu marksistu internacionālistu pie mums saprata vismaz kā pienākumu stipri kaunēties no savas tautas nacionālām parādībām un parašām un tās katrā ziņā apkarot. Tik stipri apdraudētai tautai kā mūsējā, tās, protams, nevarēja būt spēcinošas zāles.

Tā tad arī no šīs puses nāca strāva, kas — kaut arī citu ideālu vārdā — propagandēja saplūšanu ar krievu tautu. Šinī virzienā krievu socialdemokratiņā jau darbojās grupas ar no-

teiktiem asimilēšanās centieniem,*) kas tūlīt atrada pakalpīgus spēkus Latvijā.

Krievu valdība, protams, neaizmirsā ari jau sen pārtauto-tāju politikā pielietoto pārstādīšanas līdzekli, t. i. vietējo iedzi-votāju pakāpenisku izspiešanu no savas zemes, apkārtnes un maizes un krievu tautas piederīgo nosēdināšanu viņu vietā. Latvijā spieda iekšā krievu ierēdņus, tiesnešus, skolotājus, kara spēku, zemniekus, tanī pašā laikā uzsūcot latviešus Iekškrie-vijā. Šādas politikas dēļ tad ari liela daļa latvju inteliģences un laba daļa latvju tautas vispār bija spiesta meklēt darba vietu Krievijā. Šinī ziņā visstiprākā krievu uzmākšanās bija jūtama Latgalē. Jau sakarā ar vecticībnieku vajāšanu Krievijā, Lat-galē iebēga diezgan daudz vecticībnieku, kas ari te palika un kurus, pēc pēdējās poļu un leišu sacelšanās, krievu administra-cija jau apzinīgi sāka uzskatīt kā savu atbalstu krieviskā ele-menta stiprināšanai.**)

Krievu elementu stiprināšanai valdība deva rikojumu, sa-ksaņā ar kuŗu tikai krievi un pareizticīgie varēja pirkt Latgalē zemi. Latgales zemniekiem — latviešiem, kā katoļticīgiem, tā luterāņiem, tā tad nebija iespējams savu sādžas normu palie-lināt, zemi piepērkot.***) Kad, sakarā ar ārkārtējo zemes badu, 1904. gadā Baltijas domeņu valde nolēma sadalīt bijušās kroņa muižas un lauksaimniecībai derīgās nekultivētās zemes, tad šo sadalīšanu drīz vien apturēja, jo vietējai muižniecībai likās, ka ar tādu rīcību var pieaugt prasības ari pēc viņu zemes sadalī-šanas. Kad domeņu valde bija pieprasījusi 200.000 rbl. purvu nosusināšanai, lai pavairotu vietējo zemes fondu, tā saņēma 1910. g. zemkopības ministra Krivošeina atbildi: „Sen jau laiks izbeigt Baltijas guberņās avanturu ar valsts zemju izdališanu un izšķiešanu.“†) Zemes ierīcības darbus izbeidza, bet toties uzsāka sistemātiskāku kolonizēšanas darbību. Valdība bija de-vusi norādījumu veicināt latviešu izceļošanu uz Krieviju, se-višķi Sibīriju, noņemot krievu zemniekus viņu vietā. Šo no-rādījumu labprāt uztvēra vietējā administrācija. Par koloni-zācijas galveno ieroci tagad izvēlējās krievu zemnieku agrar-banku, kas atvēra te savas nodaļas un sāka uzpirkt privatās rokās esošo zemi, sadalīt to gabalos un izpārdot galvenām kār-tām krieviem. 1906. gadā agrarbankas nodaļas nodibināja Rī-gā un Jelgavā. Īsā laikā līdz pasaules karām 5 Kurzemes ap-

*) E. Blanks, Latvju tautiskā kustība, 204. l. p.

**) O. Svenne, Vecā un jaunā Latgale un viņas īpatnības. Iz-devis A. Ozoliņš, Rīgā, 1923. g.; 11. l. p.

***) Aleksandrs Mednis, Agrarais jautājums un zemes refor-mas Latvijā, Rīgā, 1924.; 51. l. p.

†) Turpat, 57. l. p.

riņķos Zemnieku agrarbanka bija pārdevusi 194 zemes gabalus, no tiem 58% krieviem. Latgalē vienā pašā Balvu muižā bija ievestas no Pleskavas un Novgorodas gubernām apmēram 80 krievu ģimenes, izspiežot tādu pašu skaitu latviešu no viņu grūtā darbā ierīkotām saimniecībām.*) Pat to zemi, kas jau bija pārdota vietējiem bezzemniekiem (latviešiem), nekautrējās atņemt atpakaļ, neskatoties uz to, ka bija jau saņemta vajadzīgā iemaksa, savests būvmaterials un celtas ēkas. Latviešus izmeta, atdodot gan iepirkšanas naudu, bet atrēķinot no viņas vēl pasta izdevumus.***) Tāpat arī zemes cenas ziņā starp latviešiem un krieviem darīja milzīgu starpību. Pēdējiem pārdeva zemi bieži uz pusi lētāk, pie tam uz daudz izdevīgākiem maksāšanas noteikumiem.***) Daudzi kroņa īpašumi bija nolemti vienīgi krieviem, tā kā par latviešu pretenzijām te nevarēja būt ne runas. Tā, piemēram, 1911. g. nolēma pārdot vienīgi krievu kolonistiem Lielsunaksti un Suseju Jaunjelgavas apriņķī, Vagas muižu Kuldīgas apriņķī, Briedeni un Mazbārbeli Bauskas apriņķī, Ķīles muižu Dobeles apriņķī.†) Ari agrarbanka bija ieguvusi Kurzemē 15.662 desetinas, pārdodot to galvenām kārtām krieviem. Kroņa muižas un agrarbankas iegūstamās zemes tā tad varēja uzskatīt par tādām, kas īsāku vai ilgāku laiku zudušas latvju tautai.

Šīnī kolonizācijas gājienā sevišķa uzmanība bija piegriezta Kurzemei un Latgalei. „Tagad pienācis laiks plašos apmēros kolonizēt ar krieviem Kurzemi, lai šo nomali padarītu līdzīgu Iekškrievijas gubernām,“ saka viens no šīs kolonizācijas sajūsmīnātiem piekritējiem.††) Attiecīgā vācu literatūrā bieži sastop norādījumus, ka krievu iekšlietu un zemkop. ministrijas nolēmušas sadalīt jau pašā sākumā Kurzemes kroņa muižas 300.000 kr. zemniekiem.

Bet ja Kurzemes kolonizēšana ar krieviem nesekmējās tādā mērā, kā bija cerēts, jo te krievu kolonizācija sadūrās ar vācu kolonizēšanas tieksmēm un vācu noliegumu pārdot krieviem un latviešiem vācu rokās esošo zemi, kā arī ar krievu zemnieku atturēšanos nākt pilnīgi svešā zemē un svešos, ļoti lielu uzņēmību prasošos apstākļos, tad Latgales kolonizēšanai bija jau krietni labvēlīgāki apstākļi. Gan arī te krievu zemniekus vajadzēja vilkt iekšā bieži pat spaidu kārtā, tomēr

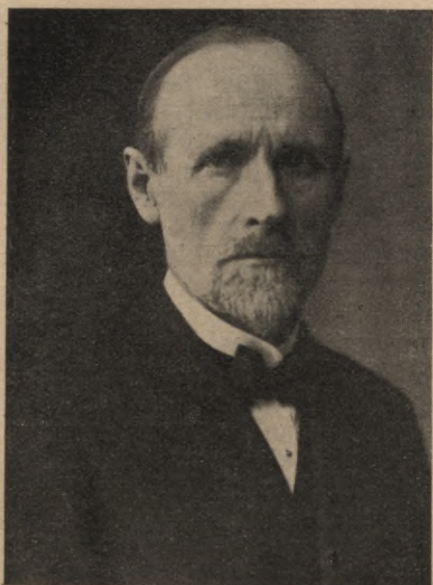
*) Turpat, 58. l. p.

**) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā, 213. l. p.

***) „Dzīve“, 1913. g. 151. num.

†) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā, 214. un 215. l. p.

††) Земель, Казенныя имѣнія въ Курляндской губерніи и вопросъ о русской колонизаціи названной губерніи. Вильна, 1913 г. (citēts pēc M. Skujenieka, Nac. jautājums Latvijā, 220. l. p.).

K. Dēķens, Izglītības redaktors.

te tie jau jutās tuvāki „mājām“ un arī zemes iegūšana no poļu muižniekiem te bija vieglāka, kaut gan tie ārkārtīgi sacēla zemes cenas. Pēdējais apstāklis gan bija līdz ar to jauna drošība pret varbūtēju zemes pāriešanu latviešu rokās.

Ievērojot to, ka lielākais krievu iepludinājums bija Baltinavā, Balvos, Ungurmuižā un Krustpilī, var spriest, ka krievu tuvākais nodoms ir bijis atdalīt vispirms latgaliņus no pārējiem latviešiem, noņemot Vidzemei un Kurzemei pieejošā Latgales joslā pēc iespējas vairāk krievu kolonistu.*) Pēc šādas nošķiršanas latgaliņu pārņemšana pilnīgi „sa-

vā klēpī“ krieviem likās vairs tikai tuvākā laika jautājums.

Kad uz agrarbankas darbību Latvijā, krievu elementa mākslīgas noņemšanas ziņā, Valsts domes budžetu komisijas 1914. g. 10. februāra sēdē aizrādīja kņazs Mansirevs (Rīgas domnieks), kā arī kadets Šingarevs, tad no krievu valdības un labo partiju puses viņiem atbildēja, ka ir tak pareizi, ka zemi vispirām kārtām dod krieviem, „jo mēs tak dzīvojam Krievijā“ (Markovs II.), vai arī (Domeņu pārvaldnieka biedrs) — ka Baltijas zemnieki ņemot labprāt zemi arī Krievijā un „mums nav nācis prātā liegt tiem zemi, piemēram, Vologdas gubernā, senseņā Krievijā.“**)

Cik krievu pavisam Krievijas valdība ar tādiem līdzekļiem bija iepludinājusi Latvijā un cik latviešu tāpēc bija spiesti atstāt savu iestrādāto zemi un „ņemt zemi labprāt arī Krievijā,“ par to noteiktus datus grūti sameklēt. 1914. gadā Rīgas latviešu biedrības Zinību komisija stājās pie datu savākšanas par Latvijas kolonizēšanu ar svešautiešiem. Tāpat jau 1912. gadā Valsts domnieks Zālītis bija stājies pie materialu vākšanas par nelikumīgu zemes atņemšanu Latgales latviešiem.***) Šos darbus pārtrauca karš.

*) O. Svenne, Vecā un jaunā Latgale, 12. l. p.

***) „Dzimt. Vēstn.“ 1914. g. 10. febr. sēdes atreferējums.

****) O. Svenne, 11. l. p.

Katrā ziņā to latviešu skaits, kas šādas politikas dēļ bija spiesti atstāt dzimto zemi un Krievijā vai citur pasaulē meklēt sev maizes kumosu, bija ļoti liels. Bet arī Krievijā, jau tā padotiem apkārtnes pārtautojošiem iespaidiem, tiem sekoja vēl uz pēdām pārkrievošanas policejiskie līdzekļi, lai jo drīzāk piespiestu tos ieplūst „lielajā slavu jūrā“.

Tā vienā pašā laikraksta numurā*) uzskaitīti sekoši fakti, kas raksturo krievu administrācijas izturēšanos pret latvju nacionāli-kultureliem pasākumiem Krievijā:

Kijevas gubernators aizliedz turienes latviešu izglītības biedrībai sarīkot vakaru ar debatēm latviešu valodā; Odesā latviešu sabiedrībai administrācija nelauj izrādīt teātri latvju valodā, jo neesot ierēdņa, kas to varētu kontrolēt; Nižņij Bulankas latvju kolonijai gubernators neatļauj dibināt pašizglītības un palīdzības biedrību, jo tā radot šķelšanos citu tautu starpā.

Šādu krievu administrācijas rīcību mēs sastopam gandrīz ik uz soļa, pašķirstot pirmskaņa latviešu laikrakstu numurus.

Nobeidzot šo pārkrievošanas līdzekļu apskatu, mums beidzot jāatzīmē vēl kāds iezīmīgs vilciens visā šīnī sistemā: proti, skaldīšanas princips. Vietējie vācieši gan to krieviem pieraksta bieži nepelnītā mērā, uzskatot, ka arī latvju ne visai draudzīgās attiecības ar mūsu vācu līdziedzīvotājiem bijušas t i k a i šīs krievu dažādo tautu sarīdīšanas un skaldīšanas politikas sekas. Tāds izskaidrojums norāda tikai to, ka vāci ne-

*) „Latvija“ 1914. g. 4. num.

grib redzēt p a t i e s o šādu attiecību cēloni, t. i. paši savas politikas vainu. Tomēr nenoliedzami, ka tādu „skaldīšanas un valdīšanas“ politiku krievi noteikti ieturēja, galvenām kārtām pēc iespējas kavējot kādai tautībai visai vienkopus un vienai pašai izveidot kādu noslēgtāku administratīvu vienību. Tas bija izdevīgi tāpēc, ka Krievija bija ļoti raiba pēc sava nacionalā sastāva un paši lielkrievi savā valstī nebija vairākumā. Pie administratīvo vienību iedalīšanas, svešautiešu apgabalos tāpēc apzinīgi centās neievērot etnografiskās robežas, bet panākt šinīs vienībās jauktu iedzīvotāju sastāvu. Tā Latvijā tikai vienīgi Kurzeme reprezentēja gandrīz tīri latvisku vienību. Vidzemei, turpretī, bija pievienota arī daļa igauņu, bet Latgale ietilpināta Vitebskas gubernā. Ar šādiem līdzekļiem centās saskaldīt un vājināt atsevišķo naciju spēkus. Bez tam tādējādi radās grūtības vienā administratīvā vienībā ietilpināto dažādo tautību iedzīvotāju savstarpējā satiksmē valodas ziņā, kas atvieglāja krievu valodai viņas „dabīgās saites“ lomu, padarīja šo valodu nepieciešamāku.

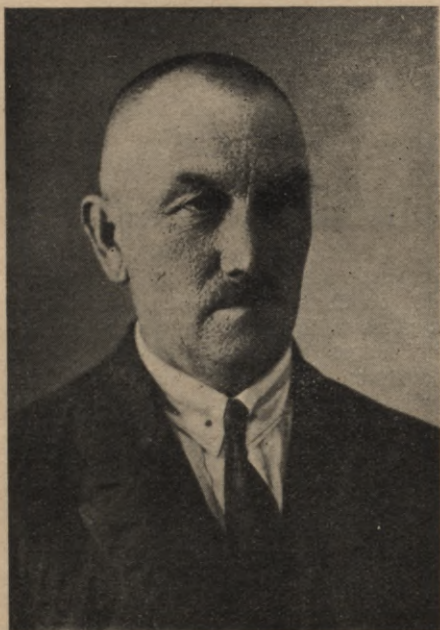
Protams, ka šāda pārkrievošanas politikas sistema neatiecās vienīgi uz latviešiem, bet arī uz visām pārējām Krievijā dzīvojošām nekrievu tautām. Tomēr Krievija šinī politikā sevišķu uzmanību, visai saprotamu iemeslu dēļ (politiskais un ģeogrāfiskais stāvoklis), vienmēr piegriezusi mums. Mēs to redzējām arī augstāk atstāstītās Rozanova rūpēs, lai mēs nenovērstos no Krievijas un nepaliktu par „mežoniem“, tāpat kā to varam saskatīt slavofilu (Samarina, Katkova) interesē par mums jau pag. gadusimta vidū.

IV.

Pārkrievošanas politikas panākumi.

Nepamatots latvju optimisms. Nacionalo interešu subordinēšana krievu valsts interesēm latvju politikā. Šādas politikas iespaids latvju domāšanā un nacionalās prasībās. Latvju nacionalais instinkts kā galvenais pārkrievošanas kavēklis. Apzinīgākas pretdarbības pieaugums pēdējos gados. Samērā vājie pārkrievošanas tiešie panākumi. Latgale un viņas pamešana pārtautotāju iespaidam. Latvju izceļošana. Krievu elementa iepludināšana Latvijā un skolu politika kā realākie pārkrievošanas līdzekļi. Inteliģence, kas neprot runāt un rakstīt. Pārkrievošanas seku jūtāmība latvju politiskā, nacionalā un saimnieciskā dzīvē.

Mums nav ko brīnīties, ka krievu varas iejaukšanos mūsu zemes apstākļu nokārtošanā savā laikā mūsu nacionalās kustības vadošās personas uzskatīja kā pozitīvu parādību un ar visiem spēkiem centās to veicināt. Ja jau vācu vadošās aprindas izmantoja šo Krievijas varu, lai ar viņas autoritāti un durkļiem uzturētu savas privileģijas, tad arī latviešiem neatlika nekas cits, reiz jau nu viņi šo varu nevarēja nodabūt sev no ceļa, kā mēģināt ar tās un arī plašākas krievu sabiedrības palīdzību nodrošināt savai dzīvei un kulturelai attīstībai ciešamākus apstākļus. Latviešiem tā tad vajadzēja norādīt krieviem, lai tie drupinātu to, ko vietējā muižniecība uzskatīja kā galveno zemes īpatnību un sevišķā stāvokļa pamatu, bet ko tie saprata vienīgi kā neierobežotu latvju zemes un tautas izmantošanas tiesību, — vācu muižniecības privileģijas. Ja muižniecība, kā to mēs jau vairākkārt aizrādījām, būtu šīs sevišķās tiesības izlietojusi kā visas zemes un visu iedzīvotāju kopīgu labumu, tad arī, protams, centralās varas un rusifikācijas tieksmes jau pašā sākumā būtu sastapušas kopīgu pretestību. Tagad, turpretī, krievu iejaukšanos tīkoja abas cīnošās pretpuses, kā vāci, tā latvieši. Tikai katra savā virzienā. Vācieši centās panākt, lai krievi neiejauktos Baltijas lietās, ciktāl tas attiecas uz vācu sevišķām tiesībām, bet lai tie tomēr ar savu fizisko varu un varas iespaidu turētu latviešus vajadzīgā paklausības pakāpē. Vāciem bija galvenām kārtām vajadzīga vienīgi krievu fiziskā vara, kas atrada savu stiprāko izpausmi soda ekspedīcijās; un tāpēc arī viņi tik labprāt apliecināja savu uzticību tronim, jo bez šī troņa un soda ekspedīcijām viņu privilēģētā stāvokļa uzturēšana nebija domājama. Savus centienus muižniecība (un muižniecība uzstājās kā visas vietējās vācietības reprezentē-

A. Jessens, Jaunības Teku redaktors.

sies mūsu tautas dvēselē un tāpēc arī dažādie lozungi, kas spekulējuši uz šo sajūtu, pie mums arvien ir atraduši pietiekoši dzirdīgas ausis. Un jāatzīst arī, ka cilvēku un tautu dabisko tiesību apziņa pieveda mums Merķeli, Šulcu un vairākus citus no vietējo vācu aprindām; arī viens otrs krievs (starp tiem arī Jur. Samarins) nav bijis gluži brīvs no viņas ieskaņām. Tāpat kā vēlāk šīs taisnības pierādīšanās mūsu pusē palīdzēja mums atrast daudzus draugus Vakareuropā. Bet vietējo vācu vairākums bija tikai vācieši un savu privilēģiju aizstāvji, tāpat kā Samarins vispirmām kārtām krievs un Krievijas varas paudējs.

Vēršoties pēc atbalsta pie krieviem, tāpēc, protams, būtu naivi argumentēt tikai ar mūsu interesēm. Gluži otrādi, vajadzēja rādīt, ka krievu tautas lielākā un taisnīgākā iejaukšanās Baltijas lietās ir visas valsts un arī krievu tautas interesēs. Arī tas nebija nekas tāds, kas, teoretiski ņemot, varētu apdraudēt mūsu intereses. Pret saprātīgu valsts politiku, kas izietu uz nomalu iedzīvotāju veselīgu ieinteresēšanu Krievijas valsts kopsaturā, latviešiem toreiz nevarēja būt nekādu iebildumu. Tāda politika tak bija tik nepieciešama pašas Krievijas labā un, protams, solīja savus labumus arī latvju materialai un garīgai attīstībai. Nevarēdami vēl toreiz domāt par politisku patstā-

tāja) pamatoja jau ar to, ka viņa ir muižniecība, tā tad, pēc to laiku uzskatiem, galvenais valdošās varas atbalsts.

Viņa bija pratusi nodibināt arī ļoti iespaidīgus sakarus krievu galmā un, nereti, prata izmantot arī oficiālās Vācijas aizbildniecību.

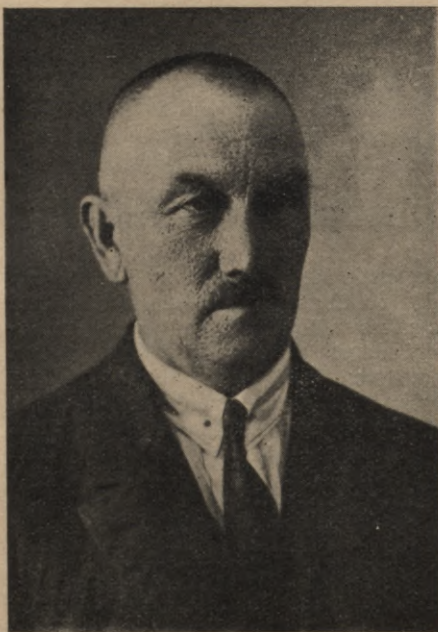
Latvju stāvoklis bija nesalīdzināmi grūtāks. Viņu pusē bija vienīgi savas taisnības apziņa un zināma ticība tam, ka mūžīgi šāds stāvoklis nevarēs palikt. Bet kas tad ir apspiesto taisnība, ja tā saduras ar spēcīgāko interesēm? Mēs neteiksim, ka tā būtu gluži nekas. Vienīgi šī apziņa ir mums palīdzējusi uzglabāt palāvību labākai nākotnei un beidzot to arī sasniegt. Viņa ir dziļi iegūlusies

vību, latvji gribēja būt lojali Krievijas pilsoņi, cerēdami, ka arī Krievijas valsts vara būs pret visiem pienācīgi lojala. Un latvieši centās no savas puses darīt visu jau avansveidīgi, nenogaidot krievu ekvivalentu. Tā mēs redzam, ka Krišjānis Valdemārs domā nevien par latvju tautu, bet ir arī centīgs Krievijas pilsonis. Nekā divkosīga te nav. Tāpat nav nekā divkosīga arī vēlāk latviešu strēlnieku pulkos, vienā no spilgtākām latvju tautas patriotisma parādībām Krievijas valstij. Kā Krišjāņa Valdemāra politiku, tā šos strēlnieku pulkus iespaido viena doma: „varbūt tomēr tā kautkas iznāks arī mums.“

Krišjānis Valdemārs un latvju strēlnieku pulki tāpēc ir tikai vienas nepārtrauktas ķēdes divi spilgtākie locekļi. Viens apmēram iezīmē sākumu, otrs — beigas. Ar to starpību tikai, ka sākumā ir vairāk vēsa saprāta, vairāk apstākļu nepieciešamības, bet beigās — aklāka stichijiska izpauduma. Visa šī ķēde vijas ap uzticību Krievijai, ap cenšanos ar pēdējās palīdzību sagraut vācu virskundzību un ap pārliecību, ka krievs ir mazāk bīstams pretinieks.

Neparedzēdams iespēju pats kļūt par saimnieku, latvietis centās būt priekšzīmīgs kalpotājs. Ne jau, savā vairumā, — patvaldībai, bet — Krievijas valstij. Varbūt te ir bijis par daudz naivas dedzības, par maz kritikas, bet katrā ziņā tas ir bijis savā laikā pašaieliedzīgi un godīgi. Tomēr šī pašaieliedzība izrādījās velts upuris. Mēs gan jau vairākkārt esam minējuši, ka pārkrievošanas sākumi, ar vācu varas ielaušanu, deva uz brīdi latvju tautai iespēju brīvāk uzelpot. Bet Valdemārs un tāpat arī vēlāk daudzi citi bija maldījušies, domādami,

A. Jessens, Jaunības Teku redaktors.

tāja) pamatoja jau ar to, ka viņa ir muižniecība, tā tad, pēc to laiku uzskatiem, galvenais valdošās varas atbalsts.

Viņa bija pratusi nodibināt arī ļoti iespaidīgus sakarus krievu galmā un, nereti, prata izmantot arī oficiālās Vācijas aizbildniecību.

Latvju stāvoklis bija nesalīdzināmi grūtāks. Viņu pusē bija vienīgi savas taisnības apziņa un zināma ticība tam, ka mūžīgi šāds stāvoklis nevarēs palikt. Bet kas tad ir apspiesto taisnība, ja tā saduras ar spēcīgāko interesēm? Mēs neteiksim, ka tā būtu gluži nekas. Vienīgi šī apziņa ir mums palīdzējusi uzglabāt pašāvību labākai nākotnei un beidzot to arī sasniegt. Viņa ir dziļi iegūlusies

mūsu tautas dvēselē un tāpēc arī dažādie lozungi, kas spekulējuši uz šo sajūtu, pie mums arvien ir atraduši pietiekoši dzirdīgas ausis. Un jāatzīst arī, ka cilvēku un tautu dabisko tiesību apziņa pieveda mums Merķeli, Šulcu un vairākus citus no vietējo vācu aprindām; arī viens otrs krievs (starp tiem arī Jur. Samarins) nav bijis gluži brīvs no viņas ieskaņām. Tāpat kā vēlāk šīs taisnības pierādīšanās mūsu pusē palīdzēja mums atrast daudzus draugus Vakareiropā. Bet vietējo vācu vairākums bija tikai vācieši un savu privilēģiju aizstāvji, tāpat kā Samarins vispirmām kārtām krievs un Krievijas varas paudējs.

Vēršoties pēc atbalsta pie krieviem, tāpēc, protams, būtu naivi argumentēt tikai ar mūsu interesēm. Gluži otrādi, vajadzēja rādīt, ka krievu tautas lielākā un taisnīgākā iejaukšanās Baltijas lietās ir visas valsts un arī krievu tautas interesēs. Arī tas nebija nekas tāds, kas, teoretiski ņemot, varētu apdraudēt mūsu intereses. Pret saprātīgu valsts politiku, kas izietu uz nomaļu iedzīvotāju veselīgu ieinteresēšanu Krievijas valsts kopsaturā, latviešiem toreiz nevarēja būt nekādu ieildumu. Tāda politika tak bija tik nepieciešama pašas Krievijas labā un, protams, solīja savus labumus arī latvju materialai un garīgai attīstībai. Nevarēdami vēl toreiz domāt par politisku patstā-

vību, latvji gribēja būt lojali Krievijas pilsoņi, cerēdami, ka arī Krievijas valsts vara būs pret visiem pienācīgi lojala. Un latvieši centās no savas puses darīt visu jau avansveidīgi, nenogaidot krievu ekvivalentu. Tā mēs redzam, ka Krišjānis Valdemārs domā nevien par latvju tautu, bet ir arī centīgs Krievijas pilsonis. Nekā divkosīga te nav. Tāpat nav nekā divkosīga arī vēlāk latviešu strēlnieku pulkos, vienā no spilgtākām latvju tautas patriotisma parādībām Krievijas valstij. Kā Krišjāņa Valdemāra politiku, tā šos strēlnieku pulkus iespaido viena doma: „varbūt tomēr tā kautkas iznāks arī mums.“

Krišjānis Valdemārs un latvju strēlnieku pulki tāpēc ir tikai vienas nepārtrauktas ķēdes divi spilgtākie locekļi. Viens apmēram iezīmē sākumu, otrs — beigas. Ar to starpību tikai, ka sākumā ir vairāk vēsa saprāta, vairāk apstākļu nepieciešamības, bet beigās — aklāka stichijiska izpauduma. Visa šī ķēde vijas ap uzticību Krievijai, ap cenšanos ar pēdējās palīdzību sagraut vācu virskundzību un ap pārliecību, ka krievs ir mazāk bīstams pretinieks.

Neparedzēdams iespēju pats kļūt par saimnieku, latvietis centās būt priekšzīmīgs kalpotājs. Ne jau, savā vairumā, — patvaldībai, bet — Krievijas valstij. Varbūt te ir bijis par daudz naivas dedzības, par maz kritikas, bet katrā ziņā tas ir bijis savā laikā pašaieliedzīgi un godīgi. Tomēr šī pašaieliedzība izrādījās velts upuris. Mēs gan jau vairākkārt esam minējuši, ka pārkrievošanas sākumi, ar vācu varas ielaušanu, deva uz brīdi latvju tautai iespēju brīvāk uzelpot. Bet Valdemārs un tāpat arī vēlāk daudzi citi bija maldījušies, domādami,

ka „tāda rupja un stingra pārkrievošana nevar ilgi vilkties. Tas nav krievu dabā!“*) Krievu iejaukšanās veicināšana Baltijas lietās, kas savā laikā, muižniecības vainas dēļ, bija politiski pareizs solis, bija, protams, veicinājusi šinī virzienā arī krievu apetītu, kas nebija mazs jau pašā sākumā un bija pārņēmis visai plašus krievu sabiedrības slāņus, no augšas līdz apakšai.

Kāds puslīdz objektīvs novērtētājs**) par pārkrievšanu izsakās šādi: „Rusifikācijas kustība kā Krievijas iekšējās politikas sistēma, kā to krievu valsts vīri domāja un izveda, nebija gluži tikai lielkrievu ekspansijas tieksme, bet, no krievu valsts jēdziena viedokļa, lielākas politiskas problēmas, proti „vienotās nedalītās Krievijas“, atrisinājuma mēģinājums. Būtu nepareizi aplūkot šo faktu vienīgi kā cenšanos skaitliski palielināt krievu elementu. Pārkrievošana bija krievu valsts jēdziena nepieciešama konsekvence. Šī tipiski krieviskā valsts jēdziena saturs ir vienota un nedalīta Krievija. Krievu politiskās aprindas apzinājās, ka apgabali ar nekrievu iedzīvotājiem pašas valsts robežās nav nekāda garantija šo apgabalu ilgstošai palikšanai Krievijas sastāvā. Šie svešie locekļi tomēr bija krievu valsts organisma „plaušas“. Tāpēc vajadzēja pielikt visu, lai šos apgabalus paturētu pie Krievijas, vai tas notiktu vietējo iedzīvotāju asimilācijas ceļā, vai arī ar varmācīgas kolonizācijas palīdzību. Ar to izskaidrojams, ka valdības rīcība sastapa arī sabiedriskās domas atbalstu. Valsts domē bija vienmēr liels vairākums, kas atbalstīja valdības nodomus pret sveštautietiem.“

Tas ir pilnīgi pareizi, ka ne jau tāpēc krievi uzbāzās mums, lai vienīgi ar pāris miljonu galvām pavairotu savu īsto krievu skaitu. Šinī ziņā viņi gluži mierīgi varētu, ar daudz patīkamākām pūlēm, nogaidīt savu dabīgo pieaugumu. Ja pārkrievošana notiktu tikai šī iemesla dēļ, tad, protams, tāda parādība „nebūtu ilgstoša krievu dabā.“ Bet viņiem bija nepieciešami savas „vienotās un nedalītās“ Krievijas dēļ nostāties „ar stipru kāju“ mūsu zemē. Latvieši gan, apzinīgi un arī neapzinīgi, centās šo pārkrievšanas nepieciešamību no „vienotās un nedalītās“ viedokļa padarīt par politiski lieku, paši nostādamies uz viņas viedokļa un, kur varēdami, cenzdamies to arī uzsvērt. Šinī stā-

*) Dr. A. Zandbergs, Atmiņas par Krišjāni Valdemāru, viņa īsa biogrāfija, idejas un cīņas pret Baltijas muižniekiem. Rīgā, 1925.; 56. l. p.

**) Dr. Hirsch Rolnik, Die baltischen Staaten Litauen, Lettland und Estland und ihr Verfassungsrecht. Abhandlungen des Instituts für politische Auslandskunde an der Universität Leipzig, 1927; Heft 2; 13. un 14. l. p.

voklī viņi bija tā saindējušies, tā subordinējuši savas nacionālās intereses Krievijas valsts vienībai, sevišķi abos galējos spārnos, ka vajadzēja diezgan stipra triecienu, lai viņu vairākums atgūtu atkal normalo domāšanas un vērtēšanas iespēju. Tas, bez šaubām, ir viens no ievērojamākiem pārkrievošanas panākumiem, ko krievi bija radījuši latvju politiskās domāšanas mentalitatē. Bet krievi tādai latvju nesavtībai vienkārši neticēja. Markova II. vārdi Krievijas valsts domes budžeta komisijā 10. februārī 1914. g. šinī ziņā ir pietiekoši raksturīgi: „Es personīgi domāju, ka kara gadījumā ar Vāciju vācu baroni būs pat patriotiskāki, nekā latvieši un igauņi.“ Latvijas autonomijas spoks rēgojās krievu acīs (piem. minētā Rozanova rakstā) jau tad, kad latviešu pašu domās, jāatzīstas, tā daudz maz noteiktākā veidā bija vēl ne tikai diezgan maz populāra, bet pat diezgan grūti sameklējama.

„Vienotās un nedalītās“ garantiju krievi redzēja tikai „vienā tautā, vienā valodā, vienā ticībā“; vienalga, vai šī ticība būtu pareizticība, vai kā vēlāk—komunisms. Mēs neiesim vainot par to krievus. Katrs cenšas panākt, ko var. Tāpat te nevar pārmest krieviem tuvredzību. Viņi varbūt neapzinīgi nojauca, ka kulturela tautas attīstība būs neglābjami saistīta ar politiskās saistības pārraušanu ar Krieviju, vienalga, kad un kādā veidā tas notiktu. Tāpat mēs nevaram pārāk pārmest paši sev, ka mūsu nacionālos centienos ir bijis stipri daudz pieskaņošanās apstākļiem un tie nav gājuši ievērojami tālāk par acumirkļa iespējamībām. Būt tādā pārspēka varā kā mēs bijām, nav viegli; un tad nav arī brīvas telpas lielākiem ieceres lidojumiem. Bet tādā gadījumā tomēr nepieciešami būt sevišķi uzmanīgiem, lai atvairītu visu, ko vien jau iespējams atvairīt. Jāatzīst, ka mums šī īpašība nav piemītusi lielākā mērā, vismaz apzinātā veidā. Cik savā laikā vēlāma arī bija krievu iejaukšanās, tomēr tas novērtējums, ar kādu mēs saņemām ar to saistītās pārkrievošanas briesmas, skan gan ļoti pašapzinīgi un optimistiski, bet nav gluži pamatots. Tas, varbūt, ir arī ne tik daudz pārliecinātas pašpaļāvības, kā domāšanas nedrošības un nacionāla mīkstumā sekas.

Mēs vēl saprotam, ka uz „Latviešu Avīžu“ saucienu 1880. gadā: „Mēs pretosimies pārkrievošanai un savu tautību aizstāvēsim“, „Baltijas Vēstnesis“ atbild, ka nekādas pārkrievošanas briesmas latviešiem vēl nedraud, un kādēļ tad draudēt ar pretošanos, ja uzbrukums nav gaidāms. Krievu valdība vēl ne ar ko neesot pierādījusi vēlēšanos atņemt latviešiem viņu tautību, bet kas izplatot citādas ziņas, tas viņot. Ja „Latv. Avīzes“ ticot, ka valdība nodomājusi nodarboties ar pārkrievošanu, tad viņu karstums šinī lietā esot ērmots. Tādi pārkrievošanas soļi būtu gaidāmi tikai tālākā nākotnē un pie tam ne citādi, kā pa-

„Drywa“ izit
katru nedēli

Gods-maksa
2 rb. 50 k.
pusgada
1 rbl 40 kop.

Nūmērs
moksloj 3 kop.

DRYWA

Ģēdītāja gada
sajūma
—
Studētāja
mācība
Par zinātnes
piper (telinas)
sola pūmā
izniecime
Nā pāteja
tā kop.

Adrese parunā-
lank nēkēj 20k.

Kēdākājas un Ekspedīcijas adrese: С.-Петербургъ, Невскій просп. д. № 40, кв. 41.

№ 2 (188). Trešdin, 8 janvārī 1914 g. № 2 (188).

Wysus rukroktis, zinas, nauda, sludņojumus etc. redakcija laiņi lyude syuit pa adresei:
С.-ПЕТЕРБУРГЪ,
Невскія пр. № 40, кв. 41.
Редакция латышской газеты
„ДРЯВА“ (орыва).
Rukroktis un zinas redakcija

Ocu melns uz Dzimentes dzelvi takusā breidi.

Ar pēcu svar atēmet, ka šurāz cūc latvjuju svarāz dandz ko pēstosit jaisa un priēgā.

Pasamāšona nē mēgā jē māmāz un ēr sokusis nē ērēt tē pēdēz atpāt. Tēj pavānāšona gōn nē

gōlā stow centiņāz mūnu durbinks hē ē Dzems.

Wōdāz atkāt dēvōz otri sēdēas uz pēdēz un nēz Latgōlāz dandz dandz ko lēboka.

Angāz mōšona nē ētrē atpāt Latvjuju svaizōrōk un wātrōk. Nēz senioz tēz bejā gadējus sōlāz pātām un sēvōz mēdēz, kōz mōšona lyūdē hē ērēt tē mōz tē gōnāz tautā skolā, tād tēgād

stiprinātā krievu valodas mācīšanās. Pārkrievošana tāpēc būtu tikai kāds no tālienes draudošs liktenis. Daudz tuvākas esot pārvācošanas briesmas. Un laikraksts noraida visu, kas latviešus un igauņus varētu sakarsēt pret krievu tautību un valodu, uzskatot tādu tendenci vienīgi par vāciem patīkamu lietu.*)

Piecus gadus vēlāk (1885. g.), kad jau pārkrievošana tendences top manāmas visā pilnībā, šis pats laikraksts domā, ka „nekad laba nākamība nav bijusi tik stipri apdrošināta kā šimbrīžam.“ Laikraksts atkal pārmet veltu rūpēšanos par latvju likteni, jo: „Mums nav zināms, no kam cēlušās šīs rūpes par latviešu pastāvēšanu un kamdēļ tagad sāk runāt no briesmām, kas draudot latviešu tautai. Ja šie rūpju cēlonis ir gaidāmie pārgrozījumi no valdības sagatavotām reformām, tad mums jāsaprot, ka šīs rūpes pavisam bez pamata. Tie ļoti maz pazīst latviešu tautu, kas domā, ka viņas tautisko centienu kopšana tik drīz apstāsies vai paliks vājāka.“ Taisni Kapustina „reformu“ priekšvakarā „Baltijas Vēstnesis“ prasa draudžu skolu reformu, kas „dara iespējamu pilnīgāku krievu valodas iemācīšanos.“ Nerunādams vairs par latvju valodas tiesībām, tas uzsver, ka krievu valodas prašana tagad daudz svarīgāka nekā vācu valodas, ko agrāk mācīja tautskolās, un tāpēc „lai neviens neļaujās iekarsēties pret krievu valodas mācības pavairošanu, bet lai saņem to draudzīgām jūtām“**).

*) E. B l a n k s, Latvju tautiskā kustība, 68. l. p.

**) Turpat, 72. un 73. l. p.

gadā tad arī nāca šī krievu valodas „mācīšanas iespēja“, daudz stiprākā mērā nekā to droši vien bija domājis „Baltijas Vēstnesis“, un krievu prese ieteica pat latvju rakstos ievest krievu burtus.*) Mēģinājumus šinī virzienā, kā zināms, arī vairakkārt izdarīja. Tā laikrakstam „Vārds“ savā laikā izdeva koncesiju ar noteikumu, ka daļa rakstu jāiespiež krievu valodā.

Cik tālu var aiziet latviešu interešu uzpurēšanā pārkrievošanā, mēs redzam vēlākā lielnieku komisara P. Stučkas vadītā „Dienas Lapā“, kas, atvadoties no pārkrievošanas Kapustina (1890. g.) izsaka cerību, ka viņa pēcnācējs sekos līdzšinējās pēdās. Tāpat šis laikraksts

pārkrievošanai parādoties jau pilnā spēkā rakstīja: „Varām ar prieku ierakstīt latviešu attīstības grāmatā divas ievērojamas reformas, proti, kroņa māju pārdošanu par dzimtu un pārgrozījumus tautskolu uzraudzības un mācības ziņā. Valdība, izdaridama zināmos pārgrozījumus, atkal rādījusi, cik ļoti viņai rūp mūsu tautas materialā un garīgā labklājība. Sevišķi no svara ir krievu valodas ieviešana draudzēs skolās un trešā mācības gadā pagastskolās“***). Mazliet vēlāk „Dienas Lapa“ jūsmo: „Paceļas jauna spēcīga kaimiņa valsts, kuŗu viņas dzīves vajadzības spiestin spiež uz to pusi izplatīties, kur minētie svešnieki (domāti vācieši — A. P.) rīkojas. Tautu, kas no tādas pārvaldības kārtības atsvabinājusies, vairs neiedabūs vecajos tīklos. To arī nebaidīs pareģojumi, ka tā caur jauno kārtību varētu zaudēt savu tautību un valodu, nebaidīs tādēļ, ka tā it labi zin, ka civilizēto valstu dzīvē tādu gadījumu vēl nav bijis un arī nevar būt, ievērojot, ka deviņpadsmitā gadusimtenī sevišķo tautību uzturēšanās ir tik varena, kā vēl nekad.“***) Reformu nepieciešamība mūsu zemē bija tik liela, citējot augšējo pareizi piebilst E. Blanks,†)

K. Skrynda, Dryvas redaktors.

*) Turpat.

**) „Dienas Lapa“, 1888. g. 1. n.

***) „Dienas Lapa“, 1888. g. 46. n.

†) E. B l a n k s, op. c. 76. l. p.

ka viņu dēļ latvju inteliģence noturēja aziatisku valsti par civilizētu un apsveica jauno iekārtu, kas bija vērsta pret katru Baltijas nacionālo īpatnību un vietējo pašvaldību.

Gadusimtu ceturksnis visnesaudzīgākās pārkrievošanas tieksmju bija jau gan stipri atveldzējis arī vislētīcīgāko sajūsmu par krievu iejaukšanās svētību. Bija jau sākusies noteikta un sīva cīņa kā ar pārkrievošanas sistemu, tā ar pašiem pārkrievošanājiem. Tomēr mums vairs nav tik saprotams, ka arī šinī cīņā mēs vēl redzam vecās domāšanas raksturīgās iezīmes, to pašu nepamatotu optimismu, ko mēs jau raksturojām augstāk un kas, pēc mūsu ieskata, nav nepieciešamais un veselīgais cīnītāja optimisms, bet — vairāk vairīšanās nostādīt jautājumu pietiekoši noteikti un skaidri.

Tā, piemēram, „Latvija“, runājot par pārkrievošanu 1914. gada sākumā*) mierina: „Nav vēsturē piemēra, kad kāda kultūras spējīga tauta būtu iznikusi no ārienes spaidiem.“ Kas tad tādu kultūras spējīgu tautu varētu apdraudēt? — paliek diezgan liels noslēpums. Tāpat „Rīgas Avīzē“**) Veinbergs tic, ka pārkrievošana nespēs apturēt latvju kultūrelo attīstību, ko pierādījis laikmets, kad mātes valodas izdzīšana no Baltijas skolām jau pastāvējusi. Līdzīgu uzskatu mēs sastopam arī citā presē, izņemot viskreisāko, kurai pārtautošanas jautājums ir tikai viena daļa no „tautisko brunču“ jautājuma, tā tad tāda lieta, kam nopietna vērība gandrīz nemaz nav piegriežama. Par atbalstu, ko no šādas „visprogresīvākās daļas“ nacionālās vienaldzības saņēma pārkrievošanā tieksmes, mēs jau runājam. Šī daļa stāvēja par visciešāko sadarbību ar krievu tautu un atkal bija pilnīgi gatava subordinēt savas nacionālās intereses pēdējai. Par savu tuvāko uzdevumu tā uzskatīja cīņu pret „latvju buržuaziju“ un zobošanos par kopīgu politisku, nacionālu un kultūrelo centienu iespēju visas tautas apjomā. Tiesa, priekškaŗa gados arī no šī virziena bija jau atdalījušās ievērojamas personības, kam bija drosme sākt cīņu ar savu agrāko domu biedru nacionālo vienaldzību un kam piekrīt ļoti lieli nopelni nacionālo prasību plašākā un noteiktākā uzstādīšanā (M. Valters, M. Skujenieks, J. Rainis u. c.).

Taisni šo prasību ziņā valdīja ļoti liela nenoteiktība. Patūrēta bija tā pati vecā metode uz latvju interesēm raudzīties vispirms caur svešu prizmu; uzsvērtas šīs prasības gandrīz vienmēr tika tāpat, kā arī agrāk, Krievijas valsts interešu vārdā. Pēdējais būtu tikai tad pareizi, ja valsts intereses būtu arī visu kopīgās intereses. Krievijā tas tā nebija, krievi valsts intereses uzskatīja vienīgi par savām interesēm. Un tā kā pēdējās, bez

*) „Latvija“ 1924. g. 10. n.

**) 1914. g. 1. janv.

šaubām, bija arī latviešu pārtautošana, vismaz izspiešana no mūsu zemes, tad tādu valsts interešu respektēšanas griba varēja nonākt ļoti tālu projām no s a v u vajadzību un pienākumu saprašanas. Nemaz nerunājot par to, ka šāda subordinēšanās nav savienojama ar tādas tautas plašākiem mērķiem, kas tanī apgabalā, kur tā dzīvo, sastāda nospiedošo vairākumu. Tā mēs redzam, ka arī lielā kara priekšvakarā latvieši sūdzas par pārkrievošānu to pašu Krievijas valsts interešu vārdā, kurū dēļ tie tik labprāt redzēja krievus iejaucamies Baltijas lietās dažus gadus atpakaļ.

Piemēram „Latviešu Avīzes“ (ņemot pie rokas gadījušos piemērus), runājot par to, vai krievu zemkopjiem tiesības apmeties Baltijā,*) diezgan asi pārmet valdībai, ka tā atņem vietējiem iedzīvotājiem zemi, atdodot to svešiem ienācējiem, un izsniedzot pēdējiem pabalstus, kas iekasēti no izdzītiem. Un avīze naivi uzsver, ka nav tāda likuma, kas to paredzētu.**) Tas nesot likums, bet dažu personu politika, kas gribot parādīt, ko protot. Viņi sakot, ka strādājot valsts labā. „Bet iznīcināt augsto Baltijas saimniecisko kulturu, radīt vietējos iedzīvotājos padevības jūtu vietā sašutumu, — tas tak nav valsts interesēs; bez tam par visu to izdod milzīgas valsts sumas.“

„Dzimtenes Vēstnesis“, rakstot par centralizēšanu un pārkrievošānu,***) nobeidz: „Vēstures gaita mūsu tautas likteni savienojusi ar Krieviju uz visiem laikiem. Krievija — mūsu tēvija un mēs varam būt uz to lepnī, paļaudamies uz viņas bagātību un spēku nākamībā. Un taisni šīs saites un jūtas mums atļauj un pat uzliek par pienākumu teikt, ka arī šinī gadījumā mazāko tautību iznīcināšanas mēģinājumi ir politiska kļūda.“

Tas viss, kā mēs jau agrāk teicām, stipri godīgi un pašai ziedzīgi. Bet — kāda tad tur nu var būt liela politiska kļūda no krievu puses, ja jau tik stipras „saites un jūtas“ mūs uz visiem laikiem sien pie Krievijas, mēs esam uz to lepnī u. t. t.?

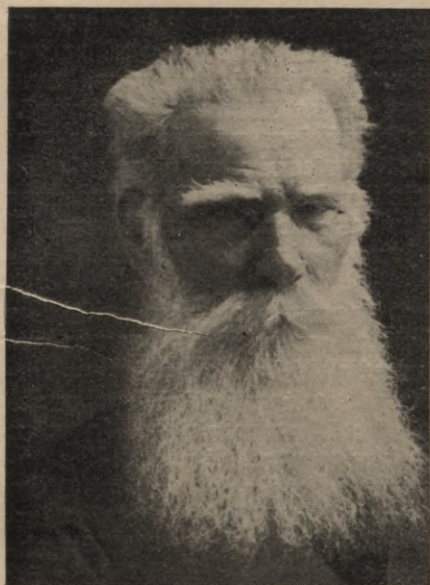
Ja piekaltais apzvēr, ka viņš nekad negribēs nokratīt važas, ar kurām tas piekalts, tad tas daudz neko negrozīs viņa stāvoklī. Tomēr augšējā norādījumā uz politisko kļūdu, neskatoties uz austrumniecisko ievadu, ir jau jūtams brīdinājums.

Latvieši tā tad vēl vienmēr cenšanās ticēt krīvu politiskam saprātam, jo patiešām viņu vispārējais noskaņojums pret Krie-

*) 1913. g. 304. n.

**) Agr. Kurzemes gubernators N a b o k o v s, savos anonimos paskaidrojumos par „Nov. Vremja“ un c. laikrakstu rakstiem, 1914. g. beigās prasa, lai tādu likumu valdība izdotu.

***) 1914. g. 1. febr. n.

Kr. Barons.

vijas valsti (neskatoties uz visiem rūgtajiem piedzīvojumiem!) bija ārpus katrām aizdomām.

„Latvieši vienmēr ir atzinuši, atzīst un atzīs Krieviju par savu tēviju,“ — saka ari mūsu priekšstāvis J. Zālītis 15. decembrī 1912. g. Valsts domē.*) „Viņiem nekad nav bijis un nav cenšanās norobežoties (обособиться) no Krievijas: viņiem nav slaveņas vēsturiskas pagātnes, nekad viņi nav sastādījuši atsevišķu valsti un tāpēc, kā ari sava mazā skaita dēļ, viņiem nav nekāda pamata censties pēc nošķiršanās ari tagad. Latvieši nekad neaizmirsīs, ka tikai krievu valdniekiem valdot pār Baltiju, viņi ir atsvabinājušies no vergu kārtas;

tikai šīnī laikmetā viņi ir ieguvuši cilvēcīgās tiesības, beiguši būt par lietu, citu īpašumu. Visas baumas un čuksti par latvju separatismu nāk no tādiem, kas vai nu nepazīst Baltijas guberņu dzīves apstākļus, vai ari no mūsu bijušiem kungiem, kas 600 gadus turējuši mūs verdzībā un kas tagad, kad šī verdzība beigušies, kad, pateicoties krievu valdnieku augstsirdībai, mēs esam izslīdējuši no savu apspiedēju nagiem, vienmēr vēl cenšas patūrēt pār mums savu iespaidu un nostādīt mūs valdības acīs par separatistiem.

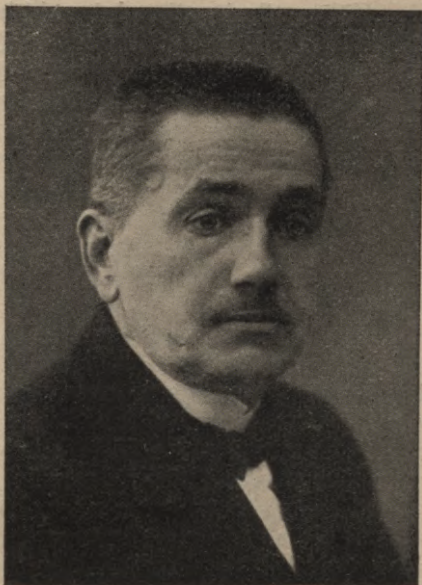
Valsts domes loceklis Puriškeviča kgs te ļoti jūsmoja

*) (J. Zālītis), Тайственная брошюра о Курляндской губернии, Петроградъ, 1915.; 39. l. p.

Nav šaubu, ka šo anonimo grāmatiņu sarakstījis J. Zālītis. To norāda dažas vietas tekstā (Zāliša runu citēšanas veids) un ari, cik man zināms, J. Zāliša uzraksts uz A. Bergam dāvētā eksemplara.

Tā kā mums uz šo „noslēpumaino brošūru,“ kā to Zālītis nosaucis, nāksies atsaukties vēl vairākkārt, tad te jāaizrāda, ka tā nepārprotami sarakstīta agr. Kurzemes gubernatora Nabokova uzdevumā un viņas nolūks attaisnot Nabokova vāciem draudzīgo rīcību pret krievu un ari latviešu preses pārmetumiem. Brošūra iespiesta Kurzemes guberņas tipografijā un ar Nabokova atļauju, un tā kā viņa satur materialus, kādus varēja dot tikai pats Nabokovs, tad mēs ari turpmāk, norādot uz viņu, nosauksim to vienkārši par Nabokova paskaidrojumiem. Brošūra sastādīta tā, ka katra lappuse sadalīta divās daļās, pie kam kreisajā pusē ievietoti citāti no laikrakstiem

par Baltijas vāciešiem. Viņš atrada, ka viņos ļoti stipri iesakņojusies lojalitāte un ka tāpēc viņi itkā sevišķas šķiras pilsoņi. Es drīkstu apliecināt, ka Baltijas pamatiedzīvotāji, katrā ziņā, ir ne mazāk lojali pilsoņi kā Baltijas vācieši. Latviešos nav tādu personu, kam būtu simpatijas pret kādu citu valsti, izņemot Krieviju. Bet, būdami dedzīgi Krievijas dēli, latvieši grib paglabāt un tālāk attīstīt savu kulturu, grib Krievijā redzēt tādus apstākļus, kas palīdzētu viņiem sasniegt nevien materialo labklājību, bet arī apmierināt viņu kulturelās vajadzības.“

J. Endzelīns.

Kas pazina nelaiķi J. Zālīti, tas zinās, ka tas bija viens no visdedzīgākiem latviešiem un kalpošana latvju lietai bija piepildījusi visu viņa būtni. Bet neviens arī neteiks, ka viņš augšējo tā laika pieķeršanos Krievijai būtu apliecinājis diplomātiskā liekulībā. Kad agrākais Kurzemes gubernators savā „noslēpumainā brošūrā“, kā to nosauc Zālīts, pārmet cittautiešiem, ka tie, neskatoties uz to, ko viņi arī darītu valsts labā, nevarot neko citu, kā tikai „piesmērēties“ (подмазаться), jo viņiem esot svešs sajēgums par krievu ķeizaru kā Dieva svaidīto, Zālīts ar sašutumu noraida tādu „piesmērēšanās“ pārmetumu.*)

(galvenā kārtā „Novoje Vremja“ un „Večerņeje Vremja“); bet labajā — „Ziņas, kas pamatotas uz dokumentariskiem datiem un kas apgāž melīgos avīžu rakstus.“ Beigās pievienoti pielikumi. Zālīts tos atzīmē deviņus. Tani eksemplarā, kurā mums bija izdevība ieskatīties (A. Berga kga īpašums), to tikai astoņi. Ļoti var būt, ka deviņais noplēsts un nozudis. Bet arī Zālīša m, kā viņš pats raksta, brošūra nav bijusi pieticama pilnīgā veidā: trūcis sākums un vidus. Ar to arī, laikam, izskaidrojams, ka Zālīša minētā pielikuma numerācija neatbilst tai, kādu mēs atrodam pašā brošūrā, tā, piemēram, Zālīša minētais 5. pielikums ir patiesībā 4. Varbūt arī, ka brošūra bijusi divos dažādos izdevumos, kas gan mazāk ticams. Jādoma, ka Zālīts pielikumu numerācijā būs vienkārši kļūdinājies. Ievērojot to, ka šie Nabokova paskaidrojumi ļoti raksturīgi, bet, droši vien, būs grūti sameklējami arī bibliotekās, mēs 4. un 7. pielikumu ievietojam samazinātā fotografiskā novilkumā no oriģināla (112. un 113. l. p.)

*) Тайственная брошюра о Курляндской губ.; 38. л. p.

Zālīts tikai grib, lai valdība pret patiešām īstu uzticību atbildētu ar tādu pat uzticību. Lai tā likvidētu vācu muižniecības varu, kurai vēl vienmēr Baltijā noteikšana un kas, pēc viņa ieskatiem, kavē valdības labos nodomus. „Es izsaku vēlēšanos, lai krievu valdība nostumtu no ceļa šo starpsienu, lai viņa, tā sakot, skatītos uz vietējo dzīvi savām acīm un klausītos savām ausīm. Tad valdība, es esmu pārliecināts, protams pie labas gribas, atradīs ceļus, kas nevien apmierinās vietējās apgabalu vajadzības, bet arī panāks to mērķi, pēc kā valdība cenšas, t. i. iespējamo apgabalu iedzīvotāju vienību ar lielo krievu tautu.“

Bet vai tādā gadījumā mēs varam ko pārnest, piemēram, arī bij. Kurz. gub. Nabokovam, krievu nacionalistam, kas pie tam savā nacionalismā nav radis ierobežoties ne ar kādām minimalām programām, ka viņam šāds latvju nacionalisms liekas mazliet nedabīgs, ka šāda latvju nacionāla subordinēšanās viņam liekas, savā būtībā, mazliet pretrunīga un ne tik „mūžīga“ parādība, kaut arī latvjiem nebūtu bijis ne savas „slavenas pagātnes“, ne kādas citas valsts aizmugurē. Viņš gan katrā ziņā ļoti slikts politiķis. Bet tikdaudz viņš ir sapratis, ka nacionalisms, ja vien tas īsts un pastāv, ir progresējošs spēks un tāpēc latvieši, ieguvuši pašvaldību, centīsies iegūt arī vēl vairāk.*) Par šo „v a i r ā k“ tad latvieši, protams, vēl nedrīkstēja domāt un, juzdami savas padevības pienākuma nastu, godīgi centās par to arī nedomāt. Vismaz savā lielu lielā vairumā. Šis patiesās latvju sajūtas viņam, protams, bija svešas. Būtu viņš tās labāk pratis saskatīt, viņš būtu varējis tās izmantot nevien Krievijas valsts, bet arī p ā r k r i e v o š a n a s interesēs; tās „iespējamās vienības labā ar lielo krievu tautu“, par kuru runā arī Zālīts. Ja jau pēc vienības tik stipri tiecas, tad kāda vienība gan vairs paliek neiespējama?

Nabokovs to, teiksim atkal — paldies Dievam — nesaprata. Bet mums nav ko brīnīties, ja viņš, varbūt, nesaprata arī gluži labi, piemēram, tādu rīcību, ka valsts domnieks J. G o l d m a n s nosūta Jelgavas policejmeistaram „bij. krievu armijas štabskapitanam un krievu cilvēkam Morkotunam“, kas iecelts te kāda agrākā vācu tautības policejmeistara vietā, apsveikuma telegramu un, ja var ticēt Nabokovam, novēl Morkotunam Jelgavā sekmīgi vadīt k r i e v u l i e t u. Bet tikko šis Morkotuns ir iesācis sekmīgi vadīt šo krievu lietu, t. i. atradis kādā latviešu labdarības biedrības izrīkojumā afišas tikai latvju valodā (iedomājiet, kādu grēku!) un sāk tās apkarot, kā tas īstam krievu policejmeistaram pienākas, latvieši sacel tūliņ lielu brēku!**)

*) Sk. Nabokova paskaidrojumu 4. pielikumu.

**) Sk. Nabokova paskaidrojumu 27. l. p.

Ari mums liekas, ka redzot šādu nacionalu politiku, var saīstīt pārsteigtu seju nevien kāds Morkotuns vai Nabokovs, bet tā var novest tādā slīpumā arī pašu latviešu domāšanu, ka jau grūti ieturēt kādu cienīgāku soli „iespējamās vienības“ virzienā. Niecīguma apziņā bieži vēl grūtāk atrast mēra sajūtu nekā lieluma manijā. Reiz jau nu mums nav bijis slavenas politiskas pagātnes un tādēļ nav nekāda pamata censties pēc nošķiršanās no krieviem, tad, ievērojot to, ka mums nav arī pār visu pasauli nodārdējušas kulturelas pagātnes, gluži dabīgi var rasties doma, ka būtu ķecerīgi prasīt arī šinī ziņā norobežošanos no krievu kulturas. Un tā mēs tiešām redzam, ka, piem., Viskrievijas tautskolotāju konferencē 1913. g. beigās, kur krieviem varbūt pirmo reizi nācās sadzirdēt vispārēju nacionālu dunoņu savā valstī, latvju delegācija, kurai te jāizstāva latvju kulturas intereses, sava priekšstāvja Konstantina Hirša personā deklarē latvju tieksmi pievienoties krievu kulturai. Atstāstījis pārkrievošanas gaitu mūsu tautskolās un ar to saistīto izglītības regresu, K. Hiršs turpina: „Baltijā tagad palikusi populāra apgabala mācības lietu vadītāja fraze, ka krievu valodai jābūt cementam, kas savieno nomales ar Krieviju. Latvieši domā, ka valoda vien ir pārāk nestiprs cements; latvieši prasa vairāk; latvieši prasa apvienošanos ar krievu valsti un tautu uz kultureliem pamatiem, latviešu tautas pievienošanu krievu kulturai. Valoda tikai atvērs vārtus uz kulturelām bagātībām, bet skolai jāieaudzina dziņa pēc tām. Ja mācības pasniedz bērniem svešā valodā, — to nevar panākt.“*)

Latvieši prasa vairāk nekā rusifikācijas ierēdnis! Tikai, lai to panāktu, jāņem palīgā arī bērnu mātes valoda!

Mēs neteiksim, ka arī tā ir diplomatija. Droši vien arī tā bija godīga un vientiesīga, rusifikācijas izmežģīta domāšana. Ne velti virsskolotājs Smirnovs šinī pašā kongresā var noteikti apliecināt latviešu inteliģences, sevišķi skolotāju, iecietību pret krievu inteliģenci un ka, vispār, latviešu centienos nav nekā šovinistiska vai separātiska.**)

Mēs negribam arī liegt, ka droši vien K. Hiršs savas sirds dziļumos bija vēl īsts latvietis un arī latviešu valodai viņam bija lielāka vērtība nekā tas izskan viņa deklarējumā. Mēs gribējām tikai rādīt, cik sajūkusi varēja būt latvju nacionālā domāšana un kādā mērā rusifikācijas apēnoti viņas centieni. Un vajadzēja stipra sapurinājuma, lai iedabūtu to normalā gultnē.

*) „Dzimtenes Vēstnesis“, 1914. g. 2. janv. n.

**) Turpat.

J. Poruks.

Būtu arī nepareizs ieskats, ka tādas Hirša domas bija kāds sevišķs retums vai būtu izsaukušas kādu protestu pārējos latvju tautskolotāju priekšstāvjos konferencē. Krievu kultura tak bija vienīgā, kas — tās pašas rusifikācijas dēļ — viņiem, pa lielākai daļai, bija pietama. Tā pavēra viņiem ceļu no Rīgas līdz Vladivostokai un vispār izlikās tik plaša un dziļa. Krievu literatura, krievu politiskās brošuras, krievu „Vestņik Znaņija“, krievu katorznieku un „burlaku“ dziesmas — vai tad tas nebija, skopi rēķinot, 75% viņu garīgās bagažas? Vai tad tiešām skola jau nebija ieaudzinājusi viņos dziņu pēc šīs „krievu kulturas“ un vai viņi

paši to neieaudzināja tālāk? Kā lai tad viņi arī citādi saprastu skolas uzdevumu? Vēl vairāk nekā prasa krievu kurators, tikai — ar paidagoģiskiem līdzekļiem!

„Latviešu progresīvai sabiedrībai bijuši sveši centieni atdalīties no krievu kulturas,“ konstatē arī Dr. M. Valters.*) Viņš piemetina tikai, ka krievu sabiedrība nepareizai nomaļu politikai piegriez maz vērības un „tas pamudina daudzus uz pārdomāšanu**“). Tāpēc arī šāda kapitulācija krievu priekšā, kā mēs redzējam minētā tautskolotāju konferencē, nebija vairs gluži bez ierunām savienojama ar to krievu tautas un viņas kulturas novērtējumu, kāds jau senlaikus bija nodibinājies latvju tautas „nemācītā“ vairākumā, vai arī garīgā attīstībā tālāk gājušā inteliģencē, un pamazām, kaut arī gausi, sāka ieviesties pat t. s. „progresīvā sab. daļā“; neatkarīgi no protesta jūtām, ko tā varēja modināt ikvienā daudz maz sevi cenošā nacionālā apziņā. „Ka mēs vienmēr centušies un cenšamies iemācīties krievu valodu (tāpat kā savā laikā vācu), par to nav runas. Bet ka mums „jāraugās piesavināties krievu kulturu“, tā būtu jauna mācība, kurai vēl nav piekritēju mūsu tautā, neskaitot visai

*) Dr. M. Valters, Mūsu tautības jautājums. Domas par Latvijas tagadni un nākotni, 1914.; 141. l. p.

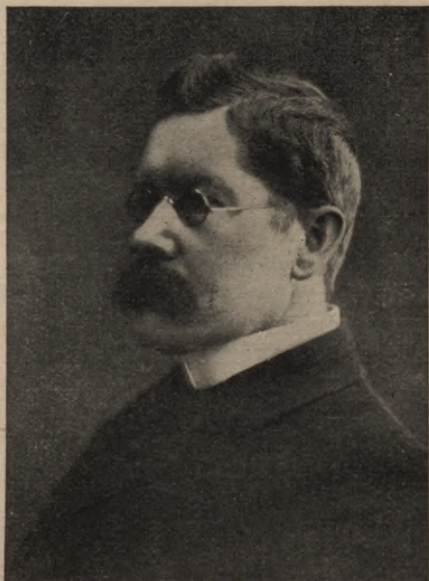
**) Turpat, 141. l. p.

retus atkritējus,“ pārmet Hiršam kāds anonīms autors „Dzimtenes Vēstnesī“,*) līdz ar to arī kritiski apskatot pašu krievu kulturas vērtību.

Mums tomēr šķiet, ka drīzāk diezgan „jauna mācība“ Hiršam varēja izlikties šāda atklāta un noteikta uzstāšanās pret krievu kulturas poptēšanu latviešiem. To liecina jau arī tas, ka pat „Dzimtenes Vēstnesis“ pieminēto rakstu pret krievu kulturu pabāzis attālākā lapaspusē.

Kā tas arī būtu, augšējie piemēri, kas — vēl reiz pašvītrojot — nav nekāds izņēmums, bet ļoti raksturīgi tā laika nacionālai politikai un kā pie citiem, tā arī Hirša, saistīti ar patiesu vēlēšanos pakalpot latvju nacionālai

lietai, pietiekoši skaidri rāda, ka rusifikācijai, ne viņas sākumā, ne arī pēc 25 g. pilna spara jubilejas, nenācās sastapties latvju „vadošā domā“ ar kādu stingri izvestu un sistematisku pretestību. To, katrā ziņā, grūti salīdzināt ar tādu pretestību, kādu krieviem parādīja somi, vai pat tādu, kādu to izveda poļi kā pret krieviem, tā arī vāciešiem un austriešiem. Rusifikācijas galvenais paralizētājs pie mums bija ne tik daudz apzinīga latvju nacionāla politika, kā tiešām atzīstamais pašas tautas dzīvības spēks un pretestības instinkts. Mūsu tauta pati uzsūca sevī un pārtautoja daļu viņas sagraušanai domātā svešā elementa, tanī laikā, kad liela daļa viņas inteliģences rusifikācijas ugunīs jau bija kļuvusi ievērojamāki mīkstāka, bet pret Krieviju un krieviskumu noskaņotā jaunās inteliģences daļa vēl tikai brieda. Gluži pareizi saka E. Blanks,**) ka „viss nākošais (pārkrievošanas, A. P.) laikmets ir latvju tautas pakāpenisks denacionalizācijas process, pret ko ne politiski apzinīgi, bet neapzinīgi cīnījās latvju tautas paš aizsargāšanās instinkts un nacionāli radošais ģenījs“. Šis nacionāli radošais bija galvenām kārtām latvju māksla. Tāpēc latvju dziesmu svētkiem, latvju daiļliteratūrai, muzikai un glezniecībai piekrita tik liela

R. Blaumanis.

*) 1914. g. 14. num.

**) Tautiskā kustība, 76. l. p.

loma latvju nacionalā spēka uzturēšanā; un tāpēc arī latvju mākslinieki un rakstnieki bija tie, ko apskaužamā svētsvinībā uzklusijās latvju tauta, sajuzdama tur pati savus sirdspukstienus. Latvju dzejniekam vajadzēja saukt: „Kāpēc klidāt tālu, tālu,“ kad „vēsais aprēķins“ latvjus aicināja projām no savas dzimtenes, latvju dzejniekam un muzikim vajadzēja paust, cik saistoša spēka pilni ir „mūžam zilie Latvijas kalni“, latvju gleznotājiem — atsegt mostošās Latvijas dabas burvīgumu vai latviskā svētdienas rīta mierīgumu, latvju rakstniekiem — padziļināt pieķeršanos savam kaktiņam un stūrītim, iestāstīt teiku par Lāčplēsi un uzsaukt visiem, kas bijās no mūsu mazuma, no slavenās pagātnes trūkuma, ka mēs būsim tik lieli, cik liela mūsu griba.

Un no šejienes nāca arī tas vilnis, kas aizrāva pretīm „lieļajam neprātam“, — Latvijas valsts neatkarībai.

Tīri politiskā domāšana, cik nu tā toreiz sastopama, turpreti bija lielas garīgas kūtrības un svešu iespaidu pilna un dienas preses iespaids tautā balstījās galvenām kārtām uz to, ka šī prese tad ļoti daudz telpas atvēlēja nacionalai dailliteraturai un mākslai. Mēs to nesakam kā nopelumu vieniem vai kā slavīnājumu otriem. Mēs to konstatējam tikai kā faktu, kas pie tam mums liekas pilnīgi dabīgs un saprotams. Politiskās domāšanas un atsaucības izkopšanai vajadzīgi zināmi priekšnoteikumi. Mākslinieciskais talants turpreti verd tiešāki no savas tautas un saviem paša pamatiem un nav padots tik daudz ierobežojumiem. Viņš ir radošs, t. i. pieliek pie esošā vienmēr ko jaunu, kāpēc arī ir uz priekšu virzošs spēks pat tad, kad citu līdzekļu kustībai uz priekšu nav.

Ja mēs runājam par tautas pašas instinktīvo pretošanos rusifikacijai, tad mēs šai tautas jēdzienā nebūt negribējam ietilpināt kādu bezmiesīgu nenoteiktību vai pāri par kādu zināmu sociālu vai izglītības pakāpi nepārgājušu slāni. Mēs domājam to daudz aptverošākā nozīmē un gribējam tikai teikt, ka šo pretestību pārkrievošanas tieksmēm gan parādīja lielākā vai mazākā mērā visi, bet šī pretestība bija vairāk instinktīva, nekā apzinīgi un sistematiski vadīta. Viņas dabīgais centrs bija latvju k u l t u r a, kas visspilgtāk tad izpaudās latvju mākslā un latvju darbā, kūrā tad arī vērsās latvju skatīti. Ka tā sargājama un izkopjama, par to, protams, bija vienis prātis lielais vairums, izņemot, augstāk pieminētiem vārdiem runājot, nedaudzus atkritējus vai vienaldzības sludinātājus. Bet kā to izdarīt un kādā veidā tā vislabāk aizstāvējama pret rusifikāciju un cik lielas briesmas draud no pēdējās, tur tanīs aprindās, kurām par to vajadzētu vistiešāk un visnoteiktāk uzstāties, kā mēs redzējam, bieži bija pilnīgs sajukums.

Grūti to arī, mūsu toreizejā cīņā uz divām frontēm, citādi

iedomāties. Pavisam nepareizi to visu būtu tagad vērtēt no mūsu viedokļa. Tagad, tāpat kā pēc izcīnītiem kariem, kritizēt viegli. Turpreti strādāt toreiz bija ļoti grūti. Tāpēc daudzreiz arī nācās strādāt uz labu laimi, vienkārši tāpēc, ka „sliktāk jau nevar būt“. Šinī ziņā ļoti zīmīgs kāds A. Berga vēstules sākums valsts domniekam Zālītim 1914. g. sākumā: „Miļo Zālīt! Jums tur Pēterburgā nu atkal svarīgi notikumi, kuŗu tālāko nozīmi mēs vienkāršie mirstīgie šē mājās lāgā nemaz vēl nevaram apsvērt. Tā vien nu liekas, ka labi nebūs, bet vai būs sliktāk nekā bijis, par to arī var šaubīties. Lai iet uz kuŗu pusi grib, bet lai iet uz priekšu; ka galu galā, un pat tādā laikā, kuŗu arī mēs piedzīvosim, izies uz to pusi, kur „viņi“ negrib, tā ir diezgan skaidra lieta. Ja tā nenotiktu, tad visas vēstures, socioloģijas un t. t. grāmatas vienkārši jāsadedzina.“*)

Un latvieši, lai ar kā, bet vilka uz priekšu. Un vilka ļoti neatlaidīgi. Neskatoties uz visiem sevišķi labvēlīgiem apstākļiem, tās trofejas, ar kuŗām rusifikācija varēja lepoties savā neatlaidīgā uzbrukuma gājiēnā, nebija sevišķi spīdošas, salīdzinot ar patērētām pūlēm. „Lielkrievu politika nesasniedza savus centienus, vai nu tāpēc, ka mērķis jau pašā sākumā bija uzstādīts nepareizs, vai arī līdzekļi bija nederīgi. Tāpat neveicās arī rusifikācijai. Nekrievu tautas neizdevās pārvērst par krieviem.“**)

Neskatoties uz krievu ierēdņiem, krievu tiesām, krievu skolām, krievu uzrakstiem, valodas spaidiem un t. t., Baltija vēl vienmēr nebija Krievija, bet kulturelās starpības ziņā bija vēl vairāk attālinājusies. „Krievu kultura“ bija gan sagrāvusi skolu lietu Latvijā, Piebālgā ar lielgabaliem sagraujot pat šīs visslavenākās Latvijas tautskolas sienas, bet tā nebija varējusi sagraut latviešu dziņu pēc izglītības. Pat lielākie rusifikatori bija spiesti atzīt, ka pāris desmit gadu laikā latvju (tāpat igauņu) inteliģence — ārsti, advokāti, publicisti, mākslinieki, ierēdņi un t. t. — lieliski vairojusies. Tāpat ārkārtīgi augusi šo „sveštautu“ literatura, arvien pieaugot periodiskie izdevumi, kuŗu abonentu skaits esot samērā liels un t. t.***)

Neskatoties uz visām „krievu kulturas“ iepotēšanas tieksmēm un zināmiem panākumiem šinī ziņā, krievu varas un krievu iestāžu prestižs bija jau stipri satricināts. „Krievi no sākuma, vāciem par lielu nepatīkšanu, nostājās latviešu pusē. Starp latviešiem un krieviem nodibinājās siltas attiecības. Tās turpinājās, kamēr krievi sekmēja un atzina latviešu centienus

*) Zvēr. adv. Jānis Balodis, Jānis Zālītis, pirmais Latvijas apsardzības ministrs. Īss dzīves un darbības apraksts, Rīgā, 1925. g. Zālīša fonda izdevums. 61. l. p.

***) Dr. Hirsch RoInik, Die baltischen Staaten etc., 15. l. p.

****) Ernsts Blanks, Latvju tautiskā kustība, 76. l. p.

„No tā laika, kopš gubernators Nabokovs ierosinājis kroņa muižu pārdošanu krievu zemniekiem, Zemes ierīcības un Zemkopības galvenā pārvalde nozīmējusi izpārdošanai 17 muižas, no kurām 6 likvidētas un 11 likvidējas. Kopsumā, pagaidām, nodomāts izpārdot uz gubernatora projektētiem noteikumiem (krievu kolonistiem, A. P.) apm. 15.000 desetiņas, kas jau trīsreiz pārsniedz to zemes vairumu, kas pieder vācu kolonistiem. Sakarā ar šo izpārdošanu latvju prese sacēla lielu troksni. No pievienotā „Latviešu Avīžu“ 1913. gada 14. novembra raksta redzams, ka, pirmkārt, vācu muižnieki apsveic krievu kolonizāciju un, otrkārt, ka latviešu laikraksts atrod tādu kroņa rīcību ar viņam piederošiem nekustamiem īpašumiem — par latvju tautas tiesību pārkāpšanu.

Šādi latvju preses deklarējumi tik lielā mērā izplatījušies latvju iedzīvotājos un tik lielā mērā draudēja paasināt latviešu inteliģences attiecības pret valdību, ka Vitebskas guberņas zemes ierīcības komitejas pastāvīgais loceklis, kuram, ievērojot to, ka Kurzemes guberņā nav zemes ierīcības iestāžu, uzdots kroņa zemju likvidācija, bija spiests pārnest pirkšanas līgumu noslēgšanu uz Daugavpili, Vitebskas guberņā.“

Nabokova paskaidrojumi, kurū sastādīšanā acīmredzot ņēmusi aktivu daļību vietējās muižniecības roka, jo viņai par labu tie galvenām kārtām runā, un kas vispār pilni nepareizu datu un apgalvojumu, bez šaubām diezgan lielā mērā pārspilē arī latvju pretestību „Krievijas valsts principu ieviešanai.“ To centās pierādīt savā jau minētā brošūrā arī J. Zālīts, aizrādīdams, ka, piemēram, tīri latviska pagastu pašvaldība, cik nu to ar tādu vārdu var apzīmēt, Baltijas guberņās pastāv jau

skolu tiklam neatņem nekādas tiesības šīs skolas uzturošām personām un iestādēm.

Sapulce, apskatījusi šo priekšlikumu, atrod par nepieciešamu dot garāku paskaidrojumu, kurā liek saprast, ka, vispirms, 360 rbļ. skolotāju algām būtu par maz. Pagastam būtu gan tiesība uz valsts pabalstu skolai, jo pagasta nodevas ir lielas, bet ienākumi mazi, un pagastam nākas no šiem līdzekļiem mācīt vairāk kā trešu daļu tādu vecāku bērnu, kas pie pagasta sabiedrības nepieder un viņai nodokļus nemaksā. Tomēr, no otras puses, pagasta sabiedrība nevar izšķirt, bez sīkāka paskaidrojuma, jautājumu par pievienošanās skolu tiklam, jo nesaprot, kas tas tāds par skolu tiklu, kurā pagastam jāieslēdzas, lai dabūtu valsts pabalstu, kāda nozīme šādai ieslēgšanai attiecībā uz skolu pārraugošām iestādēm un kāpēc šāda ieslēgšana vajadzīga, ja skola paliek tāda pati kā līdz šim. Jau tagad pagasta pilnvarniekiem nākoties dzirdēt nemitīgus pārmetumus, ka pagasta priekšstāvii neko nedarot, lai mācības no sākuma bērniem pasniegtu viņiem saprotamā latviešu valodā, jo bērni, pārnākuši sestdienās no skolas, raudot un sūdzoties, ka viņi nekā nesaprotot, ko skolotāji viņiem stāsta, un tāpēc lūdzot tos vairs skolā nesūtīt. „Lai gan pats par sevi saprotams, ka valsts valodu mācās ikviens savam labumam, tomēr tāpat pats par sevi saprotams, ka ar valsts valodas prašanu vien neko nevar panākt un tāpēc nepieciešamas arī citas zināšanas, ko bērni var iegūt tikai tad, ja mācības

no 1866. g. „Bet tāpēc tomēr nekāda kaite krievu valsts interesēm nav notikusi, jo latvieši ir uzticīgi savas tēvijas — Krievijas dēli un pat pēc minētās brošuras (Nabokova paskaidrojumu) autora atzinuma vienkāršā latvju tauta tagad parāda īstu patriotismu. Patiesos draugus un piekritējus pazīst vislabāk nelaiimes un pārbaudījumu brīžos. Latviešu nomale arī tādā gadījumā, ja arī pašvaldība — ne tikai vietēja, bet arī vispārējā — te kļūtu tīri latviska, leposies ar savu piederību pie Krievijas un aizsargās to visiem spēkiem, neviltoti pildot savu uzticīgo pavalstnieku pienākumu, bez ierunām nesot neskaitāmus upurus valstij par labu.“**)

Nenoliedzami, ka cīņa ar tādiem „krievu valstiskuma principiem“, kā tos saprata Nabokovs un citi ar varu apveltītie un neapveltītie krievi, jau bija kļuvusi daudz jūtāmāka. Tā manāma arī Zāliša brošūrā, tā bija jūtama latvju presē un arī, kā vēl nekad — latviešu sabiedrībā. Šī mostošā pretspara dēļ pārkrievošanas politikas izvedēji jau bija spiesti rīkoties slepenāk, pārnesot, piemēram, savu „pirkšanas līgumu noslēgšanu“ uz nomaļāku stūri. Tomēr šī cīņa pinās vēl ar lielu nevarību, ar „uzticīgas pavalstniecības jūtu“ nostādīšanu pirmā vietā, nevien ar ārējiem, bet arī garīgiem aplinkiem un kompromisiem vai, kas vēl ļaunāk, ar pilnīgu nacionālu vienaldzību. Šī nevēriba bija jau pašā sākumā rusifikācijai parādītās latviešu labvēlības sekas, pie kam šo labvēlību krieviem bija izsaukusi nevien politiska taktika, bet pat sevišķas simpatijas, kas bez „aizspriedumiem“ un ar gluži latvisku ziņkāres vientiesību lika noraudzīties krievu rīcībā. Vērtību pārvērtēšana tagad bija gan sākusies, bet tā atradās vēl stipri pašā sākumā un, kā mēs redzēsim vēlāk, pasaules kaŗā kādu brīdi pat pavisam aptumšojās.

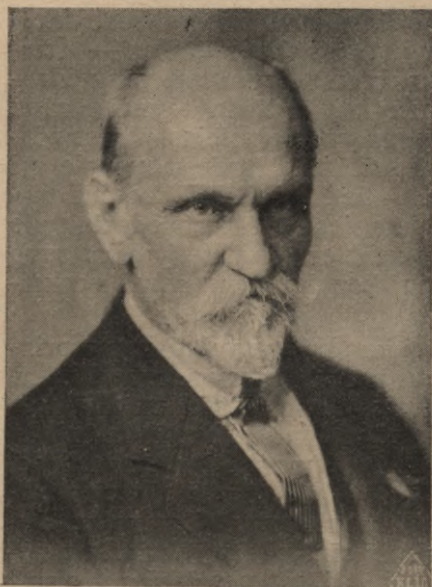
Tomēr arī tas jau bija neapšaubāms progress. Ja

notiek viņiem saprotamā mātes valodā. Ja turpretī, kā vispār spriež, pēc pievienošanas skolu tīklam sekos:

- 1) vēl lielāka likumīgi atļautās mātes valodas lietošanas ierobežošana vai noliegšana tautskolās, tad bērni, ar vienu vārdu, neko neiemācīsies, pat arī valsts valodu;
- 2) likumā atļauto pagasta sabiedrības tiesību ierobežošana vai atņemšana skolotāju kandidātu izvēlēšanā;
- 3) visu citu likumā paredzēto pagasta sabiedrības tiesību ierobežošana vai atņemšana,

tad pagastu vietniekiem nāksies dzirdēt pamatotus pārmetumus un tāpēc viņi, pēc savas sirdsapziņas, nevar uzņemties uz sevi atbildību.“ Tāpēc sapulce nolemj skolu tīklam nepievienoties, kamēr nav noskaidrotas pievienošanās sekas. Šo savu lēmumu sapulce bij apstiprinājusi arī ar savu 1914. g. 30. maija lēmumu pēc attiecīgu „paskaidrojumu“ saņemšanas.

**) J. Zālīts, Таинственная брошюра о Курл. губ., 26. l. p.

J. Rainis.

politikas aizstāvjiem Baltijā, Krievijas puses tiek nīcībā un kulturā.“*) Tas tomēr bijām ieguvuši labāku pozīciju, un tā tad arī uzvara, pagaidām ataisno to optimistisko pašpalāvību, ar kādu krieviem preti viņas sākumā un kādu mēs redzējam arī pārrunajamā laikmetā, sastopoties ar jaunu pārkrievošanu. Mums tomēr šķiet, kā to jau aprādījam agrāk, ka tāds optimisms nebija pamatots ne tad, ne arī tagad. Tiesa, latviešiem vajadzēja ļaut, lai iet uz priekšu, jo „sliktāk tak nebūs“ — ka vai nu ilgstoša pārkrievošana nebūs krievu dabā, ka Krievijā kādreiz būs parlaments un tad Latvija var palikt par autonomu provinci, pat ar latviešu ģenerālgubernatoru priekšgalā, — kā to domājis Valdemārs,**) vai arī kādā citā veidā beigu beigās tomēr būs ne tā, kā „viņi“ to grib, jo — citādi visas vēstures un socioloģijas grāmatas jāmet kaktā, kā to mēs redzējam izsakāmie A. Bergu.

Bet Krievijā jau bija parlaments, tomēr labāk mums no tā netika un, kā mēs redzēsim vēlāk, arī nebūtu ticis. Tāpat

*) Dr. Miķelis Valters, Mūsu tautības jautājums. 141. l. p.

**) Dr. A. Zandbergs, Atmiņas par Krišjāni Valdemāru, 57. l. p.

ari „vēstures un socioloģijas grāmatas“ mēs varētu, ja nu ne nomest kaktā, tad uzskatīt ar diezgan lielu pārmetumu, ja vien pasaules katastrofai, kas uznāca pavisam bez sakara ar mūsu un krievu attiecībām, būtu labpaticies novēlot kādus gadudesmitus. Vārdu sakot, vēl vienu tādu pārkrievošanas uzbrukuma periodu, vēl vienu tādu „uzvaru“ un mūsu tauta, kas zin, varbūt jau sabruktu pilnīgā bezspēkā. Mums nav arī jāaizmirst, ka tas „laika gars“, tā „jaunā strāva“, kas pie mums ar panākumiem nostiprinājās, savā būtībā un savos cīņas līdzekļos nebija nacionāli spēcinošs. Bet tautu iznīkšana, par nožēlošanu,

Aspazija.

nav gluži liels retums vēstures tumšo lappušu virknē.

Katrā ziņā, pārkrievošanas cirtiens bija jau trāpijis dziļi mūsu saknēs un viņa sekas mēs vēl tagad sajūtam un, laikam, sajūtīsim vēl ilgi.

Pārkrievošanai gan nebija izdevies padarīt latviešus par krieviem. Baltijas latviešu daļā vispār grūti saskatīt pat atsevišķus pārkrievešus eksemplārus un, ja tādi bija, tad tie pa lielāku daļu bija jau agrāk pārvācojušies un tagad, tā tad, tikai atkal mainīja savu pieķeršanos svešai tautībai. Tāpēc, ka tas bija izdevīgāk. Pēc Latvijas valsts nodibināšanās, kad krieviem nekādu priekšrocību vairs nebija, šis elements, ciktāl tas atgriezies Latvijā, ir atkal kļuvis latvisks. Pie tam, ticēsim, pamodusies latviskā apziņā tos vairs neatstās; tā ka šinī ziņā pārkrievošanai ir jau gandrīz pilnīgi likvidējušies dabīgā ceļā. Vispār par šo parādību varēja teikt, ka „vienkārša pārvācošanās vai pārkrievošanās, mazākais pie izglītotiem latviešiem, tagad vairs notiek tikai mazā mērā.“*) Daudz sāpīgāks šis jautājums bija un ir vēl palicis Latgalē, kur latviskā nacionālā apziņa tikko modās (un nav pilnīgi atmodusies, dažādu apstākļu dēļ, arī vēl tagad), bet iedzīvotāju izglītības

*) A. Bergs, Piezīmes par latviešu kultūras jautājumiem. Latviešu izglītības biedrības V. gadu grāmata, 1913. g.; 9. l. p.

līmenis, rusifikācijas dēļ, bija palicis ievērojami zemāks. Pār-krievotājiem tāpēc te bija jau daudz taustāmāki panākumi. Vis-pirms jau te, ar agrarbankas un citu līdzekļu palīdzību, tā sakot vaislai ielaistiem krievu kolonistiem bija radniecīgāka ap-kārtne un līdz ar to nedraudēja tādā mērā pārlatvošana, kā tas bija Vidzemē un Kurzemē. „Tā radās šie krievu „setuki“ (no krievu „sedaki“ — laudis, kas dzīvo ilgāku laiku uz vietas). Tikai karš un revolūcija pārtrauca šo sistema-tisko „setuku“ ieplūšanu Latvijā. Kā sekas no visa tā ta-gad atrodam šie tādas pagastus, kur krievu iedzīvotāju ir gan-drīz puse. Tur, kur agrāk dzīvoja uz muižu zemēm latvieši, kā viensētnieki — rentnieki vai kā iebūvieši tālu mežu vidos, tur tagad sastopam krievus kā dzimtniekus. Tikai māju un vietu nosaukumi liecina, ka viņu dibinātāji ir latvieši. Vēl gai-šāku liecību nodod tīri latviskais māju stils un iekārtojums, ku-rus krievi nav vēl paspējuši izmantot pēc savas garšas. Brauk-dami pa šiem novadiem, mēs vēl reiz pārdzīvojam latvju dēlu nelaimīgo likteni zem svešu tautu jūga: par tekuli un bēguli vi-ņam bija jāpaliek tikai tādēļ, ka viņš bija latvietis.“*) Bet arī palicēji atradās samērā daudz nelabvēlīgākos apstākļos kā Kur-zemes un Vidzemes latvieši. „Latgali pareizāki būtu saukt par apkārtējo tautu koloniju zemi. Kolonisti šie ir ieplūdīši no visām četrām debess pusēm: no vakariem — vācieši, no dienvidiem poļi un leiši, no austrumiem — krievi un no ziemeļiem — igauņi. Visā šinī juceklī netrūkst visur klātesošo Israeļa bērnu. No sir-mās senatnes līdz pat Latvijas valsts izveidošanas brīdim — ekonomiskā, tirdznieciskā un administratīvā vara ir atradusies nevis pašu latgaliēšu, bet gan dažādu ienācēju — vācu, poļu, krievu un židu rokās. Zem pastāvīgās virskundzības un ie-spaida attīstījies un nobriedis tas latviešu tips, kuŗu parasti sau-cam par latgalieti. Gadusimteniem ilgi viņš atradies pasīva novērotāja lomā un klusēdams pildīja to, ko kungi ienācēji no viņa prasīja. Šī tautas pašdarbības apspiešana un nemitīga viņa spēku izmantošana pēc vairākām paaudzēm atstāja dziļas pēdas viņa psiholoģijā un savas apkārtnes izpratnē. Bez tam, pie Latgales latvieša tipa izveidošanas lielu lomu spēlēja vietējās dabas savādības un ienācēju nacionalās īpatnības. Se-višķi dziļu iespaidu te atstājuši slavi — poļi un krievi, zem kuŗu virskundzības Latgale atradusies sava mūža lielāko daļu. Mā-ņas dzīve, valoda, apģērbs, ierašas — viss tas līdz pat pēdējam laikam atradās zem slavu iespaida, kuŗu vēl stipri vien pabal-stīja biežās laulības starp latviešiem, poļiem un krieviem.“***)

Par nožēlošanu arī Vidzemes un Kurzemes latviešu, tā sau-

*) O. S v e n n e, Vecā un Jaunā Latgale, 11. l. p.

**) Turpat, 30. l. p.

camo „baltiešu“ politiskais un nacionalais saprāts nebija tik liels, lai piegrieztu vajadzīgo vērību šai visvairāk apdraudētai latvju tautas daļai. Latgalē gan zināmā mērā spiedās iekšā arī latvju „kolonisti“ no Kurzemes un Vidzemes, galvenām kārtām no pēdējās, bet tie bija lepmi uz to, ka nāk ar lielāku kulturu un, kā jau tas apspiestu tautu psihē parasts, paši gribēja spēlēt „kungu“ lomu, kādā nolūkā tie, patiesībā, arī gāja austrumu virzienā. „Salīdzinot latgaliešu satiksmi ar krieviem un satiksmi ar vidzemniekiem kolonistiem, jāatzīstas, ka ar pirmiem (tas ir ar krieviem) latgalieši daudz labāki un sirsnīgāki sader, nekā ar saviem ciltsbrāļiem, Baltijas latviešiem. Vaina še meklējama, kā jau minēts, baltiešu uzpūtībā un savādā kundzībā, kādu tie izrāda satiksmē ar latgaliešiem. Latgalietis ir patmīlīgs un viņam ir savs lepnums; ja vidzemietis, tāds pats zemnieks būdams, noskatās uz latgalieti uzpūtīgi, tad aizķertais savās jūtās latgalietis pagriež savam kaimiņam muguru un nosauc to ar palamas vārdu „ciulis“. Vidzemietis nepaliek parādā un atbild ar nicinošu vārdu „polis“. Latgalieši vispār nemīl, kad viņus nosauc par „poli“ un vidzemnieki to ir manījuši.“*) Tikai pašos pēdējos priekškaŗa gados, Latgalē ienākot latvju Baltijas daļas inteliģencei (kā skolotājiem, agronomiem, dažādu veikalu priekšstāvjiem un tml.) un sniedzot palīdzību latgaliešiem viņu kulturas dzīves pasākumu nodibināšanā, senie aizspriedumi pret „ciuļiem“ pamazām sāka izzust.***) Šiem atsevišķiem inteliģentiem, kas strādāja uz savu roku, bez noorganizētas „aizmugures“ atbalsta, piekrīt diezgan lieli nopelni latgaliešu dzīves veicināšanā. Protams, tas nevarēja palikt nepamanīts krievu administrācijai un krieviskām Latgales zemstēm: latviešu skolotājiem un latvju agronomiem vietu dabūšanas iespēja Latgalē kļuva pēdējā laikā gandrīz neiespējama. Tomēr tas vēl mazāk attaisno to „optimismu“ vai, labāk sakot, vienaldzību, ar kādu augstāku attīstību sasniegusē latviešu daļa noskatījās uz Latgales latviešiem.

„Latgalē nupat attīstās tautiskais laikmets, kuŗu baltieši jau sen ir pārdzīvojuši un kapā aprakuši. Ar to laikam izskaidrojama baltiešu dīvainā vienaldzība pret latgaliešu likteni un Latgales apstākļu nepazīšana. Aizgrābti no asām šķiru cīņām un lieliem ekonomiskās attīstības panākumiem, baltieši laikam negrib iedomāties, ka kautkur lielās Latvijas stūrī atkārtojas romantiskais tautiskais periods un norisinās asas cīņas sen apsmietā nacionalisma vārdā,“ — varēja dibināti pārnest Fr. Kemps.***) Viņš ar rūgtumu atgādina, ka pie tik lielām un

*) Fr. K e m p s, Latgalieši, 37. l. p.

**) Turpat, 82. l. p.

***) Latgalieši, 90. l. p.

A. Niedra.

kultureli stiprām tautām kā poļiem, čehiem, somiem, nacionālisma jautājumi nenoziņd no sabiedrības darbinieku programām; un arī mazākās tautas cīnas par ikvienu nomales sādžu, par vismazāko savas tautas teritorijas stūrīti. „Kopā ar lielām, nopietnām ekonomiskās un socialās dzīves problemām minētu tautu prese, literatura, politika un māksla bieži vien nodarbojas arī ar tautības jautājumiem un nepiemirst pat vismazāko savas teritorijas stūrīti... Tur tik ātri nenododas šaurai šķiru cīņai un nepiemirst, ka tautas organisms sastāv no dažādām un dažādi dzīvības spējīgām daļām, kuŗas tautas vispārējā attīstības vēsturē ieņem savu

viētu un spēlē savu lomu. Vai tik baltieši nav pasteigušies pārāk ātri likvidēt tautiskā laikmeta idejas? Ja viņas izrādījās dažām sabiedrības grupām par novecojušām un savu lomu nospēlējušām priekš Baltijas, tad vajadzēja taču kaut kam iedomāties, ka arī ārpus Vidzemes un Kurzemes vēl eksistē vesela latviešu cilts, kuŗai Baltijas dzīves katķisms nav obligatorisks, kuŗa iet savu attīstības gaitu, cīnās par savām idejām un uzstāda savus prasījumus, un kuŗa tomēr uzskata sevi par latviešu cilti, vērīgi noskatās uz Baltijas attīstības straujiem soļiem un cenšas neatrauties no lielā Latvijas celma.“*) Kemps gan atzīmē, ka varot manīt baltiešu vienaldzību par Latgales dzīvi pamazītēm izzūdot. Bet kamēr latvieši taisījās (un nav vēl sataisījušies tagad), šinī „par veselu gadusimtu Baltijai atpakaļ palikušā“**) nomalē krievi varēja novērot diezgan iepriecinošu procesu: latgaliešos gan sāka mosties nacionāla apziņa, bet turpinājās arī latvisko īpatnību izzūšana. „Tautas dziesmas sajaucās ar svešiem motīviem, pasakās iepinās nelatviski elementi, dziesmu gars pamira. Atradīsim veselus latviešu pagastus, kur vairums iedzīvotāju vaīrs nepārvalda latviešu valodu, bet

*) Turpat, 90. un 91. l. p.

**) Turpat, 90. l. p.

sarunājas krieviski vai poliski, skatoties, zem kāda iespaida kurais novads atradies. Nacionalās vienības apziņa šē ļoti vāja: vietējie latvieši nozaudējuši savas pagātnes tradīcijas un visas viņu atmiņas sniedzas ne vairāk kā 50—100 gadus atpakaļ un saistās, galvenām kārtām, pie dzimtbūšanas atcelšanas, kā vienīgā priekš viņiem labvēlīgā notikuma, kurš tomēr nācis no krievu cara puses. Par to, kas noticis aiz Aiviekstas vai Daugavas, par latvju tautas patstāvīgo kulturu, par viņas neskaitāmiem cīņiem savas brīvības un neatkarības dēļ — par visu to šē nav ne jausmas vēl.“*) Šie vārdi zīmējas uz tagadnī, bet

A. Brigader.

pirmskara laikmeta tie, protams, bija spēkā vēl lielākā mērā. Tā radās šē ļaudis, kas vispār nezīn, pie kādas tautības tie pieder, bet zīn tikai, ka ir — katolī. „Tīcība un nevis valoda, pēc latgaliešu uzskatiem, noteic cilvēka piederēšanu pie vienas vai otras tautības.“**) Šī tīcība (katolītīcība) gan viņus atturēja no saplūšanas ar pareiztīcīgiem krieviem kā „svešiem“, bet toties atkal veicināja latgaliešu denacionalizēšanos baltkrievu un poļu virzienā, kā arī lika uzskatīt par „svešiem“, līdzīgi pareiztīcīgiem krieviem, arī lutertīcīgos latviešus.***) „Skatoties uz latgaliešu un krievu-vecīcībnieku labo satiksmi, varētu domāt, ka latgalieši viegli padodas pārkrievošanai, visvairāk caur to, ka pašu valoda neattīstīta un līdz beidzamiem laikiem (1904. g. A. P.) nebija atļauta drukā,“ saka Fr. Kemps. „Bet patiesībā no vecīcībniekiem nedraud latgaliešiem nopietna pārkrievošana. Latgalieši izmācās krieviski tikai runāt un ar to viss krievu iespaids beidzas. Ļoti reti, gandrīz gadiem nedzirdēti gadījumi, kur latgaliētis precē krievietī vai arī otrādi: krievs apprecē latviešu jaunavu. Stīngrā pieturēšanās no vienas puses pie katoļu tīcības, no otras — pie vecās

*) O. S v e n n e, Vecā un Jaunā Latgale, 32. l. p.

**) K e m p s, Latgalieši, 38. l. p.

***) T u r p a t, 38. un 44. l. p.

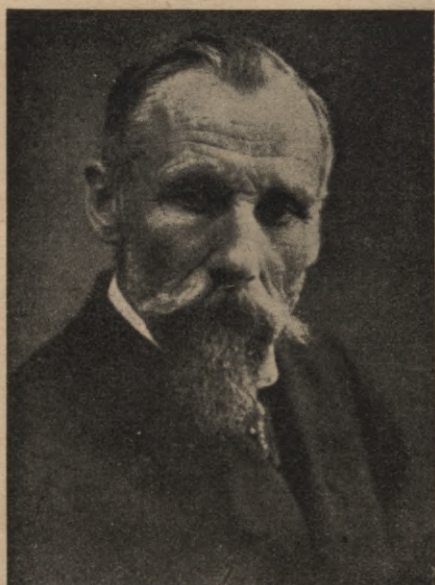
krievu ticības iztaisa milzīgu šķērsli kā latgaliešu pārkrievošānai, tā arī krievu pārlatvošanai.“*) Kempss atzīmē pārkrievošānās gadījumus tikai tad, kad latvji pārejot pareizticībā, bet to praktizējot tikai zemākas šķiras ierēdņi, pagastu rakstveži un zemākie policisti, kas uz plašām tautas masām nopietnu iespaidu neatstājot. Uz tādiem ticības mainītājiem latgalieši noskatoties ar nīcināšanu un par savējiem viņus vairs neatzīstot. Bet šī ticība, patiesībā, bija tikai pirmās pakāpes kavēklis. Iemācoties un pārņemot lietošanā krievu valodu, jaunākās paaudzēs latvju valodu pat aizmirstot, daļa latgaliešu kļuva par katolīcīgiem „krieviem“ (kaut arī sevi par krieviem neatzina, jo vārds „krievs“ viņiem bija ticības apzīmējums), t. i. „baltkrieviem“. Šis process notika vēl ātrāk, satiekoties ar iestādiem baltkrieviem vai, labāk sakot, jau agrāk „pārbaltkrievotiem“ latviešiem, no kuriem ticības dažādība vairs nešķīra un ar kuriem baznīckungi vairs neliedza nākt visciešākā kontaktā (precēties) un kuriem latgalieši uzskatīja, tā tad, par „savējiem“. „Viņu (t. i. īsto baltkrievu, A. P.) Latgalē nav daudz, bet iespaidu uz latgaliešiem tie dara lielu,“ saka Fr. Kempss. „Kas varētu domāt, ka tumšā, bez noteiktas valodas un literatūras baltkrievu tauta var apdraudēt Latgales latvietību! Bet jāatzīstas, ka tas patiesi tā ir. Latgaliešu draudzes, kuri robežas saietas ar baltkrievu apriņķiem, stipri padodas pārkrievošānai vai arī pareizāki būtu teikt: pārbaltkrievošānai. Latgaliešu pāriešana baltkrievos ir nopietna un reizē arī dīvaina parādība. Baltkrievi, daudz vienkāršāka un tumšāka tauta, nekā latgalieši, un tomēr viņu iespaids uz latgaliešiem tik liels, ka dažas malējās Latgales draudzes tīri zaudē vai arī jau pazaudējušas savu latvisko raksturu. Var atrast daudz tādu sādžu, kuri nosaukums skan latviski, kur ļaužu ārējs izskats, viņu ģimenes un dzīves kārtība tīri latviska, bet valoda jau baltkrieviska. Neizskaidrojama psiholoģiska parādība!“**) Šo parādību Fr. Kempss tikai daļai izskaidro ar jau minēto kopējo ticību un „savējo“ attiecību. Mums šķiet, ka tik pārāk dīvaina šī parādība nav. Kultūrelī augstāk stāvošu (cik par to te var runāt) tautu saplūšana ar zemāk stāvošām nebūt nav tik rets notikums. Pievelkošo lomu var nospēlēt dažādas blakus parādības, kā tautas raksturs, parašas, politiskais stāvoklis u. c. Bez tam arī turienes latgaliešos visā visumā par nopietnāku nacionālu apziņu tak nevarēja būt runas. Tas bija vairāk denacionalizēts kā nacionāli apzinīgs elements, ar jau stipri ieskanējušos slavisma iespaidu, un šī pāriešana baltkrievos uzskatāma tāpēc par pārkrievošā-

*) Turpat, 37. l. p.; Kempss gan atzīmē krievu pārlatvošanos pie Pleskavas guberņas robežām (44. l. p.), kas ir zināmā pretrunā ar augšējo, bet tur, laikam, nav domājais krievus vecticībniekus.

**) Fr. Kempss, Latgalieši, 43. l. p.

nos mazākās pretestības (ticības) virzienā. Par šo pašu parādību runā arī Svenne: „Svarīgu lomu pie latgaliešu pārkrievošanas spēlēja arī katolīcīgie krievi. Katolis-krievs, pēc latgaliešu atziņas, cara laikā bija tas objekts, kurā laimīgi apvienotas trīs pašas lielākās priekšrocības — krievu valodas prasšana (administrācijai), katoļu ticība (baznīcai) un iespēja iegūt zemi caur agrarbanku (dzīves labklājībai). Tādēļ arī laulību slēgšana starp latgaliešiem un krieviem-katoļiem netika uzskatīta kā ģimenes un baznīcas tradīciju pārkāpums un nāca ļoti bieži priekšā. Caur šīm jauktām laulībām latgaliešu ģimenēs ieviesās krievu valoda kā sarunas valoda, sādās izplatījās krieviskie apģērbi, gludi noskūto seju vietā (kā tas pie katoļiem-latviešiem bija parasts) parādījās neoptās krievu bārdas un viņām līdzīgas citas nelatviskas parašas.“*) Tā kā tas šādās puspārkrievošanās vai, labāk sakot, denacionalizētās ģimenēs parasts, tad sarunu valoda mājā bija un arī vēl tagad ir krievu (protams, nepareiza), sirmgalvji-vecīši runāja vēl latviski (tāpat atkal ar krievu vārdu piejaukumu), baznīcā Dievu lūdza poliski, bet tā kā krieviski runājošos katoļus parasts uzskatīt par baltkrieviem, tad šo cilvēku tautības jautājums palicis par „medību“ objektu. Krievi viņus agrāk ierēķināja par saviem, poļi par saviem, tagad tos, pa lielākai daļai „paņēmuši“ baltkrievi. Vienīgi latviešiem nav atlicis ne gribas ne laika piegriezt šiem saviem pusatsvešinātiem tautas brāļiem vajadzīgo vērību arī vēl šodien. Tie labprāt dod līdzekļus visiem cittautiešiem, kas tos grib piesaistīt pie sevis. Tagad, kā jau minējām, galveno privilēģiju šinī ziņā ieguvuši baltkrievi. Solot plašu „kultūreļu autonomiju“, pabalstus un citus labumus, attiecīgās aprindas padarījušas baltkrievu jautājumu akutu arī vēl šodien. Latgalē tagad darbojas diezgan plašs baltkrievu skolu tīkls, un iedami baltkrievu skolās, latgalieši arī vēl tagad turpina denacionalizēšanās procesu, aizmirstot dzimto valodu un paliekot vai nu par krieviem vai poļiem. „Baltkrievisms“ te spēlē tikai zināmu starpnieka lomu. Cik savāda šī parādība, raksturo O. Svenne ar pašu krievu un baltkrievu avotiem: „Pēc A. Smoliča ģeografijas, kas izdota Viļņā 1919. g., baltkrievu robeža iet no Aļeksandrovas (Lietavā) caur Ilūksti, Višķiem, Dagdu un Ludzu līdz Kārsavai. No šī tālākā punkta ziemeļos baltkrievu robeža nogriežas uz austrumiem Opočkas virzienā. Bet šīs robežas ir vilcīs pēdējā laikā baltkrievs. Turpretī pēc Blaviana ģeografijas, kas izdota 1662. g., Baltkrievijas robežas ziemeļos iet caur Druju un Ustji uz Juchnovičiem, no kurienes pagriežas uz austrumiem Neveles virzienā, citiem vārdiem, Blavians nemaz nepielaiž, ka Latgalē dzīvotu

*) O. S v e n n e, Vecā un Jaunā Latgale. 12. l. p.

A. Sauliets.

kungu gribai, kam pienācās kalpot, tāpēc arī pārkrievošana un pārpoļošana te atrada auglīgu zemi. Latvieši bija vienīgi kalpi (cholopi), viņu valoda bija vergu — cholopu valoda, kuŗu neviens kungs nerunāja un neieredzēja. Latviešu valodai saimnieciskā un valsts dzīvē nebija nekādas vērtības, tāpēc ikviens gribēja iemācīties to valodu, ar kuŗu varētu panākt vieglākas dienas. Tādā kārtā radās valodu un ticību maisījums un sākās neapzinīga pārtautošanās, kuŗas gala iznākums bija — nenoteiktas tautības „baltkrievu“ izveidojums, kas nav nekas cits, kā pārtautotie latvieši.“*) Kā pastiprinājumu savam apgalvojumam citētais autors pieved veselu rindu vietu nosaukumu baltkrievu pagastos.

Kā arī tas būtu, nav noliedzams, ka rusifikācijas procesā daļa latvju tautības iedzīvotāju Latgalē kļuva par denacionālizētu elementu, ar stiprām pārkrievošanās iezīmēm. Pārkrievotajiem tā tad te bija izdevies diezgan jūtāmā mērā ierobežot latvju tautas dabīgo attīstību, pavairojot uz viņas rēķina krievu skaitu, pie kam šis process, nacionalās politikas mīkstčaulības

*) O. S v e n n e, Vecā un Jaunā Latgale, 37. l. p.

Ari prof. K. B a l o d i s (Prof. C. Ballod, Lettland. Manuskripts, 2. l.) uzskata visus „katoļticīgos baltkrievis“ agr. Viļņas, Grodņas un Vitebskas gub. par leišu un latviešu pēcnācējiem, jo Polijas karalistē katoļticīgu maz- un baltkrievu nav bijis.

baltkrievi. Vēl vairāk, viņš arī osvejiešus un rosiciešus, kas tagad ir aiz mūsu dienvidus robežas un atrodas jau istā tagadējā Baltkrievijā, dēvē par zengāļiem (bet ne par baltkrieviem vai slaviem). Vēlākā laikā vairāki vēsturnieki no jauna apstiprina, ka Latgalē baltkrievu nav. Ja ievērojam ģeografa Blaviana un vēsturnieka Turčinoviča autoratīvos atzinumus, ka līdz 1662. gadam Latgalē baltkrievu nebija, tad ceļas jautājums, kur viņi varēja rasties 1919. g., kad Smoļičs rakstīja savu ģeografiju? Te varam taisīt tikai vienu slēdzienu: nomāktais un tumšais latgalietis, gribēdams savu dzīves jūgu vieglināt, drīz padevās to

dēļ, nav gluži likvidēts arī vēl tagad, kad mēs jau atskatāmies uz savas valsts pastāvēšanas pirmo gadu desmitu.

Galveno krievu elementa pavairošanu Latvijā krievi tomēr panāca ar i e c e ļ o š a n u, resp. krievu iepludināšanu Latvijā. Arī šī ziņā viņu panākumus nevar vērtēt zemu. Samērā neilgā laika sprīdī tie Latvijā bija paspējuši kļūt par vislielāko minoritāti, izveidojot diezgan kompaktas salas latvju vidū (Latgalē) un paliekot šī pozīcijā kā mantojums arī Latvijas valstij. „Var jūdzēm braukt pa agrāk latvisko zemi un nedzirdēt neviena latviska vārda; kādu četrdesmit gadu laikā krievu skaits tur pavairojies no 15—20.000 uz 144.000,“ atzīmē pirmskaņa latvju prese.*)

Krievi (lielkrievi un baltkrievi), kas gandrīz visi ir ienācēji, sastāda kopsumā arī vēl tagad pusi no visām minoritātēm (apm. 13%). Ja te vēl pieskaita labprātīgi pārkrievojošos žīdus (apm. 5%), kas atšķiras no krieviem tikai ticības ziņā, bet citādi — tikai tik daudz, cik paši krievi grib no viņiem norobežoties, cītīgi atbalsta visu krievisko un savas lielākas inteliģences, turības un uzņēmības dēļ spēlē ļoti lielu lomu krievu lietās labā, tad gan nevarēs teikt, ka rusifikācijai nebūtu izdevies radīt mūsu zemē arī skaitliskā ziņā diezgan iespaidīgus „krievu kulturas“ pamatus.

Krievu politikas sekas Latvijā bija nevien krievu iespēšanās te iekšā (neskatoties uz to, ka Krievija pati ir ļoti reti apdzīvota zeme), bet arī diezgan ievērojama latvju izspēšanās no Latvijas teritorijas. Uzsūcot latvju inteliģenci un zemniekus Krievijā, vai arī panākot viņu aizceļošanu uz citām valstīm, krievi centās mazināt latvju pretestību tieši latvju apdzīvotā zemē. Ja arī, varbūt, ne vienmēr šī izceļošanas veicināšana ir bijusi apziņīga, tad tomēr vienmēr tās pamatā ir bijušas krievu valsts politikas sekas. Un, kā par brīnumu, gandrīz vienmēr šie krievu nolūki ir atraduši zināmu atbalstu un pat

K. Skalbe.

*) „Dzīve“, 1912. g. 270. n.

karstus piekritējus latvju nacionalās politikas aicināto un neaicināto noteicēju vidū. Diezgan netālā pirmskaņa pagātnē mēs šādā lomā sastopam prof. K. Balodi, kas dedzīgi sludināja latvju izceļošana uz Brazīliju. Viņš gan domāja labu, bet tomēr sekas varēja būt un bija tikai negatīvas. Ar šo parādību mums nāksies sastapties arī lielā kara laikmetā. Tiesa, tas viss atrada zināmu attaisnojumu ārkārtīgi smagajos mūsu tautas politiskos un saimnieciskos apstākļos, bet tomēr šī izceļošanas veicināšana no pašu latviešu puses, šī „kur man labi klājas, tur ir manas mājas“*) principa sludināšana vēl nacionāli nenostiprinātai un mazai tautai, no nacionalā viedokļa, bija liela tuvredzība. Tauta var vienīgi pastāvēt, attīstīties un patstāvīgi darboties, ja viņas piederīgie dzīvo ciešos sakaros un ja starp atsevišķiem tautas locekļiem iespējama cieša un pastāvīga satiksme. Ja visi latvieši sadrupinātos un lēnāk vai ātrāk izkļīstu pa visu zemi, tad viņi pilnīgi nozustu citu tautu vidū un nedaudzās paaudzēs pilnīgi asimilētos. „Latviešu kultūra tad būtu neiespējama un pat nevajadzīga,“ kā to pareizi atzīmē M. Skujenieks.***) „Otra jaunlatviešu kļūda — iedzīvotāju izceļošanas organizēšana — ir, varbūt, atstājusi uz mūsu tautas dzīvi vēl ļaunākas sekas. Nevar pat saprast, kādēļ šī izceļošana bija vajadzīga, kad latvju aizgājēju vietā tūliņ nāca leiši, poļi, krievi,“ — saka, runādams par jaunlatviešu veicināto izceļošanu, A. Kroders.***)

Kā mēs jau minējām, šo kļūdu nenodarīja tikai jaunlatvieši vien. Ne mazākā mērā „kur man labi klājas u. t. t.“ sludinātāji bija vēlākie „jaunstrāvnieki“, kuriem nacionālais jautājums pats par sevi bija tikai kaitīgs aizspriedums.

Tomēr izceļošanas kustība nav radama daudz maz nopietnākā mērā propagandas ceļā. Tā sakņojas vietējos ekonomiskos un politiskos apstākļos, kāpēc istā vaina te piekrit krievu varas un vietējās vācu muižniecības rīcībai.

Tā saucamos „normalos apstākļos“ ikgadus no Latvijas izceļoja ne mazāk kā 4000 latviešu. Kādos piecpadsmit tādus „normalos“ gados (no 1881.—1897.) no Latvijas bija izceļojuši ap 60.000 latviešu.†) Bet izceļošanas kustība kļuva daudz dzīvāka, ja apstākļi bija vēl nenormalāki. Sevišķi lielus apmērus izceļošana tuvākā pirmskaņa laikmetā pieņēma pēc 1905. gada revolūcijas neveiksmēm. Lielu daļu latvju aktivākās inteliģences tad piespieda emigrēt ārkārtējie politiskie spaidi, bet pārējos — galvenām kārtām krievu un vācu kolonizācijas sekas

*) J. Allunana raksti, II. daļa, 370. l. p.

**) M. Skujenieks, Nacionālais jautājums Latvijā, 192. l. p.

***) Arturs Kroders, Domas par latvju kulturu, Letas apgādībā, 1921.; 15. l. p.

†) M. Skujenieks, Latvija, 1922. g.; 292. l. p.

un jau skaidri izteiktās tieksmes izspiest latvjus no viņu saimniecībā Latvijā (piem. Latgalē), veicinot viņu izceļošanu uz Krieviju un Sibīriju. Tikai 1906. gadā vien, pēc vēl nepilnīgām ziņām, no Latvijas izceļoja 10.000 latviešu. Pasaules karām izceļoties ārpus Latvijas dzīvoja ne mazāk par 220.000 latviešiem, t. i. $\frac{1}{8}$ daļa no visas latvju tautas. Pēc citiem aprēķiniem šis skaits ir vēl lielāks un svārstās no 250—300 tūkstošiem. Katrā ziņā tas ir ļoti liels trieciens mūsu tautai, jo pārsniedz visu Kurzemes (bez Zemgales) lauku iedzīvotāju skaitu.*)

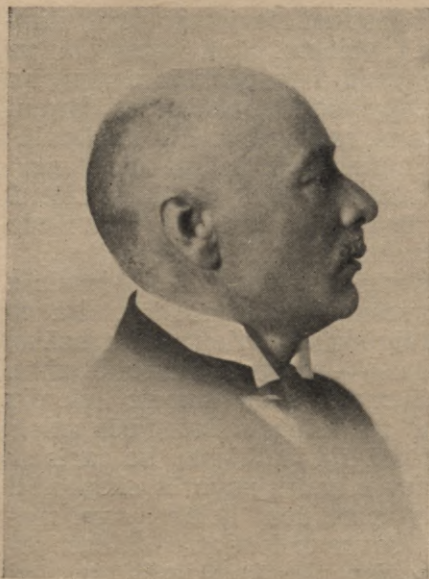
„Katra gadu simtiem (stipri par maz teikts! A. P.) latviešu atstāj savu dzimteni un dodas svešumā laimi meklēt. Pa to starpu mūsu dzimtenes iedzīvotāju skaits arvienu top mazāks, latviešu vietā ieplūst citas tautības“ — rezignēti raksta „Dzimt. Vēstn.“ 1914. g. sākumā. Inteliģences izceļošana uz Krieviju bija jau kļuvusi par tik „normalu“ parādību, ka latvji pēc valsts nodibināšanās visā nopietnībā uzstādīja jautājumu, ko darīs ar latvju inteliģenci, kad to uz Krieviju vairs nevarēs eksportēt!

Izceļojušie latvji gan centās apmesties lielākos vai mazākos pulciņos, t. i. nodibināt savas kolonijas. Šādas latviešu kolonijas bija izkaisītas nevien plašajā Krievijā, bet arī Amerikā un, vēlāk, arī dažās Eiropas valstīs. Cik daudz bija šo koloniju, var spriest jau no tam, ka pēc K. Skrindas ziņām Tobolskas, Tomskas un Jeniseiskas gubernās bija vairāk par 125 katoļticīgo latvju kolonijām.**) Svešumā izklīdušie latvji gan centās vēl uzturēt savu nacionālo kultūru (izklīdušos latgaliešus galvenām kārtām saturēja kopā viņu pieķeršanās savai ticībai), bet, kā mēs jau agrāk redzējām, krievu administrācijas spaidi šinī ziņā ārpus Latvijas bija vēl nekautrīgāki. Bez tam latvji šais izkaisītās salīnās nevarēja eksistēt ar savu valodu, balstīties uz savas kultūras sasniegumiem. Tiešie izceļotāji gan vēl centās paturēt kā vienu, tā otru. Bet arī apkārtnē stājās savās tiesībās un, atrautas no latvju tautas kodola, šīs salīnās jau tuvākā nākotnē bija lemtas pārtautošanai. Šo simtu tūkstošu latvju darbs un sasniegumi bija uzskatāmi kā tiešs zaudējums nelielās latvju tautas garīgām un materialām spējām.

Ilgas pēc dzimtenes gan vēl daudzos bija lielas, daudz lielākas kā, varbūt, jebkad bijušas. Bet agrākais, kaut arī bēdīgais pavārds dzimtā zemē jau izārdīts. Neskaitāmas sīkas un lielas saites jau stājušās savās tiesībās citā vietā. Ko tādā gadījumā vairs palīdz apziņa, ka esi atrauts no cilvēku dzīves stiprākā pamata, no savas tautas un zemes? Tā tikai pavairo traģismu. Tāpēc garīgā nikuļošana ir šo koloniju galvenā

*) Turpat.

**) Turpat, 290. l. p.

J. Akuraters.

pazīme. „Koloniju dzīvei itkā trūkst atbalsta. Nav pamata, kur turēties, kur spēkus smelt. Dzīve, rādās, karājas gaisā. Cilvēki labā skaitā nīkuļo kā atplēsti zari vēl pēc gadiem ilgas ārzemju dzīves. Personīgs darbs vien uz ilgāku laiku nedod apmierinājumu. Dabīgi rodas nemiers, rūgtums, nervozitate. Cilvēki viegli zaudē līdzsvaru,“ raksta kāds emigrants par kolonistu emigrantu dzīvi Šveicē.*) Un tas attiecas uz koloniju, kas sastāv gandrīz vienīgi no inteliģences un pie tam vienā no viskulturelākām un brīvākām valstīm.

Tomēr nav jaunuma bez sava labuma. Stiprās dzimtenes mīlestības jūtas, tas

„eros“, par kuŗu runā krievi**) un kuŗu vairs nekautrējās uzsvērt arī kulturtautu iespaidā iekļuvusē emigrejušā latvju inteliģence, spieda piegriezt nopietnāku vēribu šim „kaitīgam aizspriedumam“ arī dažus viņas politisko domu biedrus Latvijā. Nevar, piemēram, bez aizkustinājuma lasīt kāda mirstoša diloņslima emigranta Jāņa Straujāna rindas marksistiskās „Dzīves“ 1913. g. 11. numurā: „Kad miris būšu — vedat mani uz Latvijas birzēm: atdodat mani dzimtenei — kaut mirušu — viņas vajātu dēlu... Uz Latvijas birzēm vedat mani: vēl pēc nāves dzirdēt gribas viņu šalkoņu, just, kā bālās lapas gurdī krīt uz zārka vāka. Un nesakat: viņš miris un nejut vairs, ko dzimtenes meži stāsta. Nē! Viņu nopūtas dzirdēšu — kaut miris būšu... Kad miris būšu — aprokat mani liepu ēnā, kas ap teiksmaino kalnu manā dzimtenē šalc: gribu dusēt pēdējo dusu — un miegā klausīties, kā tumšie meži šalc, par ko nopūšas arājs, vagu dzīdams un ko ganu zēns dzied. Dusēt pēdējo dusu un nāves miegā klausīties, kā meži sāk draudošāk šalkt un laukos skanēt dziesmas, kas tautas varoņus modinās no tūkstoš gadu garā miega...“***)

*) „Jaunā Dienas Lapa“, 1913. g. 90. n.

**) A. Kroders, Domas par latvju kulturu, 14. l. p.

***) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā; 176. l. p.

Dzimtenes ilgu pilni top svešumā arī J. Raiņa darbi. Ilgus gadus šo nacionālo momentu Raiņa darbos centās noklusēt. Bet beidzot to vairs nevarēja.*) „Un tas — piezīmē M. Skujenieks — neskatoties uz to, ka Rainis un arī pēdējā citāta autors (Straujāns) pēc saviem ieskatiem un sabiedriskām tieksmēm nav sīkpiļsoņi un kapitalisti.“**)

Daļa to pašu emigrantu, kas zem krievu un vācu socialdemokratijas iespaida savā laikā bija uzstājušies kā vissīvākie nacionālo jautājumu apkarotāji, tagad, dzīvojot Somijā, Zviedrijā, Daniijā, Šveicē, Francijā, Anglijā, Amerikā un c., kļuva par latvju nacionālās politikas dedzīgākiem un nereti arī drošākiem aizstāvjiem, sniedzot ievērojamu pabalstu tiem spēkiem, kas šinī virzienā darbojās pašā Latvijā. „Viņi izplatīja kultūrpasaules lielajos centros pareizus jēdzienus par latviešiem, ko tur vai nemaz nepazīna, vai vēl arvien turēja par niecīgu, nekultūrelu tautiņu; viņi izsacīja gadījumos, kad latviešus apvainoja vai viltoja viņu domas un gribu, pret to protestu lielo kultūras tautu priekšā. To viņi darīja, rakstīdami laikrakstos, izdodami brošūras, sarīkodami priekšlasījumus, iegūdami latviešu lietai par labu ievērojamas personas.“***)

Diezgan rosīgi strādāja latvju inteliģence savas tautas labā arī lielākos Krievijas politiskos un kultūrelos centros (sevišķi Maskavā un Pēterpilī).

Tomēr latvju izceļotāju lielais vairums, kas bija izkaisīti plašajā Krievijā un arī citur, tālu no kultūras centriem un sakariem ar Latviju, bija un palika zaudējums latvju tautai.

Vissāpīgāk tomēr krievu politikas sekas bija jūtamas mūsu skolu dzīvē. Tās netikai vājināja, kā, piem., kolonizēšana un izceļošana, latvju tautu materiāli un skaitliski, bet nopietni bojāja arī viņas garīgo saturu. Ja salīdzinām skolu stāvokli pirms pārkrievošanas ar pirmskara stāvokli, t. i., kad jau vairāk kā 25 gadus bija darbojusies skolu pārkrievošana, — pārādās ļoti bēdīga aina. Par to mēs jau runājam agrāk. Še tikai jāpiezīmē, ka lai kā mēs vērtētu vācu politiku mūsu zemē visā visumā, skolu lietās un vispār latvju kultūras darba atbalstīšanas ziņā viņu rīcība nekādi nav nostādāma gluži blakus krievu skolu politikai. Ja arī vāciešiem savā laikā izglītots latvietis likās nesaprotama lieta un vietējie mācītāji tad centās atzīmēt „pēc tautības latvietis, pēc izglītības vācietis“, tad krieviem, par nožēlošanu, uz tādu atzīmi „pēc izglītības krievs“ bija jau daudz vairāk tiesību. Tā sauktos vācu laikos pagastu sko-

*) Turpat, 175. l. p.

**) Turpat, 177. l. p.

***) T. Zeiferts, *Isa Latvijas vēsture skolai un vispārībai*, 1921. g.; 51. l. p.

lās visus priekšmetus mācīja bērnu mātes valodā. Ari skolu programma tad nebija tik sastindzināta. 1874. gadā dotās vācu instrukcijas gan noteica skolu programmu minimumu, bet atstāja pagastiem un skolu valdēm brīvas rokas programmas paplašināšanā. Bērniem pagasta skolās katrā ziņā vajadzēja iemācīt saprātīgu lasīšanu, ortografisku rakstīšanu mātes valodā, vienkāršās rēķināšanas darbības, ģeografijas elementus, bībeles stāstus un dziedāšanu. Krievu un vācu valodas pasniegšana atkarājās no pašu pagastu gribas. Pie tam proporcija, salīdzinot ar mātes valodu, bija tāda, ka pirmajai bija nolemtas 16 stundas, bet krievu un vācu valodai — tikai 3 stundas. Vienīgi draudzes skolu pēdējās klasēs lietoja vācu valodu kā mācības valodu. Vietējie iedzīvotāji ar lielāko uzmanību sekoja skolu dzīvei, jo pagasta iestādēm bija daudz lielāka nozīme skolu pārvaldīšanas lietās nekā tagad, pārkrievošanas laikmetā. 1887. gadā krievu likumi skolu lietu nostādīja pavisam otrādi. Tos vecos skolotājus, kas līdz 1889. g. augustam nepaspēja izmācīties krievu valodu, atlaida no vietām. Par skolotāju iecēla tagad gandrīz kuŗu katru, kas vien daudz maz prata krievu valodu. Dažādās pārbaudīšanas komisijās iegūto skolotāju tiesību īpašnieki savās zināšanās paši nebija tikuši tālāk par pirmmācības skolu. Par skolotājiem pielaida pat 17 gadus vecus jaunekļus, kas skolu jaunajiem pārvaldītājiem bija ļoti patīkami kā viegli formējams materials.*)

1902. gadā Vidzemē vien bija 96 nepilngadīgi skolotāji.**)

Tos skolotājus, kas interesējās par latviešu sabiedrisko dzīvi, literatūru un valodu, pārkrievoņi visādi vajāja un tiem bija radīts pat sevišķs apzīmējums — „latīšestvujušcie“***) Lai nekas neatgādinātu Baltijas sevišķo stāvokli un dažādo apgabalu bijušo neatkarību, no skolām bija pilnīgi padzīta Baltijas vēsture. Agrāk, piemēram, Kurzemes pirmmācības skolās mācīja „Kurzemes stāstus“, bet vidus skolās diezgan sīki iepazinās ar Baltijas vēstures pamatvilcieniem. Tagad no tā vairs nebija ne vēsts. „Tagadējā jaunā paaudze gan zin chronoloģiskā kārtībā dažādo krievu valstu un valstiņu kņazu un lielkņazu vārdus un piedevām pat šo kņazu laulāto draudzeņu vārdus, bet savas tuvākās apkārtnes vēsture un apstākļi viņai ir terra incognita“ — saka M. Skujenieks par toreizējo jaunatni.†) Līdz skolu pārkrievošanai skolu un skolēnu skaits Baltijā nemitīgi pieauga. Tad te bija viena tautskola uz 716 iedzīvotājiem, kas jāatzīst tais laikos par ļoti augstu sasniegumu. Bet 1911. gadā viena tautskola vairs bija tikai uz 1028 iedzīvotājiem, kas jau

*) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā, 89.—93. l. p.

***) A. v. Tobien, Die livländische Ritterschaft, 270. l. p.

***) M. Skujenieks, Nac. jautājums Latvijā, 93. l. p.

†) Turpat, 76. l. p.

ierindoja Latviju skolu lietās pie visvairāk atpakaļpalikušām zemēm Eiropā (vēl zemāka skolu attiecība pret iedzīvotājiem bija vienīgi Krievijā, Serbijā, Ungarijā un Rumanijā).*)

Ja 1885. gadā Baltijā jau bija 3162 tautskolas, tad 1911. gadā to bija vairs tikai 2466, t. i. skolu skaits kādos 25 gados bija samazinājies par veseliem 700. Tas, protams, nevarēja neatsaukties arī uz skolnieku skaitu. Piemēram Vidzemes pilsētas skolas apmeklēja pirms pārkrievošanas 10,7%, bet jau pēc 10 pārkrievošanas gadiem (1898. g.) vairs tikai 4,7%, t. i. skolnieku skaits te mazinājies uz pusi. Ari vidus skolu skaits nebija audzis (Rīgā līdz 1894. gadam pat samazinājies) un vidus skolu skolnieku pieaugums — samērā niecīgs. Gan tiesa, bija ievērojami vairojies Latviju vidus skolnieku un arī studentu skaits, sevišķi Vidzemē. Bet tas nevarēja ievērojami traucēt tautas vispārējā izglītības līmeņa attīstības aizkavēšanu vai pat slīdēšanu uz leju, samērā ar to, kā tam vajadzētu būt. Taisni otrādi, lielais vairums vidus skolas un augstskolas beigušo, kas gāja „eksportam“ uz Krieviju, bija nacionalā ziņā visbālākais un nevarīgākais elements. Ilgie krievu skolās pavadītie gadi nepalika bez sava iespaida. No bērna kājas viņos bija potēta „dziņa pēc krievu kulturas“ un tā kā viņi no tās vien arī daudz maz ko jēdza, tad tā arī palika par viņu garīgās attīstības pēdējo vārdu. Šinī ziņā viņu iespaids uz tuvāko apkārtni, no kurās tie bija cēlušies, bija caurmērā drīzāk negatīvs nekā pozitīvs. Grūti bija arī viņus nosaukt par inteligētiem cilvēkiem. Viņi nekautrējās atzīties, ka latviešu valodā neprot (kas arī bija patiesība) uzrakstīt bez kļūdām vienkāršu vēstuli. Latviešu valoda viņiem likās par „nabadzīgu“, lai viņā, bez krievu vārdu palīdzības, izteiktu daudz maz „dziļāku“ domu, kaut arī tā pastāvētu no visvienkāršākiem jēdzieniem. Latvju kultura, latvju apstākļi un vajadzības tiem bija lielumlielā vairumā pilnīgi sveši, jo jau no bērna gadiem tie bija kaluši visu, bet tikai ne to, kas attiecas uz pašu tautu un zemi. Tā kā arī svešas valodas pilnīga piesavināšanās ir ļoti grūts process, daudziem pat neiespējams, tad tie, kā jau agrāk minējām, bija nožēlojami cilvēki, kas pa daļai zaudējuši to, kas ir cilvēka galvenā bagātība, — brīva valodas lietošana. Nprotot pilnīgi nevienu valodu, lielais vairums šo skoloto un paskoloto bija uzskatāms drīzāk par garīgiem invalīdiem, nekā par inteligētiem cilvēkiem. Katrā ziņā tā bija savāda inteliģence, kas gan saprata divas valodas (latvju un krievu), bet brīvi un pareizi runāt un rakstīt neprata nevienā! Par tā laika studējošo jaunatni M. Skujenieks**) izsakās: „Zem skolu iespaida un bieži arī no

*) Turpat, 102. l. p.

**) Nac. jaut. Latvijā, 73. l. p.

A. Upīts.

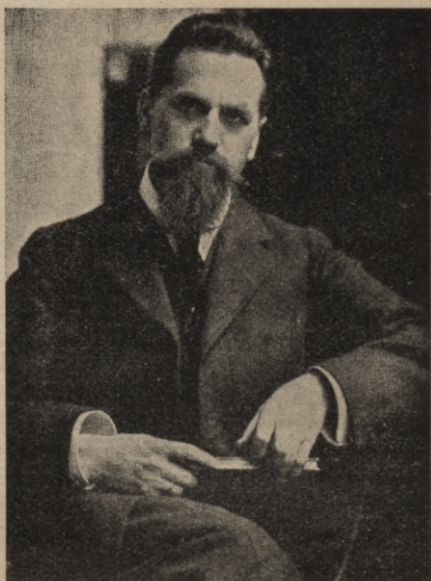
audzinātājiem pamudināti, daudzi lietojuši arī satiksmē ar saviem biedriem krievu valodu. Tas it sevišķi novērojams pie studentu vairuma, kuŗš nelasa latviešu grāmatas un vēl mazāk latviešu laikrakstus. Šo studentu latviešu vārdu krājums ir visai niecīgs. Ikkatru neikdienišķu jēdzienu viņi apzīmē ar krievu vārdu, bet zinātniskos terminus parasti saprot vienīgi krievu valodā. Brīžiem pat grūti izšķirt, vai latviešu studenti savās debatēs lieto latviešu vai krievu valodu. Abu valodu vārdi tiek lietoti raibā juceklī. Rodas savāds žargons, kuŗš īpatnējs pusizglītotai latviešu jaunajai audzei.

Caurmērā latviešu inteliģenta latviešu valodas zināšanas parasti nesniedzas pāri par to nelielo vārdu krājumu, kuŗu tas bērībā savācis. Bet bērībā cilvēka redzes aploks vēl šaurs. Viņš domās operē tikai ar visvienkāršākiem jēdzieniem. Tamdēļ arī vārdu krājums nevar būt liels. Bet šīs bērības iegūtās zināšanas netiek paplašinātas un kuplinātas, jo skolās bērns mācās krieviski, no vidusskolas bibliotēkas tas ņem krievu grāmatas, ar biedriem sarunājas krieviski un, beidzot, iemācās krieviski domāt.

Šo žargonu šī „inteliģence“ pielipināja arī citiem, mazāk skolās gājušiem. Tā radās plaši izplatītā nevīžība pret latvju valodu, bet nevīžība vienā no galveniem nacionalās kultūras jautājumiem rada līdzīgu izturēšanos arī citos. To pilnā mērā arī novērojām. (Cik tas tālu stāv no pirmo latvju studējošo centieniem, kas, kā piemēram tērbatnieki pag. g. s. 70 gados, centās izskaust savā vidū katru nelatvisku apzīmējumu!) Protams, bija arī citāda latvju inteliģence, bet mēs te runājam, par nožēlošanu, par parasto parādību.

Protams, latvju inteliģences valoda latvju kolonijās bija vēl vairāk sakropļota. Te jau bija parasta parādība, ka latvju kolonistu bērni nezin latvju vārdus to priekšmetu apzīmēšanai, ar ko viņu tēvi vēl nebija iepazinušies.

Būtu grūti atzīmēt visus tos ļaunumus, ko pārkrievošanas politika nodarījusi latvju tautai. Mēs varam tikai piekrist, ka „tas iespaids tomēr, ko atstāja krievu vara uz šo tautu (domāti leiši, latvieši un igauņi, A. P.) politisko, nacionālo un saimniecisko dzīvi, ir arī vēl tagad ievērojams. Gandrīz visa inteliģence bija apmeklējusi krievu skolas un augstskolas, politiskās dzīves vadītāji uzauguši krievu apkārtnē un krievu garā. Dažas politiskās partijas pēc savas izcelšanās un būtības līdzīgas tāda paša vai līdzīga nosaukuma krievu partijām. Tagadējā ģenerācija kalpojusi pa lielākai daļai krievu armijā. Sevišķi krit acīs krievu pārvaldības sistema. Ar jauno ģenerāciju uznākšanu uz skatuves, kas krievu režīmu nav pazinušas, krievu gars aizvien vairāk izzudīs.“*) Tā tad mums atliek tikai cerēt, ka šos pārkrievošanas ļaunumus iznīdēs tagadējie apstākļi, kad mēs paši esam kļuvuši par to noteicējiem. Bet kas būtu bijis, ja šī pārkrievošana un vispār krievu politika mūsu zemē būtu varējusi netraucēti turpināties vēl ilgāk? Mums šķiet, ka pašapzinīgam optimismam atbildē uz šo jautājumu gan būtu stipri maz vietas.

V. Eglits.

*) Dr. Hirsch Rolnik, Die baltischen Staaten etc.; 15. l. p.

V.

„Vācu-baltiešu“ politika.

H. Kaizerlinga un Fr. Veinberga uzskati par Baltijas vācu vēstures sakaru ar vietējo tautu dzīvi. Trejādās tieksmes vietējo vācu psihē. Tuvredzīgi egoistiski motīvi kā galvenais noteicošais faktors viņu politikā. Provincialā augstprātība, šķirošanās kārtās un vienprātīga norobežošanās no interešu kopības ar latviešiem. Dažāda un mainīga vietējo vācu sastāvs, bet viņu politikas nemainība. Cenšanās balstīties uz krievu valsts varu un krievu viskonservatīvākām aprindām. Muižniecība kā vienīgā vācu politikas vadītāja. Nepamatota dižošanās ar kulturas nesēju lomu. Kāpēc nebija izdevusies latvju un igauņu pilnīga pārvācošana. Cīņa pret „vilni no apakšas“. Vācu pirmskaņa kolonizācijas centieni. Maznozīmīgās vācu liberalās aprindas.

Mūsu Baltijas jūras piekraste jau no seniem laikiem ir bijusi ļoti svarīgs varas tieksmju objekts. Pēc varas te tiekušies dāņi, vāci, leiši, poļi, zviedri un krievi. Un katrs, kas te ieguvis zināmu varu, ir līdz ar to ļoti lielā mērā pavairojis savu iespaidu. Nelielam vairumam vācu te bija izdevies sevišķi nostiprināties, pakļaujot savai varai kā vietējos iedzīvotājus, tā zemi. Iznīcinot veco, priekšā atrasto iekārtu, vāci te bija gan stājušies pie jaunu, vairāk vai mazāk neatkarīgu valstisku veidojumu organizēšanas, bet viņi arī paši tos, vienā vai otrā veidā, sagrāvuši, tikko tie, pašu šo veidojumu interešu labā, ir apdraudējuši galvenā politiskā faktora — vācu bruņniecības resp. muižniecības — sevišķas intereses un priekšrocības.

Viens no šīs nominalās bruņniecības atlieku ievērojamākiem domātājiem — grafs Hermans Kaiserlings — savā jaunākā darbā, pielīdzinādams Baltiju Beļģijai un paredzēdams viņai līdzīgu attīstību, saka, ka vācu kļūda pastāvējusi iekš tam, ka viņi uzskatījuši vācietību par politisku ideju. Pēc viņa domām kādu ilgāku laiku vēl šo kļūdu pēc būtības atkārtotot arī latvieši un igauņi; bet tad, apstākļu spiestas, visas Baltijas tautas izveidošot jaunu kopēju baltiešu naciju, kā tā tas esot Beļģijā. „Un, ja tas jau būs tik tālu,“ — saka Kaiserlings, — „tad arī tie, kas mūs vācu-baltiešus šodien ienīst, atzīs mūsos valsts pirmos dibinātājus. Tad atkal uzmeklēs vecos vāpēvairogus. Tad arī bruņniecības un doma baznīca Rēvelē — tagadējā igauņu bīskapa baznīca, — bruņniecības pieminekli un, starp citiem, arī bruņniecības vadoņa Aleksandra Kaiserlinga

goda vainags vairs netiks uzskatīti kā svešas varas pārpalikumi, bet kā agrākās nacionalās vēstures piemiņas zīmes.“*) Mēs citējam šos Kaiserlinga vārdus tāpēc, ka tie diezgan raksturīgi. Viņos jūtams kautkas no „jaunā“ vai labāk sakot vecā „jaunā“. Uzskats par Baltijas tautu ciešākas politiskas kopdarbības nepieciešamību kā jauna balss atskanējusi šad tad arī muižniecības vidū jau diezgan sen, bet vienmēr no muižniecības vairākuma noraidīta kā ķecerība. Bet augšējos vārdos ir arī kaut kas no īsti vecā, kas stingri saudzis ar muižniecības domāšanas kārtību. To arī itkā atzīst pats Kaiserlings, teikdams, ka viņš ir „iekšēji divām pasaulēm piederīgs, robežiedzīvotājs kā telpas, tā laika ziņā, visvecāko tradīciju un arī tālākās nākotnes priekšstāvis.“**) Baltijas bruņniecības lomas novērtējumā gan viņš vairāk „visvecāko tradīciju priekšstāvis“, to tradīciju, kas šo lomu cenšās nostādīt tā, kā tas liekas ērtāk un slavējamāk.

Itkā pirms 35 gadiem jau atbildēdams Kaiserlingam, Fr. Veinbergs, kam gan nevarēs pārmest sevišķus aizspriedumus pret vāciešiem, gandrīz pilnīgi kratās nost no Baltijas vēstures, kā savā lielākā daļā latviešiem sveša elementa. „Tā sauktā Baltijas vēsture ir pa lielākai daļai tikai Baltijas vāciešu vēsture. To ievērojot saprotams, cik maz latvietim var būt intereses pie strīdiem starp vācu ordeni un arķibīskapu vai bīskapiem, pie strīdiem starp Baltijas vācu pilsētām un vācu muižniecību, un pie citiem tādiem sīkumiem, ar kuriem pildīta Baltijas vāciešu vēsture. Šīs lietas Baltijas vācietim var būt ļoti interesantas; latvietim nav vajadzības priekš tām iesildīties. Baltijas vāciešu vēsture nav latviešu tēvijas vēsture, kurā tas varētu ieraudzīt par savēju, kurā tas varētu ar mīlestību nogremdēties, priecādamies par viņas priecīgiem un skumdams par viņas bēdīgiem atgadījumiem.“***)

Veinberga uzskats nav, varbūt, gluži pareizi izteikts. Baltijas vēsture un, pie tam gandrīz visās savās parādībās, nav vairs atdalāma no mūsu vēstures, kaut arī latviešu un igauņu tautas te bijušas ilgāku laiku pasīvā, pārvarētā faktora lomā. Cik smags šis laikmets arī būtu, mēs tanī nekad neesam tomēr beiguši ne dzīvot, ne darboties, ne pat, cik un kā tas bijis iespējams, arī cīnīties.†)

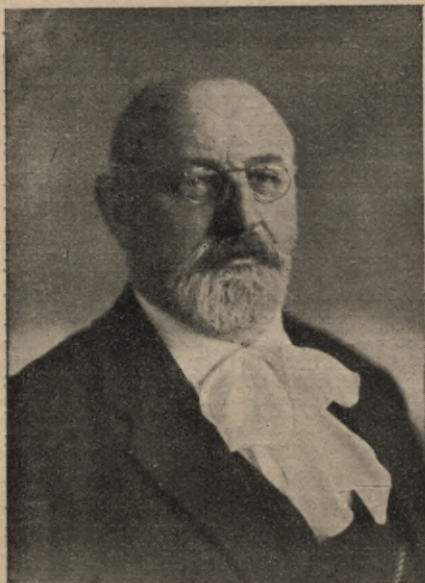
Tas nav vairs izdzēšams no mūsu mūža. Te mēs at-

*) Graf Hermann Keyserling, Das Spektrum Europas, Heidelberg; 389. l. p.

**) Turpat, 394. l. p.

***) Fr. Veinbergs, Iz latviešu-leišu vēstures, Rīgā, 1921.; 5. l. p.

†) R. Vippers, Dzimtības laimības dokumenti Vidzemē, Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1927. g. 1. un 2. burtn.

Prof. J. Vītols.

rodam, visam ļaunumam par spīti, arī zināmu pamatu pat „iesildīties“. Baltijas vēsture rāda, ka mūsu zeme, pat ar tik šauru un svaidīgu spēku priekšgalā, kā vācu muižniecība, ir pratusi ļoti ilgu laiku pasargāt zināmu neatkarību, kas liecina par viņas sevišķu spēku, kā to uzsver Širrens, un kas dod drošu pamatu nākotnes optimismam, kā to norāda arī Kaizerlings: „Ja jau tik skaitliski mazo muižniecību neizdevās (svešai varai) pilnīgi pārvarēt, nerunājot par asimilēšanu, tad tas jo lielākā mērā būs attiecināms arī uz plašākus pamatus ietverošām tautībām.“*)

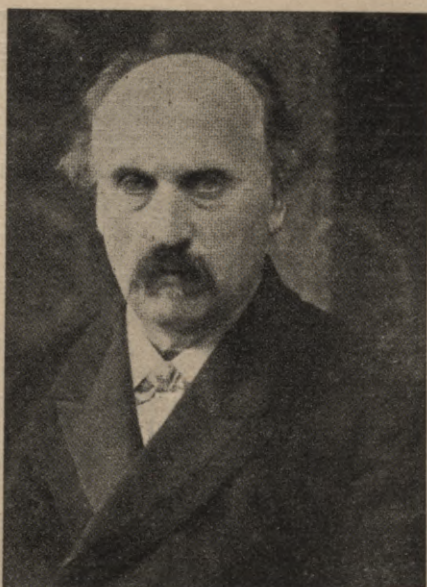
Mums te nav jāiztirzā jautājums, kā būtu izveidojusies Baltijas resp. mū-

su zeme, ja viņu nebūtu iekarojuši vācieši un kļuvuši par valdošo, bet zināmā mērā arī ģeografiski un politiski apvienojošo faktoru. Tāds jautājums pieder hipotezēm, par kurām vienmēr var būt dažādi ieskati. Ja valdnieki un tas spēks, uz kuŗu tiem jābalstās, nepieder pie zemes pamatiedzīvotāju tautības, tas ir gan ļoti liels ļaunums, kas vispirmām kārtām kaitē zemes stiprumam. Bet iespējami arī vēl citādi, ne mazāki ļaunumi. Katrā ziņā svešas tautības valdnieki un arī visa valdošā šķira nav nekāds rets izņēmums zināmā laikmetā pat lielu tautu dzīvē. Bet arī sveša valdošā šķira, ja vien tā gribējusi izveidot kādu patstāvīgāku un dzīves spējīgāku valstisku organismu, ir centusies piekopt — tagadējā valodā runājot — valstisku politiku. (Ar to arī izskaidrojams, ka tādi iekarotāji, pa lielākai daļai, pārgājuši iekarotos pat tautības ziņā.) Mēs tādas politikas iezīmes gan varam pamanīt, piemēram, pie viena, otra Kurzemes hercoga, varbūt pat arī pie viena otra bruņniecības resp. muižniecības priekšstāvja. Kas, turpreti, attiecās uz šīs bruņniecības politiku visā visumā, tad par tādu cenšanos nav iespējams runāt.

Tāpēc ir pareiza pati Veinberga doma. Proti, ka Baltijas vāciešu politika nav bijusi tēvis politika, tādā nozīmē, ka

*) H. Keyserling, op. c., 389. l. p.

ari citas Baltijas tautas, resp. latvieši un igauņi to varētu uzskatīt par savēju, tai lidzi skumt vai priecāties. Vārds tēvija (pēdējā laikā — „kopēja tēvija“) gan ir viens no visvairāk lietotiem vietējo vācu jūsmu izpaudumos. Mēs negribētu apgalvot, ka tā tikai tukša skaņa. Pieķeršanos zemei, kur viņu saknes jau laidušās gadusimteniem ilgi, viņi ir parādījuši ar diezgan apbrīnojamu neatlaidību un, ja vajadzīgs, nesuši arī dzīvības upurus. Tas arī saprotams, ja ievēro, ka tāda sajūta varēja būt, pa lielākai daļai, vislabākā saskaņā ar tezi: „kur man labi klājas, tur man tēvija“. Būtu arī grūti iedomāties, ka cilvēks, kuŗa bērnība saistās ar skai-

Jurjānu Andrejs.

stajām pilīm, plašajām zemēm un bagātībām, vai vismaz ārkārtīgi privileģētu stāvokli visā zemes dzīvē, būtu pavisam brīvs no šo apstākļu romantikas un tam nebūtu nekādas siltākas sajūtas pret to. Tomēr visa viņu politika nav bijusi zemes, bet kārtas interesēs, ne „Landes“, bet „Standes“ politika. Paši vietējie vācieši uzsver, ka apstākļi no viņiem izveidojuši sevišķu tipu, par kuŗa īpašībām tie, pa lielākai daļai, vienprātis tikai tiktāl, ka tās ir pavisam īpatnējas un ļoti labas. Citi tās pielīdzina anglim, citi — „kungam“ vai tīrai aristokratijai vispār un, beidzot, citi (Kaiserlings) šīs īpašības gan ir ar mieru vispārināt uz visiem Baltijas iedzīvotājiem. Mums liekas, ka pietiekošs pamats runāt par vietējo vāciešu, vai kā viņi sevi sauc — „vācu-baltiešu“ — sevišķo psiholoģiju bez šaubām ir.

Katrā ziņā tā diezgan lielā mērā atšķirās no valsts vāciešu gara konstitūcijas. Mēs negribam runāt par citām šīs psihes īpašībām, bet ierobežosimies tikai ar galveno vilcienu konstatēšanu. Ja Vācijas vācietis Gete varēja teikt, zīmēdamies uz cilvēka garu vispār: „Mīt manās krūtīs divas dvēseles,“ tad vietējais vācietis savās politiskās krūtīs tās varēja saskaitīt veselas trīs. Viena bija saistīta ar šejieni — lokālo tēviju, otra (gan krietni vēlāk pamodusies) — ar viņa tautas tēviju (Vāciju). „An der Ostsee Strand liegt mein Vaterland, lieb's von ganzer

Seele, aber meine Kehle ist zu Haus am Rhein," varēja sirsnīgi dziedāt par dubulto tēviju vietējais vācietis ne tikai jautrākā nozīmē vien. Trešā dvēsele, turpreti, tiecās vienmēr pēc kāda sveša atbalsta, kas palīdzētu noturēt savu „Standespolitik'u" pret visas zemes un iedzīvotāju vairākuma interesēm.

Šī trešā dvēsele, kas galvenām kārtām iezīmē vācu politiku, jutās brīvāka un nesaistīta jau tāpēc, ka viņa, patiesībā, nebija pretrunā ar pirmām divām. Ari lokālas tēvijas intereses tie sajuta vienīgi kā savas kārtas intereses un kārtas intereses reizē ar to arī bija nacionalās intereses, tā tad itkā saskaņā ar tiem centieniem, kas vērsās uz Vācijas pusi. Kārtu un šķiru pretešķības tak ļoti ilgu laiku saskanēja ar nacionalām pretešķībām. „Deutsche und Bauern" bija savā laikā pat juridiska formula. Un kad arī šīs kārtu pretešķības vairs tik gluži nesaskanēja ar pareizāk saprastām nacionalajām, tad tomēr vietējā muižniecība prata tās par tādām nostādīt. Viņu vietējās tēvijas mīlestība tak savā būtībā izteicās iekš tam, ka, lūk, te mēs, vāci, esam ieguvuši daudz mantas, daudz tiesību, kādu citā vietā mums vairs nebūs. Paši mēs tās pret „zemniekiem" ilgi nespēsīm paturēt. Tāpēc tika laista darbā „trešā dvēsele" un līdz ar to varēja priecāties arī otrā, jo kas atņemts zemniekiem, tas nāca par labu vāciešiem.

Nekādu sirdsapziņas pārmetumu te nevarēja būt, jo to visu varēja attaisnot nevien ar personīgām interesēm, bet arī — „augstāko ideju, kas nepazīst cilvēka žēluma," proti vācietības interesēm.

Tā mēs šo trešo dvēseli savā laikā, pēc Vidzemes valsts sabrukuma, redzam gan pieķeramies Polijai, kurai vēlama sociāla iekārta, pie kam ticību izšķirība „simpatijas" nebūt ne traucē, gan pēkšņi mokamies Zviedrijas rokās, jo tur muižniecībai draud katastrofa, gan atkal dodamies Krievijas apkampienos, jo tā atvēl izvest tādu politiku, kāda vien muižniecībai patīkama. Tiesības, ko muižniecība bija ieguvusi, balstoties uz mūsu zemes starptautisko nozīmi, muižniecība izlieto, lai zemi un viņas iedzīvotāju milzīgo vairumu nospiestu pilnīgā beztiesībā, vienīgi savas kārtas tuvāko politisko un materialo interešu labā. „Tā bija viena no visdīvainākām pretrunām sociālo attiecību vēsturē: apgaismības laikmetā, kad literatūrā visur valdīja teorija par dabiskām tiesībām un tika sludināta cilvēku vienlīdzības ideja, vienā no Eiropas kultūrelām valstīm muižniecība izsludina savus zemniekus par savu nekustamu īpašumu, par savu piederumu, par inventara daļu, bez kautkādam cilvēciskām tiesībām. Kā pretstatu dabiskām tiesībām tā piedeva savu, viņu acīs vērtību nezaudējošo Privilegium Sigismundi", — saka prof. Vippers.*)

*) Prof. R. V i p p e r s, Dzimtībušanas laika dokumenti Vidzemē, 45. l.p.

Un kad beidzot atskan balsis, zemes vai pat pašas muižniecības tālāko interešu labā, šīs privilēģijas, kā kopēju mantu, attiecināt uz plašākiem iedzīvotāju slāņiem, muižniecība ar provincialu aprobežotību jau tā ir pieķērusies savam acumirkīgā stāvokļa ērtībām, ka visas šīs balsis izskan tuksnesī. Vajag vienmēr ļoti lielu satricinājumu vai spiedienu, lai viņu dabūtu kaut cik uz priekšu. Un arī tad viņa ļoti ātri tiecas atpakaļ vecajā gultnē.

„Kad es tur (Pēterpilī) ļoti dzīvi sajūtu cilvēku mulķību, tad es varu noteikti teikt: tādi ir krievi! Bet ja man te katru dienu jāredz, ka lielākai daļai sevis paša mīla ir stiprāka par vispārējā labuma mīlu; ka uzpurēšanās gatavība zemes labā tikai pie nedaudziem ir sastopama kā zināma tiekšanās; ka, beidzot, arī laba griba tik bieži ir saistīta ar tik pārsteidzošu nesaņemšanu, tad man jāsaka: tādi esam mēs!“ — tā raksturo vietējo muižniecību viņas pašas landmaršals fon Oetingens.*)

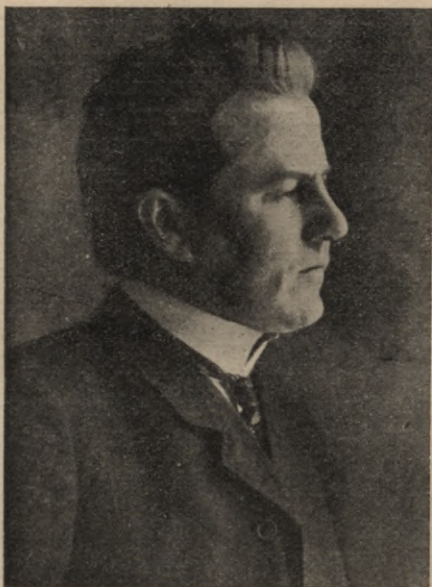
Tas viss netraucē vietējos vāciešus lepni runāt par savu kulturu (lai gan materiāli tik labi situētas un visām kultūras iespējamībām bagātīgi apgādātas grupas vidū, kā vācu muižniecība, vēl labu laiciņu atpakaļ bija vairāk analfabetu nekā „tumšajos“ zemniekos), par nopelniem zemes labā un par viņu vienīgām spējām politiskai un komunalai pārvaldībai, un beidzot, bet nebeidzot, par savu „uzpurēšanos“ vācu lietai. Jo viņi „savu vācietību uzsver vairāk kā jebkurš vācietis.“**)

Un ja vācietis vispār mīl dižoties ar savu „lepnumu“, tad vācu- baltieši, kā to atzīmē barons Rozenbergs,***) jau tik milzīgi augstprātīgi, ka to pat vairs nevar salīdzināt ar pārmērīgu lepnumu. Šī augstprātība novērojama pat viņu pašu attiecībās, kur muižniecībai vācu pilsonisks vārds vairs liekas tikai „apzīmējums“, kaut arī pēdējā nesējs savā izglītībā un gara īpašībās būtu daudz pārkāps. „Un tā visā baltiešu kopumā bija sastopama viduslaika augstprātība dažādās pakāpēs un nokrāsās, visu vācu sabiedrību sadalot daudzās sīkās aprindās, kas dzīvoja viena no otras noslēgtu dzīvi un kultivēja katra savus aizspriedumus. Rīgas „lielpilsēta“ patiesībā sastāvēja no veselas sumas telpiski nodalītu mazpilsētu. Tikai vienā punktā šīs mūsu vācu sabiedrības savstarpēji norobežotās aprindas bija vienotas: augstprātīgi noraidot katru kopību ar visu latvietību. Daudzu baltiešu atpakaļ tiecības skati vēl vienmēr laistījās iekarotāju pārkāpuma pašsajūtā. Latviešus uzskatīja kā zemāku rasi un negribēja redzēt

*) Baltische Monatsschrift, 58. Jahrgang, Heft 4/5; 229. l. p.

**) Graf H. Keyserling, op. c., 383. l. p.

***) Für Deutschtum und Fortschritt in Lettland, Erinnerungen und Betrachtungen von Baron Ed. von Rosenberg, Riga, 1928.; 32. l. p.

E. Dārziņš.

to, ka viņu kulturelais līmenis jau bija tālu gājis uz priekšu. Visi brīvie vēji, kas pēdējā gadusimtenī bija sakuštinājuši visu Krieviju, likās bez kādām sekām pārskrējuši pār Baltiju. Augstprātīgais viduslaiku gars vēl vienmēr kopa vecos aizspriedumus un dalīja cilvēkus pēc viņu izcelšanāk kungos un kalpos. Un tak bija jaunības sparā augšupejošā latvju tautā daudzi augsti inteliģenti un apdāvināti ļaudis, no kuriem arī mūsu vācu sabiedrība daudzā ziņā varētu ko iegūt. Tāpat, kā vācu kultura ir radusies no citu rašu un visas cilvēces garīgo sasniegumu piesavināšanās, tā arī zem dažādiem iespaidiem no rietumiem un austrumiem bija izveidoju-

sies īpatnēja latvju kultura, kas jau sen vairs nebija tikai vācu „virskārtas“ sīkais un pelēkais pjedestals. Tanī laikā, kad vajadzēja stāties dzīvākos sakaros ar mūsu dzimtenes līdzpilsoņu kultureliem elementiem, parādīt saprašānu un simpatijas viņu centieniem, mūsu vācieši uzcēla ap sevi augstus ķīniešu mūrus no savas pašiedomības, naida un nicināšanas. Lai gan apmēram 90% zemes iedzīvotāju bija latvieši un jau visā pasaulē bija iestājies demokrātijas laikmets, no vācu puses nedarīja neko, lai stātos ar vairākumu labās vai vismaz paņēsamās attiecībās.**)

Tā gadusimteniem vecajā vācu politikā pēc būtības nekas nebija grozījies. Tas likās jo sevišķi dīvaini tāpēc, ka viss vācu elements Latvijā nebija gluži vienādīgs ne socialā, ne kulturelā, ne pat, stingri ņemot, nacionālā ziņā, ne arī savā saistībā ar vietējo dzīvi. Likās, ka šādā gadījumā arī politiskā ziņā būtu neizbēgamas nopietnas diferences.

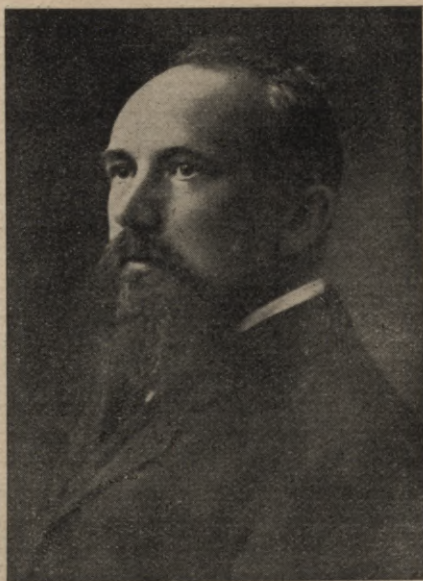
Pēc 1897. g. skaitīšanas rezultātiem visā Latvijā bija 120.191 vācietis, vai kas vismaz sevi uzskatīja par vācieti; apmēram šādu pat vāciešu skaitu var pieņemt arī 1914. g. sākumā, jo — neskatoties uz visu vāciešu skaita palielināšanu mākslīgiem līdzekļiem pēc 1905. g. (kolonizēšanas) — vācu iedzīvotāju

*) Baron Rosenberg, op. c., 34. l. p.

skaitu pa šo laiku nevarēja uzskatīt par pieaugušu, bet gan drīzāk mazinājušos. No visa Latvijas iedzīvotāju skaita pirms kara (2.552.000) tā tad vāciešu bija tikai nepilni 5%^{*)}. Vietējos vāciešus J. Čakste^{**)} uzskata kā sastāvošus no sekošiem elementiem: 1) no dažām nedaudzām ģimenēm, kas cēlušās no ordeņa bruņiniekiem, starp tām arī dažas, kas cēlušās no vietējām ģimenēm (tādu ģimeņu, kas varētu runāt par 700 gadu pagātņi, pēc Čakstes domām būtu augstākais 3—4^{***)}); 2) no vāciešiem, kuŗu senči-muižnieki, „literāti“ (tā nosaucās akadēmiski izglīto pilsonisko vāciešu „kāŗta“, pie kuŗas pieskaitījās arī viņu pēcnācēji, kaut arī tie nemaz neprastu lasīt un rakstīt), tirgotāji, amatnieki, strādnieki, piedzīvojumu meklētāji u. t. l. — bija iecelojuši vēlākā laikā; 3) no pārvācotiem latviešiem, igauņiem, zviedriem, krieviem, poļiem un kristītiem žīdiem. Nemot visus vāciski runājošos, Čakste te vēl pieskaita 4. grupu, kas gan lieto vācu valodu, bet atzīst sevi kā piederošus citai tautībai. Pieskaitot pēdējo grupu pie trešās, J. Čakste vācu elementus Latvijā sagrupē sekoši: 1. vecvāci, 2. jaunvāci, 3. pusvāci. Tā tad mēs redzam ļoti raibu un nenoteiktu sastāvu.

Vācu elementa pastāvīgu mainīšanos atzīmēja savā laikā arī J. Eckardts: „Atskaitot zināmu celmu vācu muižnieku un pilsoņu ģimeņu, kas sastāda valdošo iedzīvotāju kodolu un viduspunktu, vācu iedzīvotāji zināmos laikmetos pilnīgi atjaunojušies un lielākā daļa Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas vāciešu var skaitīt savos Baltijas jūŗas senčos tikai vectēvus vai, augstākais, vecvectēvus.

Vispār var pieņemt kā pamatnoteikumu, ka iecelojošās ģi-

A. Kalniņš.

^{*)} M. Skujenieks, Latvija, 1922. g. 254. l. p.

^{**)} Die Letten und ihre Latvija, Eine lettische Stimme von J. Tschakste, Stockholm 1917.; 48. un 49. l. p.

^{***)} Turpat, 59. l. p.

menes divu vai triju ģenerāciju laikā tikai pa pusei vairs pieder pie zemes, kurā viņu priekšgājēji nometušies, jo zināma daļa šo ģimeņu locekļu ir jau aizgājuši tālāk uz austrumiem.**)

Turpat Eckardts arī ieminas, ka „ja šī pastāvīgā pārmaiņa palikusi maz manāma un nav gandrīz arī neko grozījusi sabiedrisko iestāžu raksturā, tad tas izskaidrojams ar mūsu tautiešu attiecību nemainīšanos pret latviešu un igauņu pamatiedzīvotājiem un ar attiecībām pret valsti, kurai šīs zemes pieder.“

Tā tad mainās gan vācu sastāvs, galvenām kārtām tāpēc, ka vācu vidus šķiras sastapa Latvijā jau bīstamu konkurenci un bija spiestas meklēt ceļu tālāk uz austrumiem.**)

Bet nemainās viņu politika. Varēja gan cerēt, ka sevišķi pārkrievošanas politika uz to, beidzot, spiedīs, kā to arī velti gaidīja latvieši. Pārkrievošana apdraudēja tak nevien latvju, bet arī vācu nacionālos pamatus. Tomēr muižniecība uzskatīja, ka vismīļākie pamati vēl vienmēr nav apdraudēti, bet var atrast krievu varā savu vienīgo aizstāvi. Vēl vienmēr viņu rokās bija zemes lielākā un bagātākā daļa. Vēl vienmēr viņiem te bija tādas privilēģijas, kādas nevarēja saskatīt vairs nevienā Eiropas valstī; viņiem bija brīvs un privilēģēts ceļš arī uz zemes un Krievijas valsts augstākiem amatiem. Rusifikācija netūvu tik lielā mērā neaizskāra viņu stāvokli tiesās, administrācijā, valodas un citās lietās, kā tas bija pie latviešiem un igauņiem, jo viņi tak vienmēr bija pratuši „pierādīt“ savu padevību tronim un ietilpa tā spēka sastāvā, uz ko balstījās Krievijas pārvaldības sistēma, paši lielā mērā to līdznoteikdami.

Ja latvieši un igauņi centās pēc daudz maz līdztiesīgāka stāvokļa visiem pilsoņiem un nācijām, kāpēc tad gan vāciešiem tos atbalstīt? „Jaunlatvieši“ viņu acīs bija tādi pat dumpinieki, kā vēlāk „jaunstrāvnieki“. Pēdējie bija pat daudz patīkamāki. Tie palīdzēja sašķelt un apklusināt, internacionalisma un šķiru cīņas vārdā, latvju nacionālo spēku. Bez tam tie jau deva rokās lielisku kārti, ko izspēlēt pret krievu valdību. Ne velti var aizrādīt uz gadījumiem, kad vācu viskonservatīvākās aprindas taisni sekmējušas revolucionārās kustības sākumus mūsu zemē (piemēram „Cīņas“ mitināšana „Düna Zeitung“ spiestuvē). Protams, ne jau šīs kustības interesēs. Tā „Landesstaata“ cīnītāji, kas citā vietā, ja tas izlikās yaronīgāk, mīlēja palielināties ar savām „pierēm pret austrumiem“, tagad centās visādi apvainot latviešus separatismā un revolucionismā, pilnā balsī, kur vien iespējams un neiespējams, apliecinot savu lojalitāti Krievijas priekšā. „Šī mīkla nav grūti uzminama,“ — saka

*) Julius Eckart, Baltische und russische Culturstudien aus zwei Jahrhunderten, Leipzig, 1869.; 63. l. p.

**) J. Čakste, op. c., 50. l. p.

J. Čakste — „vācieši centās spēlēt mīļo bērnu, cerībā, ka tā vislabāk varēs nodrošināt savas priekšrocības un, ja iespējams, dabūt ekstrā atalgojumu par savu „lojalitāti“.*)

„Lielas privileģijas“, t. i. zemes sevišķo stāvokli Krievijas imperijā, par ko runā Širrens, vācu politika labprāt deva upurim Krievijai, lai vien paturētu „sīkās“, bet personīgi patīkamākās. Šinī ziņā gāja pat tiktālu, ka lai gan muižniecība apzinājās ļaunumus, kas cēlās viņas pašas spēkam no dažādo provinču vadošo organu nesaskaņotās rīcības, tā tomēr izvairījās nodibināt kopēju organu, kas reprezentētu visas Baltijas kaut arī muižniecisko politiku, lai tikai ar to neradītu kādas „separatisma“ aizdomas pie krievu varas vīriem. Pat vārds „Baltija“ jau dažām muižniecības grupām likās lietošanai neērts.***) Tāpēc arī nepieredzēja dienas gaismu pat minimalais „apvienotā Baltijas landtaga“ surrogats.***)

„Kopējās dzimtenes“ un arī tīri nacionalām interesēm nebija vairs nekādas nozīmes, ja tās kautkādi varētu apdraudēt muižniecības privileģijas. Tā noraidīja katru saprātīgāku priekšlikumu „dot pakāpeniski pilnīgas politiskas tiesības mūsu iedzīvotājiem, pievelkot tos komunalam un politiskam darbam.“†) Šīs tiesības landtāgi nedeķa nevien latviešiem un igauņiem, bet arī vācu tautības pilsoniskiem iedzīvotājiem, piemēram pilsētu priekšstāvjiem, lai gan pilsētās dzīvoja apmēram 80% visu vāciešu un viņu pārvaldība gandrīz līdz pašam pēdējam laikam atradās vienīgi vācu rokās. Norobežoties no šiem pārvaldības sakariem ar vācu tautības iedzīvotāju vairākumu nebija nekāda pamata vācu virskundzības labā jau arī tāpēc, ka pēc Tobīna vārdiem arī vācu pilsonības plašākās aprindas pilnīgi noraidījušas domu piešķirt latviešu un igauņu naciēm, kā zināmām vienībām, kādas sevišķas tiesības, jo latvieši pilsētās cenšoties nevien pēc līdztiesības, bet pat pēc virsrokas.*)

Nepilnais „augstākais tūkstots“ centās paturēt savās rokās visu varu, nostumjot no tās arī milzīgo vairākumu pārējo vācu tautības līdziedzīvotāju. Negribēdama vājināt pati savas šaurākās privileģijas, muižniecība totiesu vairāk bija ar mieru vājināt visas zemes īpatnējo stāvokli un arī pašu vācu nacionālās intereses. Tāpēc tā atmeta, kā mēs jau minējām, domu no atsevišķiem landtāgiem izveidot kopējo zemes priekšstāvību

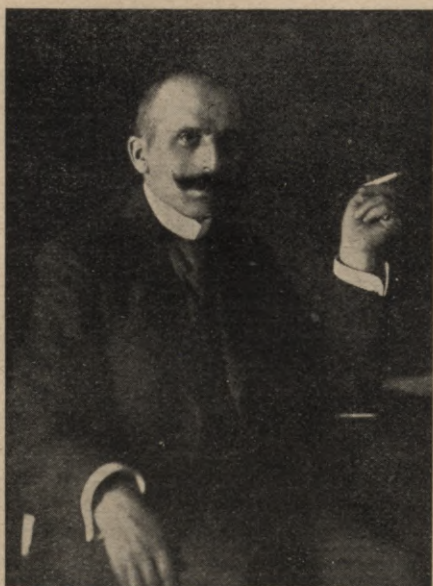
*) J. Čakste, op. c., 51. l. p.

**) A. v. Tobien, Die livl. Ritterschaft, 385. l. p.

***) Turpat, 386. l. p.

†) Sk. barona Tisenhausena runu Vidzemes landtagā 1879. g. (minētā Tobīna darbā 521. l. p.).

††) A. v. Tobien, Die livl. Ritterschaft, 400. l. p.

Akademiķis V. Purvīts.

pārāk maz saprašanas kopējai zemes politikai. Tā nebija nekāda zemes politika un tikpat mazā mērā tā bija arī saprātīga kārtas politika.“***) Mēs redzējam, ka tā nebija arī nekāda nacionāla politika vācu labā.

Neskatoties uz to, ka tādas politikas ļaunumi bija acīmredzami, ka asās tautību attiecības, ko tā kultivēja, nācās sajūst arī pārējiem vācu tautības iedzīvotājiem, ka tā lielā mērā veicināja arī novēršanos no vācu kulturas, kuŗas izkārtņi šī politika labprāt pielietoja, — šī politika tomēr nesastāpa nekādu ievērojamu opozīciju vācu tautības pilsonisko elementu vidū, kas satādīja vietējo vāciešu milzīgo vairākumu. Tas izskaidrojams ar to, ka par latviešiem vietējie vācieši vēl vienmēr turpināja domāt savas 18. gadusimtena formulas garā „vācieši un zemnieki“, t. i. uzskatīt sevi visā kopībā par kādu augstāku sociālu šķiru un līdz ar to politisku faktoru. Vācu pilsonībai pietika ar šo uzpūtības apziņu vien. Bez tam arī liela daļa pārējo vāciešu atradās muižniecības atkarībā. Ne velti tak „kopš Tacīta laikiem vācu rakstura iezīme ir paklausīt dzimušiem vai brīvi izraudzītiem kungiem“ — saka viens no vietējo vācu pil-

un stiprināt pašu šo priekšstāvību ar jaunu spēku pievienošanu. Jo „kāda nozīme gan būtu viņai (muižniecībai) sargāt Baltijas administratīvo un politisko īpatnību, ja tā neatbilstu pilnīgi viņas mērķiem. Tik prozaisks izrādās jautājums,“ saka Dr. M. Valters.*) Viņš arī pareizi uzsver, ka pat kārtas politika labākā nozīmē būtu centusies pēc Baltijas konstitucionālās dzīves nostiprināšanas. „Reformu ceļā tā būtu, varbūt, ieguvusi jaunus piekritējus, mēreno grupu koncentrēšana nebija neiespējama. Koalīcijas sistēma zināmos apstākļos radītu stāvokli, kas atvieglotu šķiru un tautību saprašanos.“***) Bet Baltijas muižniecībai „bija

*) Dr. M. Valters, Baltengedanken und Baltenpolitik, 131. l. p.

**) Turpat, 132. l. p.

***) Turpat, 120. l. p.

soniskiem ideologiem.*) Ja arī kādam vakareiropeiski izglītotam vācu ienācējam izlikās pavisam nesaprotami, ka te vēl ir landtāgi, „kuŗos viena pati agrarieŗu kārta reprezentē daudzējādo, zināmu kulturelu pakāpi sasnieguŗu sabiedrību,“ ka „visa inteliģence, kas nav saistīta ar zemes īpaŗumiem, plaŗās un turīgās tirgotāju un rūpnieku aprindas pavisam izslēgtas no zemes likteŗa noteikŗanas, ka ņe var, kaut arī tas būtu tēviŗķi domāts, ar likumiem noteikt visu zemnieku privato un sabiedrisko dzīvi, aplikot tos pat nodokļiem, bez kā tiem būtu kāda tiesība ņais lietās izteikt savus uzskatus,“**) tad vienmēr bija gata atbilde, ka te ir seviŗķi apstākļi, ka zemniecība ir uz pārāk zema intelektuala un moraliska līmeŗa un, kas pats svarīgākais, ka muiŗniecība vienmēr bijusi vācietības aizstāve, — „nevien uz āru pret poļu, zviedŗu, krievu resp. nevācu valdības varu, kuŗai Baltijas zemes padotas, bet ir arī vācu dzīves un tikumu sargātāja zemes iekŗienē un vienmēr, kur radusies kāda sadursme starp vācu nacionalām un citām interesēm, ir turējusī par savu pienākumu dot priekŗroku pirmām.“***) Pēdējais apgalvojums gan, kā mēs redzējam, bija stipri maz pamatots. Ja arī tāpēc vācu pilsonībā bija manāms zināms antagonisms pret visu varu sagrābuŗo muiŗu īpaŗnieku kārta, ja pilsonība to sajuta kā zināmu nevērību un rupjāku pieskarŗanos savam senajam hanzeatieŗu „lepnumam“, tad ņis preteŗķības uz āru parādījās ļoti mazā mēŗā.†) „Tik lielā mēŗā (vāci) bija pieraduŗi pie seniem apstākļiem un tik lielā mēŗā tos vieŗoja arī nacionalā paŗaizsargāŗanās no augŗas un apakŗas, apdraudējumī kā no krievu, tā latvieŗu puses.“††)

J. Rozentals.

*) Heinrich Löve, Das neue Russland und seine sittlichen Kräfte, Halle an der Saale, 1918. g.; 172. l. p.

**) Die deutsch-lettischen Beziehungen in den baltischen Provinzen; von einem Balten, Leipzig, 1916.; 14. l. p.

***) Turpat, 15. un 16. l. p.

†) Turpat, 26. un 27. l. p.

††) Turpat, 27. l. p.

Tā par „vācu-baltiešu“ politiku, kaut arī to faktiski noteica šaura grupa, līdzatbildīgas arī daudz plašākas vietējo vācu aprindas, kurām barons Rozenbergs pamatoti, bet saudzīgi pārmet „politisku apatiju un bezkritikas sekotānu, atstājot bez ierunām nekontrolētu valdītāju grupai iespēju pastāvīgi runāt un rīkoties visas kopības vārdā, neprotot par to nekādu atbildību. Ko „mūsu kungiem“ viņu politiskās gudrības pašapziņā labpatikās darīt, to neviens, slavīnātās „vienības“ vārdā, nemēģināja kritizēt.“*)

Kā galvenos muižniecības balstītājus, kas palīdzējuši vācu „virskārtai“ nodibināt un paturēt varu par nevācu tautas masu, Tobīns nostāda mūsu luterāņu garīdzniecību (protams, vācu) un korporatīvi vienoto vācu pilsonību. „Šie trīs elementi reprezentēja kā pret krievu varu, tā latviešu-igauņu iedzīvotājiem vakareiropeisko kulturu“**), piemetina augstā stilā Vidzemes muižniecības vēsturnieks.

Mums te nav vieta apskatīt šo vācu politiku vai — kā to Tobīns saka — „vakareiropeisko kulturu“ visos sīkumos, Mums tomēr varētu pārnest vienpusību, ja mēs neatzīmētu divas lietas, ar ko visvairāk lepojas vietējie vācieši: 1) ka tie devuši mums kulturu un 2) neesot mūs pārvācojuši. Nav noliedzams, ka mūsu kulturas attīstība zināmā mērā bijusi vācu un krievu iespaidā. Vai tas pats par sevi labi vai slikti — cits jautājums; katrā ziņā vācu „rūpēs“ par mūsu kulturu būs grūti saskatāms „kulturas nešanas“ ideāls. Mēs nepavisam negribētu apstrīdēt, ka vietējo vāciešu vidū ir bijušas augsti kulturelas personības, kas sniegušas mums ievērojamu atbalstu. Runājot Kronvalda vārdiem „tos vācu tautas vīrus pilsētās un uz laukiem, kuri visā nopietnībā iestājušies par latviešu tautas patiesām interesēm... bez šaubām mēs drīkstam pieskaitīt mūsu dzimtenes labākiem dēliem.“***) Par nožēlošanu, tikai muižniecības vidū, kas tak noteica visu vācu politiku, šādu personu bijis visai maz. Un nav arī jāaizmirst, kādā momentā šī krietnāko vāciešu palīdzība nāca. Tak pēc tam, kad latvju tauta bija notriekta galīgā verdzībā un tumsībā, nospiesta „viszemākās cilvēciskās būtnes stāvoklī.“†) Visu to tak nav iespējams izskaidrot ar „laika garu“, ja šī paša „laika gara“ vārdā krietnākam vācietim (Merķelim) nācās tik

*) Baron Rosenberg, Für Deutschland und Fortschritt in Lettland, 20. l. p.

**) A. v. Tobien, Die livl. Ritterschaft, 503. l. p.

***) Kronvalda Atis, Tautiski centieni. Tulkojis Āronu Matiss Pēterburgā, A. Gulbja apgādībā, Universāla biblioteka, 67. l. p.

†) Julius v. Eckardt, Die baltischen Provinzen Russlands, 8. l. p.

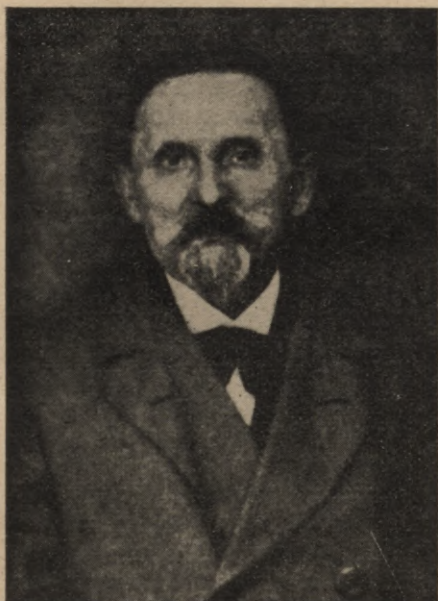
dedzīgi runāt, lai grieztu savu tautas brāļu vērību uz to, ka arī latvietis ir cilvēks. Kā gan var runāt par kulturas nešanu, ja vācu politika visu laiku centusies atņemt latviešu tautai viņas zemi un citus ekonomiskos pamatus, galveno tautas eksistences un kulturas sakni. Šinī ziņā vāciešiem grūti sevi salīdzināt, piemēram, ar zviedriem, kas savā samērā īsā valdīšanas laikā Vidzemē deva pamatu apzinīgai reliģiskai dzīvei (bībele latviešu valodā), nodibināja augstskolu un skolas, nostādīja uz citādiem pamatiem draudžu pārvaldību, ievada dzimtbūšanas ierobežošanu, sāka nodrošināt zemnieku tiesības uz zemi un citus nepieciešamos valsts kulturelās attīstības pamatus, lielu daļu, kuŗu vācieši, pēc zviedru varas krišanas, atkal pasteidzās deklarēt par savu īpašumu. Par latviešu kulturu vācu politika nekad nav interesējusies, noskatījusies uz to vienmēr ar nicināšanu, izglītotu latvieti uzskatīdama par „nejēdzību“. Ari viņas kulturpolitika savā visumā bijusi tikai izmantošanas politika. Ja latviešu tauta tomēr tuvojusies vakareiropeisko tautu kulturas līmenim, tad par to ļoti maza pateicība pienākas vietējiem vāciešiem, kuŗiem gan par savām bagātājām kulturas iespējām jāpateicas latviešu tautai un zemei. Tāpat arī latviešu inteliģence ļoti daudz darījusi vācu kulturas labā, kā to arī atzīmē kāds valstsvācietis, uzskaitot kādus 200 latviešus, kas pirms kara kā augstskolu un vidusskolu skolotāji strādāja vācu kulturas labā Krievijā, sarakstīdami arī ievērojamus zinātniskus darbus vācu valodā.*) Cik vāciešu tad strādāja latvju kulturas labā un kā to atbalstīja?

Prof. Reisers saka, ka vācu baltieši nekad neesot bijuši Vakareiropas kulturas reprezentētāji.***) Katrā ziņā tie darījuši pietiekoši daudz, lai latvju tautai nebūtu ıemesla skatīties ar lielu uzticību uz vienu no Vakareiropas lielājām kulturām. Vai tas būtu pakalpojums pat vācu tautai un kulturai? Ja latvju tautai bija izdevība tuvāk iepazīties ar Vakareiropas kulturu, tad tur gan lielāks nopelns, kā to uzsver prof. Reisers, pienākas mūsu pilsētām,***)) t. i. mūsu zemes stāvoklim. Ne velti Dr. Valters — toreiz pats vēl ļoti dedzīgs vācu kulturas cienītājs — varēja sacīt, ka vietējie vācieši ar savu izturēšanos taisni nāvē vācu kulturas izplatīšanos mūsu zemē, atzīdams, ka „patiesībā vācu kultūra Baltijā un viņas labākās tradīcijas neatbalstās vairs uz Baltijas vāciešiem, bet gan latviešiem, jo

*) Dr. Georg Vonne, Die Letten. Ein germanischer Bruderstamm. 2. Auflage, 1921.; 36.—42. l. p.

**) Эсты и латыши, ихъ исторія и бытъ. Сборникъ статей подъ редакціей проф. М. А. Рейснера; Москва, 1916.; 5. l. p.

***)) Turpat, 54. l. p.

Andrejs Stērste, publicists un sabiedriska darbinieks.

Baltijas vāci, it sevišķi konservatīvās aprindās, ir no Vācijas lielās, progresīvās kultūras galīgi atsvešinājušies.“*)

Kas attiecas uz otru „nopelnu“, proti, ka vācieši nav latvjus pārvācojuši, tad ir diezgan dīvaini lepoties ar to, ko kāds nav izdarījis. Tas vien jau dod gaišu liecību par pozitīvo argumentu trūkumu. Bet ja arī pieņemam, ka izvairīšanās no ļauna darba ir pati par sevi moraliski vērtīga parādība, tad tomēr tai, pēc vācu lielākā domātāja Kanta postulējuma, jāizriet no labas gribas. Vai par šo gribas labumu šinī gadījumā var runāt? Mums šķiet, ka psiholoģiskais pārvācošanas traucējums radās nevis no labas, bet gan citādi kvalificējamās gribas. Ne etisku mo-

tīvu izsaukta negribēšana latviešus pārvācot, bet gan pavisam citādi apstākļi kavēja vāciešus izdarīt pie mums to pašu, ko tie bija veikuši pie prūšiem. Treišķe, pārmezdam Baltijas vāciešiem politiska saprāta trūkumu un zemnieku nospiešanu dzīvnieciskā stāvoklī, ar ko arī lielā mērā izskaidro pārvācošanas neveiksmi, aizrāda tomēr, ka arī objektīvie apstākļi te bijuši pavisam citādi kā Prūsijā. „Prūsijas ordenis pēc tam, kad ap 1281. gadu bija apspiedis lielo prūšu sacelšanos, stājās ar apziņīgu nodomu pie pamatiedzīvotāju iznīcināšanas vai ģermanizēšanas un sasniedza savu mērķi. Vidzemē un Igaunijā nepietiekošie vācu spēki nevarēja domāt ne par iedzimto iznīcināšanu, ne sajaukšanos; viņiem vajadzēja apmierināties vienīgi ar savas varas paturēšanu.“***) Bez tam arī „kolonistu lepnums, kas pamatojas mulķīgā apziņā, ka uz Baltijas zemes „kungs“ un „vācietis“ ir identiski jēdzieni, padarīja pretīgu zemes pamatiedzīvotāju pārvācošanu“***) tā tad zināmā mērā

*) Dr. Miķelis Valters, Mūsu tautības jautājums, 134. l. p.

**) Citēts pēc J. v. Eckardt, Baltische und russische Culturstudien, X. l. p.

***) Julius v. Eckardt, Die baltischen Provinzen Russlands, 8. l. p.

traucēja šo procesu, neatkarīgi no citiem apstākļiem. Padarīt latvieti par „vācieti“ nozīmētu padarīt to arī par „kungu“, bet uz ko tad balstīsies un ko kalpinās tādā gadījumā „augstākās rases“ priekšstāvji? Lūk, tāpēc ne pārvācot, t. i., kā viņi to toreiz saprata, sociāli un kultūreli pacelt, bet gan nopiest uz „cilvēciskās būtnes viszemākās pakāpes“*) centās vispirmām kārtām vācu politika latviešus. Latviešiem bija jāpaliek par „zemniekiem“. Ja kāds no viņiem, „aizgādņiem“ gribot negribot, arī pacelsies, tad tas jau arī vairs nebūs latvietis, bet vācietis, kaut arī „ar melnāku kaulu un tumšākām asinīm nekā dabīgiem vāciešiem“.***) Neviens, kas pazīst mūsu vēsturi, nenoliegs, ka pie šīs taktikas vācieši stingri pieturējās un tā solīja savus panākumus arī pārvācošanas ziņā. Atraut inteliģenci, bet izmantot pašu tautu, tas tak viens no visērtākiem pārtautošanas veidiem, ja vien pārtautotājs grib paturēt savu privilēģēto stāvokli. Par labu gribu etišķā nozīmē tā tad te nevar būt ne runa.

Ja savā Baltijā piekoptā pārvācošanas politikā vācieši cieta neveiksmi, tad „no tā, ka neizdevās pārvācot latviešu un igauņu inteliģenci, protams, vēl nevar spriest, ka tāds mēģinājums nekad nav noticis.“***)

Tā arī Eckardts savā atbildē Treičkem saka, ka „pēc visu to vienbalsīgā slēdziena, kas Baltijas provinču studijas izraudzījušies par savu speciaļo nozari, latviešu un igauņu pārvācošana bija jau 16. gadusimteņa vidū pilnīgi ievadīta un palika vairs tikai laika jautājums.“†) Bet ja šim gaidāmajam lai-

Dr. K. Kasparsons, publicists un sabiedrīks darbinieks.

*) Turpat, 8. l. p.

**) Jānis Bērziņš, Latviešu tautskolotāji un 1905. g. revolūcija, 16. l. p.

***) Г. И. Биграбъ, Прибалтійскіе нѣмцы. Юрьевъ, 1916.; 87. l. p.

†) Baltische Briefe aus zwei Jahrhunderten. Deutsche Bibliothek in Berlin, 18. l. p.

kam dažādu apstākļu dēļ nebija iespējams iestāties, tad „Vidzemes ordenzemes pilnīgas pārvācošanas trūkums nav tik daudz kolonistu vaina, kā dažādu likteņu sekas, kas nevienam zemi, kam kādreiz vakareiropeiskā kultūra pieskārusies, gan nav smagāk un ļaunāk piemēklējusi. Tomēr darbs, ko vācu gars Baltijas zemē pasācis, nav bijis gluži velts, gluži bez svētības priekš tautām, kuŗas gan vēl runā savu valodu, bet kuŗu izglītības būtība pilnīgi veidota pēc vācu formas un kuŗas, savas garīgās un tikumiskās dzīves labākā daļā, ir nesaraujami cieši saistītas ar mūsu tautu.“*)

Tā tad nevis kāda etiski vērtīga griba no vācu puses, uz turēt latvju tautību, ir pasargājusi pēdējo no pārvācošanas. Mēs vēl saprastu, ka pierakstītu sev par nopelnu to, ko nav izdarījuši, bet ja grib lepoties ar to, ko nav varējuši izdarīt, tad, mums šķiet, iedomība patiešām jau pavisam apēnojuši spriešanas spējas. Un uz šo nevarēšanu vēl skaidrāk norāda tāda vietējo vāciešu autoritate, kā Pauls Rōrbachs:

„Pārmetums, ka vācieši būtu varējuši un tiem vajadzējis savā laikā pamatiedzīvotājus (latviešus un igauņus, A. P.) pārvācot, dibinās uz galīgu apstākļu neizprašanu. kaut arī vairāk pretimnākoša izturēšanās pret nevācu iedzīvotājiem beidzamos gādudesmitos pirms pārkrievošanas būtu iespējama. Neko izšķirošu tomēr ar to nebūtu panākuši. Vācietības īstās saknes bija vienīgi viņas pašas iekšējos spēkos, un kas ar pusotra miljona latviešu un igauņu pārvācošanu no divpadsmit reiz mazāka vācu skaita būtu iegūts vienā pusē, tas otrā pārk viegli varētu aiziet bojā. Kamēr Baltijas provincēs pastāvēja dzimtbūšana, ko arī Vācijā atcēla tikai 18. gadsimtena beigās un 19. sākumā, par latviešu un igauņu asimilāciju no vācu kārtām jau tāpēc vien nevarēja būt runa. Nav arī jāaizmirst, ka vācu kolonizācijas nodibināšanās laikos, 13. gadsimtenī, vācu zemnieks vairs negāja pār jūru un tāpēc nebija iespējams radīt Vidzemē vācu zemnieku kārtu, kā tas bija Prūsijā. Tā saukto „iedzimto“ pārvācošanas iespējamība sākās vispāri tikai tad, kad Baltijas muižniecības labās tautskolās latvju un igauņu kārtas bērņus varēja sagatavot tiktālu, ka tie, vai nu paši, vai arī tuvākās ģenerācijās, nokļūtu vācu augstākās skolās, ja iespējams, arī universitatē. Šādā ceļā nav arī mazums latvju un igauņu ģimeņu 19. gadsimtena otrā pusē pārvācots, tomēr īsa laiks, no apm. gadsimtena vidus līdz rusifikācijas sākumam, bija arī vienīgais, kad šādā ceļā ar sistematisku sekmēšanu no vācu puses varētu ko vairāk panākt. Bet pavisam aplama iedomā ir tā, ka šinī laikā būtu laimējies pārvācot kādu

*) Turpat, 37. l. p.

skaitliski spēcīgu nevācu iedzīvotāju daļu, proti plašo zemnieku kārtu.“*)

Piegriežoties vācu politikai tieši pirms pasaules kara, mēs redzam tās pašas augstāk raksturotās īpašības, tikai vēl gandrīz vairāk vērstas ar savu aso pusi pret latviešiem, kas, protams, nepalika bez attiecīgas pretdarbības. 1905. gada revolūcija un sekojoša apspiešana ar savām parādībām nebūt nebija tāda, kas varētu veicināt abu šo tautu labāku saprašanos. Nacionālā plaisa bija kļuvusi vēl lielāka, abpusējās brūces vēl smeldzošākas. Diezgan raksturīga tā laika attiecībām ir vēstule apmaiņa starp baronu Roppu un mūsu Kurzemes priekšstāvi pirmā Krievijas valsts domē, J. Čaksti.**)

Barons Ropps raksta J. Čakstem uz Valsts domi:

Čakstes kungs!

Jūs esat Kurzemes valsts domnieks. Tā tad Jums pēc labākās zināšanas un apziņas jāapsver un jāpārrunā tie jautājumi, kas Jums nāk priekšā, attiecoties uz mūsu Baltijas apstākļiem.

Bet ievērojot Jūsu musinošās runas, es uzlūkoju par savu pienākumu Jums nevien izsacīt savu nicināšanu, bet arī īsi un skaidri Jums pasludināt, ka es un mani domu biedri, starp kuriem atrodas arī latvieši, Jūs uzskatam par neģēlīgu, prastu demagogu, kas savu dzimteni pārdod par pāris radikalāku cīņas vārdu. Es mīlu to latviešu tautu un ienīstu katru, kas bez vēsturiskas jēgas mēģina aizpildīt kulturas plaismu ar nacionālu trakumu. Vēsture par Jums, Čakstes kungs, taisīs savu spriedumu, un tas terorisms, ko Jūs izaiciniet, cerams, Jums padarīs galu, kad lapa būs griezusies.

Dziļi nicinādams

Grobiņā,
1906. g. 15. maijā.

Barons Julijs f. d. Ropp,
monarchists-konstitucionalists.

J. Čakste atbild publiski „Tēvijā“, 1906. g. 25. maija numurā:

Barons fon der Roppa kungs!

Atsaucoties uz manām „musinošām runām“, Jūs, kā domāju, zīmējaties uz tām manām runām, ko turēju sakarā ar gaidāmām agrarreformām Baltijā un kurās aizstāvēju tās domas, ka Baltijas zemnieku apgādāšanai ar zemi vajadzīgs arī privāto muižu zemi ekspropriēt, kā arī mācītājmuižas līdz ar

*) Paul Rohrbach, Der Kampf um Livland, 1917.; 96. un 97. l. p.

**) Jānis Čakste. Ilustrēts piemiņas rakstu krājums. Rediģējis cand. jur. B. Kurmis. Rīgā, 1928.; 51. l. p.

A. Bergs, publicists un sabiedriska darbinieks.

traukušas. Jūs esat to panākuši, ka no Jums visa zeme vairs nekā nesagaida. Jūsu pēdējais landtāgs Jums parakstīja galīgo spriedumu. Tagad runā citi, un to viņi darīs, kauču Jūs mētātos ar diezin kādām rupjībām. Jūsu apgalvojums, ka Jūs mīlot „to latviešu tautu“, var jau būt pareizs, tikpat pareizs kā tas, ka Jūs mīlot arī savu jājamo zirgu un jakts suni. Tikai to Jums vajadzēja iegaumēt, ka tādām, kas savu mīlestību klajā sludina, neviens īsti negrib ticēt. Bet mēs nemeklējam Jūsu mīlestību, kas mums jau pazīstama: mēs meklējam taisnību un tiesības. To Jūs negribat saprast, ka bez Jums vēl kādam citam varētu būt tiesības. Un te ir Jūsu nelaime. Quos deus perdere vult demontat prius. Ko mēs meklējam, to mēs sasniegsim bez Jums. Jūsu cerība, ka lapa griezīsies uz otru pusi, šoreiz Jūs piekrāps, kauču vēsture gan māca, ka tā daudzkārt griezusies Jums par labu. Kas vienreiz izdodas un desmit reizi izdodas, vienpadsmito reizi vairs neizdodas. Apdomājiet labi, vai Jūs tagad nestāvat vienpadsmitās reizes priekšā. Beidzot Jums gribētu dot padomu, nesteigties vēsturei priekšā un aiztaupīt savu nicināšanu uz vēlāku laiku; viņa tad, varbūt, Jums noderēs pašam priekš sevis.

1906. g. 23. maijā.

J. Čakste.

visiem mācītāju saimniekiem. Ka tādas runas Jūsu cienīgajās ausīs skan kā musināšana, par to es nemaz nešaubos. Es tikai brīnos par to, ka tās tikai tagad Jūs uzmušinājušas. Līdzīgas runas es jau turēju 1902. g., kad toreizējā gubernas komisijā pārsprīdēja mūsu zemkopības trūkumus un vajadzības. Bet toreiz tās Jūs maz uztrauca, tādēļ ka Jūs bijāt pārliecināti, ka no visām tām runām nekas neiznāks. Turpretim tagad tā lieta paliek nopietna.

Ja Jums būtu cik necik saprašanas priekš mūsu zemes patiesām vajadzībām un ja Jums cik necik būtu spējas izkūņoties no vecu laiku aizspriedumiem, tad manas runas Jūs nemaz tā nebūtu uztraukušas.

Publicēdams savu atbildi, J. Čakste, protams, gribēja atbildēt nevien Roppam, bet visai muižniecības politikai, kurā Ropps ar savu latvju sabiedriskā darbinieka un politiķa nicināšanu bija tikai sīka individuala sastāvdaļa.

Skatieni no kopējā ienaidnieka bija gandrīz novērsušies. Ja latviešu pusē šinī ziņā tomēr saskatām vairāk saprāta un takta, redzam arī pretimnākšanas mēģinājumus (piem. komunalās vēlēšanās), tad vācu pusē jūtam pilnīgu novēršanos vai latvju uzticības izmantošanu vienīgi savā labā. „Trešā dvēsele“ tagad pilnās burās tiecās pēc krievu valsts varas atbalsta un revolūcija šinī ziņā bija devusi rokās zināmus argumentus, kurus

taud arī izmantoja, ar visu rūdīto vācu politikas veiklību un — arī nekautrību. Nebija grūti tagad latviešus nostādīt par krievu valsts varas ienaidniekiem un „separatistiem“, bet sevi par visuzticamāko troņa un Krievijas valsts vienības stuti. Muižnieki tak bija palikuši revolūcijā monarchijai uzticīgi, kas, protams, tiem nenācās grūti, un bija ņemuši tik aktīvu dalību nemieru apspiešanā Baltijā. Un ja rusifikācijā vienmēr bija zināmas briesmas arī vāciešu nacionalām interesēm, tad politiskās un socialās tā neapdraudēja, kamēr vien vēl Krievijā bija līdzšinējā kārtība. Priekšrocības un muižas bij dārgākas par nacionalām interesēm un tāpēc, kamēr visas pārējās nekrievu tautas meklēja atbalstu krievu liberalās aprindās, „vācu-baltiešu“ politiķi meklēja to galējā labā spārnā, jo viņi bija „pārliecināti monarchisti“ tāpēc, ka bija pārliecināti, ka tikai neaprobežotā monarchijā viņi varēs atrast atbalstu savām tieksmēm. Viņi „stāv par Krievijas nedalāmību“, jo tiem dibināti liekas, ka tikai Krievijas pavēnī viņu priekšrocības varēs pastāvēt. „Baltijas vācieši ir pārliecināti monarchisti, par Krievijas valsts vienību un nedalāmību viņi stāv tikpat stipri kā jūs (krievi), pēc politiskas autonomijas viņi itnebūt necenšas un separatiskus centienus nekad nav rādījuši,“ — patetiski apliecināja vietējo vācu priekštāvis Krievijas valsts

Dr. M. Valters, publicists un sabiedriska darbinieks.

domē.*) Un tā kā pēc viņa vārdiem „mēs vācieši bijām vienī-
ga elements Baltijā, kas palika uzticīgs krievu valsts idejai,
“ tad viņš sagaida, protams, ka attiecīgās aprindas to arī patīs
pietiekoši novērtēt, sakarā ar ko viņam jau pietiekošs iemesls
teikt labus vārdus par krievu administratoriem Baltijā. Kon-
kretā gadījumā vācu priekšstāvis izlūdzas Krievijas pabalstu
„vienīgi uzticīgā“ Baltijas elementa stiprināšanai Latvijā ko-
lonizācijas ceļā, jo „no apakšas nāk jauns vilnis, kas
mums ir vēl naidīgāks (nekā rusifikācija, A. P.), latviešu vilnis.“

Kaut gan 1905. gads bija vēl reiz nepārprotami norādījis
vietējo agraro apstākļu ārkārtējo nenormalību un paši muiž-
nieki bija spiesti atzīt, ka zemes īpašuma vai nomāšanas ie-
spēju atvieglotā mazinātu socialās pretešības un kaitīgo
izceļošanu no laukiem, kurās sekas bija laukstrādnieku trū-
kums,**) tomēr naidis „pret vilni no apakšas“ bija tik liels, ka
pie šīs „reformas“ stājās pavisam citādā garā, proti vēl vairāk
samazinot latviešu zemes iegūšanas iespējas. Šinī nolūkā vis-
pirms centās nodrošināties pret vācu rokās atrodošos zemes
īpašumu pāriešanu latviešu vai arī krievu agrarbankas rīcībā,
nodibinot lielgruntnieku palīdzības biedrību (Verein zur Erhal-
tung des deutschen Großgrundbesitzes), kurai, blakus muiž-
nieku kreditiestādēm, vajadzēja pabalstīt parādos iestigušos
muižniekus materiāli. Ja muižas pārdošana vairs nebija no-
vēršama, tad to vajadzēja paturēt katrā ziņā vācu rokās. Katru
vācieti, kas bija savu īpašumu pārdevis sveštautietim, uz vis-
stingrāko boikotēja. Bet ar to vien nepietika. Tāds līdzeklis
gan pasargāja vācu īpašumus, bet vācu elementa mazināšanos
tas tomēr nevarētu novērst, kāpēc nodomāja to pastiprināt
mākslīgā ceļā, ar vācu kolonistu ieviešanu Latvijā. Stāvoklis
bija izdevīgs. No vienas puses, pašu muižnieku naidis pret
latviešiem, sakarā ar 1905. g. notikumiem, bija radījis ļoti izde-
vīgu psiholoģisku noskaņojumu vācu zemes īpašniekos, otr-
kārt, šādu soli ļoti labi varēja motivēt Krievijas priekšā kā da-
bīgu cenšanos nodrošināt muižnieku drošību un darba spēku,
bet, treškārt, tuvējo starptautisko notikumu dēļ, varēja rēķinā-
ties ar visnoteiktāko Vācijas materiālo atbalstu. Lai šai lielos
apmēros nodomātai kolonizēšanai dotu pavisam nevainīgas
privatas kustības raksturu un noveltu tiešo atbildību no vācu
muižnieku korporācijas, tad šinī nolūkā 1907. g. 8. septembrī
daži vācu muižnieki (K. E. Manteifelis, F. Firkss un
Kauls) nodibināja sevišķu zemes uzpirkšanas biedrību.***)

*) Sk. agrāk citēto barona Felkerzama runu Kr. valsts domes
1914. g. 28. maija sēdē („Dzimt. Vēstneša“ 1914. g. 123. n.).

**) Bericht der Ökonomischen Societät vom Jahre 1906.; 6. l. p.

***) A. Mednis, Agrarais jautājums un zemes reformas Latvijā,
59. l. p.

Biedrības pamatkapitāls bija smieklīgi niecīgs — 4500 rubļu — ar kādu nevarētu iegūt pat viduvēju lauku māju. Tomēr pāris gados biedrība jau bija ieguvusi ap 30 bruņniecības muižu,*) pārsolot agrarbanku, un pārdeva šo muižu zemi par $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ no tirgus vērtības vācu kolonistiem, lai tie kļūtu par sīkiem mazzaimniecību īpašniekiem Latvijā un tā būtu saistīti pie zemes.

Bet nevien kā zemes īpašniekiem vācu kolonistiem vajadzēja ieplūst Latvijā. Tiem bija jāatvieto arī pēc iespējas visi muižu kalpi un ierēdņi, kāpēc arī daudzi muižu īpašnieki uzteica visiem saviem kalpotājiem latviešiem, atstājot muižu zemi, ja vajadzīgais skaits kolonistu nebija sadabūts, pat neapstrādātu.

Diezgan raksturīgs ir sekošais apkārtraksts, ko 1907. gadā visi Vidzemes un Kurzemes muižu īpašnieki saņēma no Berlīnes:**)

„Berlīnē, 10. februārī 1907. g.

Augstdzimušiem muižu īpašnieku kungiem.

Jūsu augstdzimtībai laikam gan jau būs zināms, ka sazinoties ar ar vācu fereinu Vidzemē un Ekonomisko Societati Kurzēmē, jau no pagājušā gada šē, Berlīnē, nodibināts komisijas birojs (Freija), kuŗa uzdevums, starp citu, Baltijas zemes īpašniekiem iegūt uzticamus vācu muižu pārvaldniekus un to palīgus, medniekus, mežu pārvaldniekus, kuŗieŗus, dārzniekus, sulaiņus, lopu un zirgu kopējus, pieniniekus, ķieģeļniekus, sedliniekus, kalējus un t. t. Tiek ņemti gandrīz bez kāda izņē-muma tikai izdienējuši zaldāti, kam labas apliecības.

Lai biroja darbus labāk varētu sakārtot un jau pie laika dabūtu pārskatu par nodomātiem pavasara pasūtījumiem, bija vajadzīgs jau tagad griezties pie atsevišķiem kungiem ar šo pieprasījumu. Ja šē saplūstu kopā pavasara pasūtījumi uz reizi, īsi pirms lauku apkopšanas, tad mums nebūtu iespējams pieprasītos ļaudis vajadzīgā vairumā apgādāt. Pavasarim sevišķi nodomāti ļaudis, kas pārnākuši no Dienvidafrikas kara, un kuŗiem ir vajadzīgās zināšanas.

Lai pie laika varētu zināt katru vajadzību, mēs lūdzam Jūsu augstdzimtību ar pielikto jautājumu loksni mums paziņot, vai Jūs uz biroja līdzdarbību gaidat un cik liela ir Jūsu ļa u ņ ū v a j a d z ī b a.

Jautājumu loksne ir 2 rubrikas: „noteikti pasūtīts“ un „nodomāts pasūtīt“. Noteiktiem pasūtījumiem dod priekšroku, bet vēl nenoteiktie pēc iespējas drīz, tiklīdz nolemts, jāatkārto. Izmaksas Berlīnes birojs izliek uz priekšu un, pēc vienošanās,

*) Fritz Wertheimer, Kurland und die Dünafrent, 129. l. p.

***) Sk. Dzimt. Vēstneša 1914. g. 140. Nr.

M. Skujenieks, publicists un sabiedriska darbinieks.

iekasē no Baltijas biroja. Mēs vēl reiz lūdzam uz šo pieprasījumu katrā gadījumā atbildēt.

Ja pavasarim nebūtu nekā vajadzīgs, tad lūdzam atstāt pielikto pastkarti ar atraidošu paskaidrojumu.

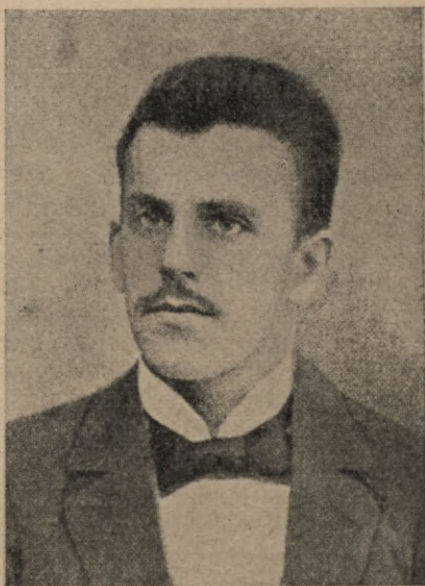
Augstcienībā Freija biroja vārdā
fon K o t z e b u a.“

Šiem vācu „afrikaniešiem“, kas visvācu politikai jau bija pietiekoši sagatavoti, vajadzēja sastādīt jaunu vācu atbalsta elementa kadru. Bet reizē ar to vietējie vācieši centās pārvilkt uz Baltiju arī dažādās Krievijas gubernās izkaisītos vācu kolonistus, kas tur bija bez politiskas un ekonomiskas nozīmes, nacionāli apdraudēti, lai tos „atkal iegūtu atpakaļ vācu lietai.“*)

Pēdējo, kā „krievu pavalstnieku“, pārsēdināšana bija arī politiski un tehniski ērtāk izdarāma, kāpēc arī vācu iecerotāju galveno masu sastādīja agrākie vācu kolonisti Krievijas gubernās. Par visas šīs kolonizācijas dvēseli Vertheimers nosauca brāļus Bröderichus no Kuldīgas apriņķa, piezīmēdams, ka „tas bija ļoti labi sagādījies, ka viens no viņiem revolūcijas laikā ar savu enerģiju bija krievu valdībai izdarījis lielus pakalpojumus un viņas uzaicināts ieņēma apriņķa policijas priekšnieka amatu Kuldīgā. Šinī amatā viņš sabija 5 gadus un varēja tanī laikā pabalstīt kolonizācijas ideju arī kā kroņa ierēdnis (amtlich fördern). Abi brāļi nu personīgi apceļoja vācu kolonistu rajonus Polijā un Volinijā, lai zemniekus pierunātu pārnākt uz Kurzemi. Ari viņu aģenti strādāja šī paša mērķa sašņiegšanai, kas nebūt nebija tik viegli. Kaut gan šiem ļaudīm tur neklājās visai labi — krievu valdība tos vajāja ar visiem atļautiem līdzekļiem, jo viņu labklājība tikai vēl vairāk izcēla krievu zemnieku nabadzību, — tomēr tie bija jau piekērušies savam pavardam un negribēja iet projām no Krievijas tikai tāpēc vien, lai atkal nū jauna nomestos Krievijā. Vienīgi tad, kad viņu priekšstāvji un izraugi bija apmeklējuši Kurzemi, ie-

*) Fritz Wertheimer, op. c., 128. l. p.

pazinušies ar tiesisko stāvokli, ar zemes īpašībām un apkārtni, — neliela viņu daļa nolēma pārceļot, pārveicot pakāpeniski arī savus radus un pazīstamus. Skaidrs, ka vispirmām kārtām jau pats šis cilvēku materials nevarēja būt sevišķi teicams, jo labākie negribēja atstāt savu iedzīvi Volinijā. Labākie bija pat priecīgi atsvabināties šādā ceļā no dažādiem elementiem un pat pamudināja pēdējos aiziet. Bet tas ātri mainījās, un var visumā teikt, ka arī ar cilvēku materialu varēja būt gluži mierā. Apmēram 13.000 kolonistu apmetās Kurzemē, apmēram 7000 — Vidzemē.“*)

Jānis Asars, publicists un sabiedriska darbinieks.

Vertheimers tālāk atstāsta kolonizācijas tehnisko norisu. Tā pastāvējusi iekšam, ka nopirkta kāda muiža, no tās izdalīts zināms rajons ar muižas ēkām, kas palikusi kā bruņniecības muiža, ar visām tiesībām, lai pēdējās neietu zudumā. Ja arī muižas nastas, sakarā ar zemes samazināšanos, tagad likušās smagākas, tad to izlīdzinājusi zemā maksa. Sadalāmo muižas daļu nošķīruši laukos, pļavās, ganībās un mežos. Mežus pilnīgi nocirtuši un no koku un malkas pārdošanas ieguvuši atpakaļ daļu iepirkšanas naudas. Nocirsto mežu vietas sadalījuši sīksaimniecībās no 40—100 morganiem, pārdodot to kolonistiem par apm. 15 rbļ. morgānā. Maksa par vidējo sīksaimniecību tā tad bijusi 900 rbļ., no kuŗas sumas kolonisti iemaksājuši 100—300 rubļu, pārējo sedzot ar pirmo hipoteku. Piecus gadus zemes lietošana bijusi bez nomaksām, pēc kam sekotu 5% parāda dzēšana tādā veidā, ka viss parāds būtu dzēsts 40 gados. Šāds pirkums kolonistiem bijis tik izdevīgs, ka jau bieži 5 gados visa kopmaksa bijusi izmaksāta, kolonisti pārdevuši iegūto zemi ar labu peļņu jaunienākušiem kolonistiem un stājušies pie jaunu meža gabalu lišanas, jo tā solījusi viņiem 5—6 kārtīgu peļņu sakarā ar zemes iestrādāšanu. Lietošanai jau

*) Fritz Wertheimer, op. c., 129. un 130. l. p.

derīgo zemi muižnieki pārdevuši kapitāla spējīgākiem kolonistiem, pret 30—40% iemaksu.*)

Kolonisti, protams, nav izkaisīti izklaidus, bet novietoti noteiktās lielākās grupās, kur tie, piemēram, „kā cieši noslēgts aizsargvalnis apņēma Kuldīgu, kur es tos agrākā krievu apriņķa policijas priekšnieka un tagadējā vācu apriņķa priekšnieka Kārļa Roberta Brödericha vadībā apmeklēju,“ — jūsmo 1916. g. vācu okupētajā Kurzemē ienākušais Vertheimers,**) priecādamies arī par kolonistu lielo bērnu skaitu.

Ne tikai muižas tika pirktas, bet nereti arī latvju zemnieks izspiests no savām mājām. Pie pēdējās parādības gan esot vainīga latvju tieksšanās uz pilsētām un bērnu trūkums — itkā jūdzams kādus pārmetumus, piezīmē Vertheimers.***)

Toties „vācu kolonisti jutās te labi un pasargāti.“†) Viņi ļoti ātri atskārtuši, ka ne jau savu skaisto vācu acu dēļ viņi te aicināti.††) „Viņi labprāt uzņēmušies veco vācu pamatu aizstāvētāju lomu. Viņi lēnām ir attīstījušies par Kurzemes baltiešu vācietības palīgspēku. Kurzemes kolonizācija, spriežot no sākuma, jo tā ilgst vēl tikai kādus 7 vai 8 gadus, ir pilnā mērā izdevusies.“†††)

Kāpēc vāci šurp aicināti, to dažus gadus vēlāk — pasaules cīņas karstumā — lepnī un valširdīgi paziņoja arī viena no šīm kolonizācijas dvēselēm — Silvio Bröderichs:

„Mēs redzējām pasaules karu tuvojamies ar tādu neapšaubāmību, ko izskaidro vienīgi vācu baltiešu ciešie sakari ar augstākiem Krievijas valsts vīriem. Un mēs nolēmām šim briesmu brīdim sagatavoties tādējādi, ka mums jāpastiprina mūsu vācietība. Tās nelielās brīvības, ko revolūcija tomēr bija devusi, mēs izlietojām mūsu kultūras biedrībās mūsu tautas locekļu apvienošanai. Zemē izplētās atkal vesels tīkls vācu skolu. Un kad Krievijas valdība bija lielā mērā paplašinājusi savas agrarbankas tiesības un pilnvaras, lai revolūcijas izpostītās muižas iegūtu krievu kolonizācijas nolūkiem, mēs to sakāvām visā līnijā un no 1908.—1913. gadam bijām jau ieguvuši gandrīz visus apdraudētos īpašumus un iekārtojuši tur vācu zemnieku noņemšanu, tādējādi ierīkojot ap 20 tūkstošu vāciešu zemnieku slēgtās vācu noņemšanas starp mūsu latviešu zemniekiem, pārvelkot šos vāciešus no Krievijas vācu kolonijām. Un vācu kolonisti sajuta, ka viņi te atraduši glābiņu un svētību gadusimtenus vecajās vācu muižās, kas savus plašos laukus uzgla-

*) Turpat, 130.—132. l. p.

***) Turpat, 132. l. p.

***) Turpat, 133. l. p.

†) Turpat, 133. l. p.

††) Turpat, 134. l. p.

†††) Turpat, 134. l. p.

bājušas kā placdarmu nākošai vācu tautas attīstībai. Apziņa, ka strādā lielu darbu, un ticība neuzvaramam vācu attīstības spēkam darija iespējamu to, ka nedaudzi vīri revolūcijas novājinātā zemē, ap Kuldīgu, Aizputi un citām vācu pilsētām, uz plašāka laukuma nometināja ar zemi apgādātu vācu zemniecību, kas šajos septiņos gados sasniedza manāmu saimniecisku uzplaukumu un attīstību, kas tai atļāva visapkārt iepirkt arī latviešu mājas, savas tautas brāļus arvien vairāk pulcēt pie sevis un tā kļuva par lielo muižas īpašnieku aktīvu sabiedroto vācu kolonizācijas cīņā.

Kā mūsu kolonizēšanas darbu novērtēja vācu zemnieki, par to liecina tas lepnais fakts, ka mūsu kolonisti aicināja pie sevis nevien savuš tautas brāļus no Krievijas un krievu Polijas, bet viņu laudis nāca šurp arī no Amerikas un Kanadas, kas jau gadiem atpakaļ bija tur izceļojuši, un ar savu tur iegūto naudu palīdzēja radīt stingru, brīvu un cīņas priecīgu vācu elementu šinī zemē, kurā vācieši ir bijuši valdošā cilts jau 700 gadus.**)

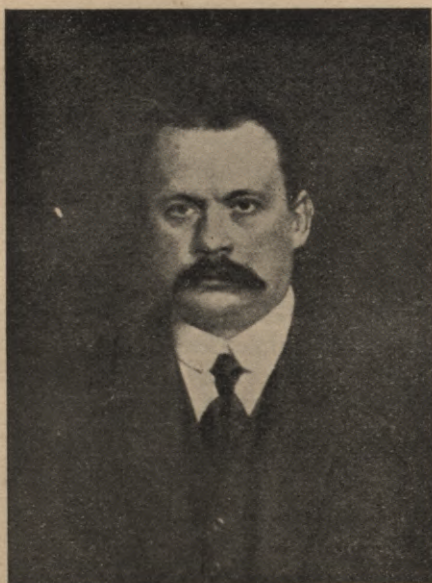
Ka vācu kolonisti nav aicināti tikai savu acu dēļ, to ļoti labi sajuta arī latvieši, kuriem šī zemes atdošana svešiem ienācējiem bija vissāpīgāk sajūtama. Tomēr latvju attiecības pret vācu ienācējiem bijušas isti draudzīgas. „Augstākā mērā interesants tas fakts, ka visā lielās nometināšanas kustības laikā no 1908. g. līdz kara sākumam, kad vācu kolonistus no Krievijas nometināja starp latvju zemniekiem, nav nonākusi tiesas priekšā neviena vienīga strīdus lieta starp latvju un vācu zemniekiem.***) Tāpat Silvio Bröderichs priecīgi atzīmē, ka „pārsteidzoši ātri visi latvju iedzīvotāji, ap lielajiem nometināšanas apgabaliem pie Kuldīgas un Aizputes, pieradinājās sarunāties ar vācu kolonistiem vācu valodā.“

Vācu kolonizācijas nolūkus beidzot sāka atskārst arī krievi, sevišķi militarās aprindās. Pēc S. Brödericha vārdiem krievi pie šīs atziņas nākuši gan tikai 1913. g. Tāpēc arī kara priekšvakarā mēs sastopam vācu kolonizācijas jautājumu nevien presē, bet 1914. gada sākumā arī Krievijas valsts domes pārrunās.

Sakarā ar to izcēlās polemika arī par ievesto vācu kolonistu skaitu. Kā mēs redzējam, tad Vertheimers to, droši vien tak pēc pašu vācu avotiem, atzīmē uz 20.000 (13.000 Kurzemē un 7000 Vidzemē). Tādu pat skaitu min arī S. Bröderichs un citi vācu autori tad, kad tiem vairs nebija iemesla to noklusēt (vācu okupācijas laikā, tāpat arī jaunākā laikmetā). Tā, piemēram, arī Dr. Magers savā grāmatā Kurland vācu kolonistu skaitu Kurzemē atzīmē līdz 20.000.

*) Das neue Ostland von Silvio Broederich-Kurmahlen. Herausgegeben und verlegt vom Ostlandverlag, Charlottenburg 2.

**) Turpat.

J. Jansons, publicists un sabiedriska darbinieks.

Krievu pirmskaŗa presē mēs sastopam apmēram līdzīgus datus. „Večerņeje Vremja“ 1914. g. 761. numurā (12. maijā) raksta, ka pēc datiem, kas publicēti brošurā „Казенныя имѣнія въ Курляндской губ. и вопросъ о русской колонизаціи названной губерніи“, no 1907. līdz 1912. gadam Kurzemē ienākušas 1028 vācu kolonistu ģimenes, pavisam 5200 cilvēki; bet pēc Iekšlietu ministrijas datiem tanī pašā guberņā 1912. gadā ienākuši vēl 3000 kolonisti, „tā kā pēc pārbaudītām ziņām kolonistu zemes īpašnieku vien Kurzemes guberņā 1913. gadā bija vairāk par 8000 dvēselēm... Cik viņu tagad, par to oficiālu publicētu datu nav. Bet vietējā prese — kā krievu, tā latviešu — apgalvo, ka tagad tikai Kurzemes dienvidus daļā vien nometušies 18.000 kolonistu.“ Vācieši un tāpat arī vietējā krievu administrācija, kas uz visu skatījās ar vācu brillēm un ievāca savas ziņas caur tādām personām, kas, kā piemēram Bröderichs, bija visas kolonizācijas dvēsele, — taisnojoties krievu sabiedrības vai centralo iestāžu priekšā — visu vācu kolonizācijas lietu un arī kolonistu skaitu centās iztēlot daudz mazāk nozīmīgu. Nabokovs tāpēc savos paskaidrojumos min, ka no 1907. gada līdz 1914. gada 1. janvarim Kurzemē nav vis ienākuši 18.000 kolonisti, bet 6247, ieskaitot bērņus un sievietes, kas pavisam sastāda 1325 ģimenes. No tiem zemes īpašnieki esot tikai 171, ar kopplatību 5093 desetinas. Pārējie kolonisti esot bezzemnieki. Visi šie kolonisti esot krievu pavalstnieki, Ļubļinas, Radomas, Varšavas, Sedļecas, Volinijas un Saratovas guberņu zemnieki. „Visi viņi šīm guberņām jau sen pierakstīti un krieviski runā labāk par apkārtējiem latviešu iedzīvotājiem. Viņu bērņi runā gandrīz tikai krieviski. Nekādas vispārējas organizācijas, lai pievilktu strādņiekus no nosauktām guberņām, Kurzemē nav. Tādu nekustamas mantas īpašnieku, kas pārnākuši tieši no vācu pavalstniecības, Kurzemē ir tikai divi, proti: Juris Škirbets un Vilhelms Asmans.“*)

*) Nabakova paskaidrojumu 1. l. p.

Tas vien jau dod labāko liecību, cik informēts par visu šo lietu vai „objektīvs“ vērotājs bijis pēdējais pirmskara Kurzemes gubernators!

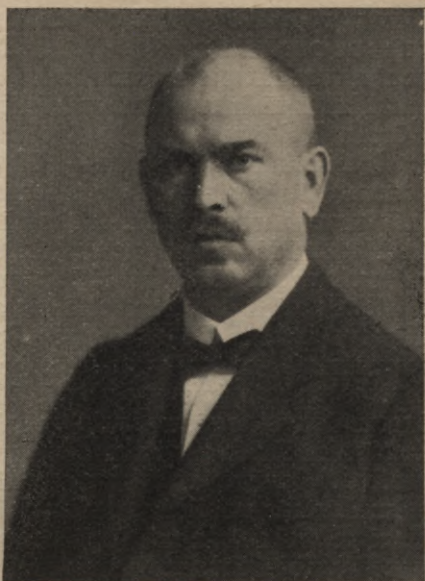
Uz Kurzemes gubernatoram mutē ieliktiem datiem un apgalvojumiem tad savukārt, vācu kolonizācijas politikas aizstāvēšanā pie krieviem, balstījās vācu muižniecības pārstāvji.

Par īsto vācu kolonistu skaitu nav noteiktu datu arī vēl tagad. M. Skujenieks negrib ticēt, ka kolonistu pirms kara bijis ap 20.000, jo 1920. gadā vāciešu Kurzemē bijis tikai vairs 14.721.*) Viņš tāpēc notic Zemeca datiem, ka to līdz 1912. gadam bijis tikai 5200 cilv. (1028 ģimenes).

Mums tomēr šķiet, ka 1920. gada skaitīšana nav ne-

kāda mēraukla, jo kolonistu skaits samazinājās jau kara laikā, pa daļai labprātīgi, pa daļai spaidu kārtā aizplūstot atpakaļ uz savu agrāko dzīves vietu no kara teatra tālākās gubernās, vai Sibīriju, iestājoties krievu un vācu armijā, kā arī vēlāk aizejot līdzī vācu karaspēkam uz Vāciju, baidoties no iespējamās vajāšanas. Ar krievu valdības 2. febr. 1915. g. rīkojumu vācu kolonistiem atņēma zemi jau kara 1. gadā. Tāpat uz otru pusi pārspīlēts gan laikam būs arī A. Medņa vācu kolonistu aprēķins, kurš visu vācu iecelotāju skaitu Latvijā noteic uz 20.000 ģ i m e n ē m.***) Drīzāk gan pieņemams, ka pašu vācu vēlākā laika dati par 20.000 vācu kolonistiem kopumā (ar bērniem un sievietēm) būs tuvāki patiesībai.

Bet arī vācu pirmskara „oficialie“ dati bija jau pietiekoši iespaidīgi. To norādīja, piemēram, kņ. Mansirevs savā atbildes runā baronam Felkerzam: „Baronam Felkerzam labpatika uzsvērt, ka 6247 vāciešu ieplūšana Kurzemē nekā draudoša nenozīmē. Uzskati, protams, var būt dažādi un ar skaitļiem var rīkoties pilnīgi brīvi; bet es domāju, ka ja apgabalā, kur ir

Fr. Vesmanis, publicists un sabiedriska darbinieks.

*) M. Skujenieks, Latvija, 1922. g., 253. l. p.

**) A. Mednis, Agrarais jautājums un zemes reformas Latvijā, 59. l. p.

pāri par 500.000 vietējo iedzīvotāju, latviešu un arī leišu un krievu, parādās ap 6000 dvēseles vāciešu, kuŗu tur līdz šim nebija, turklāt piecu gadu laikā, t. i. vairāk par 1000 gadā, tad katrā ziņā tā ir nopietna parādība. Un šis vilnis pieaug. Piemēram Kuldīgas apriņķī 1908. g. vācu kolonistiem pārdotas 1018 desetiņas. 1909. g. — 820 desetiņas; 1910. g. — 1415 desetiņas; 1911. g. — vēl 680 desetiņas. Mums saka: Baltijā palicis maz darba spēka, laukstrādnieku maz, mūsu zemes gabalu apstrādāšanai to nepietiek, tamdēļ mēs esam spiesti ievest krievus un vāciešus no citām guberņām. Es atbildu: bet ja nu tā lieta notiek pavisam citādos apstākļos un apmēros, nekā to apgalvo barons Felkerzams? Ja zemes īpašnieks izdzen rentes saimniekus no viņu iedzīvotām vietām, izdzen no savas muižas visus kalpus, no pirmā līdz pēdējam, un aicina viņu vietā ārzemniekus, kuŗiem ar šo apgabalu nav nekā kopēja? Mums liekas, ka šis ir pavisam cits jautājums un te nav ekonomisku motīvu. Ievērojiet tak: tas muižnieks, kas izdara šādu lauksaimniecības postīšanu, taču riskē, ka veselu gadu viņa saimniecība būs daudz mazāk ienesīga nekā agrāk. Viņš padzinīs vecos strādniekus un nav baidījies veselu gadu zemi atstāt nepastrādātu. Viņš apzinīgi dara sev zaudējumus, lai tikai gadu vēlāk varētu izlietot citu avotu un citu ļaužu darba spēku. Un redzot, ka pēdējo darbs neproduktīvs — un tas jau pierādījies — viņi tomēr bez apstājas turpina to pašu — dzīt ārā vecos iedzīvotājus latviešus, aicinot viņu vietā vācu kolonistus. Taču viņi (latvieši) visi — no pirmā līdz pēdējam — nevar būt politiski neuzticami. Bet padzīti tiek visi.***) Mansirevs uzskaitīja veselu rindu tādu gadījumu, tuvāk aplūkodams arī vācu „fereinu“ darbību, pie kam šinī ziņā viņu gaŗākā runā papildināja Kurzemes latvju deputats J. Goldmans.**)

Ja vācu ieplūšana Latvijā pēdējos pirmskaŗa gados vairs nenorisinājās tik straujā mērā, kā kolonizācijas sākumā un kā to vēlējās viņas „dvēseles“, tad tur bija savi saprotami iemesli. Tie, kas no krievu kolonijām bija promdabūjami, pa lielākai daļai bija jau atnākuši, bet uz valsts vācu ieceļošanu krievu valdība jau skatījās daudz stingrāk. Otrkārt, vācu kolonisti daudziem šīs idejas piekritējiem bija jau atveldzējuši galvas, jo savā darbā, pretēji Vertheimera jūsmojumam, izrādījās ievērojami vājāki par latviešiem, tā ka bija arī tādi vācu muižnieki — sevišķi Vidzemē — kas negribēdami nodarīt sev zaudējumus, kā arī lieki vairot politiskās aizdomas un nacionalo naidu, no šādu kolonistu pieņemšanas diezgan noteikti atteicās.

Mēs redzējam, ka pat Vertheimers šos vācu ienācējus ap-

*) Sk. „Dzimtenes Vēstneša“ 1914. g. 122. n.

**) Sk. „Dzimtenes Vēstneša“, 1914. g. 123. n.

zīmē par laudīm, no kuriem viņu tautas brāļi agrākās dzīves vietās bijuši priedīgi atsvabināties. Ari kāds cits vācu autors (Marquart's) saka, ka tie nevarējuši konkurēt ar latvju strādniekiem un bieži bijuši „ļoti apšaubāmas kārtas un nodarbošanās laudis, kam viņu dzimtenē bija kļuvis par karstu un kam nebija nekā ko zaudēt.“*)

Par šo pašu jautājumu „Dzimtenes Vēstnesis“**) izteicas: „Kā jau mums nācies aizrādīt, ja pēdējā laikā vācu kolonizācija vairs tādos apmēros nenorisinās kā iepriekšējos gados pēc nemieru kustības, tad tam par iemeslu bez šaubām tas apstākļi, ka šis kolonizācijas raksturs atklātībā noskaidrots un nostādīts pareizā gaismā, tā kā vācu kolonizācijas jautājumam sāka piegriezt savu vērību arī valdība un starp citu aprobežoja jau vācu kolonistu zemes iegūšanas tiesības valsts dienvidvakaru daļā. Felkerzams par vācu kolonizācijas iemesliem uzstādīja 3: latviešu tautas politisko neuzticamību, vispārējo laukstrādnieku trūkumu un apstākli, ka muižnieki neprot kaimiņguberņu, piem., leišu valodu, kamdēļ spiesti meklēt un kolonizēt taisni vāciešus.“ Pārmetot vāciem negodīgumu latvju politiskā apvainošanā un separatisma tieksmēs, kā arī norādījis uz kolonizācijas motīvu ekonomiskās puses nejēdzību, laikraksts turpina: „Ja turklāt vēl atceramies, ka vācu kolonizācijas galvenie organizatori, kā, piem., Bröderichs, barons Manteifelis un c., rīkojas ar lielām naudas sumām, kādas tie paši droši vien nevarēja upurēt kolonizācijas lietai aiz patiesi ekonomiskiem iemesliem, ceļas jautājums, kādu direktīvu devēju uzdevumā šīs naudas sumas izdotas un no kurienes šī nauda nāca? Ja ievēro vēl to, ka atbildīgās vietās, piem., muižu pārvaldnieku, mežkungu u. c. mūsu muižnieki nereti pieņem Vācijas pavalstniekus, ja ievērojam, ka minēto ārzemnieku starpā bieži sastopami Vācijas rezerves virsnieki, ka vācu muižnieki sūta savus dēlus Vācijā kara dienestā un no viņiem pašiem dažs labs ir par locekli joanitiešu ordenī, kurā Vācijas valdošās aprindas spēlē ievērojamu lomu, ja, beidzot, ievēro Baltijas vāciešu sakarus ar visvācu kustību, — tad gan nav nekāds brīnums, ka vācu kolonizācijai Baltijā katrs, kas pazīst vietējos apstākļus un kas aiz citiem iemesliem nerunā citādi kā domā, — piešķir politisku nokrāsu.“ „Latviešu vilnis, jeb pareizāki saktot — latviešu centieni Baltijā, — turpina laikraksts kādā nākošā numurā***) — nebūt neiziet uz to, lai „noslaucītu“ vācietību un galīgi pārlatviskotu visu provinci, bet gan — lai iekarotu savā dzimtenē tādu stāvokli, kāds mums patiesībā pienākas.

*) Dr. M. Valters, Lettland, 205. l. p.

**) „Dzimt. Vēstn.“ 1914. g. 129. n.

***) 1914. g. 135. n.

Mēs prasam tādas reformas Baltijā, kas taisnīgi izlīdzinātu atsevišķo tautību tiesisko stāvokli šajā provincē, kurās kultureli saimniecisko attīstību šimbrīžam aiztur ne ar ko valrs neattaisnojama vienas tautas — vāciešu — privileģētais stāvoklis. Vācu politika Baltijā iziet uz to, lai šīs reformas visiem līdzekļiem aizkavētu.“

Par latvju izturēšanos pret vācu kolonistiem mēs jau agrāk citējām paša S. Brödericha vārdus.

Tā mēs redzam, cik minimalas ir latvju prasības un ka vācieši dara visu, lai latvju tauta pastāvīgi būtu apdraudētā stāvoklī un par kopēju zemes politiku nevarētu būt ne runas.

Nevien ar savu politisko varu un sakariem tie nostājušies pretim latvju centieniem pēc daudz maz līdztiesīga stāvokļa, bet arī vērsuši vienotu fronti pret latvju saimniecisko uzplaukumu, cenšoties latviešus izspiest no savas zemes. Uz laukiem — kolonizācija un aizliegums pārdot zemi latviešiem. Tāds pats aizliegums attiecībā uz nekustamiem īpašumiem arī pilsētās. Vesela rinda dažādu „fereinu“ apvieno šini nolūkā vācu īpašniekus. „Ne zemkopis uz laukiem, ne namsaimnieks pilsētā,“ — raksta jau agrāk minētais krievu laikraksts*) „nevar brīvi rīkoties ar savu īpašumu bez savienības ziņas. Organizācija raugās, lai vācu īpašumi pārietu tikai pie vācieša. Viņa atrūd arī pircēju. Tikai tādā gadījumā, kad savienība atļauj, var notikt darījumi arī ar vācu tautības piederīgiem. Ar tādas organizācijas palīdzību apgabalū ir ļoti viegli kolonizēt.“

Mēs nevarējām te raksturot vācu pirmskara politiku visos sīkumos. Mēs atstājām nepārrunātu vācu „pamodušos interesi“ skolu lietās, ko mēs jau garāmejojot minējām citā vietā. Mēs neapskatījām arī vācu naidīgo izturēšanos pret citiem latvju kulturas pasākumiem pilsētās, kur, kā piemēram Rīgā, latvjiem nebija pat savas daudz maz piemērotas un pieklājīgas teātra ēkas, lai gan vāci ieņēma visgreznāko un lielāko. Mēs te atstājam sīkāk neiztirzātu arī vācu sarežģīto diplomātiju politiskās un saimnieciskās dzīves reformu aizkavēšanā, jo tā jau zināmā mērā bija saskatāma no agrākā. Mēs te piegriezāmieš tikai galvenām kārtām vācu politikas pirmskara lielākajam vilcienam — kolonizācijai — jo tā pietiekoši raksturo vācu centienu pamatus un viņu gatavošanos uz priekšastāvošiem notikumiem, kuriem tad, vismaz uz ilgāku laiku, vajadzētu izšķirt zemes likteni, pie kam latvju tautai, var droši teikt, šinīs notikumos Baltijas jūras piekrastē vairs nebija paredzēta dzīves, bet bojā iešanas vieta, kā to mēs vēlāk redzēsīm no vācu politikas iedvesmotāju pašu liecinājumiem.

Prūsijas piemērs atkal rēgojās visvācu politikas pārņemto

*) „Večerņeje Vremja“, 1914. g. 12. maija n.

Latvijas vāciešu priekšā. To pašu apzinīgo nodomu, ar ko, pēc Treičkes vārdiem, 16. gadusimteni Prūsijas ordenis stājās pie prūšu iznīcināšanas vai pārtautošanas, vietējo vācu vadošie elementi loloja atdzimstam 20. gadusimteni Baltijā. Vajadzētu nākt tikai izdevīgam brīdim, kas dotu rokās atkal rīcības brīvību, un „trīsdesmit gadu laikā varētu visa Baltija būt pilnīgi vāciska, bet latviešu vārds atskanētu tikai vienreiz mēnesī baznīcā, kur retām latviešu vecenītēm sacītu latviešu valodā sprediķi“ — jau tad sludināja kāds Tannenbergs.*)

Mēs atstājām tuvāk neaplūkotu arī vietējās vācietības tā saukto liberalo virzienu, kurā reprezentējās daži vācu „literāti“, jo uz šī virziena subordinēto lomu vācu politikā mēs jau aizrādījām. 1906. g. Rīgā nodibinājās „Liberalais klubs“ no dažiem liberalākiem vācu, latvju un krievu inteliģentiem. Klubā darbojās Dr. Gilberts, prof. Blachers, Arv. Bergs, fon Klots, Dr. Mat. Treimans, adv. Zāmuels, adv. Fridenbergs u. c. Šis klubs nodibināja un izdeva „Rigasche Neueste Nachrichten“, vienīgo vācu laikrakstu, kas jau toreiz prasīja vienādas tiesības visām Baltiju apdzīvojušām tautībām.**)

Vairākiem šī kluba vācu tautības locekļiem nācās pieredzēt vācu sabiedrības vadošās daļas vajāšanu, kas gan nenovērsa viņus no liberalākas domas izpaudumiem, bet pati šī doma neatstāja nekāda iespaida uz vācu politikas vadību. Gan arī no citas vācu puses kādreiz atskanēja pa saprātīgākam vārdam un, piemēram, „Rigasche Rundschau“ biedināja, ka vācu priekšstāvju koķetēšana ar krievu reakciju esot briesma visai vācietībai, jo „vilnis no augšas“ esot bīstamāks par „vilni no apakšas.“***) Tomēr Dr. P. Šimans te lika gan pie sirds vāciešiem, lai tie piegrieztu vērību arī Krievijas valsts interesēm un justos kā „vācu dzimuma krievu pilsoņi“, bet attiecībā pret latviešiem arī no šīs puses atskanēja vienīgi uzaicinājums visiem vāciešiem (kā liberaliem, tā konservatoriem) ciešāk saslēgt savas rindas, jo latvieši un igauņi cenšoties pēc noteicošas lomas zemē.†)

„Neskatoties uz vācu itkā „liberalo vairākumu“, vācu politikas priekšstāvji, ar nedaudz izņēmumiem, stāv uz Felkerzama un viņa draugu viedokļa; lai gan „Rigasche Rundschau“ un viņas piekritēji kādā gaišākā brīdī pasaka kādreiz arī prātīgāku vārdu, — tikko lieta nonāk no vārdiem pie darbiem, viņi tūlīt padodas reakcionāru prasībām un pēc tam jau prātīgi klusē,“ saka G. Vīgrabs, kurš, pēc paša vārdiem, līdz 1905. gadam bijis pārvācots, dzīvojis

*) Dr. M. Valters, Mūsu tautības jautājums, 135. l. p.

**) Sk. Dr. Gilberta nekrologu „Latvis“ 1928. g. 11. oktobra num.

***) „Rigasche Rundschau“, 1914. g. 17. un 31. maijā.

†) Sk. atreferējumu „Dzīmf. Vēstn.“ 1914. g. 115. n.

vācu sabiedrībā un simpatizējis vācu tieksmēm. Sevišķi šie „kompromisi“ bijuši viegli, ja jautājums attiecies uz latviešiem un igauņiem.*)

Savā atskatā uz vācu politiku mēs vismazāk esam gribējuši uzplēst vecas rētas. Latvju tauta, tāpat kā ikviens atsevišķs cilvēks, kas pieradis pie pārestībām, tās arī visdrīzāk aizmirst. Un mēs labprāt novēlam būt viņai labākai nekā bijuši tie, kas sakās nesuši viņai kulturu. Mēs arī gribam saprast, ka privilēģiju netaisnību sajūst ir daudz grūtāk tiem, kam tās nāk par labu, nekā tiem, ko tās nospiež. Ka atteikties no viņām, varbūt, vēl lielāka varonība, nekā pret tām cīnīties.

Bet ja nu šīs atteikšanās nav bijis, bet ir bijusi tikai akla pieķeršanās tām, ja nacionalā, ekonomiskā un kultūrelā sacensība ar latviešiem un igauņiem ir balstījusies uz līdzekļiem, ko nekādā ziņā nevar uzskatīt par pateicības parādību zemei un tautai, kas vāciem ar savu nospiešību un darbu bija sagādājusi tik izcilu stāvokli; ja mēs redzam tikai naidu un nicināšanu (sevišķi pārrunājamā laikmetā) kā galveno vācu politikas iedvesmotāju; ja mēs redzam, ka vācieši, paši balstīdamies uz Krieviju un apspiezdami latviešus ar krievu palīdzību, spiež arī latviešus, gribot negribot, vērst savus skatus uz austrumiem un gaidīt, kaut arī velti, vairāk iecietības no Āzijas puses nekā no „rietumu kultūras“ priekšstāvjiem, tad mēs sapratīsim, kādas sajūtas nacionalā latvī varēja modināt vācu politika un cik maz, par nožēlošanu, muižniecības priekšstāvji var lepoties ar saviem vāpeņiem un goda vaināgiem, ja runa iet par jauno Baltiju un viņas tautām.

*) Г. И. Виграбъ, Прибалтійскіе нѣмцы, 133. 1. р.

VI

Pārpoļošanas tendences Latgalē.

Pārpoļotā muižniecība un viņas vienaldzība pret vietējo dzīvi. Saimnieciskā atkarība kā pārpoļošanas galvenais pamats. Pārpoļotā garīdzniecībā kā tautas pārpoļošanas sekmētāja. Krievu-poļu attiecību iespaids uz pārpoļošanas kustību.

Pāris vārdos mums jāpiemin vēl kāds latvju tautas mākslīgas mazināšanas faktors, kam bijuši savi, kaut arī samērā (salīdzinot ar pārkrievošanu) nelieli panākumi, t. i. pārpoļošana Latgalē. Latgale pāri par diviem gadusimteniem bija atradusies poļu varā un tapēc arī zem Krievijas nonākot poļu elements te bija palicis kā ekonomiski un politiski privileģēta kārtā — muižniecība. Šīs muižniecības liela daļa savā pirmsaknē gan bija vāciska, bet ar laiku pārpoļojusies un, kā tas pie pārgājējiem parasts, kļuvusi par dedzīgākiem poļu patriotiem. Viņas attiecības ar pārējo Baltijas vācu muižniecību nekādā ziņā nevarēja apzīmēt par labām. Pārpoļotajām vācu atvasēm pat nebija nekāda sakara ar palicējiem Baltijas daļā. Arī Latgales muižniecība dzīvoja savu noslēgto provincālo „valdnieku” dzīvi, bet viņai nebija tādas spēcīgas organizācijas kā Baltijas muižniecībai, kas vadītu viņas ārējo (attiecībā pret Krieviju) un iekšējo dzīvi. Sakarā ar to viņai nebija arī Baltijas vācu muižniecībā attīstītās politiskās un diplomatiskās veiksmes, un pēc pēdējā poļu dumpja, viņa pati bija nonākusi stipri vajāto stāvoklī. Skumdama par savas tautas un bijušās valsts piemeklējumiem, asi noskaņota pret visu krievisko, poļu muižniecība vēl vairāk noslēdzās savā individualā aristokratismā un bija stipri vienaldzīga pret vietējo dzīvi. Lielo muižu īpašnieki centās arī lielāko daļu laika pavadīt vai nu lielākās īsti poliskās pilsētās vai ārzemēs; vietējā dzīve viņus interesēja tikai tiktālu, cik tā varēja dot ienākumus. Jaunu lielāku zemes īpašumu pāriešanu katoļticīgo rokās pēc poļu nemieriem aizliedza krievu valdība, un tā kā daudzi poļi savus senču iegūtos īpašumus likvidēja, tad arī poļu muižniecība Latgalē nebija uz priekšu ejošs, bet regresējošs spēks. Poļu vietā iespiedās krievi. Ar lieliem panākumiem pārpoļojuši Latgales vācu muižniecību, poļi attiecībā uz Latgales zemnieku pārpoļošanu pieturējās pie tās pašas taktikas kā Baltijas muižniecība, proti, ka tie, kas gribēs tikt uz priekšu, gan jau paši pārpoļosies, bet zemākā masa, „chlopi”, viņiem bija samērā vienaldzīgi.

Fr. Trasuns, publicists un sabiedriska darbinieks.

Savās muižās viņi priekšroku deva tiem strādniekiem un muižas ierēdņiem, kas prata poliski, sarunājās ar viņiem tikai poliski, un ja tie zināmā laikā nebija pratuši poļu valodu pienācīgi piesavināties, tos laipni vai nelaipni atlaida un viņu vietā pieņēma tādus, kas ātrāk padodas poļu iespaidam, vai arī ataicināja no Polijas jau tieši poļus. Latgales latvieši, protams, tādēļ bija spiesti lauzīties poļu valodā, un tā no Latgales muižām pārpoļošana iespiedās latgaliešu sādžās, viensētās un mājās.*)

„Un jo labāk kāds prata poliski, jo vairāk viņš varēja cerēt uz vietu muižā nevien par strādnieku un graudnieku, bet arī par mežsargu, mežkungu, vagaru, dārznieku

u. t. t. Pani pieņēma saviem bērniem vienu vai divas mājskolotājas-polietes, kurām pa vaļas brīžiem nācās mācīt arī kalpu bērniem poļu valodu, lūgšanas u. c. Pārkrievošanas laikos vietējiem šādi pasākumi tīri labi patika: visur bija sajūtams liels skolu trūkums, bet jaunatvērtās skolās mācīja tikai krieviski un bieži vien zaimoja katoļu ticību.“***)

Radās jau veselas sādžas, kas zem pārpoļoto muižu gaitnieku iespaida, — kuri ar viņu kungu atbalstu te uzmēmās „kulturas nesēju lomu“, galvenām kārtām mācīdami pārējiem zemniekiem poļu valodā pātarus, — runāja savādā žargonā, kur latgaliešu izlokšne bija sajaukta ar poļu vārdiem, tāpat, kā dažās citās vietās ar krievu. Tā kā arī Latgalē daudz vairāk cilvēcisko tiesību un eksistences iespēju bija ikvienam, kas runāja poliski, tad arī „kārķļu polība“ te bija izplatīta ne mazākā mērā, kā savā laikā „kārķļu vācietība“ pārējā Latvijas daļā. Šī tendence, kļūt tādā ceļā labāki situētiem un „lepnākiem“, atrāva arī no Latgales latviešu rindām diezgan daudz pirmatnējās inteligences un daudz maz labākos apstākļos nokļuvušo latgaliešu.***)

*) Fr. Kemp s, Latgalieši, 39. l. p.

**) O. S v e n n e, Vecā un jaunā Latgale, 13. l. p.

***) Fr. K e m p s, Latgalieši, 41. l. p.

J. Misiņš savā bibliotekā.

Pārpoļošana sevišķi bija jūtama gar Daugavas krastiem, bagāto poļu muižnieku novados, kur gandrīz puse zemnieku bija atkarīga no šiem muižniekiem, rentējot viņu mājas un strādājot muižās. Tāpat varēja novērot interesantu parādību, ka tur, kur pārkrievošanas centieni jutās vāji, attiecīgā vara palīdzēja poļus un pārpoļošanu.*)

Nacionalās apziņas atmoda, kas te vēl pirms kara bija tikai savos sākumos, šo tendenci gan ievērojamā mērā ierobežoja.

Pārpoļošanai vai, kā poļu magnati mēdza izteikties, „poļu kulturas izplatīšanai“ te lielā mērā bija palīdzīga vietējā pārpoļotā garīdzniecība. Pēc savas būtības šīs garīdzniecības vairākums gan sastāvēja no leišiem, latviešiem un baltkrieviem, bet iziedami Pēterpils garīgo semināru, tie nonāca poļu iespaidā, latviešu valodu (pat latvieši) prata kļūdaini un, protams, daudz labāk sarunājās arī ar Latgales zemniekiem poļu valodā, ja vien tas bija iespējams. Pirmskara gados tomēr latviešu nacionalā apziņa diezgan manāmi bija pamodusies arī vietējos latviešu garīdzniekos, no kuŗu vidus nāca ievērojamākie Latgales latviešu nacionalās un kultūrelās dzīves modinātāji (Skrinda, Fr. Trasuns, Rancāns u. c.). Iestājoties par latviešiem un latvietību, viņi, protams, sanāca konfliktā ar savu parasto apkārtni, t. i. garīdzniecības vairākumu un poļu muižniecību, kāpēc arī viņu darbība bija lielas pašuzpurēšanās pilna.

Runājot par poļu muižniecību mēs, protams, domājam lielos poļu zemes īpašniekus viņu diezgan saprotamajā tieksmē izplatīt savu īpašumu robežās poļu iespaidu. Sīkajiem „šlachtičiem“, kādu te bija vairums, kultūreli un ekonomiski uz ļoti zemas pakāpes stāvošiem, pārpoļošanās nodomi pa lielāku daļu bija pilnīgi sveši. Ja viņiem šinī ziņā bijis kāds netiešs iespaids, tad vairāk tiktālu, cik tie ar savu bramanību un lielību pamudināja arī vienu otru latgalieti spēlēt „poļu lomu“, kas ievērojot Latgales zemo garīgās dzīves līmeni, nevarēja palikt bez sava kairinājuma.

Pārpoļošanas centieniem pie latvju tautības iedzīvotājiem Latgalē tomēr nebija to panākumu, kādi bija pārkrievošanai vai kādus uzrādīja vācu muižniecības pārpoļošana. Protams, te savu kavējošo lomu galvenām kārtām nospēlēja uznākusē pārkrievošana un krievu spaidi pret poļiem. Ja krievu administrācija būtu visumā bijusi pret poļiem saudzīgāka, tad pārpoļošanas kustība, droši vien, būtu sasniegusi daudz ievērojamākus rezultātus, jo pašiem latviešiem Latgalē vēl nebija tāda kultūras spēka, kas būtu varējis paralizēt apvienotās poļu muižniecības un garīdzniecības tieksmes šinī virzienā.

*) Dr. M. Valters, Mūsu tautības jautājums, 151. l. p.

Jāatzīst arī, ka bieži vien, savās attiecībās pret latviešiem, poļu muižnieki parādīja vairāk ārēja takta un inteligēnces nekā vācu muižnieki Baltijā. Par priekšzīmi nostādīt pēdējiem tos tomēr būtu grūti, jo Latgales muižnieku dzīvē bija vēl mazāk „zemes politikas” pazīmju, nekā to savā laikā varam saskatīt Vidzemes un Kurzemes muižniecības rīcībā. Tas gan lielā mērā izskaidrojams ar šo provinču dažādo politisko stāvokli un administratīvo iekārtu. Pašu poļu skaits Latvijā pirms kara pakāpeniski mazinājās. Poļu valodu runājošo gan bija ap 60.000, bet īstu poļu šīnī skaitā bija visai maz: lielāko daļu te sastādīja pārpoļoti leiši, latvieši (Latgalē), vācieši un krievi. Nekur tie nesastādīja kompaktu vairākumu.

VII

Latvju saimnieciskais un kulturelais stāvoklis.

Lauksaimniecība un nenormālais agrarais stāvoklis. Biedrības un viņu nozīme lauksaimniecības un vipārējās kultūras paļeļšanā. Tirdzniecība. Latvju panākumi jūrniecībā. Rūpniecības uzplaukums. Pārmetumi pārļiekai materialo intereļu izceļšanai uz garīgo un nacionalo intereļu rēķina. Garīgās kultūras sasniegumi. Latgales tuvināšanās kustība.

Latvijas pirmskaļa saimnieciskā dzīve pamatojās uz 3 faktoriem: lauksaimniecību, tranzittirdzniecību un rūpniecību. Lauksaimniecībai gan nebija tās starptautiskās nozīmes, kas piemita pēdējām divām ekonomiskās dzīves nozarēm, bet ja ievēro, ka tomēr vairāk kā puse no visiem Latvijas iedzīvotājiem pārtika no lauksaimniecības, tad Latvija arī pirmskaļa laikmetā uzskatāma galvenām kārtām par lauksaimniecības zemi. Sevišķi liela nozīme lauksaimniecībai piekritusi Latvijas tautas eksistences sagādāšanā, jo uz laukiem dzīvoja vairāk kā 80% visu Latvijas latviešu. Par nožēļošanu tikai mazākā daļa Latvijas zemes atradās latviešu rokās un tikai kādu trešo daļu tie varēja uzskatīt par savu īpašumu.*) Gandrīz vesela puse visas Latvijas zemes piederēja privatām muižām (neieskaitot kroņa, pilsētu un baznīcas zemes), kuļu īpašnieku milzīgais vairākums bija nelatvieši, bet zemniekiem, kas atkal nospiedošā vairumā bija tikai latvieši — caurmērā 39%.***) Par lielāko daļu zemnieku zemes pēdējie bija vēl spiesti maksāt samērā augstu nomu vai izpirkšanas maksu, vai arī citādi kārtot sakarā ar zemes iepirkšanu ietaisītos parādus. Nav jāaizmirst pie tam, ka muižnieku rokās atradās arī visvērtīgākā zemes daļa, visi lielākie meži un ūdeņi, pie kam zemnieku zemes īpašniekiem, sakarā ar savas zemes izmantošanas tiesībām, bija ļoti daudzi ierobežojumi par labu muižniekiem (medīšana, zveja, rūpniecības uzņēmumu atvēršana).

Tik netaisnīgas agrarās attiecības bija grūti sameklēt šinī laikmetā kādā citā vietā Eiropā un tās pārsēja pat pusāziatisko Krievijas iekšieni. Visā Vācijā pirmskaļa tikai apmēram $\frac{1}{5}$

*) Dr. phil. Alfr. Bīlmans, Agrarjautājums latvju tautas dzīvē, vēsturisks apskats. Izdevniecība „Saule“, Rīgā; 47. l. p.

***) M. Skujenieks, Latvija, 300. l. p.

zemes piederēja lielgruntniekiem, bet Bavārijā pat tikai viena piecdesmitā daļa.*)

Muižu zeme bez tam bija ārkārtīgi liela savos apmēros. Tikai kādi 5—6% muižu Vidzemē un Kurzemē bija mazākas par 3000 pūrvietām. Pārējās turpretim ievērojami pārsniedza šo platību un bez tam bija koncentrētas tikai nedaudzu vācu muižniecības ģimeņu rokās. Pavairoot pirkšanas ceļā latvju rokās esošos zemes īpašumus nebija gandrīz nekādas iespējas, jo vietējo lielo bruņniecības muižu sadalīšanos zemāk par noteiktu normu (900 pūrvietām lauksaimniecībai noderīgas zemes, neieskaitot mežus) aizliedza vietējie provinciāllikumi; bez tam, kā mēs jau redzējam, muižniecībai bija pietiekoši spēcīga organizācija, kas raudzījās, lai muižas nepārietu valsts vai latviešu rokās un, ja viņa bija stājusies pie zināmu muižu reducēšanas, tad to pēdējā laikā izdarīja vienīgi vācu kolonizācijas nolūkos.

Neskatoties uz visām ārkārtējām tieksmēm pēc „sava kaktiņa un sava stūrīša zemes“, latvju tautas lielais vairākums tāpēc bija spiests palikt bez sava kaktiņa un stūrīša un uz ikviena lauku iedzīvotāja, kam pie lielāka vai mazāka zemes stūrīša bija izdevies tikt, nāca 6 bezzemnieki.

Kā sekas visam tam bija ārkārtīgi liels un dibināti sarūgtināts lauku proletariāts, stipra dzimstības mazināšanās, bēgšana no pārāk smagajiem lauku gājēja apstākļiem uz pilsētām vai citurieni, kur darba apstākļi vai zemes iegūšana likās vieglāka. Sakarā ar to kļuva jūtams laukstrādnieku trūkums. Ja neskatoties uz visām grūtībām lielā daļā latvju tautas vēl vienmēr turējās pie laukiem, tad tas izskaidrojams vienīgi ar seno, asinīs ieaugušo pieķeršanos zemei un arāja darbam.

Nevien bezzemnieku, arī zemnieku (zemes īpašnieku) stāvoklis bija ļoti grūts, jo vidēja saimniecības platība bija neliela, Latgalē pat ļoti sīka, zemes auglība samērā maza, bet nodevas par viņas lietošanu vai izpirkšanas maksa — lielas.

Bez kādiem valsts un pašvaldību pabalstiem, atstāti pilnīgi

*) Agr. E. Bauers, Zemes reforma Latvijā, 5. l. p.

savam liktenim, latvju zemnieki bija spiesti ar visminimālākām prasībām, gandrīz vienīgi par „vēderu“ ieguldīt savā zemē nevien savu un savas ģimenes darba spēku, bet arī vērīgi sekot visam, kas ar viņu rīcībā esošiem līdzekļiem varētu pavairot zemes ienesību. Nevarot konkurēt ar auglīgajiem Krievijas apgabaliem graudkopībā, lauksaimnieki arvien lielāku vērību sāka piegriezt lopkopībai, putnkopībai un dārzkopībai, sasniedzot šinī ziņā jau ievērojamus panākumus. Liela loma lauksaimniecības modernizēšanā un izveidošanā piekrita lauksaimniecības biedrībām, sarīkojot kursus, priekšlasījumus, izstādes, ievedot piena un lopu kontroli, izplatot lauksaimniecības literatūru, atvieglojot lauksaimniecības mašīnu un sugas lopu iegūšanu un t. t. Pirms kara bija 136 šādas lauksaimniecības biedrības, 19 biškopības biedrības, 77 piensaimniecības kooperatīvi, daudz dažādu sabiedrību mašīnu iegādāšanai, 57 patērētāju biedrības, 279 krājaizdevu sabiedrības, 180 izglītības biedrības un t. t. *) Lai šīs biedrības varētu saskaņotāk un neatkarīgāk rīkoties, kā arī vieglāk dabūt nepieciešamos kreditus, tās pa lielākai daļai apvienojās kopējās savienībās. Tā lauksaimniecības biedrības izveidoja divas lielas un ļoti iespaidīgas savienības: Rīgas lauksaimniecības centralbiedrību un Latviešu lauksaimnieku ekonomisko sabiedrību. Abas šīs centralās apvienības gan zināmā mērā konkurēja savā starpā, bet konkurēja produktīvā darba ziņā. Vienas centrales rajons bija Vidzeme, otras — Kurzeme. Abas nodibināja un uzturēja pa lauksaimniecības skolai Priekuļos (R. L. C.) un Jelgavā (L. E. S.), izdeva speciālus lauksaimniecības žurnālus, sarīkoja kursus, izstādes, sniedza agronomisko palīdzību, algoja instruktorus un t. l.

Pie lielākām lauksaimnieku apvienībām jāpieskaita arī Baltijas lauksaimnieku biedrība Valmierā. Visu šo biedrību darbība, sevišķi pašā pēdējā pirmskara laikmetā, bija ļoti rosīga un daudzpusīga. Rīgas lauksaimniecības centralbiedrība, piemēram, 1913. gadā starp citu bija ierīkojusi ķīmisko laboratoriju analīzēm, nobeigusi par tautas naudu celtās Priekuļu lauksaimniecības skolas būvi, organizējusi parauga lauciņu ierīkošanu pļavu kultūras pacelšanai, nodibinājusi statistisko biroju ziņu vākšanai par lauku saimniecisko dzīvi, nodibinājusi sviesta eksporta kantori, sarīkojusi dažādus lauksaimniecības ziemas kursus ar latviešu mācības valodu un gada beigās stājusies pie lauksaimnieku vajadzībām piemērota dienas laikraksta „Līdums“ izdošanas, kas drīz vien ieguva plašākas simpatijas kā lauciniekos, tā latvju inteliģencē.

„Neatkarīgi no materialā labuma, ko šādi lieli centri nes

*) A. Bergs, Latvijas starptautiskais stāvoklis, Latviešu pagaidu nacionālās padomes izdevums, Pēterpili, 1918.; 14. l. p.

zemei un tautai ekonomiskā ziņā, viņiem liela nozīme arī tāpēc, ka viņu darbības dažādās nozarēs dabū nodarbošanos tautas izglītotie spēki, tie tiek saistīti pie savas zemes un tautas interesēm un mācās darboties viņas labā, "raksta par lielajām lauksaimnieku apvienībām „Latvija“, novērtējama 1913. gada dzīvi.*)

Nevien centralās apvienības, bet arī atsevišķas lauksaimniecības biedrības strādāja visai sekmīgi un dažas no viņām stājās pie zemāko lauksaimniecības skolu atvēršanas, cenšoties panākt šīs skolās latvju mācības

valodu (piem., Skrīveru-Aizkraukles zemkopības biedrība).

Patērētāju biedrības centās apvienot Rīgas kooperatīvu biedrība, kas vēlāk izveidojās „Konsumā“.

Sakarā ar sekmīgo lauksaimniecības dažādo nozaļu attīstīšanos, daži Latvijas ražojumi (galvenām kārtām sviests) jau sāka parādīties arī starptautiskā tirgū.

Vēl redzamāk Latvijas lauksaimniecība uzstājās te kā nopēmēja, sevišķi attiecībā uz mākslīgiem mēsliem, kas nāca galvenām kārtām no Vācijas, Beļģijas un Anglijas.

Līdz ar intensīvāku un lietpratīgāku lauksaimniecības attīstīšanos radās lauksaimniekiem jau savī ietaupījumi, kas novietojās vietējās lauku krājīkās vai arī Rīgas un citu lielāko pilsētu latviešu kredītiestādēs. Šo naudas iestāžu tīkls, kas kopskaitā tuvojās jau trešam simtam, bija apņēmis jau visu Latviju un, sasniegdams gada apgrozību pāri par 20 miljoniem zelta rubļu, savāca un koncentrēja sīkos ietaupījumus, kā arī spēja tos savukārt aizdot dažādiem lauku un pilsētu uzņēmumiem. Tas visai latvju saimnieciskai dzīvei deva plašāku un straujāku pulsāciju. Latvijai, kas vācu agrarās politikas dēļ kā bezzemnieki ienāca Rīgā un citās pilsētās, nereti te kļuva ar savu darbu un dažādo latvju naudas iestāžu atbalstu pie zi-

Яанна Јаунфудрабина

Baltā grahmata

Симтс тешлојуму маһрдос
un линјас

I.

Ригд. 1914.
„Дирејемнеру“ илдејумс
№ 61

*) 1914. g. 8. num.

nāmas plašākas rīcības. Strauji uzplaukstošā Rīgas būvniecībā latviešiem piederēja pirmā vieta un gandrīz visi lielākie un glītākie jaunceltie nami skaitījās viņu īpašumā.

Viena no lielākām Latgales kredītbiedrībām 1912. gadā palīdzēja Latgales zemniekiem nopirkt lielo Baltinavas muižu un īsi pirms kara stājās tur pie 2-gadīgas lauksaimniecības skolas atvēršanas. Tas rāda, ka līdz ar darbu sekmēm bija jūtama arī lielāka nacionalā pienākuma apziņas mošanās kā uz laukiem, tā pilsētās. Tā latvju naudas iestādes kopsumā 1913. gadā bija ziedojušas latvju kulturas un izglītības nolūkiem 21.673 zelta rubļus, kas pie latviešiem nozīmēja jau lielu soli uz priekšu, lai gan bijaniecīga suma samērā ar to, ko savas tautas labā bija norakstījušas igauņu naudas iestādes.*)

Blakus latvju tautas materialās kulturas uzplaukumam, ko deva racionalāka lauksaimniecības nostādīšana un kas bija panākta vienīgi pašu spēkiem, bez jebkādas valsts vai vietējās vācu muižniecības pozitīvas palīdzības, ļoti ievērojama loma piekrita arī tam, ko šinī ziņā deva mūsu zemes izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis un ar to saistītā tirdzniecība un rūpniecība. Rīgas tirdzniecības apgrozījumi 1913. gadā pārsniedza pat Pēterpils tirdzniecības apgrozījumu. Gandrīz $\frac{1}{2}$ visa Krievijas jūras un sauszemes izveduma un vairāk kā $\frac{1}{5}$ viņas ievaduma gāja caur Latvijas ostām. Pēdējās uzturēja sakarus ar visām ievērojamākām pasaules ostām, galvenām kārtām Angliju, kuŗu gan pirms kara jau manāmi sāka izspiest Vācija un Amerikas Savienotās Valstis. Uz Angliju 1913. gadā gāja 37,6%, uz Vāciju — 15,2%, uz Am. Sav. valstīm — 9,3% visas mūsu ostu tirdzniecības. Šai Latvijas ostu tirdzniecībā dominējošo lomu spēlēja Rīga, bet ievērojamu vietu te ieņēma arī Ventspils un Liepāja. Triju galveno Latvijas ostu tirdzniecības apgrozījumi pirms kara (1913. g.) miljonos rubļu bija sekoši:

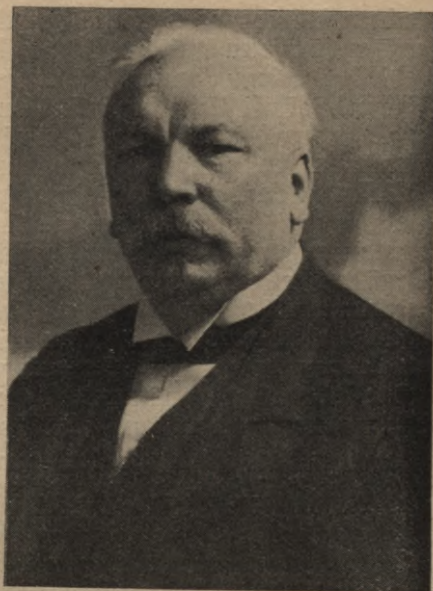
	Rīgā	Ventspili	Liepājā
Eksports	225	75	49
Imports	184	19	34
Kopā	409	94	83

Pārējo Latvijas ostu tirdzniecības apgrozība bija niecīga, jo tās galvenām kārtām apkalpoja piekrastes tirdzniecību.

Latvija pāravadāja ievērojamā mērā preces arī pa sauszemi. Galvenā loma te piekrita dzelzceļiem. Krievijas, Lietavas un Polijas ražojumi ieplūda caur Daugavpili, kur savienojās Orlas, Varšavas un Poņevežas dzelzceļi; tāpat ievērojams preču daudzums gāja pa Maskavas un Pēterpils dzelzceļiem un Možaiku līniju. Zināms daudzums izvedumu un ie-

*) „Latvija“, 1914. g. 8. num.

vedumu notika arī pa zemes ceļiem (Palanga). Pa dzelzceļiem ievesto un izvesto preču vērtība pārsniedza 500 milj. zelta rubļu. Visu preču apgrozībā eksports stipri pārsniedza importu un tirdzniecības bilance bija aktīva. Latvijas ārējās tirdzniecības kopapgrozījums pirms kara pārsniedza 1 miljardu zelta rubļu. Ārējās tirdzniecības apgrozījums uz 1 cilvēku bija līdzīgs Beļģijas apgrozījumam, un arī Latvijas stāvoklis starptautiskā tirdzniecībā bija radniecīgs Holandes un Beļģijas stāvoklim. Tirdzniecība un transports pirms kara deva maizi 8% Latvijas iedzīvotāju, kaut gan latvieši paši te vēl tālu nebija varējuši ieņemt to lomu, kas viņiem pienācās.

J. Bisenieks, Latviešu Lauksaimnieku Ekonomiskās Sabiedrības direktors.

Vienīgi sakarā ar Latvijas piejūras stāvokli uzplaukstošai jūrniecībai tālredzīgais K. Valdemārs latviešu tautā bija licis plašus un drošus pamatus. Pirms kara Latvijā bija divas visā Krievijā plaši pazīstamas tālbraucēju jūrskolas Mangalos un Rīgā, no kurām pirmā, pateicoties enerģiskā latvju jūrnieku izglītības celmlauža J. Breikša pūlēm, ieņēma audzēkņu un mācības nostādījuma ziņā pirmo vietu Krievijā. Bez tam vēl pastāvēja vesela rinda zemāku jūrskolu un jūrnieku pirmmācības skolu Ainažos, Liepājā, Ventspilī, Engurē, Rojā, Dundagā, Feliksbergā, Užavā, Palangā), kas tāpat strauji attīstījās un galu galā gatavoja savus audzēkņus augstākiem jūrnieku amatiem. Ainažu jūrskola šīnī ziņā ieņēma sevišķu vietu. Latvju audzēkņu skaits šīnīs skolās procentuāli pārsniedza latviešu skaitu mūsu zemē un latvju jūrnieku inteliģence bija dominējošā nevien mūsu zemes ūdeņos, bet arī starp visām citām Krievijas tautām, jo pāri par 20% visu Krievijas jūrskolnieku 1911./12. mācības gadā bija latvieši, kurpretī latvju iedzīvotāji visā Krievijā tikko pārsniedza 1%. Latvju jūrnieki, kā kuģu vadītāji un virsnieki, tā pārējais personāls, bija ļoti ieredzēti un sastopami nevien visos Krievijas ūdeņos, bet diezgan daudz latvju brauca arī uz ārzemju kuģiem. Tas norādīja uz iedzīvotājiem latvju jūrnieku dāvanām, ko nebija varējusi izdzēst 600

gadu nošķirība no senatnē jau tik ievērojamu attīstību sasniegušām jūrnieku gaitām.*) Ar katru gadu pieauga arī latvju peldošo īpašumu skaits. Buŗu kuŗu bŗve, kuŗā latvji savā laikā bija parādījuŗi lielu iniciatīvi un praŗanu, gan pēdējos pirmskaŗa gados bija stipri saŗaurinājusies. Tam par iemeslu bija piemērota koku materiala trūkums un dārgums, krievu muiŗas politika un darba spēka sadārdzināŗanāŗ, tā ka ārzemēs bŗvētie metala kuŗi iznāca lētāki nekā koka kuŗu bŗve Latvijā; bez tam burenieki jau arī mira dabīgā nāvē no tvaika konkurences. Tuvākos braucienos buŗu kuŗi vairs nespēja konkurēt ar tvaikoņiem, kāpēc latvju buŗu kuŗi bija spiesti doties pāri okeanam, kādos braucienos droŗi devās arī ļoti nelieli latvju kuŗi. Latvijas flotes pieaugumā burenieku vietā strauji stājās tvaikoņi un arī te latvieŗi ar panākumiem cenŗas tikt pie īpaŗumiem**), apvienojoties ŗim nolūkam daŗādās kuŗniecības sabiedrībās.

Pie mŗsu ostām uz 1. janvāri 1914. g. bija pierakŗtīti 338 kuŗi ar 126.718 brutto un 87.959 netto tonnām.

Baltijas jūrā visai ŗai tirdzniecības flotei 1914. gada sākumā bija dominējoŗā loma skaita, kuŗu lieluma un tonnaŗas ziņā, salīdzinot ar paŗas Krievijas un Igaunijas ostu tirdzniecības floti. No visas agrākās Krievijas tonnaŗas Baltijas jūrā Latvijas ostām piederēja 60,9%.***)

Te jāpiemin, ka Latvijas tirdzniecības, viņas ostu un kuŗniecības rosīgā attīstība bija gluŗi dabīga un nebūt netika no Krievijas valsts politikas atbalstīta, bet gan tieŗi kavēta. Tā pielika visas pŗules, lai jūŗas satiksmi novirzītu uz Pēterpili un Krievijas dienvidus ostām, mākslīgi cenŗoties apturēt mŗsu ostu attīstību, kā to bija spiesta konstatēt arī Rīgas birŗas komiteja†), kas pati savā laikā centās aizkavēt latvju tirdzniecības flotes attīstīŗanos.††) Mŗsu ostu attīstība pamatojās vienīgi uz paŗu vietējo saimniecisko aprindu iniciatīvi. Pat Krievijas 1894. g. tirdzniecības līgumā ar Vāciju mŗsu ostas bija nostādītas uz vienas pakāpes ar Vācijas, t. i. sveŗas valsts ostām. Sakarā ar to arī mŗsu ostu labierīcība pirms kaŗa nebija tāda, kādai tai vajadzētu bŗt, ja tai bŗtu piegriezta pienācīga valsts vērība. Ar ŗinī ziņā galvenām kārtām vajadzēja rūpēties paŗu ieinteresēto aprindu privātai centībai.

*) Sk. R. Malvesa rakstu: „Latvieŗu tirdzniecības sakari un kuŗniecības attīstība“, Kuŗniecības gada grāmatā 1927. gadam.

**) Buŗu kuŗu konkurencē latvieŗi jau bija uzvarējuŗi, kļuŗuŗi par vienīgiem ŗi tipa kuŗu īpaŗniekiem Latvijā.

***) M. Skujenieks, Latvija, 1922. g. izd., 496. l. p.

†) H. F. Crohn-Wolfgang, Lettlands Bedeutung für die östliche Frage, Berlin und Leipzig, 1923.; 19. l. p.

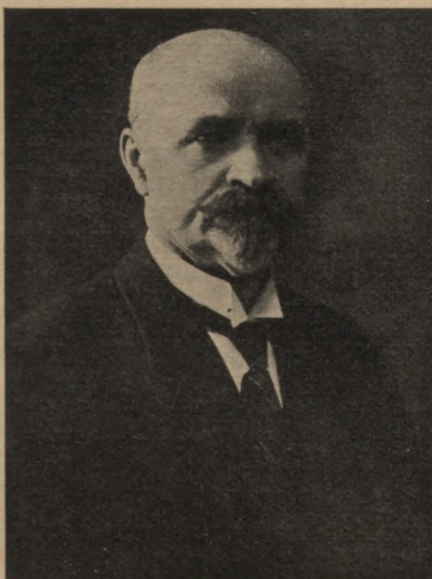
††) Kuŗniecības gada grāmatā 1927. g.; 31. l. p.

Latvijas rūpniecība, pēc gadusimteni ievadošās krīzes un vēlākiem revolūcijas traucējumiem, pēdējos 5—6 pirmskara gados piedzīvoja jaunu, ļoti strauju uzplaukumu. Dibināja jaunas fabrikas, pastāvošās ievērojami paplašināja, strādnieku skaits un fabriku ražojumu vērtība pastāvīgi pieauga. Latvijas rūpniecība galvenām kārtām koncentrējās Rīgā un, zināmā mērā, arī Liepājā. 1910. g. Latvijā bija 782 fabrikas ar 93.000 strādniekiem, ar ražojumu kopvērtību ap 200 miljoniem zelta rubļu. Tā kā turpmākos gados fabriku un strādnieku skaits bija vēl krietni pieaudzis, var teikt, ka līdz kara sākumam Latvijas rūpniecība bija gandrīz dubultojusies, salīdzinot ar gadusimtena sākumu (478 fabrikas, 62.000 strādnieku). Tā kā šī rūpniecība galvenā kārtā bija koncentrēta Rīgā, kur, pēc Biržas komitejas statistikas, pirms kara bija 372 fabrikas ar 87.606 strādniekiem, tad saprotama arī ļoti strauja Rīgas paplašināšanās un viņas iedzīvotāju skaita pieaugšana (1914. g. Rīgā bija 531.000 iedzīvotāju, bet 1897. g. tikai 282.230).

Par Latvijas rūpniecības nozarēm un strādnieku skaitu tanīs dod pārskatu sekoša tabula ar 1910. g. datiem:

Rūpniecības nozare	Fabriku skaits	Strādnieku skaits	Vienā fabrikā strādāja	No 100 strādņ. nodarbin.
Metalrūpniecība	115	25.385	221	27,2
Ķīmiskā rūpniecība	39	12.659	325	13,6
Tekstilrūpniecība	52	12.143	233	13,0
Mineralu apstrādāšana	150	12.029	80	12,8
Mechaniskā koku apstrādāšana	99	11.306	113	12,3
Ēdam- un baudvielu sagatavošana	175	8.063	46	8,6
Papīra rūpniecība un poligrāfija	79	5.028	66	5,6
Organisko vielu apstrādāšana	46	3.405	74	3,6
Dažādas iestādes	27	3.147	117	3,4
Kopā	782	92.345	119	100,0

Lielākais Latvijas rūpniecības uzņēmums bija Rīgas gumijas fabrika „Provodņiks“, kas nodarbināja 15.000 strādnieku un kalpotāju; tam sekoja Krievu-Baltijas vagonu fabrika ar apm. 4000 strādniekiem un vagonu un mašīnu fabrika „Fenikss“ ar apm. 3000 strādniekiem. Vispār fabrikās ar pāri par 200 strādniekiem strādāja ap 65% visu Latvijas fabriku strādnieku, tā kā pēdējo tips bija galvenām kārtām lielrūpniecības strādnieks, kas atstāja zināmu iespaidu uz viņu garīgās pasaules izveidošanos.

P. Siecenieks, Konsuma direktors.

Augšējā tabulā mēs redzam ļoti daudzpusīgu rūpniecību, kurā pirmo vietu, nodarbināto strādnieku ziņā, ieņem metalapstrādāšana, lai gan Latvijai pašai nav ne dzelzrūdas, ne akmeņogļu, bet viņas „baltās ogles“, t. i. ūdeņa dzinējspēks bija neizmantots arī pirms kara un primitīvā veidā atrada savu pielietojanu tikai sīkajos lauku rūpniecības uzņēmumos, kas tabulā nav ierēķināti. Tas norāda, ka blakus dabīgajiem pamatiem Latvijas rūpniecības straujajā attīstībā pirmskara gados savu lomu nospēlējuši arī mākslīgi faktori. Par tādu jāuzskata 1904. gada papildinājums pie 1894. gada vācu-krievu tirdzniecības līguma, kas ievērojami

pacēla krievu ievedmuitu par gataviem ārzemju ražojumiem. Sakarā ar to arī ārzemju tirgus ar savām jēlvielām un pusfabrikātiem centās novietoties šaipus Krievijas muitas robežas, lai tad no turienes jau ar gataviem produktiem ietu tālāk Krievijas iekšienē. Latvija un sevišķi Rīga šīnī ziņā bija ļoti izdevīga kā sava ģeografiskā stāvokļa, tā augsti kvalificējamā strādnieku darba spēka dēļ.

Šis apstāklis tad arī tiešām lielā mērā veicināja Latvijas rūpniecības uzplaukumu, sākot ar 1906. g. Apzīmēt tāpēc Latvijas pirmskara rūpniecību par tikai mākslīgi radušos tomēr nevar, jo ar aizsargmuitām ir centusies pacelt savu rūpniecību katra valsts, bet ne katrā vietā tā var pacelties, un nav nebūt reta parādība, ka rūpniecība uzplaukst zemēs un vietās, kur jēl- un dzinējvielu nav, vai tās sastopamas šaurākos apmēros. Latvijas rūpniecības veselīgos pamatus pierāda jau tas vien, ka Latvijas rūpniecībai Krievijā bija nodibinājusies kvalitātes produkcijas slāva un viņas ražojumi tirgū turējās augstāk par attiecīgiem Krievijas ražojumiem.

Ja arī 1904. g. aizsargmuitas zināmā mērā pasargāja Latviju no ārzemju konkurences, tad viņas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis, zināma kapitalu koncentrēšanās, ļoti uzņēmīgais un izglītotais intelektuālais spēks, attīstīti un ražīgi strādnieki bija tie dabīgie faktori, kas nodrošināja Latvijas rūp-

niecības diezgan ievērojamo attīstību un viņas konkurences spējas Krievijas tirgū.

Rūpniecība visumā deva maizi vairāk kā 20% Latvijas iedzīvotāju un bija galvenais pilsētu eksistences pamats, bet daudzās tās nozares ievērojamā mērā labvēlīgi aizskāra arī laukus. Visā šīnī rūpniecībā latvju elements galvenām kārtām reprezentēja sikākos uzņēmējus, zemākos ierēdņus, meistarus un strādniekus.

Materialās eksistences uzlabošanās, kas sekoja lauksaimniecības, tirdzniecības un rūpniecības uzplaukšanai, kā arī lielāka latvju ieplūšana pilsētās nevarēja neatspoguļoties mūsu sabiedriskā dzīvē un garīgās kultūras rosībā.

Krievu valdības politiskie spaidi un latvju atstumšana no līdzdalības savas zemes likteņu kārtošanā lika galvenām kārtām izpausties latvju socialās dzīves enerģijai dažādās biedrībās. „Biedrību dzīve ir viens no visgalvenajiem, ja ne pats galvenais sabiedriskās dzīves veids, kuŗā, par spīti visiem reakcijas spaidiem, izpaužas mūsu tautas pašdarbība un centība. Biedrības mums jau kļuvušas par nepieciešamu kulturelās dzīves vajadzību“ raksta „Latvija“, novērtējot 1913. g. dzīvi.*) „Un tā kā viņas ir vienīgais atklātās sabiedriskās dzīves veids, kur var kopt un audzināt kulturelas vērtības, kā arī koncentrēt un un izlietot spēkus vispārības labā,“ tad arī šīm biedrībām nācās pārdzīvot ļoti stiprus krievu administrācijas spaidus. Laikraksts tomēr pārmet, ka „mēs vēl neprotam savu biedrību kultureliem mērķiem nest tik dižus materialus upurus, kā to dara, piemēram, vācieši.**“) Šis pats laikraksts, aizrādot uz agrāk pieminēto naudas iestāžu ziedojumu kultūras un izglītības nolūkiem un konstatējot nacionāla pienākuma apziņas rašanos pat tīri saimnieciskās organizācijās, tomēr uzsver, ka šīnī ziņā mūsu kaimiņi igauņi pierādījuši daudz lielāku atsaucību savas tautas kultūras darbam. Pārmetumi par pārāk lielu pieķeršanos materialām interesēm un garīgo un nacionālo vajadzību neizkopšanu sastopami pirmskaŗa laikmetā ļoti bieži.

„Liekas, ka nupat pārdzīvojamo laikmetu vispareizāki varētu rakarakterizēt apmēram tā: mēs neticam vairs vispārīgiem lieliem pārgrozījumiem un notikumiem, neticam, ka teorijas un plašas jaunas idejas un uzskati varētu dabūt tiešu un drīzu pārsvaru mūsu dzīvē, mums atnesdami visiem gaidīto un cerēto labumu. Tapēc vispārīgie teoretiskie un kulturelie jautājumi sabiedrību maz interesē. Katrs izlieto savus spēkus uz savu roku cīnīdamies priekš tiešiem materialiem labumiem, uz ko viņu vilina vēl viegla izdevība. Kā sabiedriskā būtne ar sa-

*) „Latvija“, 1914. g. 8. Nr.

**) Turpat.

V. Siliņš, kooperācijas idejas
pauvējs.

biedriskiem instinktiem mūsu
laika cilvēks jūtas tikai tik-
daudz, cik tas viņam atnes
drošu peļņu. Vārdu sakot,
mēs gandrīz pilnīgi esam no-
devušies materialai kulturai,
raksta A. Bergs savās piezī-
mēs par latvju kulturas jautā-
jumiem.*)

„Bet ja no tā gribētu
spriest, ka vispāri mums ap-
stājusies katra garīga darbī-
ba, tad tā būtu acīs krītoša
maldīšanās. Mums notiek
ļoti intensīva dzīve un ļoti
asi cīņiņi materialās kulturas
laukā,“ saka šis pats autors
citā vietā.**) Šī cīņa spilgti
izpaužas uz laukiem, tā red-
zama tādā pat mērā arī pil-
sētās. Un te „saimnieciskā
cīņā mēs esam guvuši lielas
uzvaras, esam spēruši lielus
soļus uz priekšu. Mums ir

atvēruses laimīga saimnieciska
konjunktura un mums ir
bijis diezgan spēka un izveicības,
to nelaist garām. Tā
radās plašas pilsoniskas aprindas,
kuŗas tika pie man-
tas un brīžiem pie krietnas turības.
Tā satecēja pil-
sētās un attīstījās ļoti plašas
strādnieku masas, kuŗas,
nelūkojoties uz lieliem šķēršļiem,
ir pratušas ne tikai
iegūt ievērojamu lietpratību un
technisku veiklību, kuŗa mūsu
strādniekus jau stāda blakus viņu
ārzemju biedriem, bet ir zi-
nājušas iegūt arī samērā nodrošinātus
saimnieciskus apstākļus. Asā
cīņa dēļ materialās labklājības
prasa visus spēkus, neat-
liek vairs nedz gribas nedz
patikas nodarboties ar „augstām“
lietām. Ja tam vajaga spilgtu
piemēru, tad par tādu der šāds
vispārīgi zināms novērojums:
daždažādie specialie kursi,
valodu, mērnieku, grāmatvežu,
amatnieku un t. t. allaž mēdz
būt pārpildīti, cik pavīrsi un
vieglprātīgi arī nerīkotos daži
viņu sarīkotāji. Turpretim
teoretiskie priekšlasījumi par
dažādiem sadzīves jautājumiem
bieži vien tiek apmeklēti tik
vāji, ka neatmaksājas sarīkotāju
lielās pūles.“***)

*) Latviešu Izglītības biedrības V. gada grāmatā, 1913. g., 8. l. p.

***) Turpat, 6. l. p.

****) Turpat, 8. l. p.

Patiesībā nodošanās realākām interesēm nozīmēja tikai to, ka tauta visiem spēkiem tiecās ārā no tā „apakšējās kārtas“ stāvokļa, kādā tā varmācīgi bija nostādīta. Un tiecās ar tiem līdzekļiem, kādi viņai bija pieietami. Šī tieksme mūsu tautā bija tikpat stipra, kā dzīvība un tikpat veca, cik veca viņas nopiestība. Vecāki, pavadīdami skolās savus bērnus un rūpēdamies par viņiem, domāja tikai par to, lai tie tiktu par kautko „labāku“, t. i. nebūtu jāpaliek tanī pašā nopiestības stāvoklī, kādā nācās strādāt un cīnīties viņiem, vecākiem. Taisni šī padošanās vairāk realām interesēm un dzīves tiešamībai nekā garīgai dzīvei,*) nozīmēja instinktivu cenšanos pēc tiem pamatiem, kas mums vēl bija jāiegūst, lai arī nodošanās garīgai dzīvei būtu vispār iespējama. Nevar tak būt nopietnas, veselīgas garīgas kulturas, ja nav materialās. Lai sagādātu saviem bērniem skolā iešanas iespēju, lai varētu iegādāties grāmatas, gleznas, lai apmeklētu mākslas iestādes, visam tam vajadzīgi zināmi līdzekļi. Tiesa, bija dibināti pārmetumi, ka tieši materiāli nodrošinātākā daļa parāda šinī ziņā vismazāko rosību, ka pieaugošai materialai kulturai mūsu tautā iet līdzī arī ļoti nevēlamas parādības, kas lika uzstādīt jautājumu, vai mēs ar saviem materialas kulturas ieguvumiem jau neesam izsmēluši mūsu kulturas spēkus? Tanī paaudzē, kas tiek pie zināmas materialas turības tādos apstākļos, kādos mūsu tautas piederīgiem nācās pēc tās tiekties, parasti tā tas arī ir; un lielumielā daļa šīs paaudzes enerģijas un garīgās rosības ar to ir izsmelta. Tāpēc arī tie pārmetumi turīgai pilsonībai par zināmu nacionālu un kultūreļu vienaldzību bija tikpat pamatoti, cik saprotami šīs vienaldzības iemesli. Ne šai pilsonībai, ne mums visiem vēl nebija vajadzīgo kulturas dzīves tradīciju, kas zaudēto enerģiju atvietotu ar paradumu un nacionāla pienākuma apziņu. Tomēr arī šīs pilsonības rindās bija sastopamas, kaut gan reti, tādas personības kā fabrikants Augusts D o m b r o v s k i s, kas savu mūžu un viņa panākumus uzskatīja par kalpojumu arī latvju tautas kulturas interesēm.

Materialās kulturas uzplaukums vienmēr lielākā vai mazākā mērā pozitīvi atbalsojas arī garīgā. Tāpēc, neskatoties uz visiem pamatotiem pārmetumiem un novērojamām garīgās kūtrības un seklības pazīmēm, taisni materialās kulturas nostiprināšanās pirmskaņa laikmetā ienesa tādu rosību arī mūsu vispārējā kulturas dzīvē, kāda vēl nekad nebija pieredzēta. Lai gan ne visas dažādas biedrības, kuŗu skaits sniedzās vairākos tūkstošos, varēja uzrādīt produktīvu darbību, lai arī tās lielā mērā saēda nevien administratīvie spaidi, bet arī iekšējie

*) Turpat, 9. l. p.

Latviešu Izglītības Biedrības vidusskola.

apstākļi, piem. sabiedriska darba neprašana, tolerances trūkums un dažādas „iesturmēšanas“ tieksmes, tomēr viņu nozīme nevien saimnieciskās, bet arī vispārējās kultūras tālākā virzīšanā bija nenoliedzami liela.

Šinī ziņā vēl vienmēr redzamu vietu ieņēma visvecākā no latvju biedrībām — Rīgas latviešu biedrība ar savām nodaļām. Savā laikā šī biedrība bija galvenais latvju kultūras un nacionalās politikas centrs, tā bija radījusi pirmo pastāvīgo latvju teatri, izdevusi lielu daudzumu daudz lasītu un sistematiska plana apvienotu grāmatu, to starpā latvju konversācijas vārdnīcu, tā bija noteikusi arī nacionalās politikas gaitu. Viņa pulcēja ap sevi latvju zinātniekus, literatus un māksliniekus, pabalstīja studējošos, un viņas rīkotās Zinību komisijas vasaras sapulces bija savā laikā latvju garīgās dzīves parlaments. Šī loma pirmskaņa laikmetā gan bija jau stipri satricināta. Asie uzbrukumi, kādus tai nācās pārdzīvot no kreisākās puses, kā arī zināms sastingums viņas darbībā par labu konservatīvai politikai, kad visa dzīve prasīja lielākas un dziļākas pārmaiņas un drošāku uzdevumu nostādīšanu, — nebija palikuši bez sekām. Tomēr kā nopietna nacionalās kultūras darba veicinātāja viņa bija uzskatāma vēl vienmēr.

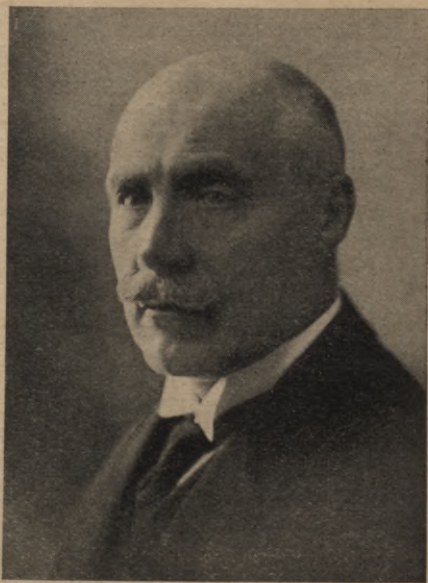
Blakus viņai ar jaunu enerģiju kultūras dzīvē tagad stājas jaunākas organizācijas. Starp tām vispirmā vietā minama Latviešu izglītības biedrība, kas bija nodibinā-

jusies 1908. g., ar panākumiem cenšoties kļūt par vadošo izglītības iestādi Latvijā. Šī biedrība uzturēja 1 progimnaziju un 11 pirmmācības skolas ar latvju mācības valodu un bija stājusies pie skolas grāmatu izdošanas latvju valodā, uzturēja bērnu kolonijas, sarīkoja priekšlasījumus un t. t. Lolojās jau arī vienā otrā doma par latvju augstskolu, ko gan lielais vairums uzņēma ar stipru skepsi, jo pat vidusskolas nodibināšana ar latvju mācības valodu daudziem vēl likās nevajadzīga un kaitīga lieta.

Blakus min. biedrībai pastāvēja vēl vesela rinda citu izglītības biedrību Latvijas pilsētās un novados, pie kam dažas arī latvju kolonijās Krievijā un ārzemēs. Dau-

dzas no tām nīkuļoja, bet daudzas strādāja ļoti rosīgi. Tā piemēram Madonas (Biržu) izglītības biedrība uzturēja divas vidusskolas Madonā, Rūjienas igl. biedr. uzturēja tirdzniecības skolu un t. t. Mākslas kulturas veicināšanai 1908. g. nodibinājās Latviešu mākslas veicināšanas biedrība, kas pulcēja ap sevi mūsu gleznotājus, tēlniekus, architektus un kulturas darbiniekus; biedrība sarīkoja izstādes, priekšlasījumus par mākslu un lika pamatus latvju mākslas muzejam, iegādājoties vērtīgākos mākslas darbus. Tanī pat gadā nodibinātā latviešu skatuves biedrība uzturēja Rīgā, blakus jau agrāk pastāvošam Latviešu biedrības teatrim, tā saukto „Jauno latviešu teatri“.

P. Jurjāns 1912. gadā nodibināja „Latviešu operu“, kas, pēc pāris izrādēm minētā gada beigās, 1913. gadā jau palika par pastāvīgu iestādi un pulcēja ap sevi latvju dziedātājus un muzikus. Tā kā opera nesaņēma no ārienes nekāda pabalsta, tad 1913. g. nodibināja paļu sabiedrību latviešu operas biedrība, kas garantēja operas materiālo pusi. Par operas nodibināšanu pats P. Jurjāns mums savās atmiņās izsakās: „Kad biju izglītojis operas ansambli vajadzīgo dziedātāju skaitu (pie P. Jurjāna mācījušies gandrīz

Dr. A. Butuls, Latviešu Izglītības Biedrības priekšnieks.

visi mūsu tā laika ievērojamākie dziedoņi, A. P.) man šķita pienācis laiks ķerties pie sen lolotā nodoma realizēšanas — latvju operas dibināšanas. Riskants šis solis, bez šaubām, bij, no viņa spēšanas prātīgākie laudis centās mani atturēt. Visbiežāk aizrādīja uz līdzekļu daudzumu, kādu pasākums prasīšot. Arī vēl uz to, ka mums vēl trūkstot savas, latvju, operpublikas. Tiesa, nebija mums toreiz ne Kultūras fonda, ne valdības, kas dotu līdzekļus nacionalās kultūras veicināšanai. Darbu sākot bij jāpaļaujas vienīgi uz paša spēkiem. Tas sakāms sevišķi attiecībā uz naudas līdzekļiem. Moraliskā ziņā man atbalsta, vismaz tuvāko līdzstrādnieku, draugu un domu biedru starpā netrūka; tie visi ticēja jaunā pasākuma nepieciešamībai un plaukšanai. Mani tiešie līdzstrādnieki nodevās darbam ar visu sirdi. Bijām taču mēs visi vēl citur nodarbināti, lai sagādātu līdzekļus eksistencei. Operas sagatavošanas darbam varējām ziedot tikai vakarus. Darbs bieži ieilga pāri pusnaktij, bet otrā rītā jau atkal katram bij jādodas ikdienas gaitās. Tik grūtos apstākļos strādājot, pirmās operas sagatavošanas darbi bij veikti ātrāk, kā to varētu cerēt. Un tā 1912. gada trešajos ziemassvētkos (pēc vecā stila) varēja notikt latvju operas atklāšana. Uzvedām Čaikovska „Jevgeņiju Ņeņginu“ latvju valodā.

Pirmajā izrādē Latviešu biedrības baltā zāle bij publikas pārpildīta. Sajūsma auga ar katru jaunu operas ainu. Publikas ovacijām un vēlākiem personīgiem apsveikumiem nebija gala. Laikraksti nākošā dienā bij pilni atzinīgu atsauksmju. Tikai dažā no viņiem izskanēja tās pašas bažas, ka tikai neaptrūkstoties apmeklētāju un līdzekļu cildēnā pasākuma turpināšanai un tālākizveidošanai. Bet notika savā ziņā brīnums — publika necerēti sirsnīgi pieķērās operai. Visas turpmākās izrādes bij ļoti labi apmeklētas. Tas pamudināja mani drīzi vien ķerties pie nākošās operas sagatavošanas darbiem. Ar pēdējo tad ar slēdzām 1912./13. gada sezonu.

Neraugoties uz visiem itkā reti labvēlīgajiem apstākļiem, operas uzturēšana prasīja arvien jaunas piemaksas. Biju drīzi vien visus savus personīgos ietaupījumus atdevis operai. Bij pat parādi radušies. Bet tā kā opera bij sabiedrības visplašākās aprindās visai iemīļota, nemaz nerunājot par mūsu inteliģenci, kas par operas likteņiem interesējās ļoti dzīvi, tad taisni no pēdējās vidus latvju operas pastāvēšanas viskritiskākajā brīdī radās pulciņš garantu, ar nelaiķi Lauks. Ekon. Sav. direktoru J. Bisenieku priekšgalā. Tā bij nodrošināta iespēja darbu ar vēl lielāku rosmi turpināt. Darijām tiešām visu, lai arvien augstāk paceltu operas māksliniecisko līmeni. Operai radās arvien jauni cienītāji. Bieži vien, sevišķi svētdienu dienas izrādēs, bija redzami laucinieki un darba ļaudis. Tas liecina cik dziļas saknes opera bij laidusi tautā. Arī to, ka prasība pēc šī mākslas veida iz-

gāja no tautas visplašākiem slāņiem. Šī apziņa mums, viņas vadītājiem un darbiniekiem, bij īsts darba prieka un enerģijas avots. Mūsu darbības apvārkšņi kļuva arvien plašāki. Kā tolaik dziedāja Latvju operā, palīdzēs iedomāties to vārdi, kas viņā dziedāja. Un tie bij ne vairāk, ne mazāk kā Benefelde, Pļavniece, Kaktiņš, Sakss, Niedra, kuŗu mākslu vēl šodien pazīst ikviens latvis.“

Tāpat mēs redzam arī citur mūsu pirmskaŗa uzplaukstošā kulturas dzīvē, blakus biedrībām, ļoti rosīgu individualu iniciatīvu, kas ļo spilgti izpaužas ja un u sk o l u d i b i n ā š a n ā. Vesela rinda latvju kulturas darbinieku (V. Olavs, V. Maldons, Kēniņi, L. Bērziņš, Šmitchens, N. Draudziņa, Dzenis u. c.) nodibināja ļabi nostādītas privatas augstāka tipa skolas, dažādus kursus un t. t. Šīm mācības iestādēm, pateicoties latvju skolotāju pārsvaram, piekrita ļoti liela nozīme latvju nacionālās kulturas pacelšanā. Ja šīs skolas varēja pastāvēt, tad tas savukārt izskaidrojams ar pirmskaŗa laikmetā novērojamo ļoti lielo latvju tautas tieksmi pēc izglītības, kas gan bija pastāvējusi visos laikos, bet kuŗai tagad, līdz ar saimniecisko uzplaukumu, bija pavērušies ļabvēlīgāki apstākļi. Neskatoties uz tiem ļaunumiem, ko mūsu tautas izglītībai nodarīja rusifikācija, starp visiem Latvijas latviešiem, bērņus līdzieskaitot, lasīt un rakstīt pratēju bija 71%, kas ir ļoti augsta norma, sevišķi salīdzinot to ar pārējām Krievijas daļām, pie kam uz šo procentu savu nelabvēlīgo iespaidu atstāja samērā zemais lasīt un rakstīt pratēju procents (44,2) Latgalē. Tautas izglītības ziņā pirmo vietu ieņēma Vidzeme. Starp pieaugušiem latviešiem (izņemot defektīvos) Vidzemē analfabetu gandrīz nemaz nebija un arī Kurzemē tādus būtu diezgan grūti sameklēt. Ja arī skolnieku skaits Latvijā, tautskolu pārkrievošanas dēļ, bija slīdējis uz leju, tad tomēr pārkrievoātā tautskola, atbaidīdama no sevis daudzus skolniekus, nespēja iznīdēt viņu ceņšanos pēc savu zināšanu papildināšanas pašmācības ceļā. Neskatoties uz visu to, arī skolnieku skaita ziņā Latvija ieņēma pirmo vietu agrākās Krievijas robežās.

Kam vien bija daudz maz iespēja, tas centās sasniegt arī vidējo vai augstāko izglītību. Pirms kaŗa vidusskolas atradās nevien katrā lielākā pilsētā un pilsētiņā, bet pat arī uz ļaukiem. Pavisam Latvijā bija jau 98 vidusskolas ar 22.600 skolniekiem, kuŗu milzīgais vairums bija latvieši. Šinī ziņā, samērā ar iedzīvotāju skaitu, Latvija jau ieņēma vienu no pirmām vietām Eiropā. Tāpat samērā liels bija latvju studentu skaits. Pirms kaŗa augstskolu apmeklēja apmēram 2000 latvieši un bija jau ap 3000 mūsu tautas piederīgo ar nobeigtu akadēmisku izglītību. Protams, lielajam vairumam latvju studentu un vidusskolnieku nācās cīnīties ar ļoti lielām materialām grūtībām un tie varēja

tikt uz priekšu, pa lielākai daļai, palīdzot skolas un studiju darbos to tautību vecāku bērniem, kas sakās devuši mums savu kulturu.

Ar kulturas dzīves intensivitātes pacelšanos izvērtās plašumā arī mūsu grāmatniecība un avīžniecība, kas savukārt virzīja uz priekšu visu mūsu garīgo, politisko un saimniecisko dzīvi. Ja mūsu grāmatniecībā vēl nesen galvenā loma piekrita sabiedriskai iniciatīvai (Rīgas latviešu biedrībai), tad tagad tai jau vajadzēja būt daudz vingrākai, elastīgākai, un tāpēc noteicošais vārds tē sāka piederēt privātai uzņēmībai. Savu vārdu šinī ziņā latvju kulturas vēsturē neizdzēšamu padarījis rakstnieks un izdevējs A. Gulbis, kas darbodamies Pēterpilī, blakus ļoti daudziem vērtīgākiem daiļliteratūras un publicistikas atsevišķiem izdevumiem, nodibināja latvju Universālo biblioteku, darot pieņemamus visplašākām tautas aprindām kā latvju rakstnieku oriģināldarbus, tā arī, ļoti izmeklētā tulkojumā, visas kultūrpasaules ievērojamākos rakstniekus un domātājus. Šim darbam bija ļoti lieli panākumi un „ja salīdzinām to ar krievu universālo biblioteku, tad latvieši viņu pārspēja. Krievu universālo biblioteku drukāja 3—5000 eksemplāros un tā palika neizpārdota. Gulbis drukāja 10.000 eksemplāros un visus izpīrka,“ saka prof. Tentelis.*) Kā idejisks pasākums mūsu grāmatniecībā vēl jāmin rakstnieka E. Birznieka-Upiša „Dzir-ciemnieki“. Šai apgādībā iznāca ap 100 rūpīgi izdotu vērtīgu grāmatu, bet lielinieki šo pasākumu pilnīgi izpostīja. Bija arī vairākas citas pazīstamas grāmatapgādības. Gada laikā visā latvju grāmatniecībā laida tirgū ap 800 latvju grāmatas un brošūras ap 2,8 milj. eksemplāros (piem., 1912.), starp tām arī vairākus desmitus zinātniska rakstura darbus. Ļoti krāšņu uzplaukumu bija sasniegusi mūsu daiļliteratūra, kas sāka jau ar panākumiem raudzīties pāri mūsu dzimtenes apvārkšņiem, meklējot savu pārskatījumu lielāko kulturtautu valodās. Sevišķu attīstību sasniedza mūsu lirika, kas izskaidrojās ar mūsu tautai piemītošām lielām dāvanām šinī nozarē, tā laika apstākļiem, kas spieda meklēt nodziļināšanos sevī, un to augsto tīri garīgās individualitātes attīstību un izsmalcinātību, kādā dzīvoja priekškaŗa eiropietis un kas nevarēja neatbalsoties arī latvju inteliģencē. Šis lirikas uzplaukums jau pats par sevi ir ļoti intensīvas garīgas dzīves apliecinājums, jo dzeja spēj uzelt un atrast atbalsi tikai laikmetos, kad individualās vērtības ieguvušas savu nozīmīguma atzišanu.

Dzejas un rakstniecības laukā gan vēl bija jūtams nesen mirušo Blaumaņa un Poruka trūkums. Tomēr liela popularitāte jau saistījās ap Saulieti, Skalbi, Akurateri, Fr. Bārdi,

*) Prof. Tentelis, Latvijas vēsture, 241. l. p.

Jaunsudrabiņu, Virzu, Austriņu un c. Ļoti lielu slavu bija ieguvis J. Rainis, ap kuŗu vijās arī trimdinieka un cīņas sludinātāja oreols. Mākslinieciskā inteliģencē sevišķu uzmanību saistīja kulturas nemiernieks un modinātājs V. Eglīts, ar kuŗu savus pirmos soļus saskanīgi gāja lielā daļa jau uznākušās vai arī tikko uznākošās mūsu rakstnieku jaunās audzes. Lielu piekrišanu, sevišķi skolu jaunatnē, bija ieguvušas arī dzejnieces Anna Brigadere un Aspāzija. Diezgan stipri izplatītās marksistiskās literatūras un kritikas priekšgalā ar savu ražību un arī talantu stāvēja A. Upīts. Neatsveramu pakalpojumu mūsu kultūras vēsturei izdarījis J. Mišņiņš, cenzdamies savākt savā bibliotēkā visu, kas vien latvju valodā parādījies.

Muzikā vismīlāka bija kļuvusi nelaikā aizgājušā Dārziņa muza, bet te par latvju dziesmu un skaņām rūpējās arī tādi mākslinieki kā J. Vītols, A. Jurjāns, Alf. Kalniņš, Em. Melngailis, pie kam no jaunajiem komponistiem visvairāk solīja J. Zālīts. Tāpat latvjiem bija jau vesela rinda mākslinieku izpildošā muzikā, no kuŗiem popularākie bija dziedātāji P. Zakss, Benefelde, Malvine Vigner-Grinberģe, O. Pļavniece, A. Kaktiņš, Karps un c. Glezniecībā lielu popularitāti bija ieguvuši Rozentāls un Purvīts. Blakus viņiem pazīstami bija kļuvuši Matvejs, Pļepleite, Tilbergs, Zariņš un Madernieks, pie kam pēdējais sevišķi centās izkopt un propagandēt latvju audumus un rokdarbus.

Kā tēlnieki darbojās Zaļkalns, Dzenis un Šķilters. Dekoratīvā mākslā lielu ievēribu bija ieguvis Kuga. Glezniecībā un tēlniecībā, daudz vairāk nekā muzikā, bija manāma jaunu spēku parādīšanās, kas ar aizrautību nodevās jaunu ceļu meklēšanai. Kā gatavākais no jauniem gleznotājiem jau parādījās Jāzeps Grosvalds.

Skatuves mākslā blakus diviem pastāvīgiem Rīgas teātriem, kas gan bija spiesti mitināties nepiemērotās telpās, pastāvīgi teātri darbojās arī Liepājā, Ventspilī un Jelgavā. Te jau bija plašs, lielu gatavību sasniegušu artistu kadrs, starp kuŗiem minami tādi mākslinieki, kā A. Mierlauks, R. Veics, D. Akmentiņa, Miķelsons, J. Duburs, tikko dramatisks skatuvi atstājušais Kaktiņš un d. c., pie kam par jauno skatuves mākslinieku attīstību rūpējās galvenām kārtām J. Duburs ar saviem dramatiskiem kursiem.

Līdz ar spējo inteliģences pavairošanos dažādās latvju kultūras nozarēs pamazām sāka iziet no diletantiskās stadijas. Latvju inteliģentam, kas tagad gribēja strādāt savas tautas labā, vairs nevajadzēja būt enciklopedistam un viņš tāds arī vairs nevarēja būt. Augstāko latvju skolu un, par visām lietām, latvju augstskolas trūkums gan šinī ziņā bija ļoti jūtams traucējums, kas kavēja kā latvju kultūras, tā arī latvju zināt-

nieku attīstīšanos. Neskatoties uz visu to, arvienu lielāks kļuva to latvju skaits, kas bija izlauzuši sev ceļu zinātnes laukā. Daži no tiem jau bija kļuvuši par ievērojamām autoritātēm. Strādājot svešumā, latvju zinātnieku lielākā daļa tomēr paturēja acis arī tiešās latvju kulturas dzīves sekmēšanu. Sevišķi šinī ziņā minami valodnieki un vēsturnieki K. Mīlenbachs, J. Endzelīns, P. Šmits, J. Lautenbachs, J. Krodznieks, J. Plāķis u. c.

Ari gandrīz visās pārējās zinātnes nozarēs (tautsaimniecībā, jurisprudencē, medicīnā, dabas zinātnēs, teoloģijā, filosofijā un t. t.) bija sastopami jau lielākus panākumus ieguvuši vai arī tikko darbu sākoši latvju zinātnieki. Lielais vairums viņu bija spiesti strādāt Krievijas augstskolās, bet bija arī tādi (prof. Balodis), kas ieguvuši jau vietu Vakareiropas (Vācijas) augstskolās.

Ja vēl tikai gadus 25 atpakaļ ļoti nopietni pārrunāja jautājumu, vai pie mums vispār būtu vieta vairāk kā vienam dienas laikrakstam, tad tagad jau vienā pašā Rīgā iznāca 11 potītiski dienas laikraksti, 3 dienas laikraksti Liepājā, kā arī retāk iznākoši laikraksti visās lielākās provinces pilsētās. Visā Latvijā iznāca pavisam 59 periodiski izdevumi. Gandrīz katrā Latvijas mājā, izņemot Latgali, pirms kara varēja sastapt kādu periodisku laikrakstu un arī kādu vispārēju vai speciālu žurnālu. Avižniecība cenšas pulcēt ap sevi visu radošo mūsu kulturas dzīvē, pavecot jo plaši telpas latvju mākslas un zinātnes veicināšanai. Sevišķi ciešā kontaktā ar to atradās mūsu daiļliteratūra.

No laikrakstiem minami ļoti plaši izplatītais „Dzimtenes Vēstnesis“ (no 1910. g. red. M. Ārons), „Latvija“ (no 1913. g. red. O. Nonācs), „Jaunā Dienas Lapa“ (no 1911. g. red. E. Piņš), „Rīgas Avīze“ (no 1902. g. red. Fr. Veinbergs).

Pēc plašākas izplatīšanās un panākumiem tiecās arī jaunā, vieglāka tipa lētā avīze „Jaunākās Ziņas (A. Benjamiņa vadībā).

No provinces preses jāmin „Liepājas Atbalss“ (no 1907. g. red. J. Kovaļevskis), „Tēvija“ (J. Čakstes vadībā un izdevniecībā, no 1912. g. red. K. Graudiņš), „Dryva“ (red. K. Skrinda).

Kā redzamākie tā laika žurnālisti un publicisti (bez jau minētiem redaktoriem) minami — A. Stērste, A. Bergs, Dr. M. Valters, M. Skujenieks, K. Skrinda, J. Akmens, H. Asars, J. Jankavs, O. Nonācs, Fr. Trasuns u. c.

Pirms kara latvjiem pastāvēja divi liela tipa žurnāli — „Druva“ (red. F. Zeiferts) un „Domas“ (red. G. Zemgals). Bez tam vēl iznāca vesela rinda mazāku vispārēja vai speciāla rakstura žurnālu.

Visas šīs plašās preses darbs gan nebija vienvērtīgs, kādam kopējam idealam subordinēts un tā apstarots. Asas savstarpējas cīņas, pakļaušanās svešiem iespaidiem un bieži pārāk tuva un aprobežota raudzišanās savā priekšā te ne reti atņēma enerģijas vislielāko daļu. Ari citādi mūsu kulturas dzīvei bija vēl ļoti lielas ēnas puses un tā nepavisam nebija pati pilnība. Daudz pārmetumu te bija vietā, bet tomēr, blakus materialās kulturas attīstībai, mūsu dzīve jau ievērojamā mērā bija tuvojusies arī garam. Latvju tauta ticās uz augšu un juta sevī spēku kāda lielāka sava uzdevuma pildījumam. Latvju renesanse! Tā bija spārnota doma, kas lidinājās gaisā, kaut arī viņas saturu vēl neviens nebija notvertu turējīs rokās. Bet ka viņa jau ir kur tuvumā un viņai jānāk, tam ticēja jau daudzi.

Par nožēlošanu, kā materialās, tā garīgās kulturas attīstībā ļoti tālu Vidzemes un Kurzemes latvju attīstībai bija palikusi iepakal Latgale. Kamēr Baltijā latvju saimnieciskās dzīves veidošanās notika pēc Vakareiropas parauga, tikmēr te tā bija iegrozīta Krievijas rāmjos, un tas nepalika bez iespaida arī uz kultūrelo attīstību. Vispār attīstības pakāpes ziņā Latgale bija palikusi iepakal Vidzemei un Kurzemei vismaz par gadiem piecdesmit. Te jāievēro arī, ka Latgales latviešiem nebija savu lielāku un iespaidīgāku kultūras centru pilsētās, un viņu pilsētnieku skaits bija samērā niecīgs. Tāpat Latgales garīgās dzīves attīstību ārkārtīgā mērā bija atturējis atpakaļ krievu politikas cienīgais, bet nedzirdēti mežonīgais aizliegums iespiest grāmatas ar latīņu burtiem. Sakarā ar visu to bija diezgan grūti runāt par Baltijas un Latgales latviešu kultūras vienību. Šīs lielās starpības ātrākai nolīdzināšanai liels kavēklis ceļā, bez visa cita, vēl vienmēr bija krievu politika, kas no Latgales skolām pilnīgi bija izdzinusi latvju valodu, tā kā pats svarīgākais līdzeklis kultūras līmeņa vienādošanai — skola — latvju nacionāliem centieniem te bija pilnīgi laupīts. Ja latvju kultūrai tomēr vēl bija kāda pieceja pie saviem Latgales tautas brāļiem arī ar latvju rakstu palīdzību, tad par to jāpateicas vienīgi latgaliešu mātēm, kas pašas skolodamas savus bērnus, iemācīja tos lasīt savā mātes valodā.

Pēc 1904. gada gan latgaliešiem vairs nebija jāievēd latīņu (viņiem saprotamiem) burtiem iespiestas grāmatas kontrabandas ceļā. Ar to bija atbrīvojušies pamati Latgales rakstniecības atdzimšanai un līdz ar to arī kultūrelās dzīves normalākai attīstībai.

Līdz ar pēdējo modās arī nacionālā apziņa un piederības sajūta pie kopējās latvju tautas. Tuvošanos Baltijas apstākļiem un kultūras sasniegumiem veicināja arī šejienes saimnieciskā revolūcija — sādžu izdališanās viensētās. Sāka palikt rosi-

Olava komereskola.

VIII

Nacionalpolitiskie centieni un nākotnes izredzes.

Pēcrevolūcijas psihe. Socialdemokrātu partijas un socialdemokrātu savienības stāvoklis nacionālā jautājumā. M. Skujenieka un Dr. M. Valtera nacionālā jautājuma nostādījumi pasaules kara priekšvakarā. „Jaunnacionalisti“. Pilsoniskie un pussocialistiskie grupējumi. Tumšās nākotnes izredzes.

Iepriekšējā nodaļā mēs apskatījām latvju ievērojamās saimnieciskās sekmes pirmskara laikmetā un arī daudzās pazīmes, kas rādīja plašu kultūrelās dzīves sazēlumu. Tagad paceļas jautājums, kurp un kādam mērķim pretīm ar savu rosību tiecās mūsu tauta un vai par kādu daudz maz noskaidrotu vienojošu mērķi vispārī tad varēja runāt, kā arī — kādas izredzes tēlojās latvju tautas tālākā dzīvē. Mēs jau konstatējām pārmetumus, ka tiekšanās pēc zināma materialā stāvokļa uzlabojuma kļuvusi itkā par galveno centienu objektu, par pašmērķi un pašvērtību, ko lielākā vai mazākā mērā sasniedzot liekas itkā sasniegts arī viss gribētais un iztērēta visa enerģija; ka garīgās un nacionālās vērtības itkā zaudējušas savu pievilcību un tiek vai nu nonicinātas, vai vienkārši neievērotas. Mēs redzējām arī, ka visam tam nav grūti rast savu attaisnojumu toreizējos apstākļos un tai iespaidā uz mūsu dzīvi, kādu bija panākusi pārkrievošana. Te vēl jāpievieno arī tās rētas, ko mūsu tautas miesā un garā bija atstājusi 1905. g. revolūcija. Kā revolūcijas, tā revolūcijas apspiešanas laikā bija iznīcinātas lielas materialas vērtības, simtiem dedzīgāko cilvēku bija zaudējuši dzīvību, tūkstošiem smaka cietumos vai emigrācijā; pēkšņi uznākušo tautas revolucionāro romantismu bija salauzusi ļoti barga tiešamība. Daudz, par ko bija jūsmots, rūpīgāk pārbaudot, zaudēja savu saturu. Bez tam — vara suģestē. Un Krievijas valsts vara vēl nekad nebija parādījusies tik jūtami, kā revolūcijas apspiešanā un turpmākos gados.

Tomēr, lai gan 1905. g. kustības vadība bija vairījusies no nacionālo mērķu uzstādījuma, pati kustība ar savu visu tautu aizraujošo vulkānisko izpaudumu bija rādījusi, ka tā ir visas tautas, un tā tad dziļi nacionāla nemiera izpaudums. Bija noticis tas, ko G. Merķelis bija paredzējis jau simts gadus agrāk,

— izlauzies uz āru tautas nemiers par nepanesamiem agrariem apstākļiem un viņu nospiedošām vācu muižniecības un krievu valsts varām. Un lai gan nostāsts par latvju cenšanos nodibināt savu Latvijas republiku un itkā jau latvju naudas kalšanu bija toreiz vēl tikai jaunprātīgs samelojums, tad tomēr starp visām neskaitāmām revolucionārām dziesmām, ko tad skandināja ma-lu malās, divas: „Latvija, mosties“ un „Kāds saucējs sauc pie Daugavas“ lika sevišķā aizgrābtībā iepukstēties daudzām latvju sirdīm. Starp neskaitāmām petīcijām, ko tad iesniedza val-dībai, bija tad arī latvju inteliģences kopēja petīcija, kas gan ne bez lielākām debatēm radusies, prasīja starp citu arī plašu vietējo autonomiju un tautu pašnoteikšanās principa atzīšanu. Pašvaldības iestāžu priekšstāvji un tautskolotāji savos kongre-sos prasīja latvju valodas ieviešanu tautskolās un vietējās val-dības iestādēs.

Lai gan revolūcijas apspiedēji centās izraut no tautas at-miņas visu ar revolūciju saistīto un lai cik lielu depresiju arī bija atstājusi nežēlīgā izrēķināšanās, tomēr straujo notikumu nacionalais pārdzīvojums vairs nebija izraujams no to psihes, ko tas bija skāris, tāpat, kā pilnā mērā nebija vairs restau-rējams arī agrākais politiskais stāvoklis.

Kā revolūcija, tā viņas apspiešana savā kopsavienojumā bija tomēr radījusi jaunu situāciju, kas diezgan lielā mērā at-šķīrās no agrākās.

Vispirms jau revolūcijas notikumi bija devuši Krievijai tau-tas priekšstāvniecības iestādi — Valsts domi — un diezgan ievērojamus pilsonisko tiesību paplašinājumus — 17. oktobra 1905. g. manifestu, — ko gan pēcrevolūcijas notikumi savu-kārt bija padarījuši par tiešajā valsts dzīvē diezgan maznozī-mīgu atmiņu. Taču dažādo valsts dzīves jautājumu pārruna Valsts domē, ko tagad plaši atstāstīja latvju prese, kā arī pašu latvju priekšstāvju darbība šinī iestādē un sakarā ar to stā-vošās valsts domnieku vēlēšanas, modināja arī latvju tautas plašākās aprindās interesi par valsts dzīves notikumiem.

Tā tad pamazām sākās arī latvju tautas politiskā attīstība un līdz ar to arī viena no parlamentārskās dzīves pavadparā-dībām — partiju sacensība. Protams, nevarēja jau runāt par partiju sacensību tādā mērogā, kā to mēs tagad esam para-duši, jo tas reālais ieguvums, ko šī sacensība varēja dot, bija samērā ļoti neliels: latvieši pavisām varēja iegūt tikai pāris deputātu vietas, kas arī palika bez kādas nozīmes deputātu tu-vākiem atbalstītājiem. Šai sacensībai piemita tāpēc vairāk ideālas dabas nokrāsa. Tā noritēja galvenām kārtām starp di-viem politiskiem nozarojumiem — revolucionāro un evolucio-naro jeb socialistisko un pilsonisko. Pirmā politiskais skelets bija „Latviešu socialdemokratiskā strādnieku partija“, kas ap-

vienotā organizacijā pastāvēja jau no 1904. g. vidus, bet vēl vienmēr bija spiesta strādāt illegāli. Viņas programma bija patapināta no krievu socialdemokratijas un kā savas cīņas tuvākos mērķus uzstādīja demokrātiski-federatīvas republikas nodibināšanu Krievijā, ar vietēju pašvaldību atsevišķām valsts daļām, pilnīgu personības brīvību, kārtu un privileģiju atcelšanu, pastāvīga karaspēka iznīcināšanu, baznīcas un valsts šķiršanu, ienākuma nodokļu ieviešanu u. t. t. Šai partijai piekrita noteicošā loma 1905. g. nemieros un tā, pēc šo nemieru apspiešanas, arī atradās stipri vajātā stāvoklī. Tomēr viņas stingrā organizācija, partijas disciplina un programma, kas varēja lepoties ar savu noteiktību un visu jautājumu vienkāršu atrisināšanu, kā arī tas pasaules uzskats, uz ko tā bazējās un kas bez kādiem iebildumiem uzminēja visas „pasaules mīklas“, padarīja to par ievērojami pievelkošu spēku Latvijas pirmskara dzīvē. Stingrā policijas vara gan bija pietiekoši uzmanīga, lai lielā mērā noklusinātu šīs partijas atklāto propagandu, tomēr partija ar lielu veiksmi prata nostiprināt savu pamatuzskatu paaugstināšanu legālo iespējamību ceļā. Saistīdama ar saviem saimnieciskās cīņas lozungiem daļu plašas Latvijas fabriku strādniecības un pulcēdama ap sevi, ar savu nemiera un cīņu romantismu, daļu mācošās jaunatnes, partija ar labiem panākumiem centās noorganizēt dažādas vispārēja rakstura biedrības (izņemot tīri praktiskās), bija jau nodibinājusi savu teātri (Lāčplēša ielā 25), savas izdevniecības, kas centās izplatīt marksistiska rakstura grāmatas, laikrakstus u. t. t.

Partija gan pēc 1905. g. nemieru apspiešanas bija arī skaitliski ievērojami samazinājusies, pie kam viņas dibinātāji un marksistiskās ideoloģijas pirmie paudēji kā Raiņis, Stučka, Jansons un citi bija spiesti emigrēt, atradās apcietinājumā vai arī bija miruši (J. Asars), daudzi no socialdemokrātiskās kustības bija arī novērsušies, tomēr stingri ieturētais dogmatisms neļāva radīt ar to kādus lielākus traucējumus pašā ideoloģijā. Ļoti naidīgi izturēdamās pret visu, kas runātu pretim ortodoksālam marksismam tādā veidā, kādā tas bija parādījies pirmos marksistiskās ideoloģijas autoru uzmetumos, mūsu socialdemokrātija sevišķi nikni centās apkarot nacionālo jautājumu uzsvēršanu. Nacionalismu nostādīja mūsu socialdemokrātijas apkaļojamo parādību rindā nevien tas, ka to par tādu bija uzskatījis K. Markss, bet arī tā viegli konstatējamā parādība, ka mūsu pašu mājas nacionalisms, kaut arī neizveidots, bija tomēr tas cements, kas saturēja zināmā kopībā mūsu pilsonību un viņas ideoloģiju. Marksistiskai inteliģencei ļoti bieži nācās pieredzēt, ka taisni nacionālais jautājums lika daudziem šaubīties par marksisma nemaldību un, beidzot, atstāt viņas rindas. Sajuzdama šo acumirkli vājāko vietu savās, bet stiprāko

pretinieka (pilsonības) pozīcijās, viņa ar visu niknumu metās virsū visam, kam kāds sakars ar nacionālo vērtību uzturēšanu, lai tā šo parādību itkā pavisam izskaustu no zemes virsas un novērstu visus marksistiskā dogmatisma apdraudējumus no šīs puses. Strādniekam nav tēvijas, nacionalisms ir kapitalistiskās iekārtas parādība, tautībām jāiznīkst, latvju valoda iznīkst, tuvākā nākotnē tai jāsaplūst ar kādas lielas kulturtautas valodu, pie kam var domāt, ka tā būs krievu valoda, latvju tautai, proletariātam, tautas valoda ir tikai neizbēgams ļaunums*) — tādas un tamlīdzīgas frazes bija socialdemokrātijas nacionālā programma.

Šo parādību mēs jau atzīmējām, runājot par pārkrievošanas sekām, jo neapšaubāmi viņai ir tiešs sakars ar pēdējo; un visvairāk pārkrievošana mūsu inteliģences daļa, par nožēlošanu, bija mūsu socialdemokrātijai.

Savādi bija tas, ka šī mūsu socialdemokrātijas nacionālo prasību izdeldēšanas centība (par labu ortodoksālam marksismam savos nolūkos, bet par labu pārkrievošanai savos reālos panākumos) jo sevišķi bija pieņēmusies tad, kad Vakareīropā jau arī marksistiskā ideoloģija bija šīn ziņā saskatījusi savus trūkumus un nevis centās iznīdēt neiznīdāmo, bet gan pievilkt arī tautas nacionālās emocijas un prasības savu sabiedroto skaitā. Mēs jau agrāk minējām, ka arī mūsu socialdemokrātijā beidzot daži sajūta tāda stāvokļa kļūmīgo maldīgumu. Vispirms uz to mēģināja norādīt emigranti, kas paši svešumā sajūta, ka piederība pie savas tautības ir patiešām kāda dziļa, reāla saistība, bet nevis kāds vienkāršs „buržuju izdomājums“; un kam emigrācijā pavērās acis, ka vismazāk vēl šī nacionālā sajūta un nacionālās intereses ir tikai latvju pilsonības veikalniecisks triks, lai palīdzētu saviem uzņēmumiem pārciest cītautiešu konkurenci. Mēs jau agrāk citējām kāda mirstoša emigranta dziļās dzimtenes mīlestības pilno vēstuli. Dziļās dzimtenes un savas tautas mīlas apdvesti tagad parādījās arī J. Raiņa darbi, kurš vispār sāka saskatīt latvju socialdemokrātijas noteicošās personās ideju un domu nabadzību, kāpēc pārmeta dažiem saviem agrākiem cīņas biedriem „veikala socialismu“. Viņam pieder arī vārdi: „Strādniecībā (acīmredzot, domāta socialdemokrātijai, A. P.) bija tendence atteikties no latviešu tautas lietām, no kultūras veicināšanas, atstāt tautas lietu pilsoņiem, nedomāt par tautas nākotni, bet tikai par savu šo dienu, — tā bija šauru praktiķu un kūtņu šablonistu realpolitika.**)

Vakareīropas socialistiskās domas jauninājumi beidzot nepalika gluži bez sava iespaida arī pašu mājās. Blakus rakstiem

*) „Latviešu strādnieks“, 1900. g. 5. n.

***) Citēts pēc A. Krodēra, Domas par latvju kulturu. 21. l. p.

un brošūrām, kas nacionālo jautājumu „atrisināja“ jau agrāk aprādītā garā, pat kādreiz minēto plašu apgabalu pašvaldību resp. autonomiju atzīstot par kaitīgu šovinismu, sāka atskanēt jau arī pašu socialdemokrātu vidū balsis, kas aicināja grozīt līdzšinējo izturēšanos nacionālā jautājumā. Tā 1913. g. A. Gulbja apgādībā parādījās M. Skujenieka plašāks apcerējums: „Nacionālais jautājums Latvijā“, kas mēģināja lauzt nacionālo vienaldzību vai pat nacionālās pašiznīcināšanās tendences mūsu kreisajā inteliģencē un strādniecībā. Līdz ar to Skujenieks centās norādīt arī nacionālā jautājuma nokārtošanas veidu mūsu zemē. Viņš prasa visas latvju apdzīvotās teritorijas apvienošanu vienā administratīvā un pašvaldības vienībā, latvju valodas tiesību pašvaldībās, atzīst par vēlamu landtāga tiesību restaurēšanu, bet vienīgi tad, ja paši landtāgi tiek demokratizēti, padarot tos par plašāku iedzīvotāju aprindu vēlētam priekšstāvniecības iestādēm. Viņš aizrāda — arī no strādniecības viedokļa — uz latvju mācības valodas nepieciešamību kā pamatskolās, tā arī augstāka tipa mācības iestādēs. Skujenieka grāmata, kas, neskatoties uz diezgan stipri sajūtamo svešo, partijas uzskatu iedvesto apstākļu novērtējumu, bez šaubām, bija viens no visnopietnākiem darbiem, kas šinī jautājumā līdz tam bija parādījušies, nākdama tomēr klajā jau gandrīz kara dūmoņā, palika bez kāda jūtamāka iespaida. Sevišķi tāis aprindās, kur nacionālās vienaldzības izklaidēšanai tā bija domāta.

Jau krievu agrāk par šiem pēdējiem mēģinājumiem piegriezti marksistiski domājošās inteliģences un strādnieku daļu nopietnākai nacionālā jautājuma aplūkošanai, tādā pašā nolūkā bija darbojušies kāda skaitliski neliela, bet spilgti nacionāla grupa, kas 1903.—1904. g., nodaloties no socialdemokrātu partijas, nodibināja patstāvīgu apvienību — „Latvju socialdemokrātu savienību“. Šīs savienības idejiskā centrā atradās Ernests Rolavs, Dr. M. Valters, A. Traubergs, J. Akuraters, Biriņš, Apsesdēls u. c. Kamēr partijas vadošās personas — Jansons, Roziņš, Dermanis, Ozols, Stučka — stāvēja uz marksistiskā kosmopolitisma viedokļa un bija principiāli Latvijas autonomijas pretinieki, tikmēr savienība ļoti noteikti izvirzīja šo prasību un uz šiem pamatiem abu novirzienu starpā izcēlās diezgan sīvas cīņas, tā ka 1905. g. revolūcijas laikā pat savienības runātājus publisko mitiņu vadītāji socialdemokrāti bieži nepielaida pie vārda. Tomēr nacionālo jautājumu savienības piekritējiem diezgan bieži bija izdevies aizkustināt nevien slēgtajās pulciņu sapulcēs, bet arī plašākos ļaužu sapulījumos. Rīgā un Liepājā savienība sarīkoja vairākus disputus par šo jautājumu, kas pievilka daudz publikas.

Kamēr partija savos laikrakstos autonomijas jautājumu visādi noklusēja un notušēja, tikmēr savienība savā „Uz priekšu“

uzstādīja šo jautājumu vēl nedzirdēti krasi un noteikti. „Uz priekšu“ 1905. g. 10. numurā, piemēram, bija teikts: „Mēs prasām pilnīgu Krievijas sadalīšanu federatīvās valstīs un autonomijās, kurās ar Krieviju nekas nesaistīs, kā vienīgi pamata konstitūcija. Tikai tādā ceļā visas saites būs sarautas un katra atsevišķa tauta vai apgabals varēs izlietot tās attīstības augļus, kurus tā sasniegusi, un nevarēs tikt atturēta savā attīstības gājienā no mazāk izglītotām. Un priekš tā mēs prasām pilnīgu Baltijas (Latvijas) autonomiju līdzīgi citām tautām: poļiem, igauņiem, somiem, kaukaziešiem u. t. t. Skatoties no tā stāvokļa, mēs ieraugam Viskrievijas vienā parlamentā kaitīgu spēku... Mēs negribam sevi apmānīt, mēs prasam klaji, lai to dzird vācu denuncianti, melnā sotņa, ministri un cars: mēs cīnāmies par Baltijas autonomiju un mēs tādu panāksim uz tādiem pat pamatiem, kā Polija vai Somija. Tas var būt, ka tai mūsu mērķu sasniegšanai ir priekšā cīņas, kara stāvokļi un upuri, bet mēs zinām, ka beidzot mēs to sasniegsim. Mēs negribam pielaist, lai latviešu tauta izbaudītu tos slogus un varmācības, ko nes Vācijas poļi, dzīvodami brīvā konstitucionālā valstī.“*)

Ne mazāk noteikti Latvijas autonomiju, nevis tikai uz pašvaldības (Selbstverwaltung), bet gan valdības (Selbstregierung) principiem prasīja arī citi savienības izdevumi (piem. Dr. M. Valtera vadītais „Proletariets“). Jāpiemin, ka par autonomijas jautājumu kādu rakstu nolasīja un nōdrukāja 1905. g. arī Dr. P. Zālīte.

1905. g. savienības kongress bija formulējis sekošas prasības nacionālā jautājumā:

„Visa latviešu apdzīvotā zeme, Kurzeme, Vidzeme un Inčantija (t. i. Latgale, A. P.) apvienojas vienā pašvaldības apgabalā — Latvijā, ar pilnvarīgām pašnoteikšanās tiesībām visā šī apgabala iekšējā dzīvē. Latvijas pašnolemšanas tiesības pieder visai viņas pilsoņu kopībai, neskatoties uz dzimumu, ticību, tautību. Latvijas pašnolemšanas tiesības izpaužas: a) viņas likumdošanas autonomijā, t. i. atsevišķa parlamenta darbībā un noteikšanā caur visiem Latvijas iedzīvotājiem; b) viņas izpildu rīcības patstāvībā jeb pašvaldības un tiesas autonomijā, t. i. amatvīru ievēlēšanā un iestāžu uzraudzībā.

Mēs prasām kā līdzekli ievadīt mūsu zemē jaunu kārtību: a) sasaucama Latvijas Satversmes Sapulce; b) Satversmes Sapulces rokās pagaidām jāpāriet arī visai Latvijas pārvaldībai; c) Latvijas Satversmes Sapulces sastādītam Satversmes projektam jānāk visas tautas nobalsošanā.“

Kritizējot socialdemokratu kosmopolitismu, E. Rolavs 1905.

*) Arnis, Kas pirmais teica vārdu? „Jaunais Vārds“, 1921. g. 11. dec.

Anna Kēniņš.

krievu jūrā, kā to darīja nejdzīgie „jaunstrāvnieki“ un arī daži nopietni socialisti pirmo laiku, — ir bēdīga pārpratumu un politiskas tuvredzības sekas... Pateicoties mūsu vācu un krievu skolotāju mācībām, mēs nezinājām, ko iesākt paši ar sevi un savas tautas stāvokļa nokārtošanu. Visvārīgākās mūsu tautas lietas vācieši un krievi, protams, nebija varējuši nolemt, jo tie, savas programmas sastādīdami, nelūkojās uz mūsu zemes apstākļiem, bet uz savu pašu tautām. Tā iznāca, ka viena daļa no latviešu socialisma nav vairāk nekā, ka tulkots, „pārcelts“ socialisms, ar visām tulkojuma kļūdām un smieklīgiem sīkiem pārpratumiem. Tā, piemēram, latv. socialdemokrātu strādnieku partijas projekts cīnās vēl ar klosteriem, kas pie mums jau iznīcināti ap 1561. gadu un kuŗu zemes tad jau piesavinājās laicīgās bruņniecības, bet šī projekta tulkotāji no krievu laikraksta „Iskra“ nav ne sapnī redzējuši tādu mūsu Baltijas sadzīves faktoru, kāds ir junkurisms, muižniecība ar savu nedzirdēto zemes un mežu monopolu.“*)

Agrarjautājumā savienība aizstāvēja muižu sadalīšanu mazgruntniecībās, par ko izpelņījās no s.-d. partijas sīkpilsoņu apzīmējumu. Vēl savā augstāk atzīmētā grāmatā M. Skujenieks 1913. g. rakstīja: „Pirmie latviešu tautībnieki bija

gadā rakstīja: „Zināma lieta, ka, ja mēs būtu gājuši franču socialisma skolā un nebūtu baudījuši Klaipedas garīgo precī, mums nebūtu bijis jākrīt par veselu gadu simteni atpakaļ (jo uzskatos par tautu tiesībām tagadējie socialdemokrāti krituši tālu atpakaļ aiz franču 18. g. simteņa beigu demokratiem). Latviešiem bija jānes netikvien krievu liberālu un socialdemokrātu (kas bija galīgi pārprūšoti!) grēki un garīgās saurības ķēdes: viņiem bija jāņem Vakareiropas socialisms centralizatorisko vācu socialdemokrātu pārfiltrējumā... Bet piemērot šo vācu centralismu mums, sludināt krievisko kosmopolitismu, latviešu sakušanu lielajā

*) E. B l a n k s, Latvju tautiskā kustība, 215. l. p.

Kēniņu ģimnāzija.

pārliecināti demokrati. To pa daļai apliecina viņu ideāls: piešķirt katram latvietim stūrīti zemes. Tagad šādu prasību var uzstādīt tikai neprašas vai noteikti gruntnieku aizstāvji.“*) Mūsu tautas apgādāšanai ar zemi tāpēc arī, blakus minot, nebija paredzēta vieta M. Sk. nacionalā jautājuma atrisinājuma mēģinājumā. 1905. g. kustībā savienībnieku nacionali politiskā strāva vadošu lomu neieguva, bet revolūcijas priekšgalā nostājās s.-d. partija. Ari savienības priekšā likto nacionalo tiesību atzinumu noraidīja pagastu delegātu kongresā, pieņemot mācītāja Rozena aizstāvēto s.-d. rezolūciju. Valtera un Rolava nacionālsocialisma strāva izrādījās bezspēcīga pret dogmatisko un labi organizēto socialdemokrātijas partiju. Pašas savienības eksistēšana vēlākā dzīvē gandrīz nebija jūtama. Kā savā būtībā socialistiska strāva, kas pārējo problēmu atrisinājuma mēģinājumos tomēr sekoja vecmarksismam, tā pagāja bez apaugļojošāka iespaida garām arī pilsoniskai ideoloģijai.

Tomēr balsis, kas ar tādu noteiktību jau bija izsaukušas Latvijas vārdu citādā, daudz drošākā nostādījumā, nevarēja palikt gluži bez savas atbalss, kaut arī samērā vēl ļoti nelielā latvju jaunās inteliģences daļā. Un šīs balsis, nākdamas kaut arī no aizjūras un tālām zemēm, neskatoties uz visiem krievu varas spaidiem un pēcrevolūcijas baigo psiholoģiju, tomēr nekad arī galīgi neapklusā. Vēl 1913. g. M. Valters rakstīja, ka nacionalā pārstāvība ir mūsu mērķis visos apstākļos, kas vien varētu Krievijas turpmākos notikumos rasties, un no šī mērķa mums jāraugās uz visiem citiem politiskiem jautājumiem. „Latviešu rakstnieki — viņš sauca — arī jūs bieži piemirstat, ka Krievija ir mūsu lielākais ienaidnieks. Viņā — un lai tas slēptos aiz jauniem solījumiem — mūsu posts.“**)

Maz gan bija, kas sadzirdēja šo saucienu, vēl mazāk — kam bija drosme to uztvert. Toties bija vairāk to, kas uz pašu saucēju, — kā tas nesaprotošo ļaužu sikmanībā tik bieži mēdz būt, — pat meta ēnu, itkā šie vārdi būtu runāti nevis savas tautas, bet kādas svešas valsts interesēs!

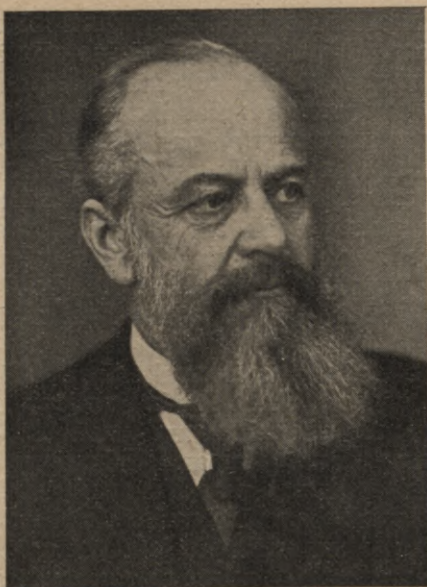
Gandrīz vienā laikā ar M. Skujenieka agrāk minēto grāmatu, 1914. g. parādījās arī Dr. M. Valtera darbs: „Mūsu tautības jautājums, domas par Latvijas tagadni un nākotni“.

Ari viņam vispirms bija jāuzņemas cīņa pret nacionalo vienaldzību, kas visstiprāk sāka iesakņoties tā saucamā demokrātijā, jāuzstājas pret sakušanas centieniem, jāaicina nepazust un nenovērsties no savas tautas dzīvības jautājumiem tos, kas aizgājuši prom no viņas tālumā; jāpūlas vēl pierādīt, ka arī

*) M. Skujenieks, Nacionalais jautājums Latvijā, 47. l. p.

**) E. Blanks, Latvju tautiskā kustība, 218. l. p.

apzinīgas strādnieku šķiras stāvoklis nedrīkst būt vienaldzīgs vai naidīgs tautības jautājumam. Viņam bija jāvēršas rūgtā sarkasmā pret tiem, kas gan itkā nogaužas par mazo tautiņu sūro likteni, piemēram Austrijā, bet savas tautas liktenim paiet kā neredzot gaŗām, uzskatot pat savu tautību par šķērsli sekmiņas šķiras apziņas iepotēšanai. Ja jau tik rupjā veidā varējušas parādīties nacionalās pašpazudināšanās tendences, ja tās jau var parādīties arvien nekautrīgāk arī atklātībā, tad Valters šīs parādības cēloņus redz iekš tam, ka liela daļa mūsu jaunās paaudzes palikusi bez vadošas domas tautības jautājumā. Un arī „vecā paaudze“, pēc viņa ieskata, šinī ziņā bijusi bez sintētiska, apvienota skata, par daudz mierīgu redzējusi savas tautas nākotni kādā saulainā kaktā, bez uztraukumiem un bez rūpēm, par daudz uzticoties svešai varai un nevaicājot, vai ar laiku arī pašā tautā neradīsies iekšējas sadursmes un plaisas. Viņš pārmet, ka nevienam nav radusies doma, kas būs tad, kad nonāks pie lūzuma vispārējie tiesiskie apstākļi valstī, kad vispārējā pārkārtojumā atsevišķām tautām nāksies iekārtot savu patstāvīgu dzīvi; ka arī daudzinātais praktiskums atvilcis daļu latvju inteligences no vispārējās dzīves. Viņš atrod, ka mūsu agrākais nacionalisms, neskatoties uz savām cīņas iezīmēm pret vāciešiem, galvenām kārtām bijis vienīgi liriskas sajūsmas pilns, gandrīz tikai literārisks kustība. Arī toreizējā saimnieciskā dzīve nav sekmējusi plašāku nacionālu jautājumu uzstādīšanu. Vecā kārtība valstī likās tā nostiprinājusies, ka šī veida jautājumu pārspriešanās nenāca ne prātā rēķināties ar šīs kārtības varbūtēju pārgrozīšanos. Bet taisni tagadējā saimnieciskā attīstība virzot tautu arī uz augstāku tautas tiesību attīstības pusi. Un Valters atrod, ka agrāk vai vēlāk latviešu zemniekam jānonāk savā saimniecībā pie ieskata, ka bez sevišķu autonomu tiesību pamata tam grūti tālāk tikt, ka visi labākie saimnieciskie pasākumi paliek pusceļā vai panīkst pirmos dīgļos, ka lielāki tautsaimniecības kapitāli pieietami tikai organizētām tautu kopībām, kurām ir savas ienākumu un izdevumu tiesības. No individualas cīņas tautas lielākā daļa vairs nevarot sagaidīt sava stāvokļa uzlabošanas, viņai vairāk kā jebkad no svāra tāds iekārtas veids, kurā tauta visā savā kopībā ir noteicēja; un šis veids esot organizēta politiska tautas savienība. Tāpēc arī no tīri saimnieciskā viedokļa jādomā par plašāku mērķu uzstādījumu, saskaņā ar autonomas iekārtas principu. Valters brīdina no atturēšanās plašāku un tālāku mērķu uzstādīšanā jau tagad, jo citādi notikumi mūs pārsteigšot. Aprādījis tālāk uz jauniem uzskatiem tautības jautājumā socialdemokrātijā un uz krievu un līdz ar to arī mūsējās atpakaļpalikšanu šinī ziņā, Valters kritizē arī pilsoniskos „jauntautib-

V. Maldonis.

niekus“ un viņu senās bailes no politikas. Kaut arī Valtera darbs ir bieži atskatošs mūsu nacionālā jautājuma attīstības vērtējums, tad tomēr viscaur mēs redzam tam blakus nostādītu nacionāli politisku līniju, kas nevien nebaidās no „tālākiem mērķiem“, bet tos neatlaidīgi prasa un pēc tiem tiecas. Viņš nebaidās no „separatisma bubuļiem“, bet cik tas iespējams grāmatā, kas domāta izplatīšanai toreizējos mūsu apstākļos, pieskaņas visiem jautājumiem, kam jāatrod atrisinājums kā mūsu pašu zemē, tā satiksmē ar tuvākām kaimiņtautām, sevišķi igauņiem un leišiem. „Kā latviešu sakari ar igauņiem beigu beigās attīstīsies arī par formalpolitiskiem uz

divu tiesību satversmju pamata, tas ir nešaubīgi pareizi, ja esam pārliecināti par Baltijas tautu tālāko attīstību.“*) Tāpat „latviešu-leišu kopības doma var noderēt mums par aizrādījumu, ka Latvijas spēki nav saspiesti šaurās robežās, bet ka mūsu tiesību idealam ir arī atbalsts ārpus robežām. Nevar sacīt, ka centieni būtu sapņi, kur darbojas tik daudz pozitīva spēka vienā virzienā.“**) Viņam bija arī laime pieredzēt, „ka Latvijas renesanse un viņas patriotisms nav sapnis, kad tautā pašā irdz jauni centieni dzīvot un pastāvēt un ja tautas griba iegūst noteiktu raksturu“, un ka „nepaies gadi, kad izteiktās domas būs pārvērtušās par vecām patiesībām“.***)

Tomēr 1914. g. mūsu tautas vairumam tās vēl likās stipri jaunas patiesības. Vajadzēja vēl dažu rūgtu pārbaudījumu gadu, lai pat mūsu inteliģences lielākai daļai atsegtos mūsu tautas nākotnes ceļš un rastos viņa iešanas drosme.

Ap to pašu laiku, kad varēja sadzirdēt nacionālistu jeb „savienībnieku“ balsis, kas pa lielākai daļai Latvijā vāji ieskanējās tikai no ārzemēm, bet galvenām kārtām palika par emigrantu pulciņu diskusiju priekšmetu, varēja saskatīt arī Lat-

*) Dr. M. Valters, Mūsu tautības jautājums, 162. l. p.

**) Turpat, 163. l. p.

***) Turpat, 166. l. p.

Maldona ģimnazija.

viņā esošās pilsoniskās inteligences daļā kādu nelielāku grupu, kas dabūja jaunnationalistu jeb jauntautībnieku nosaukumu un mēģināja radīt jaunus nacionalās ideoloģijas pamatus. Patiesībā par jaunu ideoloģiju te grūtāk runāt, nekā par jaunas nacionalpolitiskas taktikas meklēšanu. Šī taktika izgāja galvenām kārtām uz — novēršanos no politikas. Šī grupa pulcējās ap 1901. gada beigās O. Raviņa atjaunotām „Pēterburgas Avīzēm“. Viņas redzamākās personas bija Vilis Olavs, Andrievs Niedra, Attis Kēniņš un nedaudzi citi. Nacionalās kustības spēka atjaunošanos jaunnationalisti domāja panākt ar latviešu peļņas avotu vairošanu, izglītības veicināšanu un tēvu zemes mīlestības audzināšanu, apkaļojot tukšo „urrā nacionalismu“. Viņu laikraksts gribēja pirmām kārtām kalpot zemniekiem, veicināt amatniecību un tirdzniecību un piegriezt lielāku vērību kalpiem — bezzemniekiem. Latvju attīstības pretiniekus jaunnationalisti redzēja vācu muižniecībā un vecajā latvju tautībnieku paaudzē, kas nespējot vairs iejūsmot jaunos. Tie domāja saskaņoties arī ar „jauno strāvu“, kad tā stāvēs par jaunākiem zinību sasniegumiem, mākslu un visas tautas saimniecisko apstākļu uzlabošanu. Vecākās pilsonības paaudzei tie pārmeta kārklu vācietību un klibošanu uz abām pusēm, kas esot tautisko centienu gurdenības galvenais cēlonis. Jauno un veco kopdarbība būtu iespējama tautas izglītības un pašval-

dības laukā un nāktu par labu tautisko centienu atdzīvināšanai. No politisku mērķu uzstādījuma, kā jau minējām, šie jaunnationalisti vairījās un tāpēc mēs viņos nevaram novērot kādas ievērojamākas pozīcijas ieņemšanu pret krievu uzmācību, kas patlaban bija kļuvusi visbīstamākā mierīgai latvju tautas evolūcijai. Tā kā neierobežotu lojalitāti pret Krieviju pauda arī Fr. Veinberga „Rīgas Avīze“, kā arī visa pārējā prese, kas uzstājās zināmā mērā kā veco nacionalisma tradīciju turpinātāja, tad nekādu principiālu atšķirību mēs jaunnationalisma ideoloģijā saskatīt nevaram. Bet spēcīgāka nacionalisma atdzimšana, kā to pareizi atzīmē E. Blanks*), nevarēja vairs sākties no emancipācijas cīņas pret vāciešiem, bet gan — no atsvabināšanās kustības pret krieviem. „Jaunnacionalisms“ tāpēc arī neguva nekādu plašāku ievērību un to par kādu kustību nekādā ziņā nevar atzīmēt. Savas idejas viens otrs no šī virziena ieteicējiem pauda arī tad, kad arī jaunās „Pēterburgas Avīzes“ (1905. g. rudenī) jau bija apstājušās. Tomēr agrāko jaunnationalistu nozīme mūsu tautas dzīvē bija daudz ievērojamāka ar to individuālo darbu, ko tie, viens otrs, veica mūsu tautas labā (kā piemēram V. Olavs), nekā ar viņu nacionalās politikas uzskatiem, kas bieži gan saturēja neapstiīdamas patiesības, bet no tām secināja pavisam pretimrunājošus slēdzienus. Te mēs diezgan spilgti varējām novērot to parādību, ka cilvēks grib just kā latvietis, bet māca darboties tā, kā tas krievam patīkamāki.

Protams, tas nav attiecināms uz gluži visiem, kas pie šīs grupas piederēja vai tika pieskaitīti, jo par kopēju ideoloģiju te gandrīz nemaz nevar runāt. Galvenām kārtām šo jaunnationalismu pauda viens, par ko E. Blanks dod sekošu novērtējumu:

„Tāpat kā Valtera nacionalsocialisti savas idejas aizstāvēja vēl labu laiku pēc 1905. gada revolūcijas, tā arī Niedras jaunnationalisti. Un tāpat kā pirmais, arī A. Niedra vēl 1909. un 1910. g. savos priekšlasījumos un rakstos aizstāv jaunnationalisma uzskatus: „Ka katrai citai tautai, tā arī mums latviešiem, ir savas īpatnējas spējas, kuras neatkārtojas nekur citur pasaulē. Šās spējas mums jāatrod un jāizkopj, ar viņām mums jāpadara tas darbs, ko tikai latvieši var padarīt“. Niedra atzīst, ka tagad „vēl daudz kas no vācu un vēl vairāk no krievu kulturas dus mūsu tautā, kā nedzīvs un lieks, kas nesams apkārt kā mironis“, un ka „vēl vienmēr netīra svešas kulturas straume nes latviešu jauneklus un jaunavas mirušus uz leju“. Bet no tā viņš taīsa ne pretkrievisku, bet apolītisku slēdzienu: „Polītiskais nacionalisms mūs ved pretīm iznīcināšanai, vismaz apspiešanai. Ja mēs gribētu dzīvot patstāvīgu polītisku dzīvi,

*) „Latvju tautiskā kustība“, 220. l. p.

tas būtu ārprāts, bīstams ceļš, pa kuŗu dievamžēl dažkārt tiek staigāts. Kulturelais nacionalisms nevar izsaukt spaidus. Ja citi sapratīs, ko mēs gribam un uz ko dzenamies savā iekšējā dzīvē, tad viņi pret mums piekāpsies un mūs pat pabalstīs.“

Bailes no cīņas un apspiešanas ir šo Niedras tautības veģetēšanas domu kodols. Neizsaukt aizdomas un būt lojāliem pret Krieviju, ar kulturas darbu uzturēt savu tautu pie dzīvības, ir viņa politika. Bet kāds kulturas darbs iespējams krievu žņaugos, cik ilgi šādā stāvoklī var vēl uzglabāt savu tautību, kad krievu vara un kultura, kas „nes latviešu jauneklus mirušus uz leju“, arvien vairojas, tas ir Niedras jaunnationalisma neatrisināms problems. To tas neuzstādīja un tādēļ no tā nevarēja celties latvju nacionalās domas un centienu atdzimšana. Jaunnationalisms palika par mazu epizodi latvju nacionalās dzīves sastinguma laikā. Ar savu idejisko nevarību un verdzisko iztapšanas filozofiju tas tālu paliek pakal Valtera drošsirdīgai cīņai par Latvijas atbrīvošanu no Krievijas jūga.“*)

Mēs redzējām, ka jaunnationalistu ideoloģijā nebija nekā jauna. Patiesībā tā bija ne paplašināta, bet gan sašaurināta nacionalisma ideoloģija, salīdzinot pat ar agrāko tautiskā laikmeta cīņas nacionalismu. Viņa bija vairāk vai mazāk piemērota normalos apstākļos dzīvojošas tautas attīstībai un viņas ideologu kļūda bija tā, ka tie negribēja saskatīt, cik lielā mērā mūsu tautas dzīve jau ir attālinājusies no idiliskā miera, ka dzīve kļuvusi daudz sarežģītāka un daudz nīknāka arī cīņa par atsevišķu individu un tautu eksistenci; ka tāda nacionala programma, kas var par sevi liecināt tikai to, ka „nacionalo latvju skaistākās rotas no sāhta gala bija Kristus gars un ražīga saimnieciska darbība“**), — vienalga vai to ietēra tādā veidā un nosauca par vecnationalismu, vai kādā citā, modernākaī gaumei piemērotākā, un nosauca par jaunnationalismu, — varēja gan būt moraliski nevainojama krietna pilsoņa mūža programma, bet kā n a c i j a s programma, sevišķi vēl tādā cīņas laikmetā, tā nesacīja absolūti nekā.

Skatoties no apzinātu mērķu un līdz ar to arī no apzinātas nacionalās rīcības viedokļa mēs, nenodarot nekādu lielu pārestību, varam piekrist, ka „laikmets starp 1905. g. revoluciju un pasaules karu ir latvju nacionālo domu un centienu pagrīšanas laiks. Nacionalā psiche šai saimniecības uzplaukuma laikā pakāpeniski atrofējas, socialdemokratiskā kosmopolitisma propaganda pieņemas un sasniedz savu augstāko pakāpi. Noliezd katru nacionalās kopības esamību, katru politisku, nacionalu un kulturelu centienu iespēju visā tautas apjomā. Andrejs

*) „Latvju tautiskā kustība“, 220. un 221. l. p.

**) Fr. Alberts, No cilts līdz nacionalai valstij; 470. l. p.

Millera realskola Cēsīs.

Upīts rada veselu seriju zobgalības romanu par viskopības tautisko lietu, bet latvju liberalā sabiedrība ievēl krievu par deputatu Valsts domē. Latvju prese palikusi par krievu laikrakstu kopijām, inteliģence un jaunatne no krievu gara un krievu skolām stipri deģenerēta. Tikai kara priekšvakarā rodas pāris ievērojamu darbu par nacionālo jautājumu: Dr. M. Valtera „Mūsu tautības jautājums” un M. Skujenieka „Nacionālais jautājums Latvijā”. Tie mēģina lauzt vecmarksistu, kosmopolitisma un internacionalisma visvarenību latvju sabiedrībā.**)

M a z u pārestību, mums šķiet, mēs ar šādas ainas vispārinājumu tomēr nodarītu. Cik stipra arī bija antinacionālā strāva no marksistiskās ideoloģijas pārņemtās inteliģences pusē un cik neizveidota un neapzināta tā nacionālā programma, ko viņai kā aicinājumu uz citu, sajēdzīgāku tautas likteņa veidošanas ceļu varēja prelim nostādīt pilsonība, tad tomēr, runājot Dr. M. Valtera vārdiem, mēs nevaram nesajust „dziļu jūtu pret tiem, kas mūsu tautības domu sargājuši pagātnē, lai arī tas dažreiz notika ar maldiem; jāatzīst ir viņu vēlēšanās darīt pašu labāko. Viņu sirsnība un viņu jūtas ir daudzkārt vairāk darijušas mūsu atdzimšanā, nekā viņu domas“.**)

*) E. B l a n k s, op. c., 221. l. p.

**) Mūsu tautības jautājums, 169. l. p.

drotu politiskos, saimnieciskos un kulturelos jautājumus, galvenām kārtām, sakarā ar valsts domnieku vēlēšanām. Kā jau tas norāda, te pulcējās ļaudis, pa lielākai daļai inteliģence, lai „pārrunātu un noskaidrotu“, tā tad nekā jau pilnīgi gatava — kā tas bija socialdemokrātijā — te nevarēja būt. Lai sanāktu kopā tādi, kuŗu uzskatos jau būtu zināma līdzība, tad gluži dabīgi, ka vispirms meklēja viens otru tie, kas jau lielākā vai mazākā mērā simpatizēja kādai pastāvošai krievu partijai. Tā atkal nevien krievu nosaukumi, bet arī krievu politiskā domāšana ievilkās šinīs mūsu pilsoniskās partijās, kā jau tas agrāk bija socialdemokrātijā. Starp šīm partijām varētu minēt: 1) demokrātisko, 2) konstitucionali-demokrātisko jeb kadetu, 3) reformu un 4) tautas partiju.

Ka Baltijas dzīve nav vairs ietilpināma vecajos rāmjos, bet prasa noteiktas reformas, par to šinīs partijās domu starpību nebija. Diezgan sīvas uzskatu pretešķības radās tikai ap to, cik plašas šīs reformas jau tagad būtu vajadzīgas un kādā ceļā tās panākas. Tautas partija, kuŗu vadīja Fr. Veinbergs un ap kuŗu grupējās liela daļa no agrākām R. L. B. aprindām, bija šinī ziņā vismērenākā. Necerēdams neko labu no lielākiem satricinājumiem un atzīdams mūsu tautu vēl par nepietiekoši politiski pieaugušu, Veinbergs savā taktikā galvenām kārtām izgāja uz to, lai nedotu nekādu iemeslu krievu varai pastiprināt savu ofensīvu pret latviešiem. Lai tomēr uzturētu arī Baltijas īpatnējo stāvokli, Veinbergs bija pret jauna, krievu zemstēm līdzīga pašvaldības veida ieviešanu, bet tā vietā centās pēc reformēta landtāga, kuŗā blakus muižniekiem pie vārda nāktu arī latvieši. Lai mazinātu vācu muižniecības pretestību šāda reformēta landtāga ieviešanai un, otrkārt, nodrošinātu landtāgos arī zināmu konservatīvismu, kas viņam likās vēlams, viņš bija ar mieru dot reformētajā landtāgā muižniekiem galveno noteikšanu, tikai ar tādu ierobežojumu, ka nacionālajiem latvjiem piederētu galvenā noteikšana baznīcas lietās un muižnieki atteiktos no dzimtbūšanas atliekām.*) Viņš tā tad bija par saprašanās ar vācu muižniecību. Pēc Fr. Alberta iesakatiem, kas izteikti gan jau krietni vēlāk, un tāpēc diezgan grūti pārbaudāma viņu sakarībā ar paša Fr. Veinberga domām, tas būtu nozīmējis „dīgļi atdalīt Baltiju no Krievijas, dīgļi likvidēt Baltijas pārkrievošanu un dīgļi radīt nacionālo Latviju. Par to nevarēja būt šaubu, ka nacionālie latvji, ievērojot viņu līdzšinējos panākumus, brīvā sacensībā ar vāciem paredzamā laikā būtu guvuši noteikšanu arī landtāgā.“***)

Savā būtībā līdzīga doma — par saprašanos ar vietējo vācu

*) Fr. Alberts, No cilts līdz nacionālai valstij, 49. l. p.

**) Turpat, 50. l. p.

elementu un landtāgu reformēšanu jeb demokratizēšanu — sastopama arī agrāk minētos Dr. Valtera un M. Skujenieka rakstos. Protams, te bija ievērojama starpība attiecībā uz pašu reformēto landtāgu sastādīšanas kārtību un vairākuma piešķiršanu viņos, kā arī tām vācu aprindām, ar kurām saprašanās galvenām kārtām būtu meklējama. Katrā ziņā pašvaldības centra novirzīšana uz landtāgu tomēr bija tālredzīgāka apstākļu novērtēšana nekā cenšanās pēc Iekšlietu ministrijas parauga zemstu ieviešanas, pēc ka tiecās vairākums, t. i. tā saucamās liberalās un demokrātiskās grupas, un ko atbalstīja arī vēl kreisāk noskaņotie. Zemstu ieviešana būtu vēl vairāk tuvinājusi Latvijas apstākļus Iekšlietu ministrijas guberņām un pastiprinājusi pārkrievošanas tendences; bez tam arī landtāgu kompetence, pat tādā veidā, kādā tā bija palikusi pēc 80 gadu pārgrozībām, bija vēl ievērojami lielāka par zemstu darbības aploku.

Ja Veinbergs un viņa tautas partija galveno atbalstu redzēja Krievijas patvaldnieciskā varā un labvēlīgi uzņēma 17. oktobra manifesta faktisko likvidāciju ar 1906. g. 3. jūlija aktu, dodot tikai „šai varai padomu, kādā kārtā nodot krievu valsts likteni spējīgāko krievu tautas dēlu rokās,“*) tad visas pārējās grupas, izņemot tikai, varbūt, kādu novirzienu latvju kadetos, to sagaidīja no Krievijas valsts domes. Šo pārējo pilsonisko grupu — izņemot demokratu — organi bija galvenām kārtām ļoti izplatītais „Dzimtenes Vēstnesis“ un jau ievērojami mazāk izplatītā „Latvija“. Viņi, tāpat kā Fr. Veinberga „Rīgas Avīze“, noteikti norobežojās no marksisma, nonākot ar to asās polemiskās cīņas attiecībās. Prasot vietējo autonomiju un pašvaldības reformu, arī šie laikraksti tomēr to prasīja ļoti ierobežotā un mērenā veidā, vairāk kā uzsverot savu lojalitāti pret Krievijas valsts varu. Liekais asums pret kreisāk stāvošām pilsonības grupām te radīja zināmu opozīciju (A. Bergs, Stumbergs, K. Ducmans) un domu par jauna liberāla pilsonības organa dibināšanu, par kādu vēlāk izvērtās „Līdums“.

Kreisāk noskaņotā pilsonība gandrīz saplūda ar legalos ceļus meklējošo socialdemokrātiju (atklāta šīs partijas darbība bija aizliegta) un pilnā mērā kļuva par viņas ieskatu paudēju. Šo grupu viņas jauktā veidā kāds redzams socialdemokrāts raksturoja tā: „Pēc saviem uzskatiem tā pieslējās tā saucamām demokrātiskam virzienam, kas reprezentē radikāli liberālo un socialisko uzskatu sajaukumu. Tur var sastapt kā bijušos vai nākošos marksistus un personas, kas sevi uzskata par marksistiem ar zināmiem iebildumiem un novirzieniem uz utopiskā kriticisma pusi, tā dedzīgus individualistus, anarhistus, etiskus socialistus un vienkārši humanus radikālus. Šī virziena organi

*) Turpat, 49. l. p.

Sagrautā Vecpiebalgas draudzes skola.

savā laikā bija „Jaunā Dienas Lapa“, bet pēc tam „Jaunais Vārds“ un arī žurnāls „Domas“. Šādam „bezpartejiski“ kreisajam virzienam ir daudz piekritēju, sevišķi mācošās jaunatnes vidū, kuriem šī garīgās attīstības stadija ir neizbēgams starppunkts tālākā attīstībā.“*) Šī virziena rosīgākais priekšstāvis žurnālistikā bija H. Asars. Šīs grupas politiskās darbības programma bija „mazliet mīkstināta un pārtaisīta marksistu programa.“**) Ja šī grupa mazāk jūsmoja par krievu valsts varu, tad totiesu ne mazāk par krieviem pašiem resp. viņu demokrātiju. Nacionalos jautājumos tā (ar zināmiem izņēmumiem, kad pie vārda nāca „īstie marksisti“) gan zināmā mērā norobežojās no denacionalizējošā kosmopolitisma sludināšanas. Tomēr asie uzbrukumi, kas no šīs puses nāca visam, kas runāja par tautas kopību, nenostājoties uz šķiru cīņas viedokļa, kā arī no marksistiskās tendences brīvajai mākslai un literatūrai, un tā loma, kas tai piekrita dogmatiskā kosmopolitisma izaudzināšanā mūsu zemē, padarīja viņas nacionalās iezīmes par nesaturīgām. Viņas negatīvie panākumi šinī ziņā bija daudz ievērojamāki par dažiem pozitīviem nodomiem.

Cerības, kādas latvieši sākumā lika uz Krievijas valsts domi, drīz vien stipri saplaka. Gan arī tagad vēl interese domes darbībai latvju sabiedrībā bija liela un tam visam bija

*) К. Ландеръ, Латышская интеллигенція и ея социальныя стремленія (krājumā „Эсты и латыши, ихъ исторія и бытъ“), 203. l. р.

**) Turpat.

Draudziņas ģimnāzija.

ievērojami audzinoša nozīme. Gan latvju domnieki arī pēdējā valsts domē — J. Zālīti un J. Goldmans — strādāja ļoti rosīgi un viņus centīgi vietējo trūkumu apgaismošanā atbalstīja arī ar latvju balsīm ievēlētais kņ. Mansirevs. Tad tomēr uz viņu darba realiem panākumiem un daudz maz jūtāmākām pārmaiņām mūsu dzīvē bija grūti cerēt. Lai gan mūsu domnieku darbību centās atvieglot kā prese, tā sabiedrība un, galvenām kārtām, tās grupas un personas, kas stāvēja viņiem tuvāk, izstrādājot dažādus ierosinājumus, savācot materialus un t. t., tad tomēr mūsu pāris domnieku balsis pazuda raibajā krievu pūlī, kam pašam bija savas intereses un prasības. Bez tam arī pa-

šas domes darbība bija ārkārtīgi gausa un bezsekmīga un tai arī nebija ievērojamāka un tiešāka iespaids uz valsts dzīvi: valdība nebija no viņas atkarīga un visu likumu pieņemšana, pārgrozīšana vai atraidīšana vēl atkarājās no Valsts padomes, kuŗā, protams, par kādu latvju interešu aizstāvēšanu nebija ne runas. Arī vietējā ģeneralgubernatora sasauktās provincialpadomēs izstrādātie likumprojekti, ap kuŗiem arī latvji bija patērējuši ne mazumu nervu un enerģijas, palika bez sekmēm, bet arvienu vairāk atkal nostiprinājās muižniecisko landtāgu iespaids mūsu dzīvē. Viss tas liecināja, ka uz kādām ievērojamākām reformām mūsu zemē, normalos apstākļos, nav ko cerēt. Bet tikpat maz varēja cerēt arī uz kādām stichijiskākām pārvērtībām pašas Krievijas iekšējā dzīvē. Revolūcija bija sakauta un vispārējais krievu inteliģences noskaņojums bija novirzījies daudz manāmāk pa labi neka kreisi, neskatoties uz visu izpušķoto fražu mīlestību. Krievu inteliģence, kas tagad piegriezās valsts jautājumiem, daudz labprātāk ievirzījās pusemistiskajā un gloriozajā slavofilisma gultnē un domāja par lielajām perspektīvām, kādas Krievijai pavērtu Melnās jūras šaurumu iegūšana un vecā „Caru pilsēta“ Konstantinopole, nekā nodarbojās ar Krievijā dzīvojošo tautību jautājumu. Tikpat maz par šo tautību sevišķām interesēm domāja arī tie, kas uzstājās kā visa imperialisma apkaŗotāji un tautu brālības sludinātāji.

„Lielā, vienotā Krievijas socialdemokratiskā strādnieku partija nenodarbojas ar tautību jautājumu. Ne proletariata uzdevums, paziņoja šīs partijas centralais organs, sludināt federalismu un nacionālo autonomiju,“ — tā pārmeta šai partijai pat viņai diezgan tuvu stāvošie socialrevolucionāri vēl 1917. g., pie kam arī šie pārmetēji nebija krievi.*)

Pašai krievu tautai gar to visu bija, protams, vēl mazāk daļas, nerunājot nemaz par kādu viņas nozīmi.

Kā krievu ierēdnim, tā krievu strādniekam, pat tad, ja tas nāca satiksmē ar citām tautām, bija daudz ērtāk justies visur „kā Krievijā“ un nevis svešā zemē.

Bet valdošā centralā vara, kuŗas labvēlībai vēl vienmēr ticēja vai piespieda sevi ticēt arī prāva daļa latviešu un kuŗas rokās arī vienīgi atradās valsts vadības groži, jau tikko gandrīz pilnīgi bija likvidējusi Somijas autonomiju un tagad ar visu viņai pieietamo apķēribu centās realizēt senseno Katrinas nodomu Baltijā, — iznīdēt šīs zemes īpatnību ar pakāpenisku, bet steidzīgu un neatlaidīgu šo provinču pārkrievošanu.

Viss tas nevarēja modināt nekādas rožainas nākotnes izredzes pat pastāvīgā optimisma vai — labāk sakot — mazrū-

*) Национальный вопрос, автономия и федерация. Издание секции распространения идей народовластия. Гельсингфорсъ.

pības iezīmētās latvju politiku galvās. Visraksturīgāk, mums šķiet, tas atspoguļojas toreizējā dienas presē, gadu maiņā apskatot 1913. gada notikumus un cenšoties mazliet pacelt tuvākās vai tālākās nākotnes plīvuri.

Tā „Rīgas Avīzē“, kuŗu mēs izvēlamies pirmo, jo nekas tak netraucēja, pie labas gribas, nākt vēlamām reformām no tā avota, no kuŗa šis laikraksts tās gaidīja, Fr. Veinbergs raksta:

„Latviešu liktens var tikt uzlabots divējādiem līdzekļiem: pirmais ir valdības rīcība, otrais — pašu latviešu darbība.

Kas attiecas uz valdības rīcību, tad šinī ziņā nekādi ievērojami pārgrozījumi nav gaidāmi... No lielajām reformām jaunajā gadā neviena nestāvēs uz dienas kārtības. Vienīgā reforma, kas šajā gadā varētu iznākt priekš latviešiem ir Vidzemes luterāņu lauku baznīcas draudžu pašvaldības reforma. Ja šī „reforma“ tiks apstiprināta tai veidā, kā tā šimbrīžam pieņemta no Valsts domes ticības lietu komisijas, tad tā gan atņems Vidzemes latviešu draudzēm vēl to mazumiņu svāra, kāds tām šimbrīžam pieder pēc vecā likuma...

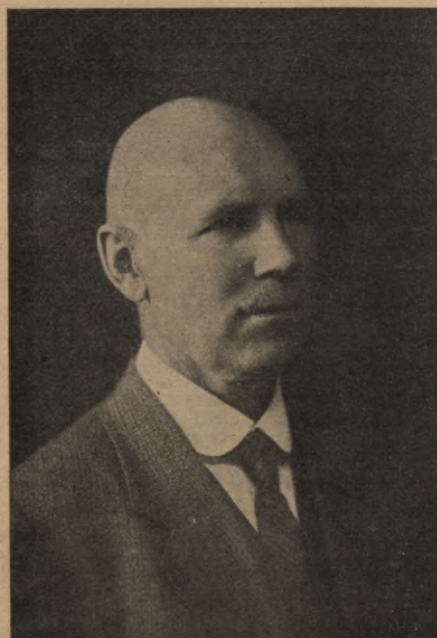
Gan pastāvēs rūpes, ka neatkarīgi no „reformām“, kas izdodamas likumdošanas ceļā, varētu iznākt latviešu atstības traucēšana vai mazināšana caur administrācijas rīcību attiecībā uz tautskolu un vietējām kroņa muižām. Tautskolu jautājumā rūpes sacēlusi Ļevšina cirkulāra atcelšana, kuŗu ieraudzīja par soli priekš latviešu mātes valodas izdzīšanas izskolas...

Kas attiecas uz administrācijas rīcību pie vietējām kroņa muižām, t. i. Kurzemē izdarītiem mēģinājumiem izdalīt kroņa muižas krievu zemniekiem, tad mums šie mēģinājumi neizliekas bīstami. Tie atnesīs Valdībai tik daudz zaudējumu un izdevumu, ka viņa no tiem laikiem drīz atteiksies. Krievu kolonizācijas strāva dabiski iet uz austrumu pusi, kur krievu zemnieks var piekopt ekstensīvu saimniekošanu, bet neiet uz rietumu pusi, kur vajadzīga intensīva lauksaimniecība. Krievu zemnieku kolonizācijas mēģinājumi Baltijas guberņās tādēļ arvien izrādīsies par mākslīgiem un dārgi samaksājamiem.

Tā tad vispārīgi tuvākā nākotnē latviešu likteņa grozīšanās uz labo vai ļauno pusi no valdības un administrācijas puses nav gaidāma. Mazākais latviešu likteņa uzlabošana no valdības vai administrācijas rīcības nav paredzama.“*)

Tā arī Veinbergs neparedz vis kādus labumus, bet ir spiests mierināt no gaidāmiem ļaunumiem, cerībā, ka tie, kā piemērām kolonizācija, Krievijas valdībai iznāks par dārgiem! Bet ja nu viņa neatteiksies no izdevumiem, ja latviešu

*) „Rīgas Avīze“, 1914. g. 1. janv.

Kr. Melnalksnis, Rīgas skolotāju sabiedrības tirdzniecības un komercskolas inspektors.

izvākšana no viņu zemes nemitēsies, ja Krievijas valdībai nebūs nekādas daļas gar dabīgiem kolonizācijas procesiem, ļaujot tiem pašiem iet savu gaitu, bet tai gan sevišķi rūpēs rietumnomāju pārkrievošana? Ko tad?

Veinbergs, protams, šīs briesmas nevar nesajust. Bet kādus līdzekļus tad lai viņš ieteiktu? Viņš zin, ka gaidāma gan apstākļu pasliktināšanās, bet viņš grib, lai tas vēl neradītu paniku. Viņš tāpēc pūlas mierināt un norādīt, ka „uzlabošana var notikt vienīgi caur pašu latviešu darbību.“ Lai tautas pašas tīri vitaliem spēkiem izdotos pāiet kādu soli uz priekšu, viņš ieteic latviešiem censties pavairot savu mantu un ekonomisko nozīmi, izglītību, savu svaru pašvaldībās, izkopt politiskos, sabiedriskos un sociālos ieskatus un t. t.

Jau diezgan resignēti viņš izsakās arī kādā nākošā numurā:

„Krievu zemstes pašvaldība un nomāju pārkrievošana ir divas nesavienojamas lietas, kuŗas viena otru izslēdz. Un no tam loģiski izriet, ka arī nākamībā tik ilgi, kā mēr nomalēs tiks piekopta vai vēl stiprināta pārkrievošanas sistēma, tik ilgi valsts centrā būs veltīgas visas pūles tur nodibināt kādu īstu pašvaldību.“*)

Arī Veinbergs tagad redz, ka ir kas pārāk smags un spiedošs nostājies ceļā, ka jāsāk runāt atklātākā valodā. Bet viņš vēl vienmēr, kā liekas, domā, ka „valsts centrā“ jau gribētu taisni gandrīz to pašu, ko viņš, ka tur labprāt uzklausa arī viņa padomus. Vienīgi tikai pašās nomalēs ir kas neizprotami traucējošs, uz ko jāatver krievu valdības un sabiedrības acis.

„Tagadējais politiskais laikmets prasa, lai latvieši runātu pie krievu valdības un sabiedrības atklātu valodu, ko mēs vēlamies priekš savām sētām un mājām. Tur var būt tikai viena

*) „Rīgas Avīze“, 1914. g. 25. janv.

Rīgas skolotāju sabiedrības tirdzniecības un komereskola.

noteikta atbilde: savās etnografiskās robežās mēs gribam būt un palikt latvieši, kopt savu valodu, kulturu un mākslu. Gribam būt priekšzīmīgi; Krievijas cara tronim padevīgi pavalstnieki un savas vietējās tautiskās intereses vienmēr turētsaskaņā ar plašās Krievijas vispārējām valsts interesēm.“

Un Veinbergam liekas, ka šim nolūkam būtu ļoti nepieciešama latvju avīze krievu valodā, kas būtu bez vidutājības pieietama krievu sabiedriskām iestādēm un valdībai. Tagad kā valdība, tā sabiedrība spriežot par latviešiem no tā, ko par tiem stāstot dažādi politiski intriganti, nīdēji un provokatori. „Tā tad dibināsim latviešu avīzi krievu valodā!“*)

Pašu izdota avīze krievu valodā tā tad vēl vienīgais, kam varētu uzticēties mūsu minimalāko centienu atbalstīšanā! Lūk traģikomiskais un tomēr vēl arī neesošais sasniegums, pie kāda tagad nonākusi orientēšanās uz Krievijas valsts varas saprāta pusi. „Vidutājiem“, t. i. vietējai varai un, nepārprotami, arī vietējām vācu konservatīvajām aprindām arī Veinbergs vairs netic. Viņa apzīmējums: „intriganti, nīdēji un provokatori“ ir pietiekoši izteiksmīgs. Nav viņam vairs agrāko glaimojošo epitetu arī centralās varas priekšā. Arī uz to viņa uzticība

*) „Rīgas Avīze“, 1914. g. 30. janv.

jau stipri sagrauta, jo, kā mēs redzējām, vienīgo iespējamo soli uz priekšu viņš tomēr redz tikai pašu latvju darbībā. Ja viņš tomēr šo centralo varu vēl nostāda itkā ārpus ļaunā, vai kā kādu objektīvāku faktoru, tad tikai tāpēc, ka tas viņa princips, ka šīs varas autoritātes uzturēšanu viņš uzskata kā pašvērtību, un ka vēl mazāk viņš tic kādai varas pārmaiņas iespējai vai tiem labumiem, ko tā dotu.

Tikpat maz iepriecinošs arī „Dzimtenes Vēstneša“ nākotnes pareģojums, neskatoties uz to, ka ap to grupējoties aprindas savās cerībās bazējās uz sabiedrisko spēku iespaida pieaugumu.

„Krievijas vispārējā politika redzamā nākamībā nesola nekādas pārmaiņas. Attiecīgais sabiedrisko spēku samērs liekas nodibinājies un garantē esošo apstākļu pastāvēšanu zināmu vēsturiskā laika sprīdi. No likumdošanas iestādēm tagadējos apstākļos iedzīvotāji nekādas pamatīgas reformas nesagaida, vismaz tādas ne, kas ievērojami grozītu līdzšinējo kārtību...

Pie šiem Krievijas vispārējiem apstākļiem latviešu stāvoklis pavisam skaidrs pārdzīvojamā momentā. Sagaidīt kādas pamatīgas reformas mūsu pašvaldības vai agrarlietās no tagadējām likumdošanas iestādēm nozīmētu nodoties stipri maz pamatotam optimismam, Ārējās juridiskās normas tā tad paredzamā nākotnē paliks negrozītas. Atliek mūsu garīgā un ekonomiskā pašdarbība, zinātnes ieguvumu piesavināšanās, sabiedriskās dzīves izkopšana, mūsu mākslas un kultūras padziļināšanas darbs. Nenoliedzami, ka pie šiem uzdevumiem dažādas sabiedriskas grupas ies pa dažādiem ceļiem.“ Laikraksts atrod, ka būtu naivi prasīt agrāko patriarchy vienprātību, bet reizē arī konstatē, ka dzīvē zināma saprašanās nacionālo interešu aizstāvēšanā jau uzrāda pāris laimīgākus piemērus (noteiktā uzstāšanās mātes valodas jautājumā un zināma saskanošanās tautas izglītības kongresā). Tas liecinot par pieaugušu latviešu sabiedrisko disciplīnu, ko līdz ar stingru likumību, laikraksts sevišķi ieteic ieturēt arī turpmāk, jo „ka šādi spēki mums nepieciešami būs vajadzīgi, sapratīsim, ja iegaumējam divas lietas, kas pamatos apdraud mūsu tautas pastāvēšanu: stīprais pārkrievošanas vilnis un Latvijas kolonizēšana ar krieviem un vāciešiem.“*)

Gandrīz burtiski līdzīgas domas mēs sastopam arī pārējā presē. Blakus zināmajam optimismam, kas tik nepieciešams jaungadīgos labas laimes vēlējumos, mēs te visur redzam neapslēptas bažas par parādībām, kas pašos pamatos apdraud mūsu tautas pastāvēšanu.

Bez izredzēm uz savu apstākļu ievērojamāku uzlabošanu,

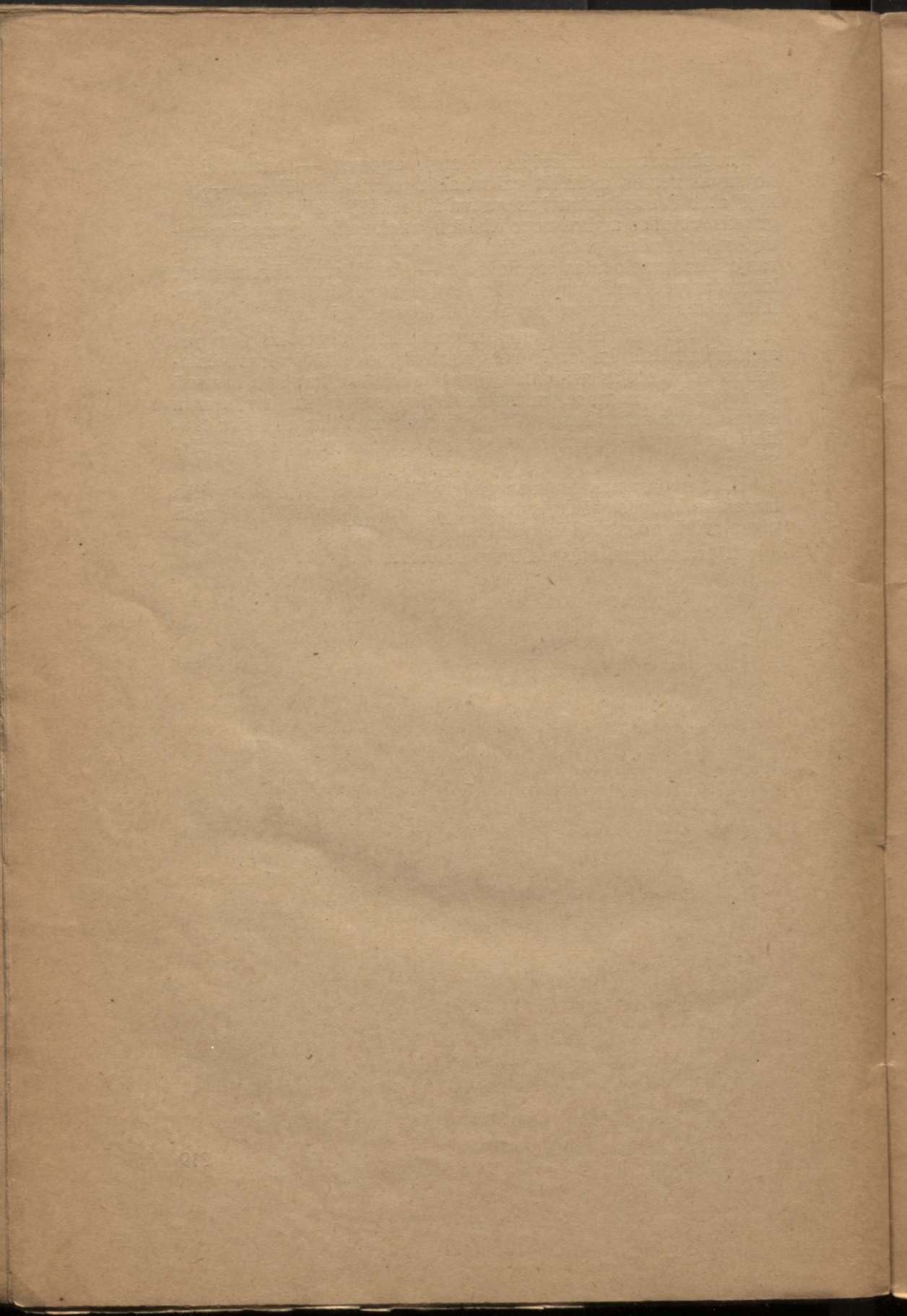
*) „Dzimtenes Vēstnesis“, 1914. g. 2. janv.

bet nepārprotamu Krievijas tieksmju apņemti — izraut viņus no savas zemes, asimilēt vai izkaisīt pa visiem vējiem, — pilnīgi atdoti administrācijas patvaļai, iekšēji sašķelti naidīgās grupās, cīnoties ar kosmopolitiskām, nacionalām interesēm naidīgām tieksmēm pašu vidū, bez daudz maz plašākas aizraujošākas nacionalas ideoloģijas, — latvji raudzījās nākotnē kā necaurredzamā tumsā. Ar vienīgo uzmuninājumu — nenolaist rokas un nepagurt savā ikdienas šaurākā darbā.

Un tikai kā nelabojamu fantastu sapņojums kautkur jau atskanēja balsis, ka tomēr kam jāgrozās, jo „citādi visas vēstures un socioloģijas grāmatas jāmet kaktā,“ ka kautkur tuvumā ir jau latvju renesanse, ka tas nava tikai sapnis, ka latvju tauta kārtos savas attiecības uz līdztiesīgiem pamatiem ar citām tautām, ka par to jādomā jau tagad, jo citādi notikumi mūs pārsteigs.

Bet neparastas un maz sadzirdētas zuda šīs balsis citās frazainās klaigās, pārkrievošanas piesātinātā gaisā, pieaugošā vienaldzībā, nospiešībā un ikdienišķos aprēķinos.

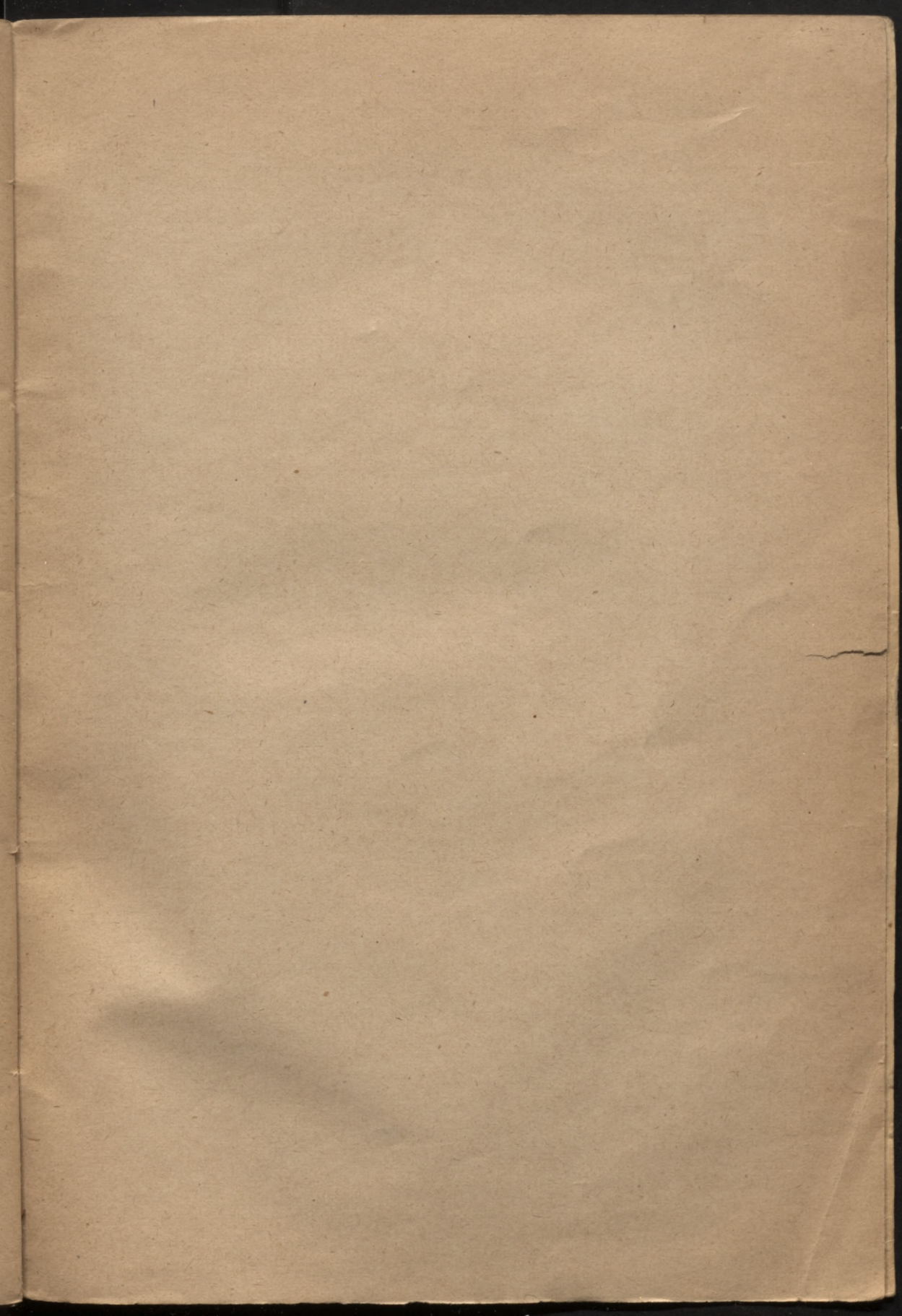
Līdz notikumi mūs tiešām pārsteidza.

Pirmās grāmatas saturs:

	L. p.
Ievadam	3
I. Latvija un latvieši Krievijas imperijas sastāvā . . .	9
II. Politiskā un administratīvā iekārta	14
III. Centralizēšanas un pārkrievošanas tieksmes . . .	62
IV. Pārkrievošanas politikas panākumi	95
V. „Vācu-baltiešu“ politika	134
VI. Pārpoļošanas tendences Latgalē	167
VII. Latvju saimnieciskais un kulturelais stāvoklis . . .	172
VIII. Nacionalpolitiskie centieni un nākotnes izredzes . .	194

1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306029775

100 50

